KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

2003
2

A TARTALOMBÓL:

ELŐADÁSOK A NEMZETI CIKKREPERTÓRIUM MEGVALÓSÍTHATÓSÁGÁÉRT

A STRATÉGIÁTÓL A CSELEKVÉSIG (BRIT–MAGYAR KONFERENCIA A KÖNYVTÁRAK STRATÉGIAI FEJLESZTÉSÉRŐL)

A HORVÁTORSZÁGI TUDOMÁNYOS PUBLIKÁCIÓ 1997–2001 KÖZÖTT (CROSBI-PROJEKT)

EGY VAJDASÁGI (SZAK)IRODALMI BIBLIOGRÁFIA TANULSÁGAI

A MAGYAR KÖNYVKIADÁS HELYZETE SZLOVÉNIÁBAN

ÚJ FOLYAM

Könyvtári Intézet

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

FROM THE CONTENTS

- LECTURES FOR THE SAKE OF THE NATIONAL BIBLIOGRAPHY OF ARTICLES
- FROM STRATEGY TO ACTION: BRITISH–HUNGARIAN CONFERENCE ON THE STRATEGIC DEVELOPMENT OF LIBRARIES
- CROATIAN SCIENTIFIC PUBLICATION BETWEEN 1997 AND 2001. (THE CROSBI PROJECT)
- EXPERIENCES OF A SPECIAL (LITERARY) BIBLIOGRAPHY IN VOIVODINA
- THE STATE OF HUNGARIAN BOOK PUBLISHING IN SLOVENIA

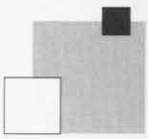

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

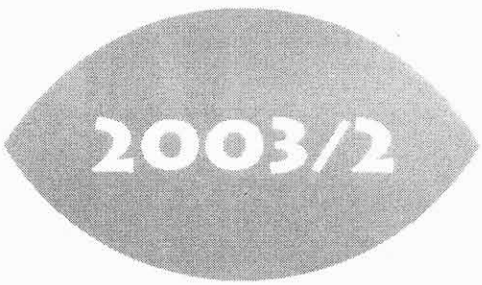

ÚJ FOLYAM 13. (49.) ÉVFOLYAM 2003. 2. SZÁM

FŐSZERKESZTŐ: dr. Dippold Péter ❀ FŐSZERKESZTŐ-HELYETTES: Kovács Katalin ❀ SZERKESZTŐK: Kovács Katalin (Tanulmányok, Kitekintés, Könyvszemle), Feimer Ágnes és Novák István (Külföldi folyóirat-figyelő)

Tanácsadó testület: dr. Bényei Miklós, Bobokné dr. Belányi Beáta, Haraszti Pálné, dr. Katsányi Sándor, Moldován István, dr. Murányi Péter, dr. Pálvölgyi Mihály, Rácz Ágnes, Rády Ferenc, Sándori Zsuzsanna ❀ **Borítóterv:** Gerő Éva ❀ **Műszaki szerkesztő:** Nagy László ❀ **Szerkesztőség:** Könyvtári Intézet, Budapest, Budavári Palota F. épület ❀ **Telefon:** 224-3795, 224-3796 ❀ **Telefax:** 224-3795 ❀ **E-mail:** kovacs@oszk.hu, feimer@oszk.hu, novak@oszk.hu ❀ **Megjelenik:** Negyedévenként. Ára: 750,-Ft+ÁFA és postaköltség. Éves előfizetési díj: 3000,-Ft+ÁFA és postaköltség. Számonként is megrendelhető. ❀ Külföldi előfizetési ára: 100 EUR. ❀ Terjeszti: Könyvtári Intézet, Könyvtártudományi Szakkönyvtár. Előfizethető a szerkesztőség címén ❀ Kiadja: az Országos Széchényi Könyvtár. Felelős kiadó: dr. Monok István. Készítette: AKAPRINT Nyomdaipari Kft. Budapest; Felelős vezető: Freier László.
HU ISSN 0023-3773 INDEX 26408 (Nyomtatott), HU ISSN 1586-5193 (On-line)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Lapunkat az alábbi referáló lapok és adatbázisok dokumentálják:

Bibliografia analityczna bibliotekoznawstwa i informacji naukowej
(a Przegląd Biblioteczny c. folyóirat melléklete)

HLISA (Hungarian Library and Information Science Abstracts)

ISA (Information Science Abstracts)

Library Literature and Information Science (The Wilson Co.)

LISA (Library and Information Science Abstracts)

MANCI (Magyar és Nemzetközi Cikkek) adatbázis

A folyóirat megjelenését a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma és a Nemzeti Kulturális Alapprogram támogatja.

NEMZETI KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG MINISZTÉRIUMA

NEMZETI KULTURÁLIS ALAPPROGRAM

A KÖNYVTÁRI FIGYELŐ on-line változata a http://www.ki.oszk.hu/kf/index.html címen érhető el.

A lapban olvasható írások a szerzők véleményét tükrözik; nem mindig azonosak a szerkesztőség álláspontjával.
A szerkesztőség nem őrzi meg és nem küldi vissza a kéziratokat.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

2003/2

TARTALOM

Abstracts 256

TANULMÁNYOK

NAGY Anikó: Előadások a nemzeti cikkrepertórium megvalósíthatóságáért 261

BERKE Barnabásné: A teljes nemzeti cikkrepertórium megvalósíthatóságának lehetőségei 263

SONNEVEND Péter: A repertórium kérdései: múlt, jelen és jövő időben 271

WOLF Magda: Az XT-től a teljes szövegű szolgáltatásig
A folyóirat-repertórium gépesítése az OSZK-ban 285

RÁCZ Ágnes: Könyvtörténeti és könyvtártudományi szakirodalmi adatbázis kiépítése 295

MURÁNYI Péter: Holmi filozófia, pszichológia, etika, művészet, zene 307

PALLÓSINÉ TOLDI Márta: Kistelepülések könyvtári ellátása Vas megyében 334

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

KITEKINTÉS

A stratégiától a cselekvésig
Brit–magyar konferencia a könyvtárak stratégiai fejlesztéséről

DAWSON, David: Közös tartalomkészítés – a digitalizálási programok nemzetközi vonatkozásai. (Ford.: Murányi Lajos) 342

HOPKINS, Henrietta: Nemzetközi tevékenységek: a 2002–2006 közötti időszak stratégiai terve. (Ford.: Murányi Lajos) 349

DIPPOLD Péter: Könyvtárak az Európai Közösség „Az információs társadalom technológiái" (IST) programjaiban 359

STOJANOVSKI, Jadranka: Egy kis ország egyedülálló vállalkozása: a horvát-országi tudományos publikáció 1997–2001 között. (Töm.: Dudás Anikó) 367

ISPÁNOVICSNÉ CSAPÓ Julianna: Tíz év bibliográfia: egy vajdasági szak(irodalmi) bibliográfia tanulságai 373

ZÁGOREC-CSUKA Judit: A magyar könyvkiadás helyzete Szlovéniában 382

VÁLOGATÁS AZ OSZK KÖNYVGYARAPODÁSÁBÓL – VAJDASÁG (Hargitai Gáborné) 391

KÖNYVISMERTETÉS

Magyar sajtóbibliográfia 2001. A harmadik évezred első évének magyarországi periodikumai. (Szerk. Nagy Anikó) (Ism.: Fügedi Péterné) 395

Az „Iskola a határon" olvasói fogadtatása és befogadása
Kamarás István: Olvasó a határon. (Ism.: Péterfi Rita) 398

Megkésett ismertetés a Brit Nemzeti Bibliográfia megújításának kérdéseiről
The future of the National Bibliography. (Ed. Cynthia McKinley, Peter Robinson) (Ism.: Kürti Afrodité) 400

KÜLFÖLDI FOLYÓIRAT-FIGYELŐ (REFERÁTUMOK)

Könyvtár- és információtudomány 405

Könyvtár- és tájékoztatásügy 408

Könyvtárak és tájékoztatási intézmények 428

Munkafolyamatok és szolgáltatások 440

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Tájékoztatási rendszerek 457
Vezetés, irányítás 462
Felhasználók és használat 470
Információ-előállítás, megjelenítés és terjesztés 475
Könyvtárgépesítés, könyvtárépület 479
Kapcsolódó területek 482

A számot szerkesztette: Kovács Katalin és Feimer Ágnes

E számunk szerzői és közreműködői:

BALOGH Anna (Könyvtári Intézet, Bp.), BERKE Barnabásné (OSZK), DAWSON, David (Resource – The Council for Museums, Archives and Libraries, UK), DIPPOLD Péter (Könyvtári Intézet, Bp.) DUDÁS Anikó (Pázmány Péter Kat. Egyetem, Bölcsészettudományi Kar Könyvtára, Piliscsaba), FAZOKAS Eszter (Könyvtári Intézet, Bp.), FUTALA Tibor (az OMK ny. igazgatója), FÜGEDI Péterné (az OSZK ny. főosztályvezetője), HANGODI Ágnes (Könyvtári Intézet, Bp.), HEGYKÖZI Ilona (Könyvtári Intézet, Bp.), HOPKINS, Henrietta (Resource – The Council for Museums, Archives and Libraries, UK), ISPÁNOVICSNÉ CSAPÓ Julianna (Újvidéki Egyetem, BTK, Magyar nyelv és Irodalom Tanszék, Újvidék, Szerbia-Montenegro), KATSÁNYI Sándor (a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár ny. főosztályvezetője), KOLTAY Tibor (könyvtárigazgató), KÜRTI Afrodité (egyetemi hallgató, ELTE, Bp.), MOHOR Jenő (az ELTE BTK Központi Könyvtár ny. igazgató-helyettese, Bp.), MURÁNYI Lajos (Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, Bp.), MURÁNYI Péter (Berzsenyi Dániel Főiskola, Könyvtár- és információtudományi Tanszék, Szombathely), NAGY Anikó (OSZK), PALLÓSINÉ TOLDI Márta (Berzsenyi Dániel Könyvtár, Szombathely), PAPP István (a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár ny. főigazgató-helyettese), PÉTERFI Rita (Könyvtári Intézet, Bp.), RÁCZ Ágnes (Könyvtári Intézet, Bp.), SONNEVEND Péter (Kaposvári Egyetem, Csokonai Vitéz Mihály Főiskola, Könyvtári Tanszék, Kaposvár), SZ. NAGY Lajos (Könyvtári Intézet, Bp.) TÓTH Máté (egyetemi hallgató, ELTE), WOLF Magda (OSZK), ZAGOREC-CSUKA Judit (I. sz. Kétnyelvű Ált. Iskola, Lendva, Szlovénia).

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ABSTRACTS

STUDIES

Lectures for the sake of the national bibliography of articles

NAGY Anikó

Könyvtári Figyelő (Library Review) 13. (Vol. 49.) 2003. No. 2. pp. 261–262.

The Bibliographer Section of the Association of Hungarian Librarians held a professional meeting on 15 April 2003 on the national bibliography of articles. This problem has become urgent because the bibliographic processing of current periodicals was stopped on 1 January 2003 at the National Széchényi Library (NSZL). This means that the 2003 issues of journals and newspapers belonging under the scope of the Hungarian National Bibliography, Bibliography of Periodical Articles were not processed. The causes of this situation, and the possible solutions were dealt with by Barnabásne Berke, Péter Sonnevend, Magda Wolf, Ágnes Rácz and Péter Murányi.

The feasibility of a national bibliography of articles with complete coverage

BERKE Barnabásné

Könyvtári Figyelő (Library Review) 13. (Vol. 49.) 2003. No. 2. pp. 263–270.

The antecedents of the ceasing of processing of current periodicals: in the autumn of 2002 the management of the NSZL negotiated the possible rationalisation of periodical articles' processing within the library, and the possible integration of the existing three databases of the NSZL (Hungarian National Bibliography, Database of Periodicals, Hungarica Information, Database of Hungarian and Foreign Articles) into one single database. The leaders of the article processing departments prepared a feasi-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

bility study in which overlaps were analysed and made suggestions concerning the possible collection interests and the possibilities of common processing. Problems dealt with in the study were the following: how many departments are involved in article processing in the NSZL; what should be the collection interest of the NSZL with respect to article processing; what is required by law; has the Database of Periodicals needs so far; is it necessary to build a national bibliography of articles; if yes, who will participate in the work. According to the author, a MOKKA for articles would be set up (MOKKA is the national online union catalogue of monographs). She suggests that a library consortium should make a survey of existing article databases all over Hungary (preparing a list of periodical titles processed), and deciding which institution is responsible for the processing of a given journal. The level of processing and the number of articles processed must be agreed upon, and a common database of standardized authority data must be built.

Problems of the bibliography of articles: past, present and future

SONNEVEND Péter

Könyvtári Figyelő (Library Review) 13. (Vol. 49.) 2003. No. 2. pp. 271–283.

The author used to be the leader of the editorial of the bibliography of articles, NSZL between 1983 and 1986 therefore he has a good inside view of the work of the editorial office, too. The current bibliography of articles was started in 1946 as a supplement to the Hungarian National Bibliography. The first ten years were characterised by an increasing coverage of articles, by individual indexing, and the building of indexes. By the seventies biweekly publication becomes regular, and the Hungarica bibliography of articles appears as a quarterly supplement. The coverage of the bibliography of articles was broadened with non-journals, and its title became Hungarian National Bibliography, Bibliography of Periodical Articles. In 1979 professional discussions were started regarding the status of the bibliography of articles, its development, and as a consequence of these three national scientific libraries (the technical, the medical and the agricultural) had brought about the new institutional bases of cooperation together with the NSZL. The libraries assumed responsibility for the preparation of the monthly bibliography of their field, while the NSZL was responsible for natural and social sciences. The article database has grown ever since then, and by 2001 it has become available through the Internet as well.

A national database of articles edited on a high professional niveau, built on cooperation, and meeting modern requirements must by all means be maintained, and the national library is supposed to take a leading role in this. The possibilities of development in cooperation with the partner institutions are outlined in detail in the theses given as a supplement of the paper.

From XT to full text services. Computerisation of the bibliography of articles in the National Széchényi Library

WOLF Magda

Könyvtári Figyelő (Library Review) 13. (Vol. 49.) 2003. No. 2. pp. 285–294.

The computerisation of the bibliography of articles was started in 1988, the indexes of current issues had been prepared by a computer since 1989, and the core material was entered in word5 first in 1992. In 1996 the IKER database came into being by the integration of the core material and index entries containing the articles processed since 1993. The database is available through NEKTÁR (the integrated system of the NSZL), and the card catalogue that had been built since 1946 was closed. The Hungarian National Bibliography Bibliography of Articles (together with the books and periodicals) is available on CD-ROM. Its web version is operational since 2001 (w3.oszk.hu/rep.htm)

Some searches were performed as an illustration of the article.

A database of book history and library science

RÁCZ Ágnes

Könyvtári Figyelő (Library Review) 13. (Vol. 49.) 2003. No. 2. pp. 295–306.

The bibliographic control of literature dealing with Hungarian book and library culture took place at different units so far. In the future it will take place in a single bibliographic database.

Library science literature has been processed in the Library Science Library of the Centre for Library Science and Methodology since the fifties (first in the journal Könyvtári Tájékoztató, then in Könyvtári Figyelő) first covering foreign literature, then, since 1962, Hungarian literature has also been included. The entries have been available in a database since 1989 (entitled Hungarian and Foreign Articles = MANCI), and retrospective processing was also started. The printed bibliography of Hungarian articles in library science called MAKSZAB is a quarterly one. The selected bibliography of foreign articles appeared in the publication „Könyvtári és Dokumentációs Szakirodalom". Now it is included in the

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

„From foreign journals" column of Könyvtári Figyelő (Library Review).

The bibliographic control of articles regarding book history takes is realised in several places parallelly: in the editorial office of RMNY (Old Hungarian Prints), who also have relations to the international article database of book and library history (ABHB). At the Library Science Library related articles are included in the library science bibliographies, until 2002 they were also included in the Hungarian National Bibliography, Bibliography of Periodical Articles, and in its database version, as well as in the book history database of the Carpathian Basin.

Annual current bibliography appears in the Hungarian Book Review (Magyar Könyvszemle).

In the database to be created the Hungarian book history and library science literature would be covered completely, as well as Hungarica in this field (with special emphasis on the Carpathian Basin), and foreign literature selectively. The bibliography of library history is prepared in international cooperation. Literature is catalogued on the bases of Hungarian standards, and indexed according to the thesaurus of librarianship and documentation. The database has to be built within the Nektár system of the NSZL using the Amicus software.

The products that can be derived from the database: bibliography of Hungarian library history, bibliography of Hungarian library literature, Hungarian Library and Information Science abstracts, From foreign journals (column of the Library Review), the bibliography of book and library history in the Carpathian Basin since 1000 on CD-ROM. The conversion of CD-ISI databases must be solved. The study details the preparation and building of the database in Amicus, and specifies the staffing and material requirements of the work.

"Holmi" some philosophy, psychology, ethics, art and music

MURÁNYI Péter

Könyvtári Figyelő (Library Review) 13. (Vol. 49.) 2003. No. 2. pp. 307–331.

The article is related to the lecture of the author held at the meeting about the feasibility of the national bibliography of articles on 15 April 2003 in the NSZL. Since the review of the author, prepared on the basis of his contribution, has already been published in the May 2003 issue of Könyvtári Levelező/lap, this paper focuses on two problems related to the Hungarian National Bibliography, Bibliography of Periodical Articles covering natural and social sciences according to its subtitle.

Natural sciences do not have a database in Hungary. The article proves with tables that in most of the natural sciences the HNB BPA stopped the processing of professional journals in the middle of the 1990s, and somewhat later that of popular periodicals was also ceased, thus only some scattered items of literature are included, and the bibliographic control of technical journals depends on whether they are included in applied sciences' databases or not. Mathematics is covered best in the database of articles, but since international databases (MathSci, file 239 in DIALOG) cover English language journals published in Hungary much more currently and deeply, and make the material of several decades searchable, and since the Internet version of the database is also available in Hungary, processing should not necessarily be carried on in the article database.

As opposed to natural sciences, some social science disciplines (e.g. law, education science, literature) do have separate databases in Hungary. This results in considerable duplications, as a matter of course. The author focused on literary science this time. Comparing the journals processed in the literary database of the Municipal Ervin Szabó Library and the sources of literary articles in the database of periodical articles three groups could be identified. There are many, mainly foreign language, journals that have been processed by the IKER database only, which do not need to be included in the future. Only journal that ceased to appear and that are published over the borders are included only in the literary database. However, most of the sources are shared, and the majority of entries come from the same journals. From among the journals which never contain only literary pieces the author has surveyed the processing of a year of the journal Holmi in the databases mentioned and in some other ones. Beside the duplications (literary studies in both databases) and gaps (criticism of non literary works, belles letters are not included anywhere with the exception of the translation database of the National Foreign Language Library) that could be expected on the bases of experiences it can be stated, that the studies of the disciplines mentioned in the title, and also some other ones are included only in the database of periodical articles, and if this ceases they will not be searchable anywhere.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Library provision of small settlements in Vas County

PALLÓSINÉ TOLDI Márta

Könyvtári Figyelő (Library Review) 13. (Vol. 49.) 2003. No. 2. pp. 334–339.

The 260 thousand inhabitants of Vas County live in 216 settlements. 54% of the inhabitants live in 10 settlements, and 33% live in settlements with populations less than 1000 (in 182 villages). In the majority (83%) of the settlements the local government maintains a library. Due to the large number of small settlements it should be considered how the library provision of people living in small settlements could be organised more efficiently to meet their special needs better. Is it worth maintaining a library in settlements with less than 600 people? If not, how and what alternative library services can be offered? The author outlines the library provision system of the county, and specifies the tasks of the small regional provision. However, in order to make library services more efficient new approaches are also required both at the level of library policy, and on behalf of community governments and librarianship.

ABROAD

From strategy to action. British-Hungarian conference on the strategic development of libraries (1-2 April 2003, NSZL, Budapest)

DAWSON, David: Common content provision – international aspects of digitisation projects.

(Transl.: Murányi Lajos)

Könyvtári Figyelő (Library Review) 13. (Vol. 49.) 2003. No. 2. pp. 342–348.

In the United Kingdom the amount of investments into the creation of cultural contents is permanently increasing. A large-scale programme was started in 2001 with the financing of Resource and the DCMS for the development of information technology in museums. Another significant support comes from the New Opportunities Found, NOF: so far they supported 152 projects of more than 500 different institutions. In the framework of this programme more than 1 million digital objects and 400 educational packages will be prepared. It is also planned that all the government services will be made available online. The People's Network program (Resource) plays and important role in ensuring public Internet access, there are huge investments in the development of information and communication technology in public libraries, in the formation of education centres, and the Internet training of librarians and the elaboration of training material are also included in the program. The article deals with the European digitisation efforts (eEuropa 2002), and with the problems of international cooperation as well.

HOPKINS, Henrietta: International activities: strategic plans for the period 2002-2006

(Transl.: Murányi Lajos)

Könyvtári Figyelő (Library Review) 13. (Vol. 49.) 2003. No. 2. pp. 349–357.

Resource, the council of museums, archives and libraries has already devoted a conference to the international role and tasks of UK public collections. The consortium of cultural heritage was asked to survey which UK public collection and institution is involved in international cooperation and what tasks are assumed by them. The strategic plan reinforces the significance of international roles, presents the most important international efforts, describes the state of cooperation in the EU (regional agencies, partnerships, action plans), formulates strategic goals and problems, mentions the role of politics, underlines the importance of the promotion of interests, lobbying, deals with the problems of financing, and finds the creation of an information portal for widespread information spreading important.

DIPPOLD Péter: Libraries in the EU's IST (Information Society Technologies)

Könyvtári Figyelő (Library Review) 13. (Vol. 49.) 2003. No. 2. pp. 359–366.

East and Central European countries may also join the programs of the EU since 1994. The European Commission made a contract with 10 countries about the participation including Hungary. The most important project of the 5th Framework Programme (FP5), finished in 2002, ran under the title „Information Society Technologies" (IST). The eEurope (containing the eContent) programme is also worth mentioning. The report describes the DIGICULT (digitisation in EU countries) programme, and subprogrammes related to it (Delos, Cultivate, Pulman) which dealt with the support of digital libraries, the creation of user friendly access, the documentation of regional cultural heritage, and the development of information technology. FP6, started in 2002, makes efforts for the development of the research and technological development of member countries (ERA, European Research Area). The ITC programme offering possibilities to libraries can be found among its seven

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

major topics. The DIGICULT programme focuses on learning the ensuring of availability in this phase. Hungarian librarianship was represented properly in the EU programmes so far, and it is its interest to remain active in the future, too.

STOJANOVSKI, Jadranka: A unique venture of a small country: Croatian scientific publication between 1997 and 2001. (Abstr.: Dudás Anikó)

Könyvtári Figyelő (Library Review) 13. (Vol. 49.) 2003. No. 2. pp. 367–372.

The CROSBI (Croatian Scientific Bibliography) project, started in 1997, intended to build a database of scientific publications using digital technology and web applications. The primary aim of the database is to cover publications coming from state financed research, and provides access and data related to it. The information system including technology, medicine, social sciences and arts is the joint venture of 80 academic and scientific research libraries. The article summarizes the experiences of the first four years of CROSBI.

ISPÁNOVICSNÉ CSAPÓ Júlia: Ten years of bibliography: experiences of a special (literary) bibliography in Voivodina

Könyvtári Figyelő (Library Review) 13. (Vol. 49.) 2003. No. 2. pp. 373–381.

The author, a bibliographer, enumerates the most important bibliographic tools prepared and available in Voivodina, then tells the story of the bibliographic venture entitled: „A jugoszláviai magyar irodalom [...] évi bibliográfiája" (Bibliography of Yugoslavian Hungarian literature from the year...) . Being the editor of the bibliography, she describes the state and problems of making such a bibliography at present.

ZÁGOREC-CSUKA Judit: The state of Hungarian book publishing in Slovenia.

Könyvtári Figyelő (Library Review) 13. (Vol. 49.) 2003. No. 2. pp. 382–389.

Hungarians living in Slovenia give 0.5% of the population of the Slovenian Republic. The constitution allows them to use their mother tongue, still the preservation and use of the Hungarian language, the maintenance of Hungarian publishing, cultural life and arts is vital for the Hungarian minority living in about 30 settlements near the River Mura. The study outlines the history of book publishing in the Mura region from the 1960s till now, the problems of the cultural life, and presents the work of cultural institutions, organisations and publishers. It gives a good example of the richness of Hungarian publishing in the Mura region.

BOOK REVIEW

Magyar sajtóbibliográfia 2001. (Hungarian Bibliography of Periodicals. 2001)

(Ed. Nagy Anikó). (Rev.: Fügedi Péterné)

Könyvtári Figyelő (Library Review) 13. (Vol. 49.) 2003. No. 2. pp. 395–398.

The reception of the novel „Iskola a határon" (School on the frontier) by its readers

Kamarás István: Olvasó a határon. (Reader on the frontier)

(Rev.: Péteri Rita)

Könyvtári Figyelő (Library Review) 13. (Vol. 49.) 2003. No. 2. pp. 398–400.

A late review of the problems of the renewal of the British National Bibliography

The future of the National Bibliography. (Ed. Cynthia McKinley, peter Robinson)

(Rev.: Kürti Afrodité)

Könyvtári Figyelő (Library Review) 13. (Vol. 49.) 2003. No. 2. pp. 400–404.

FROM FOREIGN JOURNALS (ABSTRACTS)

Könyvtári Figyelő (Library Review) 13. (Vol. 49.) 2003. No. 2. pp. 405–483.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ELŐADÁSOK A NEMZETI CIKKREPERTÓRIUM MEGVALÓSÍTHATÓSÁGÁÉRT

Nagy Anikó

A Magyar Könyvtárosok Egyesülete Bibliográfiai Szekciója 2003. április 15-i szakmai rendezvényének második felében[1] vitasorozatot indított a könyvtáros/bibliográfus társadalom előtt álló országos feladatról: a nemzeti cikkrepertórium kérdéséről. A téma előtérbe helyezését sürgette az a tény, hogy az Országos Széchényi Könyvtárban a kurrens periodikumok repertorizálása 2003. január 1-jétől szünetel. Ez azt jelenti, hogy a *Magyar Nemzeti Bibliográfia. Időszaki Kiadványok Repertóriuma* gyűjtőkörébe tartozó folyóiratok, hírlapok 2003. évi számaiban megjelenő cikkekről, tanulmányokról jelenleg nem tudunk számot adni. Az OSZK – szándéka szerint – továbbra is teljesíteni akarja azt az immár 57 éve felvállalt feladatát, miszerint nemzeti könyvtárként vezetői, irányítói funkcióval kell részt vennie a kurrens szakirodalmi információszolgáltatásban.

Sonnevend Péter (úgyis, mint a terület valamikori osztályvezetője) áttekintést adott a Repertórium szerkesztőségének múltjáról és jelenéről, valamint elmondta elképzeléseit a jövőről. Hangsúlyozta mind előadásában, mind későbbi hozzászólásában, hogy késlekedni nincs idő, sokkal több energiát vesz igénybe az elmaradt kiadványok visszamenőleges feldolgozása, mint a folyamatos kurrens munka.

Wolf Magda[2] azokról a jelentős változásokról számolt be, amelyek a legutóbbi években történtek a vezetése alatt működő Repertórium Szerkesztőség-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ben. Ezek a változások a cikkbibliográfiai feldolgozásban a minőségre vonatkoznak, sajnos a feldolgozás ütemezéséről – a létszám folyamatos csökkenése miatt – nem lehet pozitív megállapításokat tenni. Ismertette az IKER adatbázis legújabb szolgáltatásait, a kurrens cikkek regisztrálásától a közvetlen tartalomszolgáltatásig.

Murányi Péter mélyreható vizsgálatokat végez évek óta a cikkrepertóriumok témájában. Előadásában – időbeli korlátok miatt – csak részleteit tudta ismertetni mindannak, amit tanulmányozott, elemzett, összevetett, értékelt. Hangsúlyozta a kurrens folyóiratok feltárásának fontosságát a kutatómunkában, s ha egy mondatban kellene összefoglalni a teendőket, akkor is tőle érdemes idézni: *„ ...minél gyorsabb feltárásuk lenne fontos, minél kevesebb eszközben"*. Országos összefogás tehát az, ami célra vezethet.

Ugyanezt a gondolatot folytatta *Berke Barnabásné*, a Nemzeti Bibliográfiai Központ vezetője is, aki átfogó elemzést, a továbblépéshez szükséges útmutatást adott előadásában a jelenlevőknek, és a megvalósításhoz szükséges együttgondolkodásra kérte a könyvtáros/bibliográfus társadalmat. A felhívást, mintegy megerősítésképpen, vezető szakmai orgánumaink is eljuttatják az érdeklődőkhöz. A TMT-ben az előadás szerkesztett változata *A teljes nemzeti cikkrepertórium megvalósíthatóságának lehetőségei* címmel jelenik meg.

Monok István, az Országos Széchényi Könyvtár főigazgatója, bár egyéb elfoglaltsága miatt nem tudott részt venni a tanácskozáson, bíztatja és kéri a könyvtáros/bibliográfus társadalmat: közös gondolkodással, a teendők megfogalmazásával és egymás közti megosztásával tegyünk meg mindent közösen, hogy Magyarországon teljes körű szakmai információszolgáltatás valósulhasson meg. Ezt a célt szolgálja a nagykanizsai vándorgyűlés egyik szekcióprogramja is, ahol az országos cikkrepertórium megvalósítása érdekében további közös munka vár a résztvevőkre*.

Jegyzetek

1 A rendezvény első részében „A 2000-es évek bibliográfiáiról" előadássorozat nyitó előadásaként Bényei Miklós beszélt „Debrecen helytörténeti irodalma" című bibliográfiájáról. A bibliográfia ismertetése a Könyvtári Figyelő 2003. 1. számában jelent meg.

2 Előadásának szerkesztett szövege megjelenik a Könyvtári Levelező/lap 2003. évi 8. számában.

* Lapunk következő számában tervezzük az ott elhangzottak közreadását. (A szerk.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

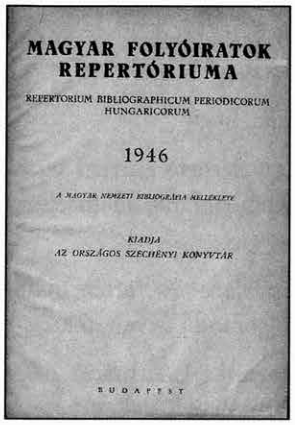

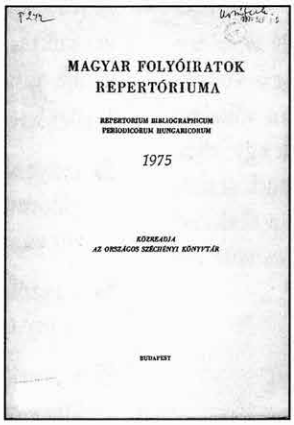

A teljes nemzeti cikkrepertórium megvalósíthatóságának lehetőségei

Berke Barnabásné

Úgy gondolom, Önök elé kell tárnom azokat az előzményeket, amelyek ahhoz a döntéshez vezettek, amelyről *Monok István* főigazgató úr nevében tájékoztató levelet írtam a Katalist-re. Az MNB kiadványokat érintő kérdések között többek között szerepelt, hogy a *Magyar Nemzeti Bibliográfia. Időszaki Kiadványok Repertóriuma* c. kiadványunk megjelentetése a 2002-es tárgyévvel lezárul. Természetesen többen érdeklődtek afelől, hogy a kiadvány megjelentetése zárul-e le 2002-vel, vagy az adatbázis építése is. Én még mindig hiszek abban, hogy csak a kiadványé, de feltehetően a repertórium építése a jelenlegi módon és a jelenlegi szervezeti keretekben nem folytatódhat, meg kell újulnia, meg kell teremtenie újjászületésének feltételeit, igazolnia kell változó körülmények közötti fennmaradásának hasznosságát és fontosságát.

Hogyan és miképpen?

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Erre a kérdésre a fenntartónak, az OSZK vezetésének és a szakmának együtt kell keresnie a választ, és megtalálnia a megoldást. Én csak arra vállalkozom, hogy mondandóm végén felvázolok egy lehetséges utat – ami feltehetően nem mond semmi újat –, de talán segítséget jelent. Kérem a szakmát, hogy az útkeresésben fogjunk össze, egyesítsük erőinket a könyvtárhasználók érdekében.

Előzmények

Az Országos Széchényi Könyvtár vezetése 2002 októberében és novemberében tárgyalásokat folytatott arról, hogy miként lehetne az OSZK-n belül észszerűsíteni a cikkfeldolgozást, hogyan lehetne egyetlen adatbázisba integrálni a meglévő cikkadatbázisokat: az IKER-t – azaz az MNB Időszaki Kiadványok Repertóriumát –, a Hungarika Információ Adatbázist és a MANCI-t.

A kérdés megválaszolásához szükség volt mindhárom adatbázis alapos vizsgálatára, gyűjtőkörük tisztázására, az egységesítési lehetőségek körüljárására és a rendelkezésre álló kapacitások elemzésére.

Végső soron belső munkaanyagként 2003 januárjára elkészült egy megvalósíthatósági tanulmány, *Javaslat az egységes folyóiratcikk-feldolgozásra az OSZK-ban* címmel, *Gál Julianna, Rácz Ágnes* és *Wolf Magda,* a három cikkfeldolgozó műhely vezetőinek munkájaként. A 40 oldalas tanulmány kitér az OSZK-ban folyó cikkfeldolgozás jelenlegi helyzetére, ismerteti az IKER-t, a Hungarika Információ Adatbázist, a MANCI-t, valamint a könyvtörténeti adatbázist. Vizsgálja az átfedéseket, a tárgyi feltárásban meglévő különbségeket. Leírja az egységes feldolgozás és a közös adatbázis-építés előnyeit. Pontosított gyűjtőkört vázol fel a három adatbázis számára, foglalkozik a technológiai kérdésekkel, és javaslatot tesz az AMICUS-ban való feldolgozásra, valamint az adatbázisból elkészíthető, elvárt kiadványokra, outputokra, szolgáltatásokra, végül tárgyalja a megvalósítás feltételeit.

Mellékleteiben összefoglalja, hogy

- milyen, webes felületen elérhető kurrens társadalomtudományi szakbibliográfiai adatbázisokról vannak ismeretei,
- jegyzéket közöl az irodalom- és történettudomány területéről feldolgozandó folyóiratokról,
- jegyzéket közöl a Hungarika Információ 2002-2003-ra érvényes forrásairól és
- részletesen leírja a MANCI adatbázis gyűjtőkörét, időhatárait, méretét, hozzáférhetőségét, a MANCI alapján készülő kiadványokat és további feldolgozási kérdéseket.

Sem módom, sem felhatalmazásom nincs arra, hogy ezt a dokumentumot bővebben ismertessem, de néhány részletét ki szeretném emelni, annál is inkább, mert vizsgálati módszerét alkalmasnak és követendőnek tartom arra, hogy választ keressünk a teljes nemzeti cikkrepertórium megvalósíthatóságának újragondolásakor. Remélem azt is, hogy a teljes tanulmány publikálására minél előbb sor kerül.

Melyek a fő kérdések?

Néhány, az elemzésben szereplő alapvető kérdést szeretnék kiemelni, s egyúttal elnézést kérek a szerzőktől, hogy nem jelzem az egyes mondatoknál a szó szerinti idézés tényét. A téma szempontjából a következő kérdésekre térek ki:

- Hány szervezeti egységben folyik az OSZK-ban cikkfeldolgozás?
- Mi az OSZK feladatköre a repertorizálás terén?
- Mire terjedjen ki a gyűjtőkör?
- Mit ír elő törvény, jogszabály?

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

- Kielégíti-e a felhasználói igényeket a jelenlegi IKER?
- Szükség van-e országos sajtórepertóriumra és kiknek van rá szükségük?
- Kik a lehetséges szereplői egy nemzeti cikkrepertóriumnak?

Hány szervezeti egységben folyik az OSZK-ban cikkfeldolgozás?

Három szervezeti egység dolgoz fel cikkeket:

- az MNB Sajtórepertórium Szerkesztősége,
- a Hungarika Dokumentációs Osztály és
- a Könyvtártudományi Szakkönyvtár.

Van-e átfedés gyűjtőkörükben?

A repertórium és a hungarika információ adatbázis között sosem volt átfedés, hiszen az egyik csak hazai kiadványokban megjelenő cikkeket, a másik kizárólag külföldi kiadványok cikkeit dolgozza fel.

A repertórium és a MANCI között volt ugyan átfedés a könyvtártudományi és a könyvtörténeti cikkek vonatkozásában, de ezeket a műhelyek belső egyeztetéssel és munkaszervezéssel 1998-tól megszüntették.

A MANCI és a hungarika információ között még jelenleg is van átfedés, mert a MANCI – gyűjtőköre miatt – nem mondhat le a hungarikumok feldolgozásáról. A MANCI a hazai és a külföldi irodalmat egyaránt feltárja, a hazait szakterületéből adódóan teljes körűen, a külföldit erősen válogatva.

Mi az OSZK feladatköre a repertorizálás terén?

Úgy gondolom, hogy az MNB több mint fél évszázadot megélt cikkrepertóriuma – jobban mondva a hátterében álló adatbázis – nem szüntethető meg egyik napról a másikra. Komoly hagyományai vannak, hiszen 57 évfolyamon keresztül szolgálta a könyvtári tájékoztatást. Az OSZK egy, a NKÖM és a Könyvtári Kuratórium által jóváhagyott dokumentumban, amely az OSZK stratégiai céljait és cselekvési tervét fogalmazta meg a 2002-től 2004-ig terjedő évekre, azt írta le, hogy:

„Az IKB és az IKER adatbázisoknak az integrált könyvtári rendszerbe való konvertálása után lehetőség nyílik az időszaki kiadványok válogatott cikkeinek on-line adatbázisban való továbbépítésére, együttműködve más könyvtárakkal, melyek az egyes szakterületek feldolgozásáért felelnek. Az együttműködés feltétele a megfelelő hálózati összeköttetés és az AMICUS kliensek megléte.

Jelenlegi állapot: *Sem az IKER, sem az IKB nincs még betöltve az Amicusba [megjegyzem, az IKB betöltésére néhány napon belül sor kerül[1]]. Az időszaki kiadványok cikkeinek feldolgozása osztottan működik több könyvtárban különböző gépesítettségi szinten és különböző adatbázisokban, különböző adatbázis-kezelőkkel."*

A megvalósítás eszköze: *„Egyetlen központi adatbázis, melyet több telephelyről építenek azonos szoftver használatával, azonos elvek alapján."*[2] Elméleti vezérfonalként a stratégiai terv *Vajda Erik* 1994-es tanulmányát közölte, amely a megvalósítás tényleges módját illetően kiegészítésre szorul.

A stratégiai tervben megfogalmazottak megvalósításának záloga természetesen a szükséges feltételek megléte, megteremtése, ami részben személyi és dologi költségek biztosítását, részben beruházásokat, azaz mindenképpen anyagi források mozgósítását jelenti. A feladat ellátásához azonban pénzeszközök nem állnak az OSZK rendelkezésére. Az IKER-ben a feldolgozást mindössze 6 munkatárs végzi. Sem a MANCI, sem a Hungarika Információ Adatbázis építéséhez nem elegendők a személyi és az anyagi források, főként, ha figyelembe vesszük, hogy újrafogalmazott, jelentős fejlesztéseket igénylő feladataikat teljes körűen kívánják ellátni. Az OSZK vezetése úgy látja helyesnek, ha a meglévő

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

erőket, azaz az IKER munkatársi gárdáját e két utóbbi területre csoportosítja át.

Mi lehet – lesz – az OSZK újrafogalmazott feladata?

Felmerült egy olyan elgondolás, miszerint az OSZK-nak kizárólag a saját szakkönyvtári gyűjtőkörébe tartozó folyóiratcikkeket kellene feldolgoznia. Az OSZK gyűjti a magyar irodalom, a magyar nyelvtudomány és a magyar történettudomány műveléséhez szükséges hazai és külföldi irodalmat, gyűjti a könyvtörténeti (könyv-, írás-, nyomdászat-, könyvkötés-, könyvkiadás-, könyvkereskedelem- és sajtótörténeti) szakirodalmat. A három, már említett adatbázis közül az IKER új gyűjtőköre ennek megfelelően vállalná a hazai sajtóban megjelenő irodalom- és történettudományi cikkek feltárását. A figyelt periodikumokból a tárgykörbe tartozó cikkeket teljes körűen dolgozná fel. Az indulő adatbázis 74 szakfolyóiratból és 166 vegyes tartalmú időszaki kiadványból állna, azaz összesen 240 címből. A kétségtelen személyzeti és anyagi források hiánya miatt azonban, az OSZK vezetősége szerint, ez a merítés is túlságosan soknak tűnik ahhoz, hogy maradéktalanul és lehetőség szerint naprakészen vállalni lehessen a feldolgozást.

Az OSZK vezetősége úgy véli, hogy a repertórium eddigi, válogató gyűjtőköre zavaró, nem szolgálja kellőképpen a tudományos kutatást, kijelenti egyúttal, hogy a szakterületi cikkbibliográfiák elkészítése az akadémiai intézmények feladata. Ezek a bibliográfiák integrálhatók az OSZK által vállalt és gondozott cikkadatbázisba.

A legfontosabb szakterületek, amelyeket az OSZK-nak vállalnia kell: a könyvtörténet – tágan értelmezve: az írás-, könyv-, nyomdászat-, sajtó- és könyvtártörténet, könyvművészet, kötés- és illusztráció-történet, a könyvkiadás és könyvkereskedelem története és az olvasástörténet –, mindez a Kárpát-medencére, voltaképpen a mindenkori Magyarországra kiterjedően. Ez azért kiemelt terület, mert a nemzeti könyvtár legalapvetőbb feladatából, a nemzeti kiadványtermés megőrzéséből, könyvmúzeum voltából következik, és nincs másik magyarországi könyvtár, amely a nemzetinél teljesebben feltárhatja az idevágó irodalmat.

A bőségesen értelmezett szakterület irodalmát teljességre törekvően kell feldolgozni, vagyis az nem köthető rögzített folyóirat-jegyzékhez, hanem a szórvány-anyagot is be kell gyűjteni.

A magyar könyvtári szakirodalom teljességre törekvő feltárása, valamint a szakterületi hungarikumok számbavétele ugyancsak az OSZK feladata, mert egyedüli magyarországi szakkönyvtára az OSZK-ban működik.

A MANCI adatbázis teljességre törekedve tartalmazza a magyar könyvtári vonatkozású cikkirodalmat és megkezdte a könyvtári cikkirodalom retrospektív feldolgozását, aminek keretében minden magyar könyvtári időszaki kiadványt indulásától kezdve repertorizál. Ezt a célkitűzést nem becsülhetjük le, hiszen mindannyiunk számára rendkívüli jelentőséggel bír. (Zárójelben mondom, más kérdés, hogy mit veszít, vagy mihez nem jut hozzá a nem könyvtáros felhasználó.) A külföldi szakirodalomból a MANCI válogatva dolgozza fel a könyvtár- és tájékoztatástudomány, könyv- és könyvtártörténet anyagát, beleértve a legfontosabb hungarikum cikkeket.

A Hungarika Információ Adatbázis feladata a külföldi irodalom alapján a hungarológia alaptémáinak feldolgozása az irodalom, történelem, nyelv és néprajz területén, a művelődéstörténet: iskola, egyház, könyvkiadás, valamint a kisebbségi helyzet, politikai, gazdasági és szociológiai vonatkozásaival együtt.

Az OSZK-vezetőség álláspontja

Az OSZK vezetősége tehát nem vetette el vagy kérdőjelezte meg eleve a teljes körű repertórium gondolatát, illetve annak szükségességét, de megvalósí-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

tását nem tekinti az OSZK feladatának, abból csak az előbbiekben ismertetett szakterületek feldolgozását érzi sajátjának. *Monok István* főigazgató úr úgy véli, hogy az akadémiai intézetek párhuzamosan építik internetes szakbibliográfiájukat, minek következtében rendkívül sok a párhuzamos feldolgozás.

Aggályaink ellenére, ő meg van győződve arról, hogy a nemzeti cikkbibliográfia, tekintetbe véve a szakkönyvtárakban, a megyei könyvtárakban és a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban folyó feldolgozásokat is, előbb-utóbb működni fog. Afelől sincsenek kétségei, hogy a fenntartó jóvá fogja hagyni a tervezett lépést, azaz a Repertóriumnak az OSZK-n belüli befagyasztását.

Az OSZK Nemzeti Bibliográfiai Központja vezetőjének aggályai

A vezetői értekezleten, amely a kérdést tárgyalta, a Nemzeti Bibliográfiai Központ vezetőjeként aggodalmamat fejeztem ki, miszerint semmi garanciát nem látok arra, hogy akadémiai vagy tudományos kutatóintézetek, ezek között is a nyelvtudomány, a történettudomány és az irodalomtudomány terén komoly lépéseket tettek volna saját szakterületük cikkrepertóriumainak kezdeményeire, ezeknek nyomuk sincs a weben.

Arra sem látok garanciát, hogy kutatóintézeti munkatársak vagy könyvtárosok egységes, szabványos feldolgozással törekednének cikkadatbázisok építésére, amelyeket mondjuk, az OSZK és más szakkönyvtárak országos adatbázissá tudnának kiegészíteni. Fő aggályom, hogy a kutatóintézetekben nem állnak rendelkezésre a forrásdokumentumok, főként a vegyes tartalmú időszaki kiadványok tekintetében, hiszen a köteles példányok révén ezek az OSZK-ban vannak meg a legteljesebb mértékben.

Ugyanakkor be kellett látnom, hogy a fokozatos és könyörtelen létszámleépítés következtében a 6 fős munkatársi gárda nem tudja elvégezni az IKER naprakész építését – hagyományos gyűjtőköre szerint évenként 11-12 ezer cikk igényes feldolgozását –, azaz évek óta komoly lemaradásokkal küzd. Bevallom, magam is a mellé tettem le a voksot, hogy ne vállalkozzunk olyasmire, ami eleve kudarcra van ítélve. Felmerül azonban a kérdés, hogy milyen tájékoztatási eszközök fogják betölteni azt a funkciót, amelyet – most ne vitassuk, hogy milyen frissességgel –, de a repertórium, és főként a weben elérhető, rendkívül felhasználóbarát IKER adatbázis betölt, jobban mondva betöltött.

Mit ír elő törvény, jogszabály?

Az 1997. évi CXL-es törvény a nyilvános könyvtári ellátásról szóló III. részének III. fejezetében a 60. § rendelkezik a nyilvános könyvtári ellátás rendszerének működtetését és fejlesztését segítő központi szolgáltatásokról: b) pontjában szerepel e szolgáltatások között: „*a Magyarországon keletkezett sajtótermékek kötelespéldány-szolgáltatáson alapuló teljes körű gyűjtése, egyéb, Magyarországon keletkezett dokumentumok, valamint a külföldi hungarikumok gyűjtése, továbbá* **mindezek** megőrzése, **bibliográfiai számbavétele** és rendelkezésre bocsátása, továbbá a köteles példányok elosztása".

A bibliográfiai számbavétel tehát központi szolgáltatásnak minősül.

A IV. fejezet részletezi a nemzeti könyvtári feladatokat. A 61. § 4. pontjától kezdődően a következőket találjuk: „... *a nemzeti könyvtár alapfeladatai:*

a) a Magyarországon keletkezett sajtótermékek kötelespéldány-szolgáltatásra alapozott gyűjtése, megőrzése, szétosztása,

b) a külföldön megjelent hungarikumok teljességre törekvő gyűjtése, feltárása, megőrzése,...

d) a **nemzeti bibliográfia készítése**."

Kétségbevonhatatlan tény, hogy „sajtótermékekről", gyűjtésükről, megőrzésükről és „nemzeti bibliográfia készítéséről" rendelkezik a törvény, és nem

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

arról, hogy ez a bibliográfiai számbavétel milyen mélységű, milyen részletező legyen.

Az OSZK alapító okirata is sommásan intézi el a nemzeti bibliográfia kérdését, amennyiben azt írja le a 2000-ben, a Kulturális Közlönyben megjelentek szerint, hogy az OSZK

„2. d) készíti és kiadja a Magyar Nemzeti Bibliográfiát".

Törvény és jogszabály tehát nem mondja ki szó szerint sem azt, hogy a cikkrepertórium a nemzeti bibliográfiai rendszer része, sem azt, hogy ennek felelőse az OSZK.

A könyvtárnak a NKÖM által 2001-ben jóváhagyott Szervezeti és Működési Szabályzata ugyan még magába foglalja, hogy az MNB Sajtórepertórium Szerkesztősége feladatköre:

„ – az MNB Időszaki Kiadványok Repertóriuma gyűjtőköri szempontjainak alapján a köteles példányként beérkezett periodikumok válogatása, a forrásbázis karbantartása;

– a társadalom- és természettudományi cikkanyag bibliográfiai leírása, szakozása, tárgyszavazása és revíziója az IKER adatbázisban, különböző outputok (MNB Időszaki Kiadványok Repertóriuma, évi 12 füzet, MNB Sajtórepertórium CD-ROM évente kétszeri) szerkesztése."

A fenntartónak jóvá kell tehát hagynia az SZMSZ módosítására tett javaslatot, miszerint az MNB Sajtórepertórium szervezeti egysége szűnjön meg.

Tegyük fel ezek után a kérdést:

Kielégíti-e a felhasználói igényeket a jelenlegi MNB IKR – IKER?

Ha abból indulunk ki, hogy a teljes könyvtárhasználói kör számára releváns információt nyújt-e az MNB IKR a hazai cikkirodalomból, egyértelmű a nemleges a válasz. Ezt az előttem szólók részletezték, a szakirodalomban számosan kifejtették, Vajda Erik többször idézett tanulmánya is megállapította, így én is csak tényként szögezhetem le. Az is bizonyos, hogy a hasonló magyar tájékoztatási eszközök számos duplum tételt tartalmaznak a koordinálatlanság miatt, valamint tény, hogy a sok erőfeszítés ellenére jócskán maradnak fehér foltok.

Mi a cél?

Feltételezem, hogy a hazai könyvtárosi és könyvtárhasználói kör számára optimális megoldást és tájékoztatási eszközt egy teljes körű hazai cikkadatbázis megvalósítása jelentené.

Jogos az igény és jogos a könyvtárak részéről a megvalósíthatóságra való törekvés. Mi több, nem csak bibliográfiai számbavételt igényel a mai felhasználó, hanem azt is, hogy ha rátalált a kívánatos cikk, cikkek adataira, magukat a közleményeket is olvashassa. Ma már van erre technikai lehetőség, sok periodikum esetében megvalósulhat a teljes szövegű, hálózati hozzáférés, más esetekre szolgál a lelőhely-tájékoztatás és a könyvtárközi kölcsönzés, másolatszolgáltatás.

A célkitűzést és a megvalósíthatóság alternatíváit Vajda Erik tanulmánya világosan megfogalmazta, rögzítette. Hozzátehetünk-e mi ehhez még valamit? Van-e a magyar könyvtáros közösségnek akarata, ereje és vannak-e eszközei a teljes cikkrepertórium megvalósítására? Úgy gondolom, el kell ezen gondolkodnunk, meg kell fogalmaznunk céljainkat és igényeinket, ki kell dolgoznunk cselekvési tervünket és a megvalósítás aprólékos lépéseit, a költségek és a várt haszon elemzésére is kiterjedően.

Az említett OSZK vezetői döntés is egy ilyen megoldás keresésére készteti a szakmát. Ha szembe találjuk magunkat valaminek a hiányával, és a hiányt meg akarjuk szüntetni, az ösztönzője kell, hogy legyen cselekvéseinknek. Ha elfogadjuk a nem kielégítő, a régi beidegződésen és gyakorlaton alapuló hiányos megoldásokat, nem születhet új, eredményesebb, szélesebb felhasználói kört szolgáló, jól működő munkamegosztáson alapuló cikkrepertórium.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A cél elérésének módja

Mi lehet a cél elérésének módja, – ha elérendő célként egy on-line nemzeti cikkbibliográfia adatbázis felállítását tartjuk kívánatosnak?

Pályázat szakmai összefogással, könyvtárak konzorciumával

Elsőként a fenntartó minisztérium elvi beleegyezésének megnyerése, majd a mai környezetben való megvalósítás kidolgozásához szükséges pályázati forrás elnyerésére van szükség. Nem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy önmagában a hálózat és az ott véletlenszerűen felbukkanó tartalom nem jelent megoldást.

Esetünkben a hálózaton hozzáférhető, szisztematikusan épített on-line adatbázis van olyan hasznos, mint a sokszor véletlenszerűen, összehangolatlan módon támogatott digitalizálási projektek látványos megvalósítása. Meg kell győzni a döntéshozókat arról a szándékról, hogy egy on-line nemzeti cikkadatbázis a tartalomhoz való hozzáférés elsőrendű eszköze, amely minden szinten szolgálja az állampolgár informálását, ennél fogva megéri a ráfordítást. Van már előttünk példa, éppen az ez évtől működő MOKKA. Tűzzük ki célként a cikk-MOKKA megvalósítását. Könyvtárak konzorciuma pályázzon, először tanulmány készítésére.

Mire terjedjen ki egy újabb pályázati tanulmány?

Teljes körűen mérje fel a létező cikkadatbázisokat, sorolja fel folyóiratcímek szerint, mely intézmény mely címeket dolgozza fel tartósan és szakmailag hitelesen, megbízhatóan. Kiindulópontként tételezzük fel, hogy az egyes tudományterületi szakfolyóiratok cikkeinek feldolgozásáért a tudományterületi szakkönyvtárak lesznek felelősek. Minden egyéb esetben az egyes címeknek – napi- és hetilapok, vegyes tartalmú időszaki kiadványok, irodalmi lapok, főként helyismereti anyagot tartalmazó periodikumok –, gazdára kell találniuk. Természetesen számba kell venni a feldolgozási körbe bevonandó címeket. Ehhez az Időszaki Kiadványok Bibliográfiája adatbázis elemzése alapvető támpontul szolgál. Meg kell találni a forrásdokumentumok őrzési és feldolgozási helyét. Hazai területen nyilvánvaló, hogy a köteles példányban részesülő könyvtárak döntő szerepet játszanak, de ugyanilyen fontosak a szakkönyvtárak, a felsőoktatási, a megyei és a települési könyvtárak. Meg kell egyezni a feldolgozási szintben, azaz abban, hogy mely közleményekre terjedjen ki. A forrásdokumentumok számának felmérésével együtt becslést kell készíteni a feldolgozásban számba jövő cikkek számáról is. Az egyes címek gazdáinak egységes, szabványos leírást kell készíteniük a cikkekről, kiegészítve azokat a szabványos besorolási adatokkal és a rekordokat közös adatbázisba töltve vagy közös adatbázisban létrehozva egyesíteniük. Egyedül ilyen módon lehet kiküszöbölni a párhuzamos feldolgozásokat és megvalósítani az egységes nemzeti cikkadatbázist. Ez természetesen nem zárja ki helyi, intézményi adatbázisok létét vagy gazdagabb tartalmát.

Hogyan és hol pályázzunk?

Úgy vélem, hogy meg kell keresni, vagy várni kell arra a pályázati kiírásra, amely tartalomszolgáltatást támogat, mégpedig az EU előtt is fontos témakörben. A potenciális résztvevőknek konzorciumként kell pályázniuk a nemzeti cikkrepertórium létrehozására, fenntartására. A pályázatnak ki kell térnie a megvalósíthatóság részleteire, feltételeire, **be kell bizonyítania a célkitűzés hasznosságát, illetve a megvalósítás elmaradásának károsságát.** Mindezeket előkészíthetjük, megtárgyalhatjuk szélesebb körben, a következő, nagykanizsai vándorgyűlésen, vagy addig is a szaksajtóban.

Indokoljuk azt, hogy miért nem célszerű kizárni a Magyar Nemzeti Bibliográfia rendszeréből a cikke-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ket. A *Könyvtárosok kézikönyve 2.* kötetében az MNB-t tárgyaló fejezet – *Murányi Lajos* munkája – az IKR-t még a nemzeti bibliográfia részeként írta le és a jóval szélesebb körű feldolgozás lehetőségeiről Vajda Erik tanulmányára hivatkozott. Felidézte az 1990-es debreceni bibliográfiai értekezletet, ahol a kurrens nemzeti bibliográfia területén szükségesnek látták az időszaki kiadványok repertóriuma és más cikkbibliográfiai munkálatok közötti kooperáció szélesítését.

A retrospektív digitalizálási terv

Biztató hírként addig is közölhetem, hogy *„Az Országos Széchényi Könyvtár digitalizálási gyakorlata és tervei"* című, miniszteriális szintekre felterjesztett dokumentuma, illetve annak az MNB Sajtórepertórium 1946-tól 2002-ig fejezete célként tűzte ki: A nyomtatásban megjelent és részben vagy egészben adatbázisban tárolt sajtórepertórium egységes, a weben hozzáférhető adatbázisba szervezését, a kutatás és a tájékoztatás számára a hasznosíthatóság biztosítását, az EPA, az elektronikus periodika archívumban a teljes szövegű cikkekhez való hozzáférés megvalósítását.

Ennek jelenlegi állapota: Az 1946 és 2002 közötti időszak tárgy- és névmutatója helyi hozzáférésű adatbázisban áll rendelkezésre. Az 1993 és 2002 közötti bibliográfiai tételek és mutatók MicroISIS alapú, a weben is hozzáférhető adatbázisban találhatók, mintegy 140 000 tétel.

A digitalizálás módszere: a csak nyomtatásban meglévő kötetek teljes anyagának adatbázisba rögzítése. A már létező és a kéziratos anyag rögzítésének eredményeként létrejövő adatbázisok közös adatbázisba konvertálása.

Mindezek megvalósításának eszköze: az OSZK-n belüli, a cél megvalósítására felállított 2-3 fős munkacsoport irányításhoz, ellenőrzéshez, az anyag rögzíttetéséhez külső cég igénybe vétele.

Pillanatnyilag itt tartunk. Előttünk a kérdés, hogyan tovább? A tények felsorolását és javaslataimat gondolatébresztőnek, vitaindítónak szántam.

Jegyzetek

1 A szerző beszúrása; (A betöltés időközben megtörtént. – A szerk.)

2 Az OSZK stratégiai céljai és cselekvési terve, 2002–2004. p. 27.

Helyesbítés

Lapunk előző, 2003. 1-es számában *A Hajdú-Bihar Megyei Könyvtár ötven éve 1952–2002. Dokumentumok, tanulmányok, adatok* c. kötet ismertetésében hibásan jelent meg a 168. oldal második hasáb, első mondata. A mondat helyesen így szól: *„Az intézmény jelenlegi igazgatója, Gellér Ferencné dr. a számítógépesítés és a korszerű technika »berobbanását« írja le."* – Az érintettektől elnézést kérünk.

A szerkesztő

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A repertórium kérdései: múlt, jelen és jövő időben

Sonnevend Péter

„Nekünk most nem szabad vesztenünk semmit, nehogy lassanként a viszonyok egyesülve saját hebehurgyaságunkkal kirántsák alólunk végképp a gyékényt"

(Esterházy Péter: Termelési regény 63.)

Ki beszél?

A Magyar Könyvtárosok Egyesületének Bibliográfiai Szekciója 2003. április 15-i szakmai rendezvényén napirendre tűzte a nemzeti cikkrepertórium kérdését. Négyen kaptunk előadásra szóló felkérést *Nagy Anikótól*, a szekció elnökétől: ketten a nemzeti könyvtárnak az ügyben közvetlen felelőseként – *Wolf Magda* osztályvezető és *Berke Barnabásné* főosztályvezető –, valamint *Murányi Péter* főiskolai docens (Szombathely), aki az utóbbi években meghatározó jelentőségű elemzéseket készített a témában,[1] végül jómagam. Felkért hozzászólóként szerepelt a programban *Vajda Erik* – maradandó értékű dolgozata széles körben ismert[2] – és *Bényei Miklós*, a kurrens nemzeti bibliográfia témájának kiváló értője.[3] Remélem, mindnyájan közlik a szakmai nyilvánossággal gondolataikat.

Szándékom, hogy a repertórium létéről érdemi híradással szolgáljak, ezért igyekszem pontosan előrebocsátani, milyen minőségben szólalok meg. 1962-ben léptem frissen érettségizettként a nemzeti könyvtár Hírlaptárának kötelékébe. Ez sajátos koncentrált – dokumentumtípus-centrikus – osztály volt, mely az intézmény minden hírlapokkal és folyóiratokkal foglalkozó funkcióját (gyűjtés, feltárás, szolgáltatás, bibliográfiai analízis, azaz repertorizálás, központi katalógus az ország könyvtáraiba bekerülő külföldi folyóiratokról) felölelte. A klasszicista múzeumi épület első emeletén a 20. század húszas éveiben végrehajtott modernizálás eredményeként vasraktárakban tárolták a rohamosan növek-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

vő anyagot, miközben az ablakmélyedésekben kiváló tudós könyvtárosok tevékenykedtek: így *Takács Menyhért*, Menyus bácsi is, akiről később szólok témám kapcsán. (Két raktárosi szaladgálás, emeletmászás közt jólesett nála vagy társainál elidőzni, gondolataikból gyarapodni.)

1975-1978 között a KGST-országok által létrehívott moszkvai Nemzetközi Tudományos és Műszaki Információs Központban dolgoztam (szabványosítás, információkereső nyelvek fejlesztése stb.). A tanácskozásokra érkező kollégák közt gyakran üdvözölhettük *Fügedi Péterné* főosztályvezetőt is az OSZK-ból. Megítélésem szerint ő józanul folytatta *Sebestyén Géza* örökét abban az értelemben, hogy a szomszéd államokkal, ideértve a Szovjetuniót is, lehet és talán érdemes együttműködési vállalkozásokat ápolni, miközben országunk és nemzeti intézményünk érdekei a meghatározók. Ő beszélt rá engem arra, hogy hazajövetelemkor a Könyvtártudományi és Módszertani Központból a Könyvtárba jöjjek át, az újonnan létrehívandó Repertórium Szerkesztőség (RSZ) élére. A modern információszolgáltatás eszméjétől és lehetőségeitől „megfertőzve" köszönettel igent mondtam. Első érdemi megbeszélésünkön *Zircz Péter* főigazgató-helyettes, Sebestyén reformszellemének folytatója, megfogalmazta a szakma komoly fenntartásait a repertóriumról (késedelmes feldolgozás, a tárgyi keresés megoldatlansága stb.). Nagyvonalúan azt mondta, találj megoldást, de hozzátette: úgy, hogy több erőforrást ne igényeljen (plusz létszám nem biztosítható). Ha pedig nincs megoldás, akár megszűnhet a repertórium. (Csak egy szóval emlékeztetek arra, hogy ekkortájt megkezdődött a könyvbibliográfia inputjának számítógépesítése stb.). 1978 augusztusa, e megbeszélés ideje óta idestova negyedszázad lepergett az idő rostáján. Öt évig vezettem a RSZ-et (a közben történt érdemleges változtatásról alább szólok), majd 1983-1986-ig főosztályvezetőként, *Fügedi Péterné* utódaként feleltem a szolgáltatásért. 1986-ban új főigazgatója lett az OSZK-nak *Juhász Gyula* személyében, s az átszervezések hamarosan megvalósították a jóval korábban eltervelt és sokáig halasztott „integrációt", azaz a nemzeti könyvtári feldolgozó és nemzeti bibliográfiai munkafolyamatok koncentrálását egy szervezeti egység keretében, minthogy ettől remélhető volt a folyamatok ésszerűsítése és jobb minőségű szolgáltatások biztosítása. Ekkor és így vette át *Berke Barnabásné* főosztályvezetőként a RSZ-et.

Úgy érzem, a repertórium keretei közt dolgozhattam ki először olyan megoldásokat, melyek működőképes, jó minőségű szolgáltatásokat eredményeztek (szorongató feltételek ellenében, ha szükséges...). Ezért a repertórium sorsa mindig is közel állt hozzám, sorsáért akkor és most tiszta szívvel „drukkolok". Az olvasó láthatja: nem lehetek pártatlan. Nem is kívánok az lenni. Ha lehet, inkább „ügyvivő", aki most is kizárólag az ügy érdekében szólal meg.

A probléma – és megközelítése

Nagy Anikó elnök a rendezvény kapcsán az alábbi gondolatokat közölte a levelező lista olvasóival: *„Most a nemzeti folyóirat-repertórium került a könyvtáros társadalom érdeklődésének fókuszába. Mint arról a könyvtáros levelezőlistán*[4] *Berke Barnabásné hírt adott, a 2003-as tárgyévtől megszűnik az Országos Széchényi Könyvtár eddigi szolgáltatása, az Időszaki Kiadványok Repertóriuma* [...] *rendezvényünket azzal a céllal szervezzük, hogy áttekintést adjunk a hazai folyóiratokban megjelenő cikkek* [...] *feltárásának jelenlegi helyzetéről, valamint megismertessük a szakma* [...] *elképzeléseit a teljes nemzeti cikkrepertórium megvalósíthatóságáról."*[5]

A tényeket rögzítve: a nemzeti könyvtár vezetősége 2003. február 26-án tudatta, hogy (már) nincs folyóirat-repertórium. A szakmai érdeklődők a kérdésről április 15-én tárgyaltak (kilátásba helyezve

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

több újabb tárgyalást más fórumokon is). A helyzet sajátos részleteiről később még szó esik.

E sorok írója április 15-i nyitó előadásának érvelése lényegében azt tartalmazta, hogy a szakma képes – legyen képes – fenntartani a repertóriumot:

- mert *szükség van* rá (egészen pontosan: egy igényes és korszerű repertóriumra),
- feltéve, hogy a *nemzeti könyvtár* nem vonja meg a vállalkozástól támogatását.

A rendezvény résztvevői nem lehettek döntési helyzetben. A nemzeti könyvtár felső vezetéséből *Rády Ferenc* főigazgató-helyettes jelent meg és szólt hozzá a vitához. A NKÖM Könyvtári Osztályának álláspontja e sorok írója számára eleddig ismeretlen. Mégis nyomósan eshet a latba minden további döntés fontolgatásakor, hogy a jelenlévők megnyilvánulásai egyértelműen a *repertórium folytatásának szükségességét* hangsúlyozták.

Amikor e cikk íródik – április végén, május elején –, a helyzet nyitott: talán minden jóra fordul, talán megoldás születik. És csak ezért érdemes a szolgáltatás múltjáról, jelenéről és jövőjéről gondolkodni. Bárcsak segíthetnék abban, hogy jó szándék és szakmai tettrekészség – s ami még kell – egymásra találjon.

A múlt: 1. Genezis, alapító atyák, kezdetek

A Hírlaptár létrejötte *Szinnyei József* tevékenységéhez kötődik (1884-től szervezte, 1888-ban került élére). Szakmánk kimagasló alakja köztudottan a repertóriumok világában is maradandót alkotott. A huszadik századi magyar könyvtárügy, könyvtártudomány, nemzeti könyvtár-fejlesztés kiemelkedő – számomra legnagyobb – személyisége *Fitz József* (1888-1964), 1934-1945 közt a nemzeti könyvtár főigazgatója. Egyesületünk létrejötte, nemzeti könyvtári felelősségvállalás a kurrens nemzeti bibliográfia dolgában, *Gulyás Pál* biobibliográfiájának támogatása (az első hat kötet megjelentetése) – és sok egyéb – mellett talán nem eléggé feltárt és megbecsült érdeme az is, hogy a könyvtárat kitűnő fiatal szakemberekkel erősítette meg. Témánkra szorítkozva: 1935-ben gyakornokként felvette a könyvtárba *Dezsényi Bélát* (1907-1972), majd 1943-ban kinevezte a fiatal tudóst a Hírlaptár élére.

A rendszeres időközönként, valóban kurrens módon megjelenő nemzeti bibliográfia 1946-ban indult útjára. Fitz Józsefet – sajnálatos módon – az új politikai hatalom az előző évben (1945: Fitz 57 éves) elmozdította állásából. Dezsényi valósíthatta meg – gondolom, közös tervüket – a Magyar Folyóiratok Repertóriumát, alcíme szerint: a *Magyar Nemzeti Bibliográfia mellékleté*-t. Az első szám „Bevezetés"-e megfogalmazta a bibliográfia célkitűzését.

„A cikkbibliográfia tartson lépést anyagával, s mint az, a jelenre tekintsen vagy a jövőbe és ne vissza a múltba. Az anyag nagy tömege a cikkbibliográfust válogatásra kényszeríti. Nem vehetünk fel mindent, a hosszú tudományos cikkektől kezdve a hírlapi cikkecskékig. Egyelőre a legfontosabb, elsősorban a tudományos folyóiratokat tartjuk szem előtt [...] A szaktudóson kívül egyre inkább tekintettel kívánunk lenni a gyakorlati élet emberének – politikusnak, közgazdásznak, publicistának – igényeire is [...] Célunk a szakember gyors tájékoztatása az őt érdeklő szakirodalomról." Emeljük ki a lényegi hívószavakat: **válogatás, tudományos folyóiratok, a szakember gyors tájékoztatása.**

Az első évfolyam még negyedévi számokat hozott. Mintegy 50 folyóirat 1500 cikkét listázta. (Aztán 1949-ben már csaknem 4300, 1959-ben több mint 10 ezer, 1969-ben 13 ezer, 1979-ben 21 és félezer cikk adatai kerültek a kiadványba[6]. A feltárt folyóiratok száma is lendületesen emelkedett: 1949-ben 100, 1959-ben 220, 1969-ben 360, 1979-ben 650 körül.[7] Az összeállító *Szekeres Margit* néhány tucat szakcsoportba tagolta az anyagot, követve az ETO

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

szerkezetét (a legtöbb főosztály egy-egy szakcsoportot alkotott, érdemi tagolásra csak a 3-as és 6-os főosztály esetében került sor). A repertórium igényes nyomdai küllemmel dicsekedhetett, a minőséget az Egyetemi Nyomda garantálta. Minden szám adott forrásjegyzéket és betűrendes mutatót, melyben a szerzői nevek és a tárgyalt személyek (pl. A. Comte) kaptak helyet. A nyomdai megjelenés indokolhatja, hogy a mindössze 50 oldalas éves anyagban két egész oldalas hirdetés is napvilágot látott a nyomda termékeinek népszerűsítésére. A második évfolyam már dupla terjedelmű (102 oldal), s megjelenik az éves betűrendes mutató műfaja, továbbá jobban tagolják a növekvő anyagot (52 szakcsoport), ami jelzi: nem dogmák irányították a munkát, hanem a vállalt fő cél, vagyis a gyors tájékoztatás. 1948-ban az éves terjedelem 125 oldalra emelkedik. Ekkor jelenik meg Dezsényi Béla neve „felelős szerkesztő"-ként. 1949-ben – mint eddig – az OSZK a közreadó, felelős kiadóként viszont feltűnik a „Tudományos Folyóiratkiadó N. V. [nemzeti vállalat – S.P.] vezérigazgató"-ja. Nyomdaként változatlanul az Egyetemi Nyomda állt helyt.

1950-ben a terjedelem 230 oldal (az első évinek négy és félszerese!), kiadó a Közoktatásügyi Kiadó. Ennél lényegesebb, hogy a repertórium áttér a *kéthavi* megjelenésre, tehát (elvben) gyorsul a tájékoztatás, ugyanakkor a bibliográfiai tételeket egyenként is szakozzák, megteremtve ezzel a szakkatalógus építésének lehetőségét (jó lenne ilyen példákról tudni, vagyis hol készítettek szakrendi cikk-katalógust, mert betűrendest tudomásom szerint sok helyen, beleértve magát az OSZK-t is).

1951-ben tér át a repertórium a *havi megjelenésre*, az éves terjedelem megközelíti a 300 oldalt (amiből csaknem 10%-ot kapnak a mutatók). 1952-ben kiadóként már a Lapkiadó Vállalat, s nyomdahelyként a Révai Nyomda 1. „telephelye" szerepel, s ekkor jelenik meg első ízben a *példányszám: 450* „nyomott példány" (csak érdekességként említem, hogy a kezem ügyében lévő 2001. januári számon ugyanez a példányszám bukkan fel). 1952-ben a 375 oldalas összterjedelem a jelentős felfutást érzékelteti. Itt nincs hely kitérni a könyvtári életben végbemenő, máig meghatározó változásokra, csak jelezni kívánom, hogy a körzeti, majd 1952-ben a megyei könyvtárak, azután a járási könyvtárak létrehívása bizonyára növelte az igényeket s hozzájárulhatott a példányszám alakulásához is. 1953: újra az Egyetemi Nyomda nyomja 450 példányban a már 430 oldal terjedelmet elérő repertóriumot. 1954: a terjedelem 470 oldal, s a példányszám megmozdul: 500-ra emelkedik.

1955: a tizedik évfolyam terjedelme meghaladja az ötszáz oldalt (tíz év alatt tízszeresre nőtt, pontosan 516-ra), a regisztrált tételek száma (becslésem szerint) megközelíthette a 14-15 ezres nagyságrendet. Egyébként mindkét szám messze meghaladja a következő évek azonos számait: így 56 tragikuma itt is tetten érhető.

Dezsényi a minőséget is tovább erősítette: az 1955. évi 1. számon az áll, hogy „*lezárva II. 4.*". Vagyis: a januári szám válogatása – s így járt el a további hónapokban is – a következő hó elején zárul. Minden szám garantáltan friss anyagot dolgoz fel, az adott hónap számait.

Foglaljuk össze a repertórium első tíz éves történetét. Lendületesen növekvő (cikk)regisztráció, egyedi tartalmi feltárás, erős mutatózás, mind gyorsabb tájékoztatás, növekvő példányszám. A mennyiségi és minőségi mutatók a folyamatos javulást jelzik Vagyis csupa olyan értékelő megállapítást tehetünk, amely bármely információs kiadvány esetében büszkeségre adhat alapot.

A múlt: 2. Köztes idő (1956–1979), változások, modellkeresés

1956-ban a terjedelem – első ízben – visszaesik: 386 oldal bibliográfia, 38 oldal mutató, összesen

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

424 oldal (az előző évinél 15-20%-kal kevesebb). Csak a példányszám nő: 630-ra. Új a kiadó: a Bibliotheca.

1957-ben a megjelenés visszaesik a kezdeti évek szintjére, azaz negyedévenként lát napvilágot a repertórium. Terjedelme mindent összevéve 287 oldal (az előző évinél csaknem harmadával kisebb). A példányszám változatlan.

1958-ban marad a negyedévi megjelenés. A Gondolat Kiadó veszi át a repertóriumot, – végre újra nő a terjedelem (391 oldalra). Feltűnő a részletező szakrend.

1959-ben Dezsényi konszolidálja a megjelenést: újra havi bibliográfia a repertórium, s az ismert jelzés is visszatér az első számon: *„lezárva II. 2-án"*. A 499 oldal összterjedelem megközelíti az 1955-ös csúcsot. Ebben az évben a Hírlaptár már 75 éves, méltó megemlékezések íródnak a nagy dátum kapcsán.[8]

1960: 545 oldal bibliográfia és 49 oldal mutató: együttesen 594 oldal, új rekord, mondhatjuk sportnyelvi kifejezéssel. Ekkor jelenik meg a mai bibliográfiai szemlélet szerint nélkülözhetetlen alkotóelem: a felhasználói útmutató (szakrend, szakcsoport-mutató stb.). *1961*: a teljes terjedelem 671 oldal, a 12. számon rajta: lezárva 1962. január 2-án (a feltárt havi folyóiratszámok sorra 1961. decemberiek). 1962-ben a terjedelem hétszáz oldal fölé jut (pontosan 720).

1962 októberében a *Magyar Sajtó* című folyóiratban *Gárdos Miklós* sürgeti a magyar hírlap-repertórium megteremtését:[9] *„Akár az Újságíró Szövetség, akár más szerv – kell, hogy gazdája legyen"* – így zárul cikke. *Dezsényi Béla* az 1963. júniusi számban válaszolva[10] felhívja a figyelmet, hogy 1962 novembere óta bővítették a feldolgozott folyóiratok körét, s hozzáláttak három központi napilap (Népszabadság, Népszava, Magyar Nemzet) feltárásához is. Emellett ismeretterjesztő hetilapok (Élet és Tudomány stb.) is bekerültek a forrásanyagba. Ugyanakkor leszögezi: *„A napisajtó egész híranyagát repertorizálni ma is lehetetlen lenne – de felesleges is.* Erre szolgálnak az úgynevezett *eseménynaptárak*, amelyeknek nemzetközileg legismertebb formája a *„Kaesig's Archiv" és amelyek dátumok sorrendjében, valamint tárgyi címszók betűrendjében mutatják az eseményeket...".* A kérdéssel a Könyvtáros hasábjain *Péter László* is foglalkozik[11] *Lesz-e magyar hírlap-repertórium?* című írásában. Péter helyesli Dezsényi szándékát, hogy a megyei és városi napilapokra is kiterjedjen a repertórium figyelme, majd leszögezi, hogy a *„lassú nyomdai előállításról át kell térni a xerox sokszorosításra"*. Péter szerint a feldolgozott kiadványok körének bővítése felveti *„az országos repertórium és a helyismereti bibliográfiai munka keretében folyó – vagy éppen kezdődő – helyi repertórium-készítés összefüggését, a célszerű munkamegosztás kialakítását"*. A kiváló szerző egyetért azzal, hogy a *„hírlapi cikkek egy jelentős része nem kíván önálló címfölvételt"* [kiemelés az eredetiben – S.P.] – , a híradást szolgáló cikkek anyag épüljön be egy új „bibliográfiai műfajba", az „eseménynaptárba". Majd azt javasolja, hogy a „megyei lapok repertóriumának készítése során csupán azokról kell teljes címfölvételt készíteni [...], amelyek nem esemény-jellegűek, jelentősebbek, rendszerint szerzős írások. *Ezekből kell készítenünk – ha a vázolt országos munkamegosztás megszületik – az országos hírlap-repertórium számára megfelelő másolatot"* [kiemelés az eredetiben – S.P.]. Azután még egyetértően említi *Bóday Pál* írását (a Magyar Sajtó 1964. májusi számából), miszerint „mielőbb szükség lenne a *sajtódokumentációnak és a könyvtári repertorizáló munkának összehangolására"* [kiemelés az eredetiben – S.P.]. Nem tekintem feladatomnak az összes felvetett kérdés és értékes (kreatív!) javaslat nyomon követését, de talán e jelzés is eléggé alátámasztja azt a vélekedést, hogy a magyar könyvtáros szakma több évtizedes kérdései köszönnek ránk mai napig vissza. Ami nem épp vigasztaló érzés.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

1963-ban 809 oldal terjedelem, *1964*-ben csöppnyit kevesebb: 790 oldal (ebből 70 a mutató). Innen már nem összehasonlítható mennyiség jelentkezik, ugyanis *1965*-ben megvalósul a nyomdai helyett a *sokszorosító* eljárásra való áttérés. Péter László fenti cikkében a repertórium féléves késéséről beszélt, ez bizonyára csökkent a házi előállítás (OSZK Sokszorosító) következtében. Ebben az évben az immár húsz repertórium-évet felmutató *Dezsényi Béla* főosztályvezetői kinevezést kap, s átadja a szerkesztést *Takács Menyhértnek*, aki 1972-ig irányítja – és végzi – a munkát. *1966*-tól a munka felügyelete átkerül a Hírlaptárból a *Fügedi Péterné* vezette Bibliográfiai Osztályra, felelőse pedig továbbra is Takács Menyhért. Kétheti megjelenés gyorsítja az átfutást, vagyis ekkor már évente 24 szám lát napvilágot. *1967*-ben az összesített mutatót összeállította *Szűcs Jenőné* (*1968-69-ben Jusztusné Mészáros Györgyi*, majd *1970*-ben *Gajtkó Éva*). *1971*-ben a repertórium „negyedéves mellékleteként" lát napvilágot a Hungarica, vagyis a külföldi magyar vonatkozású sajtóregisztráció. *1973.* február 1-én, a 3. számtól a repertórium szerkesztése – a nyugalomba vonult Takács Menyhérttől – *Zöldi Péter* kezébe kerül át. Zöldi alatt volt talán a legmagasabb a repertórium mindenkori példányszáma, egy *1976*-os adat a kiadványon 1180 példányról tanúskodik.

1977-ben jelentős változás, hogy a 15. szám már új címen jelenik meg. Ekkortól jelenik meg a repertórium **Magyar Nemzeti Bibliográfia Időszaki Kiadványok Repertóriuma** (MNB IKR) címen, s az Előszó meg is magyarázza ennek hátterét. A gyűjtőkör ugyanis a „nem folyóirat jellegű kiadványokkal bővült" az új szabványok értelmében. Egyidejűleg szerkesztőváltás valósult meg: Zöldi Péter négy év után átadta a feladatot *Sándor Ernőnek*. A szerkezet módosulása oda vezet, hogy a szakcsoportok száma már eléri a 400-as határt. A lemaradás felszámolására terjedelmes Supplementum-kötet lát napvilágot. Az éves mutató kötet 258 oldal terjedelemben *Prepeliczay Györgyné* munkáját dicséri, nyomdába került: 1980. november 17-én.

Az 1977-es év nyilvánvalóan mutatja már az új modell keresésének szándékát és tüneteit. Ismét küzdelem az időszerűségért a gyors tájékoztatás érdekében. 1976-1977 még arról is emlékezetes, hogy a nemzeti könyvtár elveszíti *Sebestyén Gézát* (†1976. április 5.), aki a repertórium első húsz évének kortársa, illetve 1958-tól – az OSZK-ba kerülve – főigazgató-helyettesként felelős formálója. 1977-ben a könyvtár főigazgató-helyettesévé nevezték ki *Zircz Pétert* (aki addig a minisztériumi könyvtári osztály helyettes vezetője, előtte pedig a miskolci egyetemi könyvtár munkatársa volt). Zircz Péter pedig mielőbb érdemi megoldást várt tőlem, – ha a kedves olvasó emlékszik bevezető soraimra.

A múlt: 3. Átalakítás (1980), félmúlt és jelen

„A Magyar Könyvtárosok Egyesülete 1979. február 22-én [...] vitát rendezett. Az összejövetel témája az MNB Időszaki Kiadványok Repertóriuma című OSZK-kiadvány fejlesztésének perspektívája volt."[12] A vita résztvevői kézhez kaptak egy általam készített rövid összeállítást, mely a helyzet tömör vázolása után felvillantotta a lehetséges alternatívákat (megjelölve az egyes megoldások előnyeit és hátrányait). Az anyag talán máig érdekes lehet, ezért a jegyzetek közt újraközlöm.[13] A vita – természetesen – élénk, sőt helyenként éles volt.

A vitaanyagból remélhetőleg kitűnik, hogy a nemzeti könyvtárban tényleges, vállalható, távlatos megoldást kerestünk. 1979-1980-ban az OSZK a szakmával együtt igyekezett gondolkodni, s olyan fejlesztést tervezett, amely szem előtt tartja a megváltozott könyvtári-információs szakma érdekeit. Az intézetvezetés alapos vita után 1979 májusában végül olyan változtatást hagyott jóvá, amely a cikkregiszt-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

rálás és -visszakeresés terén maximális biztonságot ígért.[14] A döntés értelmében három országos – a műszaki, az orvostudományi és mezőgazdasági – szakkönyvtár és az OSZK képezze az új együttműködés intézményi bázisát. Ezt a szolid intézményi háttéren kívül az is indokolhatta, hogy a *Magyar Orvosi Bibliográfia* illetve a *Magyar Mezőgazdasági Bibliográfia* két évtized óta folyamatosan megjelent, míg az OMIKK hajlandónak mutatkozott arra, hogy a magyar időszaki kiadványok műszaki cikkeiről havi megjelenésű kiadványt adjon közre. Az OSZK műhelye pedig vállalta, hogy a három partnerintézmény folyóirat-bázisának ismeretében figyeli – a szóródás jelenségére gondolva -, mikor jelenik meg közlemény egy nem profil szerinti folyóiratban. Ilyen esetben leírást készít és juttat el az érintett partnernek. E közösen kialakított munkamódszerekről írásos megállapodások születtek. Ezután kerülhetett sor arra, hogy első ízben 1981 januárban az MNB IKR két tudományterületre „vonuljon vissza". Előzetesen az MNB IKR 1980. évi szeptemberi számában felhívtuk előfizetőink figyelmét a hamarosan bekövetkező változásokra, kérve, intézkedjenek az esetleg szükséges társbibliográfiák előfizetése tárgyában.

A korábban végzett számítások azt mutatták, hogy az OSZK által tovább gondozott két tudománycsoport – természet- és társadalomtudományok – részaránya mintegy *60%-át* teszi ki az összesnek. 1979-ben a társadalomtudományok aránya 21,5 ezer regisztrált cikkből 46,1%, a természettudományoké 12,7%, míg a műszaki tudományoké 22,9%, az orvostudományoké 12,1%, s a mezőgazdasági cikkeké 6,2% – ld. 6 hivatkozást, 603. oldal). Így azzal lehetett számolni, hogy a tíz fős szerkesztőségnek lesz ereje az *évi 10 ezer* társadalomtudományi cikk tárgyszavas feltárására, s ennek alapján egy könnyedén, felhasználó-barát módon kezelhető, vagyis „laikus" számára is egyszerű tárgymutató szerkesztésére. Emellett vállaltuk, hogy a beérkező friss folyóiratszámok cikkeit kivétel nélkül három hónap múlva megjelenítjük az aktuális repertórium-füzetben. A természettudományi cikkanyag ezáltal kicsit mostoha helyzetbe került, hisz ott nem vállaltuk a tárgyszavazást. Ebben az is szerepet játszott, hogy különbséget láttunk a voltaképp egyértelműen „nemzetközi" természettudományok és a lényegüket illetően „nemzeti", reflexív társadalom- és humántudományok közt. A tárgyszavazás alapját *Horváth Magda* kitűnő műve képezte: ő dolgozta ki az *Új Könyvek* rendszerét, s rendelkezésünkre állt az ott kialakított tárgyszavak kötetbe foglalt szókincse. A tárgyszavazás minden esetben megállapította a cikkben tárgyalt témát (pl. szkíták, hangszerkészítés), a téma földrajzi vonzatát (pl. Hajdúdorog, Belgrád, Kárpát-medence), továbbá a tárgyalt téma időbeni határait (pl. 11-13. század, 1956). A szerzői betűrendes névmutató különvált (Név- és címmutató), míg a korábbi betűrendes mutató tárgyi eleme (ha a cikk pl. Ady Endréről vagy Liszt Ferencről íródott) a Tárgymutatóba került egyedi módon és összevontan is (pl. Ady esetében a „magyar írók", Liszt esetében a „magyar zeneművészek" tárgyszó alá is). Későbbiekben született még egy külön Életrajzi mutató is. Szokták azt mondani, minél sokoldalúbb és terjedelmesebb egy bibliográfia visszakereső apparátusa, annál igényesebbnek minősíthető, mint bibliográfia. (Kezemben van két viszonylag friss szám 2001-ből: mindkettőben a bibliográfiai és a mutatórész hozzávetőlegesen azonos terjedelmet foglal el.) Mint tájékoztató szolgáltatás minősítéséhez hozzáveendő a feldolgozás gyorsasága (átfutási idő).

1981-ben megjelent az átalakított MNB IKR 1150 példányban. Hamarosan írásban is napvilágot láttak a szakma reagálásai. *Zöldi Pétert*, a korábbi repertórium-szerkesztőt „némi tűnődésre készteti"[15] az, hogy *„ a Repertórium nemzeti bibliográfiai jellege megszűnt"*, s aggódva kérdezi: *„A felszeletelés folytatása csak attól függ, hogy van-e olyan kurrens szakbibliográfia, amelyik »kiváltja« a Repertórium megfelelő részét?"* Erre akkor is lehetett volna azt

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

válaszolni, hogy *Fügedi Péterné* 1972-ben kiadott kitűnő – máig mérvadó – elemzése a nemzeti szakbibliográfiákról[16] kellő muníciót adott volna a „szeletelni" vágyók kezébe, ha ilyenek találtattak volna. Ma pedig talán azt is lehet válaszolni, hogy az 1981-es, kooperációra alapozott szolgáltatás 22 éven keresztül működőképes volt. (S talán tovább is élhetne...)

1982-ben *Mezey László Miklós* adta közre dolgozatát *„Megújulás?"* címen a Könyvtári Figyelőben.[17] E sajátos írás sok részletelemmel igyekszik alátámasztani azt a kételyt, amit a cím is kifejez. Vagyis, hogy megújulás ment volna végbe. A repertórium felelős szerkesztőjével, Sándor Ernővel közösen ugyanott reagáltunk *„Megújulás kérdőjellel? Válasz Mezey László Miklósnak"* címmel.[18] Ma úgy látom, Mezey kételyei sem igazán bizonyultak megalapozottnak. Néhány érdekes számot érdemesnek látok válaszunkból átemelni ide. 1980 közepén a repertórium forrásbázisa 615 időszaki kiadványra terjedt ki, – majd 1982 elején már 736-ra (vagy 20%-os emelkedés). A feltárt társadalomtudományi cikkek száma 1979-ben 9902, míg 1981-ben 12.309 (24%-os növekedés). 1981-ben egyébként 2911 természettudományi tételt regisztrált a repertórium, ami a két évvel korábbi számnál 171-el jelent többet (azaz összesen a két tudományos csoportban abban az évben 15.220-as nagyságrendet értünk el). A recenzens által keveslett napilap-cikkek kérdésében utaltunk a cseh repertórium frissen feltérképezett helyzetére. Ott húsz munkatárs évi 60 ezer tételt dolgozott fel 450 forrásból, nem nyomdakész kiadványt, hanem cédulaanyagot állítottak elő, s a bibliográfiai füzet megjelenéséig az átfutási idő 18 hónap (a mi 3 hónapunkkal szemben). Mai szemmel érdemes idézni Mezey László Miklós megerősítő álláspontját. *„Véleményünk szerint előbbre mozdítaná az MNB IKR ügyét egy olyan megoldás, amit Sonnevend Péter is megfogalmazott óhajként: A feltárás tekintetében a kívánatos irány egyértelműen az egyszeri feldolgozás. Ennek legegyszerűbb (legegyszerűbb, de nem egyszerű) megoldása az, ha a megosztott (kooperációs) feldolgozásban részt vevő partnerek meghatározott források feltárását vállalják, s a más szakterület körébe eső leírásokat közösen kicserélik egymás közt. Ezt az együttműködést a teljes kiadványtermést áttekintő OSZK koordinálná."*[19]

1982-ben került RSZ-hez *Nagy Zsoltné,* aki rá egy évre át is vette az osztály irányítását. Az általa vezetett osztály a vezető egyéniségéhez méltó igényességgel és pontossággal garantálta a minőséget.

Az új Repertórium első és második évtizede a következő mennyiséget regisztrálta:

1981:	15.220	1991:	13.160
1982:	13.998	1992:	13.528
1983:	17.175	1993:	13.545
1984:	18.324	1994:	14.383
1985:	16.524	1995:	13.748
1986:	16.301	1996:	11.531
1987:	15.922	1997:	11.685
1988:	14.790	1998:	14.090
1989:	14.621	1999:	15.453
1990:	15.255 tétel.	2000:	14.162 tétel.
Tíz év alatt összesen:			
	158.130 tétel.		135.285 tétel.
Éves átlag:			
	15.813 tétel.		13.528 tétel.
Az utolsó évek számai:			
2001:	11.402,	2002:	11.427 tétel.

1993-ban Sándor Ernő tartós külszolgálatra indult, ekkor a felelős szerkesztést *Dömötör Lajosné* vette át. Öt évvel később – 1998 márciusától – pedig a jelenleg is tevékeny *Wolf Magda* lett a repertórium első számú embere.

A kilencvenes évek elején a példányszám pontosan 1000 volt, majd 1993-ban visszaesett 800-ra, 1997-ben 500-ra, s végül 2001-ben 450-re.

A repertóriumot nézegetve úgy tűnik, a kilencvenes évek közepétől lassult a feldolgozás: a havi feldolgozott listák azt mutatják, hogy időnként hatnyolc hónaposra nőtt az átfutási idő.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Példaként kezelve egy friss számot (MNB IKR 2001. 9-10.) és csak a havi folyóiratokra figyelve, az alábbiak szerepelnek „friss" forrásként: *2000* című lap – 2000. 2-12. szám, 2001. 1-2. szám, *Alföld* – 2001. 1-3. szám, *Confessio* – 2001. 1. szám, *Forrás* – 2001. 2. szám, *Hitel* – 2001. 2. szám, *Holmi* – 2001. 2. szám. (A gondot még tetézi, hogy e repertórium szám „anyaggyűjtése lezárva 2001. november 30.", de „sokszorosításra leadva: 2002. július 26." Ha tehát a szám a havi folyóiratoknak 2001. februári számait dolgozza fel, és a bibliográfia 2002. augusztusában kerül ki a sokszorosítóból, akkor a tényleges átfutási idő már 18 hónap. Ez már több mint baj. Valószínűleg 1998-tól az MNB IKR nem (és az IKER sem) tartalmazza a könyvtárügyi-könyvtártudományi cikkanyagot. Ez két szempontból problematikus: 1) sehol nem szól erről tájékoztatás (sem a kiadványban, sem az adatbázisban nem hívják fel a figyelmet e körülményre, s a MAKSZAB illetőleg MANCI társszerepére), 2) a könyvtári témában publikálók adatai így – nem bennfentes számára – eltűnnek. Pedig így is létezik a „komoly" tudományok oldaláról „averzió" a könyvtári publikációk irányában, most ezt még a nemzeti könyvtár szolgáltatásai alá is támasztják...

A kilencvenes évek hatalmas előrelépést hoztak ugyanakkor az adatbázis létrehozásával. A ma már tíz éve épülő adatbázis – **IKER – Magyar Időszaki Kiadványok Repertóriuma Adatbázis** – léte jelentős előrelépésként értékelhető.[20] 2001 márciusától pedig a szolgáltatás elérhetővé vált az interneten. Az OSZK honlapján az IKER-ről adott rövid tájékoztatás felhívja a figyelmet arra, hogy *„egyes cikkek, amelyek a Magyar Elektronikus Könyvtár folyóirat-archívumában megtalálhatók, közvetlenül elérhetők a bibliográfiai leírásból"*. A részletesebb IKER-bemutatkozás szövege pedig adatbázis-kapcsolat címszó alatt közli, hogy a *„periodikum-tételekből az IKB rövidítésre utalva az IKB – Magyar Periodika Adatbázisba jutunk"*. Elmondható, hogy a repertórium megérkezett a legkorszerűbb információszolgáltatás határára, s – képletesen szólva – átlépett az internet-galaxisba.

Jelen – és jövő (1)?

„A múlt a jelen alakja; a jövő a jelen illata" – hangzik *Weöres Sándor* egysoros verse (Egysoros versek, XX.). Szép metafora: lássuk, mint illatozik a jelen.

A nemzeti könyvtár a század- és évezred-fordulón kidolgozta saját stratégiai tervét. Erről a témáról *Monok István* főigazgató interjút adott a Könyv, Könyvtár, Könyvtáros című lap szerkesztőjének, *Vajda Kornél*nak.[21] A lap 2002. márciusi számában megjelent interjú nem érinti témánkat.

A stratégiai terv tudomásom szerint elnyerte az Országos Könyvtári Kuratórium és a fenntartó Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma támogatását, illetőleg jóváhagyását. Megjelentetésére nem kerül(t) sor[22], az OSZK honlapján (2003. május 4-én) nem látható. A rendkívül részletes, módszertanilag is példás stratégiai terv 27-ik oldalán szerepel 3.3.4. feladatként az *„Időszaki kiadványok válogatott cikkei online adatbázisának létrehozása."* [23] A szövegből kitűnik, hogy a két évtizede együttműködő partnerekkel kívánják megvalósítani a feladat-megjelölésben szereplő adatbázist.

2003 elején napvilágot lát *Az Országos Széchényi könyvtár programja 2003* című kiadvány. Ennek 43-44. oldalán található – a Gyűjteményfejlesztési Főosztály és Nemzeti Bibliográfiai Központ munkatervi összefoglalójában – a Repertorizálás című alfejezet. Ez előirányozza, hogy a szerkesztőség *„feldolgozza [...] a gyűjtőkörébe tartozó [...] cikkeket (2002-es megjelenéssel kb. 3000 tétel), ezek feldolgozása [...] az IKER adatbázisban [...]. Új adatbázist indít a módosult gyűjtőkörnek megfelelően, és bevezeti az OSZK-tezaurusz szerinti tárgyszavazást. Szerkeszti a weben megjelenő új repertórium füzeteit illetve CD-ROM-kiadását. Felkészül a HUNMARC for-*

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

mátumú feldolgozásra." (Az új gyűjtőkörről, az átalakításról – mint az MKE Bibliográfiai Szekciójának mostani, április 15-i ülésén Berke Barnabásné főosztályvezető előadásából kiderült – javaslatot készített az intézetvezetésnek *Gál Julianna, Rácz Ágnes és Wolf Magda.)* Komolyabb kifejtést érdemelt volna, mi indokolja, az „OSZK-tezaurusz" feltáró eszközként való alkalmazását. Kipróbálta valaki cikkekre ezt az információkereső nyelvet? Ki és hogyan gondozná a szükséges változtatásokat?

A 2003-as program előszavát is, mint az előző években is, Monok István főigazgató írta. A „2002 decemberében" keltezett Bevezető utolsó szakasza (24) – a 43-44. oldalon szereplő, fent idézettekkel éles ellentétben – bejelenti a repertórium megszüntetését. Ő ugyan szó szerint a „szelekció" megszüntetéséről beszél, ennek lényegi értelme azonban a 57 évig megjelenő repertórium, s a 22 éve működő kooperáció megszüntetése. (Azt csak zárójelben kérdezem, ha a belföldi cikk-válogatás nem nyerte el tetszését, hogyan fogja a külföldi hungarikumok tekintetében a teljességet elérni?) [25]

Jövő (2)

A tanácskozáson résztvevők körében kiosztottam úgy nevezett téziseimet. Szabadjon ennek szövegét itt szélesebb kör számára is közzétennem.

Tézisek az MNB IKR jövőjéről

(Az MKE Bibliográfiai Szekció 2003. 04.15-i üléséhez)

1. Az országos szakirodalmi tájékoztatás fontos eszköze az időszaki kiadványok cikkeinek bibliográfiája. Ez 57 év alatt idehaza is bebizonyosodott. *Dezsényi Béla* alapítása folytatást érdemel. Az IFLA 2001-es felmérésében szereplő kb. 50 tagország csaknem 40%-ában van ilyen – nemzeti bibliográfiai – szolgáltatás, több tagország pedig most készül megvalósítani. Nem mondhatunk le országos szolgáltatásról.
2. Nem lehet a teljes munkát a nemzeti bibliográfiai központtól elvárni, de az sem lenne szerencsés, hogy épp az az intézmény ne vegye ki (tetemes) részét, amely – egyebek mellett ezért – megkapja a teljes köteles példány-anyagot.
3. Minden más kérdés: funkció, gyűjtőkör, feltárás, adatbázis-építés, szolgáltatás, együttműködés, szervezet, forgalmazás, marketing stb. vita témája lehet, feltételezve a jó szándékot, szakmai etikát és tettrekészséget.
4. Azonnal gondoskodni kell a megszakadás elhárításáról. Már májustól kezdődjék el a 2003. évi anyag feldolgozása és szolgáltatása. Ehhez az eddigi munkaerők közül legalább négy főt a nemzeti könyvtár biztosítson, – emellett szükséges egy menedzser alkalmazása (a NKÖM adhatna kellő pénzt díjazására). A menedzser kettős feladata: a gyors feldolgozás szervezése + folytatás koncepciójának kidolgozása.
5. Májustól szeptember végéig kerüljön kidolgozásra a 2004. januárjától érvényes folytatás (új struktúra és kooperáció) részletes projektje az alábbi elvek alapján:
   - lehető teljes repertórium-adatbázist építsünk a szakmai-tudományos igényszint alapján, a PRESSDOK létére építve (kiegészítés: szépirodalom, a vidéki sajtó cikkei), – e cikkbibliográfiai adatbázishoz csatlakozhat minden megye helyismereti bibliográfiája,
   - a jövő repertóriuma legyen egy e célra létrejött társulás (konzorcium) terméke, a társulás álljon a nemzeti könyvtárból, az országos szakkönyvtárakból és az ODR-könyvtárak erre vállalkozó tagjaiból, továbbá néhány jelentősebb egyházi könyvtárból (főbb egyházanként egy-egy) és a fontosabb lapkiadókból,
   - minden közreműködő konkrét források számbavételére vállalkozzék; az OSZK végez-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ze – egyebek mellett – a növekvő számú és jelentőségű elektronikus (hálózati) időszaki kiadványok feldolgozását, figyelje az új megjelenéseket, azokat azonnal tárja fel, – majd a következő évre megtörténhet az újraelosztás,

- a cikkbibliográfia célja: a gyűjtőkörébe tartozó érdemi anyag gyors feltárására (folyóiratszám beérkezésétől számított *egy, maximum négy hét* alatt feltárás és adatbázisba küldés) építve az érdeklődők tájékoztatása a hálón keresztül, ingyenesen, a leírások vezessenek tovább a források URL-jeihez, ill. azon feltáró könyvtárakhoz, amelyek (térítésért) jogtiszta cikkmásolatokat képesek szolgáltatni,
- csak garantált színvonal fogadható el: a vállalkozás évente minőségileg értékelendő, ehhez megfelelő vizsgálatok, felmérések szükségesek.

6. Meg kell nyerni az NKA Könyvtári Szakkollégiumot, hogy támogassa a vállalkozást az *első kétéves* időszakban (pályázat eszközre és megbízási díjra).

Ehhez már csak pár szó kommentár kívánkozik. Idézem *Hölderlint* előbb: *„Kellő időben minden vád erős."* [26]. Lehet, e nagy, szomorú költő sokat tudott. Mégis, jó lenne a jelen olyan Weöres Sándor-i „illatát" érezni a mostani tavaszban, s egyben a jövőnek is juttatni belőle, amely karnyújtásnyira lévő lehetőségeket (on-line adatbázis kapcsolata teljes cikkszövegekkel) ötvöz évtizedes tapasztalatokkal (22 éves kooperáció illetve annak kiterjesztése) és évtizedek óta halogatott feladatok (vidéki napilapok feltárása, szépirodalom befogadása) vállalásával. Most azonban már eltelt békésen több, mint két hónap a repertórium bejelentett megszűntetése óta. Itt tartunk. De gondolkodunk.

Ha lenne országos szakirodalmi-szaktudományi információs koncepciónk, s abban specifikálnánk a rendszerelemek összefüggéseit, szakmai és használati értéket, akkor – szerintem – tisztább lenne a repertórium sorsa körüli vita és útkeresés. A jelenség így tágabb értelemben is tünetértékű: szakirodalmi politika híján majdnem minden megtörténhet. Különösen, ha az Esterházy-textusban szereplő körülmények összejönnek.

Irodalom, hivatkozások

1. MURÁNYI Péter: Az időszaki kiadványok cikkeinek feldolgozása a magyar és lett nemzeti bibliográfiai adatbázisokban. In: Könyvtári Figyelő, 2002. 3.sz. p. 511-525.
2. VAJDA Erik: Időszaki kiadványok válogatott cikkeinek online adatbázisa kooperációs partnerek együttműködésével (megvalósíthatósági tanulmány). Bp.: OSZK-KMK, 1994.
3. BÉNYEI Miklós: A kurrens magyar nemzeti bibliográfia ötven éve. In: Könyvtári Figyelő 1996. 3. sz. p. 391-402.
   Nagyon fontosaknak tartom a szerzőnek a *Könyvtári Levelező/lap*-ban megjelent több írását. Említek néhányat: Tanácskozás a szépirodalmi szövegek bibliográfiai feltárásáról. 1992. 1. sz. p. 9-10.; Egy megvalósítható bibliográfiai álom. 1994. 10. sz. p. 9-10.; Beszélgetés a hazai számítógépes bibliográfiai adatbázisokról és az időszaki kiadványok repertóriumáról. 1997. 11. sz. p. 11-12.
4. Katalist, 2003. február 26. Dr. Monok István főigazgató aláírással, – a témánkra vonatkozó szöveg: *„A Magyar Nemzeti Bibliográfia Időszaki Kiadványok Repertóriuma című kiadványunk megjelentetése a 2002-es tárgyévvel zárul."* Nem tudni, a döntés meghozatalakor milyen előterjesztésre, milyen érvekre alapozódott a verdikt. Viszont állítólag minden szakmai vezető megszavazta a megszüntetést.
5. NAGY Anikó, Katalist 2003. április 9.
6. SONNEVEND Péter: Válaszúton a kurrens magyar cikkbibliográfia. In: Könyvtári Figyelő 1980. 6. Sz. p. 601-608.
7. SONNEVEND Péter: Együttműködés a hazai cikkirodalom feltárásában. = Könyvtáros, 1980. 9. sz. p. 509-510.
8. DEZSÉNYI Béla: Az Országos Széchényi Könyvtár Hírlaptára: fennállásának hetvenötödik évfordulója elé. In: OSZK Évkönyv, 1957. p. 84-107.
   KÓKAY György: 75 éves az Országos Széchényi Könyvtár Hírlaptára. In: A Könyvtáros, 1959. 6. sz. p. 488-490.p.
9. GÁRDOS: Legyen magyar hírlap-cikk-repertórium! In: Magyar Sajtó, 3. évf. 1962. 5. sz. (október) p. 150-151.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

10. DEZSÉNYI Béla: A hírlapcikkek repertóriuma. In: Magyar Sajtó, 4. évf. 1963. 6. sz. p. 179-180.

11. P. L. [Péter László]: Lesz-e magyar hírlap-repertórium? In: Könyvtáros, 1964. 8. sz. p. 471-472. A téma alaposabb átgondolása szempontjából rendkívül figyelemreméltó a szerzőnek egy megelőző évi rövid írása is: Péter László: Új bibliográfia-fajtákat! In: Könyvtáros, 1963. 9. sz. p. 529.

12. SÁNDOR Ernő: Vita az MNB Időszaki Kiadványok Repertóriuma fejlesztéséről. In: OSZK Híradó, 1979. 1-2. sz. p. 9-11.

13. SONNEVEND Péter: Az MNB Időszaki Kiadványok Repertóriuma fejlesztésének kérdései (Sándor Ernő fenti közleményéből átvéve): „1946 a magyar bibliográfia történetének fordulópontja. Ekkor indult – egyidőben a kurrens MNB-vel – a Magyar Folyóiratok Repertóriuma, s az első évfolyamában 57 hetilapot, folyóiratot tárt fel, a regisztrált 1523 tételt 55 szakcsoportba sorolva. A szolgáltatás kinyilvánított alapcélja a tudományos értékű közleményekről nyújtandó gyors tájékoztatás volt. Az MFR nem dolgozta fel a szépirodalmat, recenziókat, művészeti kritikákat. A visszakeresést számonkénti és összesített éves betűrendes mutató volt hivatott biztosítani. Ma az MFR, újabb keletű nevén az MNB Időszaki Kiadványok Repertóriuma (MNB IKR) 34. évfolyamának idején elmondható, hogy az indító hagyomány lényegében változatlanul érvényesül. A jelentős mennyiségi felfutás – a jelenlegi évi 12 szám az akkori folyóiratbázis tízszereséből válogatva 15-ször több, évente megközelítőleg 22 ezer közleményt regisztrál közel 400 szakcsoport bontásában – nem párosult a lényeget érintő tartalmi változással (változott a gyűjtőkör, előbb a vezető napilapokkal, majd újabban a nem folyóirat jellegű periodikumokkal, pl. évkönyvekkel, szigorodtak a címleírási előírások stb.). Változatlan a gyors tájékoztatásra való törekvés (az átfutási idő ma 3-3,5 hónap); a csak füzet formájú megjelenés; a szépirodalom, a recenziók (kivéve a tanulmány értékűek) kizárása, a betűrendes mutató tartalma stb.

Jelentősen megváltozott a szolgáltatás értékelése. Amit három évtizede fontosnak és korszerűnek minősítettek, azt ma általánosan elmarasztalják. Oka ennek nyilván a szolgáltatás számos belső gyengéje, ám sokkalta inkább a külső környezet, a viszonyítási alap erős módosulása. A fejlődés tendenciája a konkrét címzettben és használati értékben „utazó", vagyis felhasználó-centrikus és gyors információs ipar térhódításának idején a csupán egy ország egy dokumentumtípusára korlátozódó, s ugyanakkor egy mindenkinek szóló szolgáltatásnak – lett légyen az anyagát tekintve bármily teljes és szakmailag feddhetetlen minőségű – törvényszerűen veszítenie kell fontosságából. Jelenti-e ez egyben létjogosultságának végérvényes megszűnését, avagy pontosabb lenne funkciójának átalakulásáról beszélni? A kérdés nyitott. Ezért talán célszerű azt tovább boncolgatni. Az egyre több szakterületre kiterjedő, s a világméretű információcserébe bekapcsoló(dó) információs ipar nem fogja át a lehetséges felhasználói rétegek mindegyikét, bár a legposszibilisebbeket kétségtelenül. Mellettük bizonyára nem csekély (lét)számúak azok a felhasználók, akik igénylik a Magyarországon megjelent dokumentumok feletti nem túlzottan késedelmes áttekintést, illetve akiknek szükségletei esetleg csak ezek körére terjednek ki. A nemzeti szakbibliográfiák léte – s hozzátehető: gyarapodó száma – mindenesetre megenged egy ilyen feltételezést. Ha a kurrens szakbibliográfiák egészséges realitásnak tarthatók, akkor szakmai hitelük lényeges elemének tekinthető a tartalmi teljesség biztosítása. Ez – a közlemények szóródása okán – csak hiánytalan teljességű forrásbázison alapulhat, ami viszont feltételezi egy központi helyről a nemzeti szakbibliográfiákat előállító szakközpontokba irányuló klíring típusú szolgáltatást (az MNB IKR-t ma gyakorlatilag használják is ilyen módon). Ha e gondolatmenet helytálló, akkor fenti alapkérdésünk átfogalmazható: szükséges-e a kurrens nemzeti szakbibliográfiák teljességének biztosítására egy központi feldolgozás (válogatás) és klíring jellegű ellátás, valamint az azok által nem lefedett szakterületeken az MNB IKR folytatása?

Alternatívák

Variánsok	Előnyök	Hátrányok	MNB IKR átfutási ideje
A) Az MNB IKR megmarad általános cikkbibliográfiának, minősége – pl. tárgymutató révén – javul	– Teljes anyag egy bibliográfiában – Tárgyi visszakeresés biztosított	– Megmarad a párhuzamosság (duplikáció) a kurrens szakbibliográfiákkal – Ráfordítás megnő (kielégítő kapacitás nem remélhető)	4-5 hónap

A táblázat folytatódik

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Variánsok	Előnyök	Hátrányok	MNB IKR átfutási ideje
B) A központi feldolgozás és maga az MNB IKR megszűnik	– párhuzamosság megszűnik – kapacitás más célra lesz felhasználható	– a kurrens szakbibliográfiák teljessége nem biztosított – a szakbibliográfiák által nem lefedett szakterületeken nincs áttekintés	—
C) MNB IKR helyett egy current contents (tartalom- jegyzékmásolat) típusú szolgáltatás (pl. kéthetenként)	– tartalmi teljesség biztosított – kapacitás szabadul fel – megjelenést követő gyors tájékoztatás	– párhuzamosság megmarad – a szakbibliográfiák teljessége problematikus (a közlemények címe nem mindig informatív) – a szakbibliográfiák által nem lefedett területeken a visszakeresés nem biztosított	2-4 hét
D) MNB IKR funkcionális kapcsolatban a szakbibliográfiákkal: a Repertórium Szerkesztőségtől a szakközpontok megkapják a szóródó anyagot, az MNB IKR a nem lefedett szakterületekre terjed csak ki; minősége javul	– tartalmi teljesség biztosított – minden szakterület áttekinthető, a tárgyi visszakeresés biztosított – párhuzamosság megszűnik – nem igényel új kapacitást	– nincs egy átfogó bibliográfia (kis pl. községi könyvtáraknak, külföldnek)	3 hónap

14. SONNEVEND Péter: A repertóriumról: döntés után, változás előtt. In: OSZK Híradó, 1979. 9-10. sz. p. 182-183.

15. ZÖLDI Péter: Meghalt a király, éljen a király! (Az új Repertóriumról). In: OSZK Híradó, 1981. 1-2. sz. p. 29-30.

16. FÜGEDI Péterné: A kurrens nemzeti szakbibliográfiák elemzése. Közread. OSZK KMK. Bp.: NPI, 1972. (KMK kiadványai)

17. MEZEY László Miklós: Megújulás? A régi és az új MNB IKR. In: Könyvtári Figyelő, 1982. 2. sz. p. 133-142.

18. SÁNDOR Ernő – SONNEVEND Péter: Megújulás kérdőjellel? Válasz Mezey László Miklósnak. In: Könyvtári Figyelő, 1982. 3. sz. p. 253-257.

19. Mezey László Miklós: i.m., p. 141.

20. Wolf Maga adatai szerint az IKER adatbázis 142.143 tételt tartalmaz (a 2003. május 15-i tanácskozáson kapott írásos tájékoztatás szerint).

21. Modern könyvtárrá válik a nemzeti könyvtár. Beszélgetés Monok István főigazgatóval. [Riporter] Vajda Kornél. In: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2002. 3. sz. 4-9.

22. Megjelentetésére vonatkozó kérdésemre a főigazgató úr 2002 júniusában Egerben nemleges választ adott.

23. Az Országos Széchényi Könyvtár stratégiai céljai és cselekvési terve 2002 – 2004. /Bp.: OSZK, 2002.?/ p. 27.
„3.3.4. feladat: Időszaki kiadványok válogatott cikkei on-line adatbázisának létrehozása. Az IKB és az IKER adatbázisoknak az integrált könyvtári rendszerbe való konvertálása után lehetőség nyíl [sic!] az időszaki kiadványok válogatott cikkeinek on-line adatbázisban való továbbépítésére, együttműködve más könyvtárakkal, melyek az egyes szakterületek feldolgozásáért felelnek. [...] Időkeret: 2003-2004."

24. MONOK István: Bevezető. In: Az Országos Széchényi Könyvtár programja 2003. Bp.: OSZK, 2003. p. 9-10. A szakasz szövege: *„A nemzeti bibliográfiai szolgáltatások részeként régóta létező folyóiratrepertórium-adatbázis /sic!/ válogatott cikkeket tartalmaz a humán [sic!] és a természettudományok köréből. A szelekciót megszüntetve teljességre törekszünk a könyvtörténeti és könyvtártudományi, illetve a nem Magyarországon megjelent, magyar vonatkozású cikkek tekintetében. Kiadványaink tervezésében is ez a két utóbbi terület kerül a középpontba."*

25. Egy dologban jó lenne teljességre törekedni a külföldi hungarikumok rendkívül változatos világából: a mind több külföldi egyetemen készülő magyar vonatkozású tudományos disszertációk beszerzésében és megismertetésében. Erre, a véleményem szerint legértékesebb hungarikum-típus kezelésére még nem láttam szándékot. Fordítva is így van: mi sem szolgáltatunk az elkészült disszertációkról az európai rendszerbe (SEAGLE) adatokat (pontosabban: a BMGE saját értekezéseiről ad csupán).

26. HÖLDERLIN: Empedoklész halála (2. változat). Fordította Hajnal Gábor. In: Hölderlin: Versek – levelek – Hüperion – Empedoklész.. Vál. és összeáll.: Bernáth István. Bp.: Magyar Helikon, 1961. p. 412.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Októberi események a Prospero rendezésében

❖ **Október 1-31.**

A **„hónap kiadói" akciónk** keretében a következő kiadók könyvei vásárolhatók meg kedvezményesen:

W. B. Saunders, Churchill Livingstone, Bailliere Tindall, Pearson Education (Addison-Wesley Longman, Benjamin Cummings, Cisco Press, FT Prentice Hall, New Riders, Peachpit Press , Prentice Hall, York Notes, SAMS, QUE Publishing), Sage, Verlag Hermann Schmidt Mainz

❖ **Október 22-31.**

Könyvkiállítás és kedvezményes vásárlási lehetőség az Országos Széchényi Könyvtárban az alábbi kiadók új könyveiből:

Blackwell Publishing, C. Hurst & Co., Europa Publications, Harvard University Press, Johns Hopkins University Press, MIT Press, Oxford University Press, Palgrave (Macmillan), Reaktion Books, Routledge, University of Chicago Press, Yale University Press

Bővebb információért hívjon minket vagy keresse fel honlapunkat:

www.prospero.hu

Hogy mindig tájékozott legyen, iratkozzon fel havonta megjelenő hírlevelünkre:

http://www.prospero.hu/hirlevel/

Prospero Könyvei Budapest
a vezető szakkönyvimportőr
1066 Budapest, Weiner Leó u. 20.
Tel.: (06-1) 302-8444;
Fax: (06-1) 302-8410
E-mail: prospero@prospero.hu
Honlap: www.prospero.hu

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Az XT-től a teljes szövegű szolgáltatásig

A folyóirat-repertórium gépesítése az OSZK-ban

Wolf Magda

Előzmények

Az Országos Széchényi Könyvtárban a kisgépes számítógépes rendszerek fejlesztése az 1980-as évek második felében indult el. Ennek a programnak a keretében jutott a Sajtórepertórium Szerkesztősége 1988-ban 2 darab IBM XT személyi számítógéphez. A MicroISIS rendszerű számítógépes munkálatok a forrásadatbázis rögzítésével, az érkezési, reklamálási és feldolgozási adatok bevitelével, valamint a füzetekben közreadott *„A feldolgozott kiadványok jegyzéke"* és az *„ ... évben feldolgozott kiadványok rövidítésjegyzéke"* c. mutatók előállításával kezdődött. A kurrens füzetek szerzői, tárgy- és életrajzi mutatói 1989-től készülnek számítógépes szerkesztéssel. 1992-től a törzsanyagot Word5-tel rögzítették, de még a manuális, adatlapos feldolgozást követő beírással. 1995-től az új struktúrájú indexbeviteli adatlap alkalmas volt arra, hogy mindhárom mutató tételei egyetlen űrlapon szerepeljenek.

Az IKER-adatbázis

1996-ban az indextételek és a Wordben rögzített törzsanyag integrálásával létrejött az IKER-adatbázis, amely az 1993-tól feltárt cikkek leírását tartalmazza. Az adatbázis hozzáférhetővé vált az OSZK belső számítógépes hálózati rendszerén, és ezáltal kiváltotta a cikkek 1946 óta hagyományosan szerkesztett cédulakatalógusának további építését.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Az adatbázist négy tételtípus alkotja:

- *bibliográfiai rekordok* (az időszaki kiadványok részdokumentumainak bibliográfiai adatai, az ezekhez kapcsolódó besorolási, ill. egyéb kiegészítő adatok, valamint tárgyszavak),
- *időszaki kiadványok tételei* (a periodikum kulcscíme, rövidített kulcscíme, ISSN száma, valamint az Országos Széchényi Könyvtár raktári jelzete),
- *utalórekordok* (egységesített személynév, testületi név vagy földrajzi név és névváltozataik),
- *szakcsoportrekordok* (az ETO-szakcsoportok és elnevezésük).

1997-ben a létszámleépítés a munkafolyamatok átszervezését tette szükségessé. Ekkorra a szerkesztőség elegendő számítógéppel rendelkezett ahhoz, hogy az addig adatlapon, manuálisan végzett feldolgozást és az azt követő rögzítést teljes körű számítógépes feldolgozás váltsa fel.

1998-tól jelenik meg az IKER-adatbázis alapján készített MNB Sajtórepertórium az MNB Könyvekkel és az MNB Periodikumokkal közös CD-ROM-on.

Az OSZK MicroISIS-es adatbázisai közül a külföldi könyvek katalógusának webes felülete készült el először. Ezt követte az IKB és a MANCI, majd 2001 márciusától az IKER – Magyar Időszaki Kiadványok Repertóriuma is elérhetővé vált az OSZK internetes szolgáltatásain keresztül.

IKER – Magyar Időszaki Kiadványok Repertóriuma

(URL: http://w3.oszk.hu/rep.htm).

A MicroISIS-es adatbázisok keresőbarát rendszerének köszönhetően tízféle mutató áll a felhasználók rendelkezésére:

- *szerzői* (a részdokumentum leírásában szerzőként, közreműködőként szereplő személyek egységesített neve és a hozzájuk tartozó utalótételek),
- *tárgyszó* (a cikk tárgyát képező személyek és testületek egységesített neve, az egységesített földrajzi nevek, valamint címek és a hozzájuk tartozó utalótételek, továbbá a tartalmat feltáró tárgyszavak),
- *kulcsszavak* (a publikáció leírásában előforduló szavak),
- *életrajzi* (olyan személyek egységesített neve és utalótételei, akiknek az életrajzára vonatkozó adatok szereplenek a közleményben),
- *ETO* (a rövidített ETO szakjelzetei és szakcsoportjai),
- *folyóiratcímek* (a feldolgozott időszaki kiadványok kulcscíme),
- *folyóirat rövidítése, szó* (a feldolgozott időszaki kiadványok kulcscímének szavai és rövidített kulcscíme),
- *megjelenési év* (a számozási adatok közül a periodikum megjelenési éve),
- *füzetszám* (a számozási adatok közül az időszaki kiadvány részegységének száma),
- *ISSN* (a periodikumok nemzetközi azonosító száma),

1. Keresés és tallózás

A kívánt rekordok megtalálását keresés- és tallózás-szolgáltatás biztosítja.

A *keresés* elsősorban akkor javasolt, ha a felhasználó egyidejűleg több szempont szerint keres (összetett keresés), és pontosan ismeri a keresett adatot. Egyszerre öt indexben lehet keresni. A keresőkérdések *és, vagy, de nem* logikai műveletekkel kapcsolhatók össze.

Tallózni az egyes indexekben lehet, egyszerű keresés innen közvetlenül is végezhető. A keresett adat betűrendes mutatójában a megfelelő kifejezésre kattintva az keresőelemmé válik, ebben az esetben a keresést is teljesíti a rendszer.

A keresési eredmények szűkítésére a tételek megjelenítésekor van lehetőség.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A szerző, tárgyszó ill. ETO-jelzet előtti aláhúzásjelre kattintva összetett keresés valósul meg.
Például:
Az 1956 után az erdélyi magyar nemzetiséget ért atrocitásokkal foglalkozó cikkeket keresünk, de nem tudjuk, milyen tárgyszóval, ill. ETO-jelzettel szűkítsük keresőkérdésünket és nem emlékszünk a szerző nevére.
Első lépés: a *magyar nemzetiséget* megkerestük a tárgyszóindexben

Keresőkifejezés: TS = MAGYAR NEMZETISEG
Találatok száma: ***1287***

Első találati halmaz:

MAGYARI Nándor László: Fides, Labor... Kritikus látlelet a romániai magyar magán-felsőoktatás társadalmi kereteiről, intézményeiről és perspektíváiról. = Élet és irodalom. 46. 2002. 45. 19, 24.
– 378
– Magyari Nándor László (sz.)
– magán-felsőoktatás – magyar nemzetiség – Románia (u.) – 2000-2002.
– Sapientia – Erdélyi Magyar Tudományegyetem (Csíkszereda)

.
.
.

Második lépésként a találatok számát szűkítjük a *Románia* tárgyszóval (magyar nemzetiség *és* Románia)
A *Románia* szó előtti aláhúzásjelre kattintva megkapjuk a kívánt tételeket:

MAGYARI Nándor László: Fides, Labor...
– magán-felsőoktatás – magyar nemzetiség – Románia (u.) – 2000-2002.

*Keresőkifejezés: TS = ROMANIA*TS = MAGYAR NEMZETISEG*
Találatok száma: ***461***

További találati halmaz:

BARTIS Ferenc: Jószándékkal a jószándékról. Válasz Dávid Gyulának. = Kortárs. 45. 2001. 12. 95-98.
Dávid Gyula „Az erdélyi 1956-os per" c. cikkéhez.
– 34
– magyar nemzetiség – koncepciós perek – Románia (u.) – 1956-1957.
– történelem – Mo. – 1956.
– Bartis Ferenc (sz.) (é.)
– Dávid Gyula (é.)
– Páskándiné Sebők Anna (u.)

Harmadik lépés: további találatszűkítés a 34-es ETO-jelzettel (magyar nemzetiség és Románia és a 34-es ETO-jelzet)

a 34-es ETO-jelzet előtti aláhúzásjelre kattintva megkapjuk a keresett cikkeket

BARTIS Ferenc: Jószándékkal a jószándékról. ....
– 34

*Keresőkifejezés: ET = 34*TS = ROMANIA*TS = MAGYAR NEMZETISEG*
Találatok száma: ***9***

További találati halmaz:

TÓFALVI Zoltán: 1956 erdélyi mártírjai. = Kortárs. 45. 2001. 12. 78-86.
– 34
– Tófalvi Zoltán (sz.)
– magyar nemzetiség – koncepciós perek – Románia (u.) – 1956-1957.
– történelem – Mo. – 1956.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Negyedik lépés: további találatszűkítés: rábukkantunk Tófalvi Zoltánra, a keresett szerzőre (magyar nemzetiség *és* Románia *és* a 34-es ETO-jelzet *és* Tófalvi Zoltán szerzőként)
a Tófalvi Zoltán neve előtti aláhúzásjelre kattintva a keresett publikációkat kapjuk meg.

TÓFALVI Zoltán: 1956 erdélyi mártírjai. ...
– Tófalvi Zoltán (sz.)

*Keresőkifejezés: SZ = TOFALVI ZOLTAN*ET = 34*TS = ROMANIA* TS = MAGYAR NEMZETISEG*
Találatok száma: 3

További találati halmaz:

TÓFALVI Zoltán: Az 1956-os magyar forradalom visszhangja Romániában, Erdélyben. = Századok. 132. 1998. 5. 989-1018.
– 323.1
– Tófalvi Zoltán (sz.)
– magyar nemzetiség – koncepciós perek – Románia (u.) – 1956-1957.
– történelem – Mo. – 1956.

Az aláhúzott tárgyszavakra kattintva megkapjuk a tárgyszóhoz tartozó összes részdokumentum bibliográfiai leírását.
Az aláhúzott *(sz).* betűtől, ami a szerzőt jelenti, azoknak a közleményeknek a tételeihez jutunk el, amelyekben az adott személy szerzőként, közreműködőként szerepel.
Az aláhúzott *(é.)* linkre kattintva, ami életrajzi adatot jelent, azoknak a publikációknak a tételeit kapjuk meg, amelyekben az adott személy életrajzára vonatkozó adatokat tartalmaz a cikk. Például:
Esterházy Péter életrajzára vonatkozó irodalom után tallóztunk az életrajzi indexben:

Keresőkifejezés: EL = ESTERHAZY PETER
Találatok száma: 6

Találati halmaz:

ESTERHÁZY Péter: Ötven perc Esterházy Péterrel 2000. január 20-án. [Riporter:] Sava Babić. = Jelenkor. 44. 2001. 7-8. 759-770.
– 894.511
– Babić, Sava (sz.)
– Esterházy Péter (sz.) (é.) (u.)
– magyar írók – Esterházy Péter (u.)

Kíváncsiságunkat felkeltették az Esterházy Péterrel foglalkozó közlemények:
Esterházy Péter aláhúzott nevére kattintva megkapjuk a keresett tételeket.

ESTERHÁZY Péter: Ötven perc Esterházy Péterrel 2000. január 20-án. ...
– Esterházy Péter (sz.) (é.) (u.)

Keresőkifejezés: TS = ESTERHAZY PETER
Találatok száma: 95

2. Kapcsolatok

Az IKER-adatbázisban a keresés további könnyítése érdekében tétel- és adatbázis kapcsolat létezik.

2.1. Tételkapcsolatok

2.1.1. Bibliográfiai tétel és bibliográfiai tétel közötti kapcsolat
Az aláhúzott kifejezésre kattintva a kapcsolódó tételek közvetlenül elérhetők:

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

További találati halmaz:

SZEGEDY-MASZÁK Mihály: Hogyan fordítható a Harmonia caelestis? Hét Esterházy-fordítóval beszélgetett --. = Élet és irodalom. 46. 2002. 37. 7, 10.
Esterházy Péter: Harmonia caelestis.
– 894.511
– Szegedy-Maszák Mihály (sz.)
– Esterházy Péter-fordítás
– magyar írók – Esterházy Péter (u.)

A találati listát böngészve mégis érdekelnek bennünket azok a cikkek, melyeket Esterházy Péter írt:

Az Esterházy Péter neve utáni *(sz.)* linkre kattintva megkapjuk azon publikációk leírását, amelyekben az író szerzőként szerepel.

ESTERHÁZY Péter: Ötven perc Esterházy Péterrel 2000. január 20-án ....
– Esterházy Péter (sz.) (é.) (u.)

Keresőkifejezés: SZ = ESTERHAZY PETER
Találatok száma: 19

További találati halmaz:

BÚCSÚ Mészöly Miklóstól. Pályi András: „Legyek a táplálékod." Sándor Iván: „Később jár, barátaim: már bontják az asztalt." Földényi F. László: Életszerű bizonytalanság. Nádas Péter: Sebzett ember. Balassa Péter: Búcsúidézetek Mészöly Miklósnak. Esterházy Péter: Azt szoktuk. = Élet és irodalom. 45. 2001. 31. 15-16., 34. 3.
– 894.511
– Pályi András (sz.)
– Sándor Iván (sz.)
– Földényi F. László (sz.)
– Nádas Péter (sz.)
– Balassa Péter (sz.)
– Esterházy Péter (sz.) (u.)
– Mészöly Miklós (é.)
– magyar írók – Mészöly Miklós

2.1.2. Bibliográfiai tétel és periodikumtétel közötti kapcsolat

Az időszaki kiadvány címére kattintva megkapjuk a periodikum rekordját és az adott folyóiratban feldolgozott összes publikáció bibliográfiai leírását. Például:

MÉSZÖLY Miklós. 1921-2001. Balassa Péter: Mészöly Miklós halálára. – Esterházy Péter: Majd. – Csordás Gábor: Hosszú álom. = Élet és irodalom. 45. 2001. 30. 3.

Keresőkifejezés: FI = ELET ES IRODALOM
Találatok száma: 1362

Az időszaki kiadvány tétele:

Élet és irodalom
Élet irod.
– ISSN 0424-8848 – OSZK jelzet: HC 1.285
– további információ: IKB tétel

Az időszaki kiadványban szereplő cikkek tételei:

ABRAHAM, Pearl: A rabbi lánya. Pearl Abraham elsőkönyves amerikai írónővel beszélget Váradi Júlia. = Élet és irodalom. 46. 2002. 28. 7.
Abraham, Pearl: The romance reader. – A rabbi lánya.
– 820/899
– Váradi Júlia (sz.)
– Abraham, Pearl (sz.) (é.)
– amerikai írók – Abraham, Pearl

2.1.3. Bibliográfiai tétel és utalótétel közötti kapcsolat

A bibliográfiai rekordon az *(u.)* linkre kattintva megkapjuk az utalórekordot.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Például:

ESTERHÁZY Péter: Ötven perc Esterházy Péterrel 2000. január 20-án. ...
– Esterházy Péter (sz.) (é.) (u.)-

Esterházy Péter (sz) (é)
névváltozat: Csokonai Lili

2.1.4. Utalótétel és utalótétel közötti kapcsolat

A lásd még: kifejezés utáni aláhúzott kifejezésre kattintva megkapjuk a megváltozott egységesített név utalótételét. Például:
A tárgyszavak között tallózva a *DE* = utalót kerestük:

Keresőkifejezés: TS = DE =
Találatok száma: 1

Debreceni Egyetem
- lásd még: Kossuth Lajos Tudományegyetem (Debrecen)
- névváltozat: DE
Egyetem (Debrecen)

Kossuth Lajos Tudományegyetem (Debrecen) linkre kattintva a debreceni egyetem összes utalótételéhez jutunk el.

Keresőkifejezés: UKOSSUTHLAJOSTUDOMADEBREC
Találatok száma: 3

Debreceni Egyetem
- lásd még: Kossuth Lajos Tudományegyetem (Debrecen)
- névváltozat: DE
Egyetem (Debrecen)

Kossuth Lajos Tudományegyetem (Debrecen)
- lásd még: Tisza István Tudományegyetem (Debrecen)
Debreceni Egyetem
- névváltozat: KLTE
Lajos Kossuth University (Debrecen)
Universitet im. L. Košuta (Debrecen)
University of Debrecen

Tisza István Tudományegyetem (Debrecen)
- lásd még: Debreceni Tudományegyetem
Kossuth Lajos Tudományegyetem (Debrecen)
- névváltozat: Magyar Királyi Tisza István
Tudományegyetem (Debrecen)

2.1.5. Utalótétel és bibliográfiai tétel közötti kapcsolat

Az utalótételben az aláhúzott kifejezésre kattintva megkapjuk a kapcsolódó részdokumentumok bibliográfiai leírását.

Debreceni Egyetem
- lásd még: Kossuth Lajos Tudományegyetem (Debrecen)
- névváltozat: DE
Egyetem (Debrecen)

ÉREM-TÁR. Beck Mihály – Vincze László: A Debreceni Egyetem érmei. 2-3. = Magyar felsőoktatás. 2000. 5-6. 53. 1 t. mell., 7. 52-53. 1 t. mell.
1. uo. 1999. 10. 58-59.
– 73
– Beck Mihály (sz.) (u.)
– Vincze László (sz.)
– Debreceni Egyetem (u.) = egyetemi emlékérem

*Keresőkifejezés: XDEBRECENI EGYETEM*XT*
Találatok száma: 2

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Kossuth Lajos Tudományegyetem (Debrecen)
- *lásd még:* *Tisza István Tudományegyetem (Debrecen)*
Debreceni Egyetem
- *névváltozat:* *KLTE*
Lajos Kossuth University (Debrecen)
Universitet im. L. Košuta (Debrecen)
University of Debrecen

*Keresőkifejezés: XKOSSUTHLAJOSTUDOMADEBREC*XT*
Találatok száma: 20

GIBSON, Geoffrey: The dissertation and its place in undergraduate degree courses: the CETT experience. = Studies in linguistics. 5. 2001. 48-65.
– 378
– Gibson, Geoffrey (sz.)
– angol szak – tanárképzés – diplomamunka – Kossuth Lajos Tudományegyetem (Debrecen) (u.) – 1994-1998.

Tisza István Tudományegyetem (Debrecen)
- *lásd még:* *Kossuth Lajos Tudományegyetem (Debrecen)*
Debreceni Egyetem
- *névváltozat:* *Magyar Királyi Tisza István*
Tudományegyetem (Debrecen)

*Keresőkifejezés: XTISZAISTVANTUDOMADEBREC*XT*
Találatok száma: 1

VERESS Géza: Küzdelem Debrecen egyeteméért. 1912-1944. = Debreceni szemle / (1993). 7. 1999. 3. 403-412.
– 378
– Veress Géza (sz.)
– Debrecen – egyetemfejlesztés – 1912-1944.
– Tisza István Tudományegyetem (Debrecen) (u.)
– Vásáry István (é.)

2.1.6. Bibliográfiai tétel és szakcsoporttétel közötti kapcsolat

Az aláhúzott ETO-jelzetre kattintva megkapjuk szakcsoportrekordot és a szakcsoporthoz tartozó összes tételt. Például:

ESTERHÁZY Péter: Ötven perc Esterházy Péterrel 2000. január 20-án. [Riporter:] Sava Babić. = Jelenkor. 44. 2001. 7-8. 759-770.
– 894.511
– Babić, Sava (sz.)
– Esterházy Péter (sz.) (é.) (u.)
– magyar írók – Esterházy Péter (u.)

Keresőkifejezés: ET = 894.511
Találatok száma: 8220

Szakcsoporttétel:

894.511
MAGYAR IRODALOM

Találati halmaz:

BÁNYAI János: Az esszé: útban az elbeszélés felé. A metlikai tölgyfáktól Wittgenstein szövőszékéig, és tovább. = Alföld. 53. 2002. 2. 84-90.
– 894.511
– Bányai János (sz.)
– esszé – magyar irodalom – Vojvodina (pokrajina) (u.)
– Jugoszlávia (u.) – magyar írók – Végel László
– Jugoszlávia (u.) – magyar írók – Juhász Erzsébet
– Végel László
– Juhász Erzsébet

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

3. Adatbázis-kapcsolatok

3.1. Az IKER és az IKB közötti kapcsolat az IKER felől

A két adatbázis kapcsolatát az IKER internetre kerülésekor azonnal megoldottuk.

1., Az IKER periodikumrekordján szereplő *IKB tétel* linkre kattintva az IKB – Magyar Periodika Adatbázisba jutunk, és megkapjuk az időszaki kiadvány további adatait. Ha a folyóiratnak van weboldala, akkor az is elérhető az IKB-tételen keresztül. Például:

Az IKER-adatbázis folyóiratrekordja:

The Hungarian quarterly
Hung. q.
- ISSN 1217-2545 – OSZK jelzet: HA 1.888
- további információ: IKB tétel

IKB-adatbázis folyóiratrekordja:

HA 1.888
The Hungarian quarterly (1993)
Vol.34, no.129 (Spring 1993)- . – [Budapest] : Society of the Hungarian Quarterly
Negyedévenként. – Előbb: The new Hungarian quarterly, ISSN 0028-5390 ; azonos címen élt: 1936-1944.
ISSN 1217-2545
*05 * 894.511*
Szerk.: Vajda Miklós szerk. MTI 1016 Budapest, Naphegy tér 8. Tel.: 375-6722 ; telefax: 318-8297 ;
e-mail: quarterly@mail.datanet.hu
Az utoljára regisztrált szám/kötet: Vol.43, no.165 (Spring 2002)
Internet: http://www.hungary.com./hungq/
Repertórium: The Hungarian quarterly

A folyóirat honlapján szereplő adatok:

The Hungarian Quarterly
160 pages per issue, four issues a year. Black & white illustrations.
Miklós Vajda, Editor
Zsófia Zachár, Deputy Editor
Rudolf Fischer & Peter Doherty, Language Editors
Kati Könczöl, Editorial Secretary
Contents of
Volume XLIV
No. 169 Spring 2003

3.2. Az IKER és az IKB közötti kapcsolat az IKB felől:

Az IKB-tételen az aláhúzott folyóirat címétől eljutunk az IKER-adatbázis periodikumrekordjához, valamint az adott időszaki kiadványból feltárt összes cikk leírásához.

Például:

IKB-adatbázis:

HA 1.888
The new Hungarian quarterly
Magyar Távirati Iroda (Budapest)
Vol.1, no.1 (1960. Sept.)-vol.33, no.128 (Winter 1992). – Budapest : MTI
Negyedévenként. – Utóbb: The Hungarian quarterly (1993). ISSN 1217-2545
ISSN 0028-5390
*82 * 894.511 * 908.439 * 008 * 7*
Szerk.: MTI 1016 Budapest, Naphegy tér 8. Tel.: 175-6722 ; telefax : 118-8297
Repertórium: The New Hungarian quarterly

IKER-adatbázis:

Keresőkifejezés: FI = NEW HUNGARIAN QUARTERLY
Találatok száma: **84**

The New Hungarian quarterly
New Hung. q.
- ISSN 0028-5390 – OSZK jelzet: HA 1.888
- további információ: IKB tétel

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

3.3. Az IKER és az Elektronikus Periodika Archívum közötti kapcsolat

A Magyar Elektronikus Könyvtár 2001 óta fejleszti Elektronikus Periodika Archívumát (EPA). Próbaként az Alföld c. folyóirat EPA-ban archivált példányai és az IKER-ben található cikkek között létesült kapcsolat a teljes szövegű cikkszolgáltatás megteremtése érdekében. Ha a cikk bibliográfiai leírása után a (teljes cikk) megjegyzés található, rákattintva eljutunk a részdokumentum teljes szövegéhez. Például:

IKER-adatbázis:

Keresőkifejezés: FI = ALFOLD$_AND_EV = 1998$
Találatok száma: 57

ANDRÁS Sándor: A torc. = Alföld. 49. 1998. 4. 64-77. - (teljes cikk)
A szójátékról.
- 80
- András Sándor (sz.)
- szójáték - szójelentés

EPA-ban megjelenő teljes szövegű cikk:

András Sándor
A torc

1.
Taktika-e vagy stratégia? – döntse el ki-ki a maga számára, én bizony nem döntöm el, csak kijelentem, hogy az itt következőkben azt fogom írni, torc, amikor mások azt írnák, szójáték. Vezetett pedig engem ehhez a neologizmushoz az a meggondolás, hogy miért ne kacsintsak az angolra, miért gyarapítsam-éltessem a németből eszközölt tükörfordítást, amelyik maga is tükörfordítás – franciából...

3.4. Az ODR és az IKER közötti kapcsolat

A Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár, felismervén a cikkrepertóriumban rejlő lehetőségeket, folyóirat-katalógusa tételeihez hozzárendeli az időszaki kiadvány IKER-adatbázisban megtalálható tételeit, és ezáltal elérhetővé teszi az Országos Dokumentumellátó Rendszer (ODR) felhasználói számára. Például:

ODR:

Lelőhely-nyilvántartó adatbázis
Elektronikus Katalógus

Találatok száma: 2
A kérdés: scan titl modern filológiai ; select 2
Megjelenítés: 1 – 1

Cím:	Modern filológiai közlemények = Papers in modern philology : tanulmányok a nyelvtudomány, az irodalomtudomány és társtudományaik köréből : a Miskolci Egyetem Modern Filológiai Intézetének kiadványa / főszerk. Klaudy Kinga
Megjegyzés:	Angol és magyar nyelven
Megjelenés:	[Budapest] : Scholastica, 1999-
URL:	Repertórium az IKER adatbázis alapján
lelőhely:	KLTE EK periodikatár
	Keresés a KözElKatban

IKER-adatbázishoz való hozzáférés:

Keresőkifejezés: FI = MODERN FILOLOGIAI KOZLEMENYEK
Találatok száma: 59

Modern filológiai közlemények
Mod. filol. közlem.
- ISSN 1585-0439 - OSZK jelzet: HA 6.314
- további információ: IKB tétel

A sajtórepertórium szerkesztősége a továbbiakban is a szolgáltatások bővítésére törekszik. Többek között tervezzük az EPA által archivált periodikumok és a cikkbibliográfiában feltárt összes cikk közötti kapcsolat megteremtését. (A nem archivált, interneten hozzáférhető időszaki kiadványok közvetlen

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

elérhetősége az URL-címek gyakori változása miatt nem célszerű.) Az adatbázis HUNMARC formátumra konvertálását megcéloztuk, de elegendő munkaerő hiányában erre eddig nem volt lehetőségünk. Ennek megvalósulásával a tételek letölthetővé válnának.

Befejezésként eddigi munkánk és további elképzeléseink alátámasztására hadd idézem az Országos Széchényi Könyvtár 2002-2004. évre szóló stratégiai tervéből a sajtórepertórium szerkesztőségét érintő szakaszt:

„Az IKB- és az IKER-adatbázisoknak az integrált könyvtári rendszerbe való konvertálása után lehetőség nyílik az időszaki kiadványok válogatott cikkeinek on-line adatbázisban való továbbépítésére, együttműködve más könyvtárakkal, melyek az egyes szakterületek feldolgozásáért felelnek. Az együttműködés egyik lehetséges feltétele a megfelelő hálózati összeköttetés és az Amicus kliensek megléte."

MEGÚJULT A LIBINFO - 2003 júniusától megújult a Libinfo honlapja és ezzel a Libinfo 2.0-ás rendszer is megkezdte működését.
Elérhető a régi helyen: http://libinfo.oszk.hu/ ill. az OSZK és a tagkönyvtárak honlapjáról.

A LibInfo új honlapja nemcsak grafikai és küllembeli változásokat foglal magában, hanem az eddig bevált keretek figyelembevételével kialakított gyökeresen új működési rendszert is. A változtatások elsősorban a válaszadás technikai menetét és a szolgáltatás hátterét érintik. A szerkesztők arra törekedtek, hogy a kérdezők az eddigi gyakorlatnak megfelelően járhassanak el, ugyanakkor részletesebben ismertetett, könnyebben elérhető, biztonságosabb szolgáltatást kapjanak. A megújulás, az új rendszer alapvetően két dolgot jelent: áttérést a (csaknem teljesen) web alapú, közvetlenül az interneten történő válaszadásra, másrészt adatbázis alapú honlapot és szolgáltatási hátteret. A megújult szolgáltatás öt adatbázis alapján működik, és a jövőbeli kívánalmaknak megfelelően továbbiakkal bővíthető. A jelenlegi adatbázisok a következők: a beérkezett megválaszolandó kérdések adatbázisa; az összes beérkezett külső válasz adatbázisa ; az archivált kérdés és végső válasz adatbázisa (tárgyszóval, kulcsszóval ellátva, visszakereshető formában); a szolgáltatás internetes linkgyűjteményének adatbázisa; a szolgáltatás válaszadó taglistájának adatbázisa. Valamennyi nélkülözhetetlen a szolgáltatás működéséhez, kettő ezen kívül a nyilvános információkat, egy pedig a személyre szóló információkat is biztosítja. Az adatbázis alapúvá váló szolgáltatás és webhely mellett a leglényegesebb változás kétségtelenül az, hogy az olvasók levelező program használata nélkül, webfelületen is megtekinthetik a kérdéseikre adott válaszokat. Mindemellett az új rendszer az eddigi gyakorlatnak megfelelően e-mailben is továbbítja a választ, azokra gondolva, akik nem rendelkeznek olcsó Internet-hozzáféréssel és elektronikus postafiókjuk kedvezőbb hozzájutást biztosít a válaszhoz.

(Tóth Ferenc Tibor és az OSZK Libinfo-csoportja, Katalist, 2003. június 21.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Könyvtörténeti és könyvtártudományi szakirodalmi adatbázis kiépítése

Rácz Ágnes

„A nemzeti könyvtár, mint könyvtörténeti és könyvtártudományi tudományos műhely, feladatának tudja az e tudományterületekre vonatkozó magyar szakirodalmi adatbázis megteremtését." (Az Országos Széchényi Könyvtár digitalizálási gyakorlata és tervei. 3.4. pont.)

Előszó

A vita és a szakma együttgondolkodása most a nemzeti cikkrepertórium megvalósíthatóságáról folyik. E cikk szerzője annyiban érzi illetékesnek magát e nagy horderejű témában, hogy munkahelye, a Könyvtári Intézet könyvtártudományi szakkönyvtára a könyvtárosok szakirodalmi információellátásáért felelősséget vállalva már évtizedek óta készíti az országos dokumentum- és információellátás szempontjából szűk, de saját szakmai tájékozottságunk szempontjából remélhetőleg fontos szakterület szakirodalmi tájékoztatási eszközeit. Ezeket az eszközöket szeretnénk új alapra helyezni mind a tartalmukat tekintve, mind a technikai-technológiai megvalósításukat illetően. *A Könyvtártudományi Szakkönyvtár ezzel tud és akar hozzájárulni az együttműködő partnerek munkájaként létrejövendő nemzeti cikkrepertóriumhoz.*

Berke Barnabásné előadásából már értesülhettek az olvasók arról, hogy az Országos Széchényi Könyvtárban 2003 januárjában megvalósíthatósági tanulmány készült a nemzeti könyvtáron belül, különböző műhelyekben folyó cikkfeldolgozás egységesítésének lehetőségeiről, amelynek egyik szerzője voltam[1]. Abban a tanulmányban főként a megvalósíthatóság technikai oldalát vizsgáltam, gyűjtőköri kérdésekkel csak a könyvtörténeti és könyvtártudományi cikkfeldolgozás kapcsán foglalkoztam.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Monok István főigazgató úr 2003. februári felkérése nyomán ez utóbbit részletesebben is kidolgoztam egy újabb tanulmányban.[2] Jelen cikk ennek a tanulmánynak a *Könyvtári Figyelő* számára némileg átszerkesztett és aktualizált változata. Kihagytam belőle jelenlegi adatbázisunk, a MANCI konvertálásának technikai részleteit.

Még egy magyarázattal tartozom: a következőkben olvasható tanulmány a könyv- és könyvtári kultúra szakirodalmának feltárását nem szűkíti le a szakterület cikkirodalmára, hanem egy teljes, dokumentumtípustól független szakirodalmi adatbázis körvonalait vázolja föl. A nemzeti cikkrepertórium szempontjából az adatbázisban feltárt anyagnak tehát csak egyik, bár kétségtelenül a nagyobb része jöhet szóba.

1. Bevezetés

A könyv- és könyvtári kultúráról szóló szakirodalom bibliográfiai számbavétele nem új keletű tevékenysége a nemzeti könyvtárnak, különböző műhelyekben több évtizede folyik feltáró munka, amelynek eredményeként bibliográfiai szolgáltatások jöttek létre:

A **könyvtártudományi dokumentáció** az 1950-es évektől kezdve folyik. Az OSZK-ban 1952-ben megalakult Módszertani osztály a magyar könyvtárügy fejlesztésének támogatására 1955-ben kezdte el a külföldi szakirodalom feldolgozását a *Könyvtári Tájékoztató* (ma: *Könyvtári Figyelő*) hasábjain, majd a Könyvtártudományi és Módszertani Központ megalakulása (1959) után a feltárást a magyar szakirodalomra is kiterjesztette.

A *magyar könyvtári szakirodalom* szakbibliográfiájának közreadása 1962 óta folyamatos, bár a feldolgozott időszaki kiadványok típusai, a feldolgozás módszerei és termékei az idők folyamán többször változtak. 1989 óta a cikkek bibliográfiai adataiból adatbázis épül (**MA**gyar és **N**emzetközi **CI**kkek = MANCI), amely visszamenőlegesen már kibővült az 1985-ös tárgyévig, a retrospektív feltárás pedig folytatódik. A szakbibliográfia nyomtatott formája *A Magyar Könyvtári Szakirodalom Bibliográfiája (MAKSZAB)* c. negyedévenként megjelenő bibliográfiai folyóirat.

A külföldi könyvtári cikkirodalom válogatott feldolgozásának terméke egy cédulakatalógus, majd az 1986-os tárgyévvel kezdődő adatbázis (MANCI), valamint egy referáló lap előbb önállóan, *Könyvtári és Dokumentációs Szakirodalom* címen, ma újra a *Könyvtári Figyelő* keretében *Külföldi folyóirat-figyelő* c. rovatként.

A Könyvtártudományi Szakkönyvtár (a továbbiakban: KSZK) könyv- és egyéb dokumentumállományának feldolgozása cédulakatalógusban, majd 1996 óta az OSZK integrált könyvtár-automatizálási rendszerében folyik. A feldolgozott magyar könyvtári tárgyú monográfiák bibliográfiai tételeit a cikkek tételeivel együtt a MAKSZAB-ban adjuk közre.

A **könyvtörténet** cikkirodalmának bibliográfiai feltárása jelenleg több műhelyben párhuzamosan folyik: a *Régi Magyarországi Nyomtatványok Bibliográfiai Szerkesztőségé*ben, amely 1970-ben bekapcsolódott a hágai Királyi Könyvtár és az IFLA közös gondozásában megjelenő *Annual Bibliography of the History of the Printed Book and Libraries* (ABHB) nemzetközi könyv- és könyvtártörténeti cikk-adatbázis munkálataiba; a KSZK-ban a könyvtártudományi szakirodalom feldolgozásának keretében; 2002-ig az MNB Időszaki Kiadványok Repertóriumában, illetve az IKER adatbázisban; valamint elkezdődött a Kárpát-medence könyvtörténeti adatbázisának építése. A magyar könyvtörténeti irodalom kurrens bibliográfiája évenként a *Magyar Könyvszemle* hasábjain jelenik meg.

A magyar könyv- és könyvtári kultúráról szóló szakirodalom bibliográfiai számbavételét a jövőben egységes szakirodalmi adatbázisban kívánjuk foly-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

tatni. Jelen tanulmány ennek megvalósíthatóságával foglalkozik.

2. Az adatbázis gyűjtőköre

A könyvtörténeti és könyvtártudományi szakirodalom feltárása a magyarországi publikációk terén, valamint a témába vágó hungarikumok, különösen a Kárpát-medencére vonatkozó irodalom számbavételében a teljességre törekszik, az egyéb külföldi szakirodalomból a magyar könyvtárügy fejlesztéséhez, a nemzetközi könyvtári trendek áttekintéséhez szükséges tételeket válogatja, illetve az egyetemes könyv- és könyvtári kultúra megismeréséhez nyújt bibliográfiai támogatást.

Az adatbázis a Kárpát-medence könyv- és könyvtári kultúrájának történetét a magyar államiság kezdetétől, 1000-től kezdődően tárja fel, a szakirodalom megjelenési helyétől, idejétől és nyelvétől függetlenül. A könyvtártörténeti bibliográfia *nemzetközi együttműködésben* készül a Kárpát-medence jelentős hungarikum-állományt őrző, külföldi könyvtáraival.

A *kurrens* magyar szakirodalom számbavétele mellett folytatódnak a már megkezdett *retrospektív bibliográfiai munkálatok* is. Ehhez fel kell kutatni a feltárandó forrásdokumentumokat (pl. a könyvtörténeti-könyvtártudományi szakfolyóiratok, évkönyvek és egyéb periodikus kiadványok indulásuktól kezdve, a tárgykörbe tartozó monográfiák, a tanulmánykötetek, gyűjtemények tanulmányai, a szakbibliográfiák vonatkozó tételei, monográfiák, tanulmányok bibliográfiai hivatkozásai stb.).

A retrospektív feltárás nem terjed ki azokra a külföldi dokumentumokra, amelyek nem minősülnek hungarikumnak.

2.1. A gyűjtőkör tartalmának részletezése

Könyvtár- és tájékoztatástudomány

A gyűjtőkör a témakör minden területét felöleli:

- könyvtártudomány, informatika
- könyvtár- és tájékoztatásügy
- könyvtárak, tájékoztatási intézmények típusai
- könyvtárépítés, berendezés, könyvtártechnika
- könyvtárvezetés, -menedzsment, -szervezés, könyvtári üzem, könyvtári személyzet
- könyvtári állomány, különgyűjtemények
- dokumentumtipológia
- feldolgozó munka
- a könyvtári állomány védelme
- olvasószolgálat,
- tájékoztató munka
- bibliográfiai és dokumentációs tevékenység
- határterületek – a könyvtártudományhoz képest: tudomány; kiadványszerkesztés; matematikai módszerek; nyelvészeti kérdések, terminológia; logika; rendszerelmélet; szociológia; oktatásügy, pedagógia; művelődésügy, közművelődés, felnőttoktatás, tömegkommunikáció; sajtó; közgyűjtemények

Könyvtörténet

Ezzel az összefoglaló elnevezéssel a gyűjtőkör a következő területeket tartalmazza:

- írástörténet
- íróanyagok, a papír története
- a könyv és egyéb dokumentumtípusok (térkép, zenemű, aprónyomtatvány stb.) története
- nyomda- és nyomdászattörténet
- sajtótörténet
- könyvművészet, illusztráció, ex libris

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

- könyvkötés-történet
- a könyvkereskedelem és -terjesztés története
- a könyvkiadás története
- sajtótörténet
- cenzúratörténet
- olvasástörténet
- bibliofilia, könyvgyűjtés, magánkönyvtárak története
- könyvtártörténet, a könyvtárügy története
- a múlt neves könyvtárosai, bibliográfusai, újságírói

2.2. Dokumentumbázis

A könyvtártudományi és könyvtörténeti adatbázisban feldolgozott *dokumentumtípusok*:

- könyvek
- időszaki kiadványok
- elektronikus dokumentumok
- videodokumentumok
- szűk publicitású dokumentumok
- időszaki kiadványok részdokumentumai (folyóirat- és hírlapcikkek, évkönyvekben, periodikusan megjelent-megjelenő tanulmánykötetekben közölt tanulmányok, könyvismertetések);
- monografikus kiadványok részdokumentumai (gyűjteményes kötetekben megjelent tanulmányok)

A feldolgozás *dokumentumbázisát* elsősorban a Könyvtártudományi Szakkönyvtár, illetve az Országos Széchényi Könyvtár gyűjteménye képezi. A hungarikumok feldolgozásában azonban nem szorítkozunk a saját állományra, hanem szükség esetén olyan forrás bibliográfiai tételét is közölhetjük, amelynek nincs magyarországi lelőhelye.

A magyarországi folyóiratokban, évkönyvekben, periodikusan megjelenő tanulmány-gyűjteményekben megjelent részdokumentumokat a teljességre törekvően fel kell tárni. A feldolgozás tehát nem köthető rögzített folyóirat-jegyzékhez, hanem a szórványanyagot is be kell gyűjteni. (Jó volna, ha a szórványanyag kiválogatásához nem kellene soksok eredeti folyóiratot átnézni, hanem a szükséges rekordok átvehetők lennének az adott forrásdokumentumokat teljességgel feldolgozó adatbázis(ok)ból. Ennek megvalósulásáig – a szakterület szakirodalmi adatbázisának teljessége érdekében – azonban elkerülhetetlen a párhuzamos feldolgozás. Ha a cikkek kiválogatását megkönnyítő források rendelkezésünkre állnának is, a rendszerünkbe illeszkedő tárgyi feltárás miatt nem valószínű, hogy „megúsznánk" az eredeti cikkek kézbevételét.)

A KSZK nemcsak a gyűjteményében található könyvtári lapokat dolgozza fel, hanem felveszi az OSZK-ba köteles példányként beérkezett, egyéb profilú folyóiratok idevágó cikkeit is (ezeket a KSZK másolatban megőrzi), illetve válogat az Observer sajtófigyelő szolgáltatása keretében megrendelt hírlapcikk-másolatokból.

A könyvtörténet szakirodalmának gyűjtése az OSZK és a KSZK között egyeztetve történik, az OSZK gyűjtőköri szabályzatában rögzített módon.[3] Ennek alapján az idevágó irodalom teljesebben van meg az OSZK állományában, mint a KSZK-ében. Ezért a bibliográfiai feldolgozásnak támaszkodnia kell az OSZK állományára még akkor is, ha műhelye a Könyvtártudományi Szakkönyvtár (a KSZK-nak ugyanis nincs elegendő anyagi ereje gyűjtőkörének kibővítésére).

A KSZK állományának, illetve az eddig az RMNY Szerkesztősége által figyelt, mintegy 200 időszaki kiadványnak (könyvtári, helytörténeti, irodalmi folyóiratok, egyetemi, múzeumi évkönyvek stb.) a feldolgozásán túl a *kurrens könyvtörténeti szakirodalom körébe tartozó szórványcikkek* kiválogatását a KSZK-ban már jól bevált ügyrend szerint kell biztosítani (válogatás naponta az OSZK Periodikafeldolgozó osztályán a beérkezett köteles példányok kö-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

zül). A tárgykörbe tartozó könyvanyag (monográfiák, tanulmánykötetek stb.) kiválogatását hetente egy alkalommal a köteles példányok átvizsgálásával lehet megoldani, a feldolgozásra kiválasztott kiadványokat pedig – ha a KSZK nem tudja vagy gyűjtőköri okokból nem akarja beszerezni – az OSZK állományából kell kikérni.

A határon túli könyvtörténeti irodalmat *az együttműködő külföldi partnerek off-line adatszolgáltatása* alapján kell felvenni az adatbázisba.

3. A feldolgozás szabályai

3.1. Formai feltárás

A könyvtörténeti és könyvtártudományi szakirodalom katalogizálása minden dokumentumtípus esetén a megfelelő, hatályban lévő magyar szabványok, könyvtári szabályzatok figyelembe vételével, a már meglévő és az elkészítendő új „házi" szabályzatok előírásai szerint történik.

3.2. Tárgyi feltárás

Az új adatbázisban tárgyi feltárásra a *Könyvtári és tájékoztatási tézaurusz*t (KTT) használjuk, mivel a könyvtörténet és a könyvtártudomány szakterületének sokkal mélyebb tartalmi osztályozására ad lehetőséget, mint az *OSZK tezaurusz*. A *Könyvtári és tájékoztatási tézaurusz*ban több mint 1200 deszkriptor található, az *OSZK tezaurusz* idevágó tematikájú deszkriptorainak száma lényegesen kevesebb (a pontos szám nehezen állapítható meg).

A KTT alkalmazásának a könyvtártudományi dokumentációban és a Könyvtártudományi Szakkönyvtár állományának feltárásában nagy hagyományai vannak. A KTT előzményét képező tárgyszójegyzéket az 1960-as években dolgozták ki és vették használatba a cikkfeldolgozásban. 1975. január 1-jétől a katalóguscélú feldolgozásban is ezt alkalmazza a Szakkönyvtár.

A könyvtörténeti szakirodalom tárgyszavazásához szükséges szakkifejezésekkel szükség esetén a KTT deszkriptorkészlete kibővítendő.

A földrajzi fogalmakat a KTT nem tartalmazza, ezeket ún. földrajzi tárgyszóként (szabad tárgyszóként) kezeljük; a történelmi földrajzi nevek használatában célszerű az OSZK tezaurusz részét képező *Geotaurusz és geohistauruszt* átvenni.

A KTT egyelőre nem képes időt, kort, korszakot kifejezni: e vonatkozásban tanulmányozandó és esetleg átveendő az *OSZK tezaurusz* gyakorlata, vagy más megoldást kell keresni.

A cikkek tartalmi feltárása válogatva további elemekkel is kiegészül:

a) *megjegyzés* készül A Magyar Könyvtári Szakirodalom Bibliográfiájában (és a MANCI adatbázisban) a bibliográfiai tételekhez, ha a címük semmitmondó, pontosításra szorul;
b) a MANCI adatbázisban a külföldi folyóiratcikkekhez *magyar nyelvű címfordítás* is tartozik;
c) a Könyvtári Figyelő referáló rovata a külföldi folyóiratcikkekhez magyar nyelvű *referátum*okat, *autoreferátum*okat közöl;
d) a magyar szakirodalmat válogatva referáló Hungarian Library and Information Science Abstracts (HLISA) *angol nyelvű referátum*okat tartalmaz;
e) a Kárpát-medence könyvtörténeti bibliográfiájába tartozó tételeket ki kell egészíteni *német nyelvű címfordítás*sal.

Ezek egy részét – a megjegyzés és a címfordítás (vö. a.), b.) és e.) pont) – az adatbázisban is rögzíteni kell; a referátumok, autoreferátumok, annotációk az adatbázis alapján készített kiadványokban szerepelnek, illetve a weben szolgáltatott elektronikus verziójukat hozzá kell kapcsolni a megfelelő bibliográfiai tételekhez.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

4. Alkalmazói szoftver

A könyvtörténeti és könyvtártudományi szakirodalmi adatbázist az OSZK NEKTÁR rendszerében a mindenkori könyvtár-automatizálási rendszerrel – jelenleg az Amicusszal – kell kiépíteni.

A témába vágó magyar könyvek 1976-tól, az OSZK által beszerzett külföldi könyvek 1987-től kezdve már szerepelnek az adatbázisban. A Könyvtártudományi Szakkönyvtár 1996 óta építi könyvkatalógusát ebben a rendszerben. Az időszaki kiadványok cikkeinek analitikus feldolgozását is itt kell végezni a jövőben.

Az Amicus megfelel a következő követelményeknek:

- Képes különböző dokumentumtípusokat, különböző bibliográfiai szinteken (monografikus, összefoglaló, analitikus) feltárni.
  (A tanulmánykötéteknek a tárgykörbe tartozó részdokumentumait, a témában megjelent kiadványok ismertetéseit stb. a KSZK eddig a MANCI adatbázisban tárta fel, ezt a jövőben az integrált rendszerben kell folytatni.)
- Lehetőséget nyújt a tétel hungarikum voltának jelölésére.
- Alkalmas a közös katalogizálásra, azaz a rekordokat a különböző bibliográfiai műhelyek közösen használhatják.
  Ez azért nagyon előnyös, mert a fentebb már kifejtett gyűjtőköri megosztásból következően a KSZK akkor is képes lesz az Amicusban átvenni a könyvtörténeti-könyvtártudományi szakirodalom körébe tartozó, az OSZK által feldolgozott dokumentumok rekordjait, ha a forrásdokumentum nincs meg a saját állományában.
  A témába vágó a hungarikumok feldolgozása is a KSZK feladata. A bibliográfiai tételhez kapcsolt jelölés alapján a Hungarika Dokumentációs Osztály ezeket a tételeket további feldolgozás (pl. saját tárgyszavak hozzáfűzése) céljából átveheti saját szolgáltatásai számára.
- A tételek ún. „gyűjteményekben" is kezelhetők, ami biztosítja a könyvtörténeti-könyvtártudományi szakirodalmi adatbázis anyagának együttartását; valamint a tételek leválogathatók a kurrens (nyomtatott és/vagy elektronikus) kiadványok és szolgáltatások számára.
  A *Kárpát-medence könyvtörténeti bibliográfiáját* a honlapról kell szolgáltatni, az Amicusból rendszeresen frissítve, biztosítva a német címfordítás alapján képzett kulcsszavak kereshetőségét is.
  Ugyancsak tervezzük az önálló, a használók által már megszokott MANCI adatbázis pótlására a *könyvtártudományi bibliográfia* külön egységként való megjelenítését is a honlapon.
- Az Amicus kezeli a bibliográfiai rekordok közötti kapcsolatokat:
  - a cikk adatai és a forrásul szolgáló időszaki kiadvány rekordja között;*
  - a tanulmány adatai és a forrásul szolgáló könyv rekordja között;
  - könyvismertetésnél egyrészt a cikk és az időszaki kiadvány, másrészt a cikk és az ismertetett könyv rekordja között.
    (* Ha a MARC-rekord korlátozott hossza miatt a cikkek feldolgozását nem lehet a rekordok összekapcsolásával megoldani – pl. az 1876-ban indult Magyar Könyvszemle rekordjához túl sok analitikus tételt kellene kapcsolni –, akkor minden egyes cikk bibliográfiai tételében fel kell tüntetni a forrásdokumentum címét; vagy más eljárást kell kidolgozni.)
- Az Amicusban kapcsolatot lehet létesíteni a cikk bibliográfiai adatai, referátumai és/vagy digitalizált teljes szövege között. Ennek érdekében az érintett folyóiratok, illetve cikkek különböző változatairól (nyomtatott és elektronikus) külön-külön kell elkészíteni a bibliográfiai rekor-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

dot: a cikk nyomtatott változatának leírása a nyomtatott folyóirat bibliográfiai rekordjához kapcsolódjék, az elektronikus változat leírása pedig a folyóirat elektronikus változatának rekordjához, és ez utóbbiban szerepeljen az URL vagy URN.

A jövőben ilyen módon kell feldolgozni azok a folyóiratokat, amelyeket az OSZK vagy a Könyvtári Intézet szerverén tárolunk (*Könyvtári Figyelő; Könyv, Könyvtár, Könyvtáros;* valamint a Magyar Elektronikus Könyvtár Elektronikus Periodika Archívumában szereplő folyóiratok).

- Szükséges olyan, lehetőleg ISBD-alapú megjelenítő formátum, amely egyetlen egységben mutatja a kapcsolódó rekordokat (leegyszerűsítve: a cikk leírását és a forrásdokumentum címét együtt) – elsősorban az adatbázis webes keresőfelületén; ugyanez a kívánalom a találati listák nyomtatásánál, illetve fájlba mentésénél is.
- A NEKTÁR webes felületű, távoli elérésű lekérdezőrendszerén, WebOPAC-ján keresztül biztosítandók mindazok a szolgáltatások, amelyek a MANCI jelenlegi webes változatában szerepelnek (letöltés, kapcsolat a referátumok szövegével stb.)
- A tárgyi feltárásra alkalmazott *Könyvtári és tájékoztatási tézaurusz* deszkriptorai és a hozzájuk tartozó szinonimák (*lásd* utalók) már be vannak töltve az Amicusba.

  Hosszú távon megoldást kell találni a rendszerben a teljes deszkriptorcikkek kezelésére is (pl. a tárgyszavak besorolási – ún. authority – rekordjának elkészítésével). Amíg ez nem valósul meg, a KTT kezelését és további építését a RELEX kezelőrendszerben kívánjuk megoldani, és a tezauruszt a könyvtár honlapján elérhetővé tenni (az OSZK tezauruszhoz hasonlóan).

  Sajnos – legalábbis átmenetileg – le kell mondanunk arról a kényelemről, amelyet a *Könyvtári és tájékoztatási tézaurusz* teljes deszkriptorcikket tartalmazó, MikroISIS-ben létrehozott elektronikus változatának a MANCI adatbázissal összekapcsolt működése nyújt: jelenleg a használó az elektronikus tezauruszt böngészve választhatja ki a tárgyszavakat és fogalmazhatja meg a keresőkérdését, ami azonnal futtatható a MANCI-ban.
- Állományadatok jelölése

  Az Amicusban a Nemzeti Periodika Adatbázis, illetve az Időszaki Kiadványok Bibliográfiájának betöltésével megvannak, valamint az OSZK időszaki kiadványokat feltáró katalógusainak jelenleg folyó retrospektív konverziója befejeztével meglesznek az analitikusan feltárandó időszaki kiadványok rekordjai. Ezeket a KSZK-nak honosítania kell, azaz legalább raktári jelzetekkel és tárgyszavakkal kell ellátnia, hogy az analitikusan feldolgozott cikkek forrásdokumentumait szolgáltatni tudja.

  Az állományadatok közlésével kapcsolatban figyelembe veendő szempontok:

  - A KSZK a magyar könyvtári témájú publikációk feldolgozásában nem rögzített folyóiratjegyzék alapján dolgozik, hanem olyan cikkeket is felvesz a MANCI-ba, amelyek forrás-folyóirata nem jár a Szakkönyvtárba. Ezeket a cikkeket másolatban a lapkivágat-gyűjteményben tárolja. Ugyancsak itt tárolja a sajtófigyelő szolgáltatásból származó hírlapcikk-másolatokat is, amelyeket erős válogatással dolgoz fel a MANCI-ban. A lapkivágat-gyűjteményben a cikkek egyedi raktári jelzetet kapnak, amelyet tartalmaz a MANCI adatbázis is. Az Amicusban tehát számolni kell azzal, hogy a raktári jelzetek nemcsak a forrásdokumentumok tételéhez, hanem a részdokumentumok leírásához is kapcsolódhatnak.
  - A könyvtörténeti-könyvtártudományi szakirodalom teljes körű bibliográfiai számbavé-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

telének igénye azt vonja maga után, hogy az adatbázisban lesznek állományadat nélküli bibliográfiai tételek is. A használók figyelmét a WebOPAC-ban fel kell hívni erre a tényre, mégpedig nemcsak az általános tájékoztatás szintjén, hanem minden egyes ilyen tételnél külön-külön is. Erre meg kell találni a megfelelő mezőt a bibliográfiai rekordban.

5. Kiadványok és szolgáltatások előállítása az adatbázisból

A különböző kiadványok és szolgáltatások számára az adatbázisból kell leválogatni a bibliográfiai tételeket a hozzájuk tartozó indextételekkel együtt. Kívánatos, hogy csak az elengedhetetlen mennyiségű „kézi beavatkozásra" legyen szükség a bibliográfiai kiadványok szerkesztésénél. A minimális követelmény, hogy az egyes számokba tartozó rekordok és indextételek leválogathatók és fájlba menthetők legyenek a további feldolgozás (füzetszerkesztés, referátumok hozzáfűzése) céljából.

Szövegszerkesztőben végzendő, kiegészítő munkálatokra van szükség a referáló lapok (KF-rovat, HLISA) esetében (a referátumok hozzáfűzése a bibliográfiai tételekhez). A MAKSZAB szerkesztésekor szintén kézi beavatkozásra van szükség az olyan dokumentumtípusok bibliográfiai adatainak és mutatótételeinek beépítésekor, amelyeket a KSZK egyelőre még nem az integrált rendszerben dolgoz fel (pl. a szakdolgozatok).

Az adatbázisból kell kinyerni a következő kiadványok nyersanyagát:

- *A magyar könyvtörténeti irodalom bibliográfiája* (évente egyszer a *Magyar Könyvszemle* számára, amelyből előállítható az ABHB számára beküldendő jelentés is) – bibliográfiai tételek indextételek nélkül, szakrendi beosztással.
- *A magyar könyvtári szakirodalom bibliográfiája (MAKSZAB)* (nyomtatott és elektronikus folyóiratként) – bibliográfiai tételek indextételekkel; negyedéves füzetei kiegészülnek a szakdolgozatok „kézi" leírásával.
  Kívánatos, hogy a jelenlegi MAKSZAB – amely eddig is közölte válogatva a könyvtörténeti irodalmat – a jövőben teljességgel tartalmazza a könyvtörténeti szakirodalmi bibliográfiát.
- *Hungarian Library and Information Science Abstracts* (nyomtatott és esetleg jelszóval hozzáférhető elektronikus referáló lapként) – az évente kétszer megjelenő referáló lapba kerülő bibliográfiai tételeket a hozzájuk tartozó tárgyszavakkal együtt a további feldolgozás érdekében elegendő szövegfájlba tölteni.
- *Külföldi folyóirat-figyelő* (a *Könyvtári Figyelő* referáló rovata) – a negyedéves, mutatók nélküli rovat számára csak a bibliográfiai tételeket kell szövegfájlba áttölteni, amelyet szöveg-, illetve kiadványszerkesztő programmal kezelünk.

Adatbázis-szolgáltatás CD-ROM-on

A retrospektív feldolgozás befejezésével az Amicusból leválogatva CD-ROM-on kiadható a *Kárpát medence könyv- és könyvtártörténeti bibliográfiája, 1000-200x* munkacímű szakirodalmi adatbázis (a záró évszám attól függ, hogy mikor fejezzük be a visszamenőleges feltárást).

Megfontolandó, hogy a kurrens könyvtörténeti-könyvtártudományi adatbázis anyaga rendszeresen megjelenjen-e CD-ROM-on.

A CD-ROM-kiadványok előállításához ki kell dolgozni a szükséges HUNMARC specifikációt, a termék-előállítás folyamattervét, valamint a szükséges programokat stb.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

6. A meglévő adatbázisok konverziója, digitalizálás

6.1 Konverzió

Az Amicusban építendő új adatbázisban a feltételek (licencek, szabályzatok, ügyrend, betanítás stb.) megteremtése után megindulhat a kurrens és a retrospektív feldolgozás, annak figyelembe vételével, hogy a jelenlegi adatbázisok anyagát is konvertálni kell az új rendszerbe.

A konvertálandó adatbázisok kezelőrendszere a MicroISIS. A konverziót megkönnyíti, hogy a *Könyvtörténeti adatbázis* is a MANCI nevű könyvtártudományi adatbázis struktúráját vette át, és a tárgyi feltárásra a *Könyvtári és tájékoztatási tézauruszt* használja.

6.1.1. Könyvtártudományi adatbázis: MANCI

A MANCI könyvtártudományi adatbázis vegyesen tartalmazza a hazai és a külföldi publikációk adatait. A magyar cikkirodalom teljes körű feltárására törekszik, a külföldi cikkeket erősen válogatja. Válogatva tartalmazza a könyvtári témájú külföldi hungarikum-cikkeket is.

A feldolgozott dokumentumtípusok: hazai folyóirat- és hírlapcikkek, gyűjteményes kötetek részdokumentumai, könyvismertetések, külföldi folyóiratcikkek.

A megindított retrospektív feldolgozás keretében *A Magyar Könyvtári Szakirodalom Bibliográfiájában* közölt tételek adatbázisba szervezése 1974-ig visszamenőleg történik meg, eddig állnak ugyanis rendelkezésünkre a feldolgozási adatlapok. Az adatbevitel még tart, az állományt munkafájlokban tartjuk az ellenőrzésig.

Tételszám a 2002. novemberi állapot szerint: 62 394 tétel, amelyből a MANCI adatbázisban (1985-2002) szerepel 42 464 tétel (ebből 19 132 külföldi), és egyelőre retrospektív munkafájlokban kb. 19 930 tétel.

Ha a Hungarika adatbázist is az Amicusban építik tovább, akkor a MANCI konverziójakor figyelembe kell venni, hogy a rekordokban nem nagy számban, de átfedések vannak a HUN adatbázissal, mivel a legjelentősebb hungarikum-tételeket a MANCI adatbázis is tartalmazza.

A MANCI adatbázis HUNMARC specifikációját és konverziós programját el kell készíteni. A konverziót megnehezítik az adatbázis struktúrájának, karakterkezelésének sajátosságai, illetve a katalogizálás némely sajátos (a bibliográfiai leírásra, a besorolási adatokra, a rekordkapcsolatok hiányára, a kódok alkalmazására stb. vonatkozó) szabályai. (Ezt a kérdést az eredeti tanulmány részletesen tárgyalja.)

6.1.2. Könyvtörténeti adatbázis

A Kárpát-medence könyvtörténetének bibliográfiai feldolgozását jelenleg külső munkatárs végzi, a MANCI adatbázis struktúrájában, MicroISIS rendszerben. Jelenleg a *Magyar Könyvszemle* feltárása folyik a kezdetektől.

Az adatbázis konverziójára használható a MANCI adatbázis HUNMARC specifikációja és konvertáló programja.

6.2. Digitalizálás

A meglévő adatbázisok rekordállományának konvertálásán kívül azoknak a bibliográfiáknak, katalógusoknak az anyagát is be kell építeni az Amicusban építendő adatbázisba, amelyeknek nincs elektronikus változatuk. Ezek retrospektív konverzióját, „digitalizálását" közvetlen adatbevitellel célszerű elvégezni:

a) A *Régi Magyarországi Nyomtatványok Bibliográfiai Szerkesztőségében* épített cédulakatalógus, amelyben a *Magyar Könyvszemlé*ben és – ebből válogatva – az *Annual Bibliography of the History of the Printed Book and Libraries* (ABHB) c. nemzetközi vállalkozásban évente

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

egyszeri közzététel céljából feldolgozott tételek találhatók.

b) A könyvtártudományi dokumentáció keretében 1974 előtt feldolgozott magyar könyvtári szakirodalom bibliográfiai tételeit rekatalogizálás útján rögzítjük. A rekatalogizálást az teszi indokolttá, hogy egyrészt az 1974 előtti évekről hiányoznak az adatlapok, és így nehézkes és hosszadalmas a nyomtatott füzetek alapján a bibliográfiai tételek és a hozzájuk tartozó indextételek egymáshoz rendelése; másrészt 1974 előtt a Szakkönyvtár a jelenlegi tezauruszának egy korai változatát használta, amely azóta jelentősen módosult, tehát az anyag újraosztályozására is szükség van. Ez a retrospektív munka is elindult, és a létrehozott tételek már szintén szerepelnek a retrospektív munkafájlokban.

c) A *Magyar Folyóiratok Repertóriuma*, majd a *Magyar Nemzeti Bibliográfia Időszaki Kiadványok Repertóriuma* is feltárta e szakterület válogatott cikk-anyagát. A bibliográfiai tételek – behasonlítás után, a duplumtételeket kiszűrve – rögzíthetők az Amicusban, de figyelembe kell venni, hogy az innen származó tételeket is tárgyszavazni kell.

   Ebbe a körbe tartozik az IKER adatbázisban szereplő, tárgykörbe tartozó, 1993 és 2002 között feldolgozott rekordállomány is, amelyet szintén közvetlenül lehet rögzíteni az Amicusban. A szóban forgó rekordok nagy része minden valószínűség szerint szerepel a MANCI adatbázisban is. A fennmaradó, az Amicusba való betöltésre szóba jöhető tételek csekély száma nem teszi indokolttá és gazdaságossá az IKER adatbázis HUNMARC konverzióját.

d) Közvetlen adatrögzítéssel – és szigorú duplumellenőrzéssel – kell feldolgozni az egyéb bibliográfiákban közölt tételeket (pl. a *Könyv és könyvtár a magyar társadalom életében* c. kétkötetes munka tetemes bibliográfiáját, illetve a hasonló, nagyobb terjedelmű bibliográfiák anyagát). Figyelembe kell venni azt is, hogy az innen nyert tételekhez is tárgyszavakat kell fűzni, amihez a forrásdokumentumokat is kézbe kell venni.

e) A bibliográfiák feldolgozásakor nem érintett forrásokat autopszia alapján kell feldolgozni (a tárgykörbe tartozó időszaki kiadványok indulásuktól kezdve, a gyűjteményes kötetek tanulmányai stb.).

7. A könyvtörténeti-könyvtártudományi szakirodalmi adatbázis kiépítését előkészítő, elengedhetetlen munkálatok az Amicusban

Az IKB és az NPA rekordjainak honosítása:

A KSZK-nak honosítania kell folyóirat-állományának az NPA-ból és az IKB-ből az Amicusba már betöltött rekordjait.

Az IKB és az NPA állományából hiányzó időszaki kiadványok rekordjainak elkészítése:

A Könyvtártudományi Szakkönyvtár az NPA és az IKB megfelelő tételeinek honosítása után az Amicusban kiegészíti folyóirat-katalógusát a két adatbázisban nem szerepelt, állományban lévő időszaki kiadványok leírásával. Ilyenek lehetnek pl. a külföldi könyvtártudományi évkönyvek, magyar könyvtárak által kiadott belső és hálózati híradók stb.

Indextételek javítása:

Célszerű lenne a cikkadatbázisok konverziója előtt elvégezni a szükséges javításokat az Amicus indexeiben, illetve szükség szerint egységesíteni és javítani a betöltendő adatbázisokban, ami megkönnyítené az index-tételek „egymásra találását" a konverziókor.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

8. A könyvtörténeti-könyvtártudományi szakirodalmi adatbázis kiépítéséhez szükséges személyi és tárgyi feltételek

8.1. Személyi feltételek

A könyvtártudomány szakirodalmának feltárását a Könyvtártudományi Szakkönyvtár teljes személyzete végzi:

- A könyvanyag tárgyszavazásában a raktáros kivételével mindenki részt vesz, nyelvismerete szerint (elsősorban azért, hogy a munkatársak áttekintést nyerjenek az állományról, amit a kötelező olvasószolgálati ügyeletben kamatoztatnak). A gépi katalogizálást egy fő katalogizáló és egy fő revizor végzi (utóbbi e cikk írója, az osztály vezetője, aki maga is katalogizál és más feladatokat is ellát).
- A MANCI adatbázis építésében és a bibliográfiai kiadványok szerkesztésében jelenleg 4 és fél fő vesz részt: 1 fő végzi a magyar szakirodalom válogatását, tárgyszavazását és a MAKSZAB szerkesztését, 2,5 fő végzi a külföldi cikkek válogatását, tárgyszavazását (ebből 2 fő a referáló rovat két-két számának szerkesztését, a „0,5 fő" a cikkek feldolgozásában résztvevő tájékoztató könyvtáros töredék munkaidejét jelenti), 1 fő a MANCI adatbázis építését (ez évente több mint 3000 tétel adatbevitelét jelenti) és segédszerkesztői munkálatokat végez, illetve kezeli a lapkivágat-gyűjteményt is.
- a könyvtörténeti adatbázis munkálataira 2 fővel bővül a Szakkönyvtár személyzete (egyikük a retrospektív feldolgozás idejére kerül a Szakkönyvtár kötelékébe).

A kurrens feldolgozó munka mellett ez a személyzet nem lesz elegendő a belátható időn belül elvégzendő retrokonverziós és retrospektív feldolgozó munkálatokra, ezért a célra megbízási díjkeret is szükséges.

8.2. Számítástechnikai eszközök

A könyvtártudományi anyag feldolgozásához a Könyvtártudományi Szakkönyvtárban megvannak az Amicus kliensek.

A könyvtörténeti feldolgozás megindításához 2 számítógép és 2 további Amicus-kliens szükséges.

8.3. Szabályzatok, programok

A Könyvtártudományi Szakkönyvtár katalogizálási szabályzatát ki kell egészíteni az időszaki kiadványokban megjelenő részdokumentumok feldolgozási szabályzatának módosított változatával. Ki kell dolgozni a feldolgozás ügyrendjét (az anyag válogatása, tárgyszavazása, az adatrögzítés menete stb.).

Az adatbázis anyagából készítendő termékek (elektronikus kiadványok a weben, nyomtatott bibliográfiák, CD-ROM-adatbázis) előállításának teljes folyamatát az Amicusszal nem lehet elvégeztetni. Meg kell tervezni az egyes szolgáltatásfajtákat, és meg kell fogalmazni az Amicusszal kapcsolatos igényeket (pl. rekordletöltés további kiadványszerkesztésre alkalmas szövegfájlba), valamint ki kell dolgozni a kiadvány-előállítás teljes ügymenetét.

A szabályzatok és ügyrendek elkészítésében a Szakkönyvtárnak szorosan együtt kell működnie az Informatikai Igazgatósággal.

8.4. Oktatás

A cikk-feldolgozást jelenleg végző munkatársaknak nagy gyakorlatuk van az adatbázis-építésben és bibliográfiakészítésben, de nincsenek ismereteik az Amicusban végzendő, HUNMARC-alapú katalogizálás terén.

Az Informatikai Igazgatóság közreműködésével a Könyvtártudományi Szakkönyvtár 7 (5 jelenlegi és 2 leendő) munkatársát kell felkészíteni a cikk-feldolgozásra.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Jegyzetek

1. GÁl Julianna – RÁCZ Ágnes – WOLF Magda: Javaslat az egységes folyóiratcikk-feldolgozásra az OSZK-ban. Megvalósíthatósági tanulmány. Budapest, 2003. Január. 43 p.
2. RÁCZ Ágnes: Könyvtörténeti és könyvtártudományi szakirodalmi adatbázis az Amicusban. Megvalósíthatósági tanulmány. Budapest, 2003. február 19. 16 p.
3. Az Országos Széchényi Könyvtár gyűjtőköri szabályzata. Budapest, 1998. 5. p.

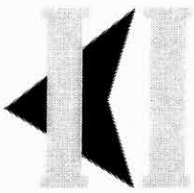

Könyvtári Intézet
Könyvtártudományi Szakkönyvtár
Budapest, I. Budavári Palota F épület, VIII. emelet
Levélcím: 1827 Budapest, Telefon: 224-3793, Fax:224-3795,
E-posta: kszk@oszk.hu

Hol keresse a hálózaton számítógépes szolgáltatásainkat?

– 2003. szeptember –

(az URL-ek esetleges változásairól folyamatosan hírt adunk)

a Könyvtári Intézet honlapja:
http://www.ki.oszk.hu

a szakkönyvtár honlapja:
http://www.ki.oszk.hu/konyvtar/

on-line katalógus (LibriVision):
http://nektar.oszk.hu

gyarapodási jegyzékünk:
http://www.ki.oszk.hu/konyvtar/gyarap

könyvtárközi kölcsönzés, elektronikus dokumentumszolgáltatás:
kszk@oszk.hu

adatbázisok (MANCI és THES):
http://w3.oszk.hu/manci.htm
(a LISA-t könyvtárunkban helyben szolgáltatjuk)

Könyvtári Figyelő:
http://www.ki.oszk.hu/kf

magyar könyvtári lapok tartalomjegyzéke:
http://www.oszk.hu/konyvtar/tartj/tartjegy.html

on-line tájékoztatás a LibInfO keretében:
http://libinfo.oszk.hu

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Holmi filozófia, pszichológia, etika, művészet, zene

Murányi Péter

2003. április 15-én került sor az Országos Széchényi Könyvtárban a nemzeti cikkrepertórium megvalósíthatóságáról szóló tanácskozásra. A tervek szerint a Könyvtári Figyelőben jelennek meg az akkori előadások. A három közül kettő azonban már napvilágot látott. Az egyik *Berke Barnabásné* előadása a *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros* májusi számában (ez valóban az előadás anyaga volt, s tudomásom szerint változatlan formában lesz olvasható a Könyvtári Figyelőben is), az enyém pedig a *Könyvtári Levelező/lap* májusi számában.* Feltételezem, hogy a Könyvtári Levelező/lap és a Könyvtári Figyelő olvasótábora között jelentős az átfedés (s ez nem olyan átfedés, mint amit a feltárásban jogosan kifogásolunk), aki akarta, már ott elolvashatta az írást, ha mégsem jutott hozzá, most felhívom rá a figyelmet, mire ez az írás megjelenik, már elektronikus formában is elérhető lesz, így jobbnak tartottam, hogyha az ott érintett kérdések közül néhányat kiragadok, s azokat próbálom itt részletesebben kifejteni.

A korábbi írás egyes részeinek ismétlését az teszi feleslegessé, hogy az *Időszaki Kiadványok Repertóriuma* (IKR) múltjáról sokkal részletesebb elemzés olvasható itt *Sonnevend Pétertől*, aki fontos szakaszoknak tevékeny résztvevője volt az IKR történetében. Nem volna sportszerű, ha egy időben megjelenő közleményekre reagálnék, ezért csak néhány alapelvet szeretnék rögzíteni, amelyek esetleg vitatkoznak a többi közleménnyel.

* MURÁNYI Péter: A hazai folyóirat-repertorizálás jelenlegi rendszere [?] és problémái. In: Könyvtári Levelező/lap, 2003. 5. sz. pp. 14-21. BERKE Barnabásné: A teljes nemzeti cikkrepertórium megvalósíthatóságának lehetőségei. In: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2003. 5. sz. p. 22–30.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Joggal feltételezhető, hogy az olvasók a cikkek, tanulmányok esetében is a frissebbek iránt érdeklődnek jobban, ezért minél gyorsabb feltárásuk lenne fontos, minél kevesebb eszközben, mert kicsi a valószínűsége annak, hogy természetes körülmények között valaki valamennyi létező adatbázist megpróbálja, s természetesen minél kisebb átfedéssel a feldolgozott lapok között, különösen akkor, ha ezek az átfedések az anyagi eszközök korlátozott mennyisége miatt másik oldalról továbbiak feltárását akadályozzák meg, így hiányokat okoznak. A gyors feltárás tekintetében az IKR (IKER, Sajtórepertórium) fokozatosan egyre jobban elmaradt az elvárásoktól. Megszüntetése ezeket a gondokat nem szünteti meg, s az sem lehet vigasztaló a használók számára, hogy ezzel egy időben az 1946-tól induló időszak anyagának gépre vitele is felvetődik. Az is kétségtelen, hogy az OSZK-ban folyó három feltárás közül az IKER-nek van a legnagyobb potenciális és tényleges használóközönsége, a könyvtártudományinak és a hungarikának kisebb, s az első használóinak nem sokat jelent, ha a másik kettőt megerősítik.

Ha a jelenlegi feltárás bővítésére nincs lehetőség, sőt ahhoz sem elegendőek a kapacitások, hogy a most feltárt anyag mennyisége mellett a kialakult lemaradást behozzák, akkor meg kell vizsgálni azt, hogy mi az, amit mások megtesznek helyettük, s ezt felesleges lenne nekik is megtenniük, különösen abban az esetben, ha az a másik feltárás gyorsabb, ugyanakkor kellő mélységű is. Az előadásom alapján készült, hivatkozott cikkemben viszonylag röviden foglalkoztam a szakterületi adatbázisok és a Sajtórepertórium viszonyával, továbbá a természettudományok anyagának feltárásával. Ezt a két témát szeretném most részletesebben kifejteni, felhasználva a témához kapcsolódó vizsgálódásaim egy kis részét, ami talán még belefér egy cikkbe, utalva nagyobb részére, ami talán soha nem lesz hagyományos módon publikálható, de amelynek ismerete fontos lehetne a döntéshozó számára. Ezért a továbbiakban nagyobb részt tényeket próbálok közölni, s csak kisebb részben hozzájuk kapcsolódó kommentárokat.

Természettudományok

Amíg megjelent, az Időszaki Kiadványok Repertóriuma a *Társadalomtudományok, természettudományok* alcímet viselte. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a két nagy tudományterület egyenrangú lett volna a feltárás tekintetében. A természettudományi anyagot nem tárgyszavazták, s a felvett anyag mennyisége is jóval kisebb volt.

Néhány megjegyzés mellett a Könyvtári Levelező/lapban megjelent cikkben egy összesítő táblázat jelent meg (p. 20.), amelyik azt bizonyította, hogy a feldolgozott anyag éves mennyisége nagy mértékben lecsökkent már a 90-es évek közepére, különösen akkor, ha a matematikához tartozó tételeket nem számoljuk.

Most az egyes szakterületekhez tartozó folyóiratok élcsoportját szeretném megmutatni, vagyis azokat a lapokat, amelyekből a legtöbb tétel került ki. Természetesen nem a folyóiratból felvett tételek teljes száma olvasható, hanem az adott ETO-számhoz soroltaké összességében és évenként. Ezt azért kell hangsúlyozni, mert egy cikk természetesen több szakterülethez is kapcsolódhat, de helytakarékosság miatt a nyomtatott bibliográfiákban egyszer szerepeltetik a leírást. Az ellentmondás feloldására, a több helyről való megtalálásra régóta kitalálták az utalás módszerét, de ezzel a lehetőséggel sem az MNB IKR, sem az MNB Könyvek Bibliográfiája nem élt, úgy tűnik, az előbbi már nem is fog. (Az OMIKK Műszaki cikkek a magyar időszaki kiadványokban című bibliográfiája több szakterületi kódot is kapcsolt az egyes tételekhez, s ha tételszámozás híján az utalás nem is lett volna megoldható, a CIKK-adatbázisban jól használható volt az, hogy bármelyik csoportban megtalálhattuk az adott köz-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

leményt. Az utód, az MMR (Magyar Műszaki és Gazdasági Repertórium) nyomtatott változatában már vannak tételszámok, csak a kódok nincsenek feltüntetve, de az új adatbázisban továbbra is működik a dolog.)

A táblázatok alkalmat adhatnak tények megfigyelésére és bizonyos következtetések levonására. A számomra ismert legutóbbi MNB CD-ROM-on található, 2002 októberi adatait használom fel. Emiatt a címek az ott található rövidített változatban szerepelnek a táblázatokban. Az áprilisi előadás idején ezen a lemezen voltak frissebb adatok, nem sokkal azt követően frissítették az IKER adatbázist, de nem olyan mértékben, hogy emiatt érdemes lett volna minden táblázatot átdolgozni. Hangsúlyozni kell, hogy minden esetben csak az eredeti táblázatok eleje látható, s sokkal hosszabb azoknak a lapoknak a listája, amelyekből kevesebb tételt soroltak az adott szakterülethez.

azon elgondolkodni, miért volt olyan fontos, hogy ezeknek a lapoknak az anyaga ne legyen megtalálható az adatbázisban. S ki találná azt ki, hogy az Élet és Tudomány anyagát leginkább a PRESSDOK-ban találhatja meg. A másik kérdés az, hogy a használók (egyes lapok elhagyása idején a nyomtatott bibliográfia használói) honnan értesülnek arról, hogy mi az, amire a jövőben nem számíthatnak. Most az IKER használói belépéskor azt olvashatják, hogy *„Az adatbázist havonta frissítjük."*, ami biztos megfelel a 2001 márciusi terveknek, de ugyanolyan biztosan nem annak, ami azóta megvalósult. Ez itt csak egy kiragadott példa lehet arra a jelenségre, hogy amit a könyvtárak állítanak adatbázisukról, az nagyon sok esetben távol áll a valóságtól.) A táblázatban szereplő listán a Magyar Tudomány (biztos mindenki rájött, mit fed a rövidítés) képviseli az állandóságot. Ebben az esetben az, hogy 2000-es a legutóbbi tétel, nem jelenti a feldol-

Csillagászat (52)

Tárgyév		02	01	00	99	98	97	96	95	94	93	92	91	90	8*
Az összes tétel az adott évben		-	7	10	9	9	9	8	17	33	101	57	1	-	-
Geod. Kartogr.	64										36	28			
Andromeda	33										26	7			
Élet. Tud.	20					1	1	3	2	8	5				
Termész. Világa	20								2	6	7	5			
M. Tud.	16			1	2	2	3	2	1	1	2	2			

Az élcsoporthoz tartozó lapok között találhatunk szakterületieket, de ezekből utoljára 1994-ben került be közlemény az adatbázisba. A két nagyobb közönséghez szóló lap, az Élet és Tudomány és a Természet Világa esetében ebből a táblázatból is kiolvasható, mikor hagyta abba a feldolgozásukat az IKR: 1998, illetve 1995 után. Valószínű, hogy újabb tételek is bekerülhettek volna ezekből a lapokból az adatbázisba. (Különösen most, amikor a Mindentudás Egyeteme első sikeres éve lezárult, érdemes gozás megszüntetését, csak csillagászati cikk nem volt, de egyébként a 2002 májusi számot is feldolgozták. (Ahogyan ezt a folyóiratot további adatbázisok is fontosnak tartják alaposan feltárni.)

A csillagászat viszonylag kis tételszámú csoportjához kapcsolódóan a további lapok listájával próbálom érzékeltetni, milyen jellegű forrásokból kerültek be tételek azóta, mióta sem a szakfolyóiratok, sem az ismeretterjesztő folyóiratok anyaga nem várható:

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

8: Évford. műsz. termtud., 7: Symm. cult. sci., 6: Fiz. szle,
5: Acta geod. geoph. mon. 4: Népszabadság,
3: Acta geod. geophys. Hun, Acta phys. Hung., História., Tudomány., Új Mo., Vasi honism. helytört. közlem.,
2: A földgömb., Acta Climatol., Bolyai szle., Fons., M. nemz., Techtört. szle, Új honvéds. szle., Valóság., Vasi szle.
1: 2000, Ann. Univ. Litt. Art. Mis., Beszélő, Café Bábel., Debreceni szle., Eszterházy Károly Tanárk., Existentia, Ezredforduló, Helix., Hódmezővásárhelyi Szere, hvg., Iskolakultúra, Kapu., Kritika., M. lettre int., M. narancs., M. szárnyak, M. szle., Műhely/Győr, Népszava., Nyelvelő, Somogyi kult., Tanulm. termtud. techn. o, Tört. szle., Vigília, Világosság, XXI. sz

További fontos lépés lehet annak a megállapítása, hogy az itt már fel nem dolgozott lapok újabb időszakának anyagát hol, melyik másik adatbázisban lehet megtalálni. Nem valószínű azonban, hogy a használók egyenként elvégzik az ehhez kapcsolódó kutatást, nem is erre lenne szükség, hanem azzal kapcsolatos információkra, hogy mit hol találhatnak meg. Ennek hiányában viszont sokan abban a tudatban lehettek, hogy a természettudományi anyagot itt találhatják meg, s amit itt nem találnak meg, az nincs is. Hogy milyen esélyeik lehettek, ahhoz különösebb kommentár nélkül nézzék meg további szakterületek anyagát.

Fizika (53)

Tárgyév		02	01	00	99	98	97	96	95	94	93	92	91	90	8*
Az összes tétel az adott évben	630	5	17	19	32	34	13	14	29	159	140	129	23	5	2
Acta phys. Hung.	196									100	27	55	14		
Fiz. Szle	57									4	29	24			
M. Tud.	55	4	5	6	8	11	3	4	4	2	6	2			
Termész. Világa	30								3	8	14	5			
Period. Polytech., Phy.s n	29									9	20				
Ann. Univ. Litt. Art. Mis.	27										27				
Acta phys. Chim. Debrecina	25									8	10		7		
Élet. Tud.	19					5	1		3	6	2	2			

Kémia, ásványtan (54)

Tárgyév		02	01	00	99	98	97	96	95	94	93	92	91	90	8*
Az összes tétel az adott évben			10	8	18	16	7	15	17	90	108	128	9	16	1
						6			1					1	
								1							
Acta chim. Hung.	134										60	74			
ACH models chem.	58									58					

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Tárgyév		02	01	00	99	98	97	96	95	94	93	92	91	90	8*
Kém. Közlem.	33									10	4	13	6		
M. kém. fi.	28									2	18	8			
M. kém. lapja	26					2	1		4	8	8	6			
M. Tud.	26		2	1	7	3		2	7		1	3			
Kém. újabb. eredm.	25		2		4			4	3	2	2		3	1	1
Acta phys. chem.	17													11	6

Földtudományok, geológia, geofizika, szeizmológia, meteorológia, hidrológia (55)

Tárgyév		02	01	00	99	98	97	96	95	94	93	92	91	90	8*
Az összes tétel az adott évben			7	35	12	21	22	7	17	73	151	135	73	25	6
					2		10		7		1	5	3	14	
Acta geol. Hung.	78										24	25	29		
Földt. közl.	74									13	21	18	15	7	
Ann. Univ. Sci. Bp. Rola	38									1	24	7			6
Acta geod. geophys. Hun	34									17	17				
Acta geogr. geol. meteor	33						10		7	4		5		7	
Földt. kut.	32				8	10	14								
Acta mineral.-petrogr.	29										7	8	8	6	
Geofiz. közlem.	23									5	10	8			
Ált. földt. szle.	20											10		10	
M. Tud.	18				2		5	4	3	2	1	1			
Földr. közlem.	16										5	2	9		
Vasi Szle	16		3	6		2	1	1	2	1					
Acta geod. geophys. montan.	14											14			
Termész. Világa	14								1	4	6	3			
Élet Tud.	12					2			4	3	2	1			
Földtud. szle.	12			12											
Fol. hist.-nat. Mus. Matra	10			1	2				2	2	1	2			
Geod. kartogr.	10										5	5			

Csak két kis megjegyzés: A Földtani Közlöny 1995-ös anyaga a CIKK-adatbázisba került be, azóta azonban nem található sehol, a Földtani Kutatás több évi szünetelés után, 1997-ben indult újra, azóta már a 2002-es évfolyam is megjelent.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Meteorológia. Klimatológia (551.5)

Tárgyév		02	01	00	99	98	97	96	95	94	93	92	91	90	8*
Az összes tétel az adott évben		1	32	46	49	40	48	41	50	32	61	40	5	18	42
							1		1			3		10	
Időjárás	192		21	16	16	14	18	27	38	10	14	18			
Légkör	124			19	21	22	20			5	22	13	2		
Beszám. ... végz. tud. kut.	41													16	25
Acta climatol.	33				6		6	9	5		3	4			
Acta geogr. geol. meteor	19						1		1	4		3		10	
Beszám. ... évi kut.-fejlesz	18											1			17
M. Tud.	16			1	1	1	3	4	2	2	2				
Beszám. .... évi tevék./O	11			6	5										

Hidroszféra. Víz (általában). Általános hidrológia.(556)

Tárgyév		02	01	00	99	98	97	96	95	94	93	92	91	90	8*
Az összes tétel az adott évben			1	13	18	7	9	1	5	34	63	45			
Hidrol. közl.	60									21	30	9			
Vizü. közlem.	31										16	15			
Hidrol. táj.	17									4	9	4			
Acta biol. Debrecina.	12				12										
M. Tud.	6			5			1								

Őslénytan. Paleontológia (56)

Tárgyév		02	01	00	99	98	97	96	95	94	93	92	91	90	8*
Az összes tétel az adott évben		1	1	5	4	8	8	6	10	6	25	31	9	9	
Őslényt. viták	24										12	12			
Ann. hist.-nat. Mus. Natl.	23			1	1	4	4	3	4	2	1		3		
Fol. hist.-nat. Mus. Matra	10						2		1	1	1	5			
Ált. földt. szle	9													9	
Ann. Univ. Sci. Bp. Rola	9											9			
Fragm. mineral. paleontol.	6										6				
Élet. Tud.	5							2	2	1					
Természz. Világa	5								2	1	2				

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Biológia (57)

Tárgyév		02	01	00	99	98	97	96	95	94	93	92	91	90	8*
Az összes tétel az adott évben		4	47	61	38	42	16	28	23	96	117	124	101	13	
Anthropol. közlem.	157		15	24	10+1	16	7		1	7	14	20	42		
Acta biol. Hung.	148									34	26	44	33	11	
Anthropol. Hung.	42											5		37	
M. Tud.	38	4	8	3	4	1	4	1		7	5	1			
Kapu	31		5	4	3	6	5	8							
Termész. Világa	28								1	7	14	6			
Acta biol.	26										6	7	13		
Tiscia	21			4		6		3	4		3	1			
Élet Tud.	20					2			5	5	6	2			
Selection	20		8	12											

Növénytan. Botanika (58)

Tárgyév		02	01	00	99	98	97	96	95	94	93	92	91	90	8*
Az összes tétel az adott évben		2	16	103	75	97	92	47	29	57	100	106	28	3	26
Kiatibelia	222			48	41	55	72	6							
Bot. Közlem.	54									14	22	17	1		
Acta bot. Hung.	50												29		21
Stud. bot. Hung.	45		5	7		8	7		6	6	6				
Kanitzia.	39				8	7	4	4	7	5					
Abstr. bot.	36									8	18	10			
Mikol. közlem.	36									9	18	9			
Acta bot.	28											28			
Ann. hist.-nat. Mus. Natl.	27			1	3	4	4	3	2		1	4	5		
Termvéd. közlem.	25		6		4	2		4				4	5		
Vasi Szle	25	2		1	4	4	3	3	3	2	3				

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Állattan. Zoológia (59)

Tárgyév		02	01	00	99	98	97	96	95	94	93	92	91	90	8*
Az összes tétel az adott évben		2	72	141	62	118	107	101	121	132	169	199	126	25	14
Fol. entomol. Hung.	318		41	35		35	30	47	24	21	21	22+1	27	14	
Aquila	143				26		24		21	19	23	17	13		
Fol. hist.-nat. Mus. Matra	136			22	23		18	1	14	15	10+1	10			12
Malakol. táj.	99		14	10	13		10	9	9	7	14	12	1		
Ann. hist.-nat. Mus. Natl.	92			10	12	8	8	5	7	11	8+1	10	12		
Opusc. zool. Inst. Zoosys	86			10		19	17		9		8	12	11		

Az induláshoz, az első táblázatokhoz képest kellemes meglepetésre van azért néhány olyan részterület, amelyen mostanában is feldolgoznak szakfolyóiratokat. Ezt nagyon jó lenne látni, ha nem tudnánk, hogy most készülnek megszüntetni ezt az adatbázist. Két eset lehetséges: vagy ahhoz hasonlóan, ahogy a megszüntetett lapok anyaga bekerült más adatbázisokba, ezek is szerepeltek már máshol, s így idáig párhuzamos feltárás volt, vagy nem, s akkor, miközben örvendezünk azon, hogy idáig bekerült az anyaguk az adatbázisba, épp most szűnhet meg a feldolgozásuk. Közben azért érezhetjük azt, hogy a természettudományok sokkal jobban kapcsolódnak az alkalmazott tudományokhoz, így logikus lenne, ha anyaguk a megfelelő alkalmazott tudományi adatbázisba kerül be, ahogy erre sok esetben sor is került. Ezt lehetne is egyeztetni az érdekelt intézményekkel, úgyis ezek a partnerek, akikről a nyomtatott MNB IKR hátlapján a legtöbbször olvasható volt: *„Az MNB Időszaki Kiadványok Repertóriumában nem publikált cikkanyag a hazai tudományos sajtó feltárására az OSZK és az érintett szakterületek információs intézményei között létrejött megállapodások alapján az alábbi kiadványokban található:"* (Itt következik a Magyar Mezőgazdasági Bibliográfia, a Magyar Orvosi Bibliográfia és a Műszaki Cikkek a Magyar Időszaki Kiadványokban című bibliográfiák bemutatása a 2001-es, de bőven a 2002-ben sokszorosításra leadott füzeteken is, amikor az utolsó már régen más, már említett címen (röviden MMR) jelent meg.) Nincs azonban tudomásom róla, hogy bármilyen előzetes egyeztetés történt volna a megszüntetési tervekről az érintett intézményekkel, pedig logikus lett volna annak megállapítása, hogy ki mit tud átvállalni.

Matematika

A matematika az természetesen egész más, gondolhatjuk, s ez így is van, ha csak az 5 főosztály elnevezését nézzük (Matematika és természettudományok), s akkor is, ha a feldolgozott folyóiratok rangsorát nézzük meg. Azt találhatjuk itt, amit minden rendesen feldolgozott szakterületen elvárhatunk: a lista élén az összességében és évenként is legtöbb tételt adó szakfolyóiratok, ettől eltérés csak akkor várható, ha a lap esetleg késik vagy megszűnt.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Matematika (51)

Tárgyév		02	01	00	99	98	97	96	95	94	93	92	91	90	8*
		125	341	329	364	348	323	428	551	566	498	495	167	29	21
Publ. Math.	657	16	57	66	56	81	64	69	67	75	73	33			
Acta. Sci. Math.	577	29	50	50	48	54	41	42	89	48	87	39			
Stud. Sci. Math. Hung.	471	16	57	34	34	32	30	68	39	40	49	49	23		
Combinatorica	415	16	38	39	31	41	38	48	44	37	35	48			
Period. Math. Hung.	393		18	35	43	31	45	44	50+1	43	41	43			
Pure Math. Appl.	340	9	68	28	55	21	31	44	44	38	2				
Acta Math. Hung.	310								78	91	79	72			
Math. Pannon.	265	15	23	25	29	26	27	25	28	25	23	19			
Ann. Univ. Sci. Bp. Rola.	202							19	21	40	24	39	59		
Anal. math.	199	9	16	22	22	22	8	21	24	26	17	13			
Polygon	127	11		7	13	13	15	14	8	22	11	12	1		
Publ. Univ. Miskolc, Nat.	77				20	12	12	15	12	6					
Pure Math. Appl., Ser. B.	62											21	22	19	
Eszterházy Károly Tanárk.	53							15		16+2	12+1		7		
Pure Math. Appl., Ser. A.	46											34	12		
Mat. Lapok	44									5	3	8	7		21
Acta cybern.	38									8		17	13		
Symm. Cult. Sci.	36								25	2	4	2	3		
M. Tud.	22		4	3	3	1	2	1	2	2	4				
Természz. Világa	19								4	11	2	2			
Pure Math. Appl., Ser. C.	17												13	4	
Szigma	17										3	5	9		
Alk. Mat. Lapok	14											14			

Az addig is jóval magasabb tételszám a Sajtórepertórium 2002 áprilisi aktualizálásakor jelentősen megnőtt, a 125 2002-es tételből 216 lett, 5 szakfolyóiratnak köszönhetően (Publ. Math. 16 → 58, Combinatorica 16 → 26, Period. Math. Hung. 0 → 21, Math. Pannon. 15 → 30, Anal. Math. 9 → 13., a Matematikai Lapok esetében az 1995-ös és 1996-os év anyaga jelent meg újként, 6, illetve 7 tétellel.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Megjelent ugyanakkor a vetélytárs is, a BME OMIKK MMR adatbázisa, amelyben az anyag nagy része pillanatnyilag 2002-es, ennek megfelelően a MAT csoportba is 2002-ből 197 tételt soroltak be (2001: 23, 2003: 20). Figyelembe kell venni, hogy itt a cikkeket több csoportba is besorolhatják, így egyéb szakterületek anyaga is szerepelhet, ahol matematikai módszereket alkalmaznak. A 2002-es lista élén azonban főleg az eddigiek alapján ismert folyóiratok szerepelnek: Acta Mathematica Hungarica 32, Combinatorica 17, Hungarian Journal of Industrial Chemistry 16, Acta Cybernetica 11, Publications Mathematicae 10, Közgazdasági Szemle 9, Analysis Mathematica 8, Híradástechnika 6, Acta Mathematica 5, Természet Világa 4, s utána jön még több lap 1, 2 vagy 3 tétellel.

Az itt szereplő szakfolyóiratok közül a Combinatorica, Publications Mathematicae és az Analysis Mathematica nem szerepelt a CIKK adatbázisban, az Acta Mathematica Hungarica 1995-től 2001-ig, összesen 619 tétellel igen (ez azért fontos, mert 1995 után az IKR abbahagyta feltárását), 1994-től 2000-ig 151 tétellel az Acta Cybernetica (ennek feltárását 1994 után hagyta abba az IKR). (A CIKK adatbázisban elsősorban a külföldi cikkeket sorolták a MAT csoporthoz, a 41079 tételből csak 2268 volt magyar (alig több, mint 5%, pedig különben a magyar anyagok aránya a 25%-hoz közelített), ezek éves megoszlása: 1992: 41, 1993: 35, 1994: 64, 1995: 117, 1996: 318, 1997: 333, 1998: 466, 1999: 412, 2000: 367, 2001: 113) Így biztosak lehetünk abban, hogy az IKER megszűnése után is lenne olyan adatbázis, amely a szakfolyóiratok egy részét már most is feldolgozza, s talán még továbbiakra is vállalkozna megfelelő egyeztetés esetén.

Nemcsak magyar vetélytárs van azonban, mint láthatjuk, hanem a szakterület ismert adatbázisa, a MathSci, amely a DIALOG-nál a 239-es fájl, s a magyar adatbázisok alig több mint egy évtizedével szemben 1940-ig nyúlik vissza az anyaga, így a legtöbb folyóirat esetében a kezdetektől tudja tartalmazni annak anyagát. Ugyanakkor a legtöbb esetben frissebb is az anyaga, mint a magyar adatbázisokban, ha számokra bontva nézzük meg, akkor azt láthatjuk, hogy újabbat is feldolgoztak, mint a magyarok.

Magyar folyóiratok feltártsága a MathSci adatbázisban (File 239)

1.	Acta Cybernetica
2.	Acta Mathematica Hungarica
3.	Acta Mathematica Scientiarum Hungaricae
4.	Acta Scientiarum Mathematicae
5.	Analysis Mathematica
6.	Combinatorica
7.	Mathematica Pannonica
8.	Periodica Mathematica Hungarica
9.	Publicationes Mathematicae
10.	Pure Mathematics and Applications
11.	Pure Mathematics and Applications, Series A, Series B, Series C (megoszlása: Series A: 108, 1992: 42, 1991: 35, 1990: 46; Series B: 61, 1992: 20, 1991: 16, 1990: 25; Series C: 15, 1992:5, 1991: 4, 1990: 6.)
12.	Studia Scientiarium Mathematicarum Hungaricae
13.	Alkalmazott Matematikai Lapok
14.	Matematikai Lapok

A táblázat folytatódik

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A táblázat folytatása

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.
Össz.	505	2212	1719	2439	705	990	415	1290	2652	463	184	1986	477	674
2003		25			6		10		16					
2002	13	96		52	17	35	30	37	87			29		
2001	22	99		50	16	38	23	35	95	35		57		
2000	19	117		58	24	40	26	37	101	66		37	10	
1999	26	122		48	21	31	33	45	113	42		34	2	
1998	24	196		91	37	53	48	29	149	49		59		
1997	22	207		81	36	75	49	81	125	58		59		7
1996	31	213		84	42	87	49	85	152	61		130		5
1995	26	123		139	34	58	36	72	81	70		44		3
1994	15	95		49	25	38	24	47	78	41		40	15	10
1993	6	71		88	22	35	24	42	73	41		53	23	13
1992	18	72		39	23	48	20	44	66		67	52	11	4
1991	11	81		30	20	39	21	47	68		55	53		
1990	9	91		42	25	32	22	33	41		77	43	15	
1989	13	73		41	21	40		30	36			55	21	
1988	15	75		41	22	39		28	38			51		
1987	19	75		43	21	37		32	34			60	27	
1986	17	90		38	23	36		29	38			43	25	
1985	20	93		89	23	44		29	38			66	21	
1984	7	81		43	25	51		30	42			58	27	
1983	26	77		91	25	40		30	42			46	33	9
1982	8	10	99	36	27	48		35	35			60	27	25
1981	1	6	80	41	24	46		35	38			38	20	21
1980	35	6	88	40	19			31	40			68	29	19
1979	-	8	85	50	21			29	41			58	32	
1978	31	3	69	43	17			34	44			47	22	39
1977	3	2	82	44	2			38	44			57	32	29

A táblázat folytatódik

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A táblázat folytatása

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.
1976	31	3	101	56	1			36	49			70	43	27
1975	6		53	45	1			46	35			52	42	18
1974	-		51	47				40	38			52		18
1973	12		54	69				70	31			55		11
1972	10		51	48				28	37			59		32
1971	7		62	39				28	32			52		33
1970	-		46	42					40			47		28
1969	2		50	35					36			42		34
1968			39	30					35			53		27
1967			41	39					42			50		20
1966			39	39					37					11
1965			40	42					36					16
1964			46	32					36					14
1963			36	29					33					15
1962			44	31					34					12
1961			28	29					35					17
1960			36	41					36					10
1959			35	22					32					22
1958			31	26					17					14
1957			36	20					24					15
1956			43	23					52					21
1955			33	28					16					18
1954			37	24					18					8
1953			24	14					25					10
1952			35	15					28					12
1951			26	15					21					8
1950			26	68					22					13
1949									24					2

Magyar matematikai folyóiratok a MatSci (File 239) adatbázisban

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Hogy mit várhatunk az adatbázisoktól, azt a legjobb egy konkrét példán kipróbálni. Az egyik legismertebb, legrangosabb magyar matematikus, *Lovász László* műveit keressük. A magyar adatbázisokban nem túl sok mindent találhatunk. Az IKER adatbázisban (és ugyanígy a Sajtórepertóriumban) 5 tételt találhatunk. Ezek közül 3 jelent meg a Combinatorica című szakfolyóiratban, a Népszabadságban Erdős Pálra emlékezett, a HVG-ben pedig interjút készítettek vele. A bibliográfiai leírások mellett valamennyi rekordban szerepel az 51 ETO szám, kiemelve a szerzők neve, a HVG interjúnál Lovász László nevénél a szerzői minőség mellett az életrajzi is szerepel (é.), s Népszabadság cikknél Erdős Pál nevénél (é.) és (u.). Erre kattintva többek között egy, az Élet és Tudományban 1996-ban megjelent interjút is megtalálhatunk. (Még időben jelent meg.)

Az OMIKK adatbázisaiban nem találhatjuk meg Lovász Lászlót szerzőként. Mivel addigra a Sajtórepertórium már abbahagyta a Természet Világa feldolgozását, talán itt lehetett volna várni az 1998-as matematika és a 2000-es informatika különszámban megjelent, a Mindentudás Egyetemén tartott előadásához kapcsolódó bibliográfiában megtalálható írásait http://www.origo.hu/mindentudasegyeteme/lovasz/20030626bibliografia.html , de a különszámoknak mindig kisebb az esélye. (Egy másik szerző esetében az Acta Cybernetica 1996-os közleményét ugyanakkor csak a CIKK-adatbázisban találhatjuk meg, az IKER-ben nem, mert addigra ott ennek a lapnak a feldolgozását abbahagyták.)

A MathSci adatbázisban File 239, 1940-2003 Sep, összesen 298 tételben szerepel Lovász László szerzőként (178-ban Lovasz, L., 120-ban Lovasz, Laszlo névalakkal). Ezek között természetesen sok olyan közlemény van, amely külföldi folyóiratban jelent meg, de azért a magyarok találhatók a ranglista élén, amelyekből a legtöbb tétel került ki, az élen a Combinatorica 15 tétellel. Alcímével még máskor is előfordul a folyóirat, de nem biztos, hogy ezek plusz tételt jelentenek, mert mindkét féle alak előfordulhat ugyanabban a rekordban. (A címek olyan formában szerepelnek, ahogyan az adatbázisban találhatók.)

COMBINATORICA 15, COMBINATORICA. AN INTERNATIONAL JOURNAL OF THE 9, COMBINATORICA. AN INTERNATIONAL JOURNAL ON COMB. 6 (összesen is csak 15, tehát a két hosszabb változat nem ad új találatokat)

ACTA MATH. ACAD. SCI. HUNGAR. 14, ACTA MATHEMATICA ACADEMIAE SCIENTIARUM HUNGARI 1

PERIOD. MATH. HUNGAR. 7, PERIODICA MATHEMATICA HUNGARICA. JOURNAL OF TH 2

STUDIA SCI. MATH. HUNGAR. 7

MAT. LAPOK 6, MATEMATIKAI LAPOK. BOLYAI JANOS MATEMATIKAI TA 2

ACTA SCI. MATH. (SZEGED) 5 ACTA UNIVERSITATIS SZEGEDIENSIS. ACTA SCIENTIA 3

ANN. UNIV. SCI. BUDAPEST. EOTVOS SECT. MATH. 3

39 évből találhatunk tőle közleményeket, a legrégebbi a Matematikai Lapokban jelent meg 1965-ben (17 éves korában), ebből kiszámítható, hogy 1965 és 2003 között minden évből szerepel tőle legalább egy közlemény, a legtöbbször természetesen jóval több. (Más szerző esetében a Matematikai Lapokból találhatunk olyan közleményt 1991-ből, amely nincs meg a MathSci-ban.) A táblázatban látható, hogy e folyóirat esetében az 1983 után elég sok év nem szerepel, és a meglevőknél is alacsony a tételek száma. Ennek az lehet az oka, hogy (az IKER-ben feldolgozott tételek adatai szerint) az 1983/1987-es kötet jelent meg, ezt a MathSci 1983-nál szerepeltetheti, ezt követően 1991-ben indult újra (a Sajtórepertóriumban is megtalálható tételekkel), a MathSci pedig csak az 1992-est vette fel újra, de miközben az IKER adatbázisban felvett legutolsó kötetek, az 1995-ös és 1996-os is 2000-ben láttak napvilágot (s ez az utolsó az IKB-ban is), a MathSci-ban 1997-es tételeket is találhatunk. Egy

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

másik magyar nyelvű folyóirat, az Alkalmazott Matematikai Lapok is kihagyásokkal jelenik meg, 1992-es 16. kötet anyaga van meg az IKER-ben a leíráson kívül 15 tétellel, s természetesen csak ezekhez a tételekhez juthatunk el az IKB-ból (s azt, hogy utoljára a 2000-es 20. kötettel találkoztak.) Hogy a rendszertelen megjelenés ténylegesen mit jelent, az a CIKK-adatbázisból derül ki, az itt ugyancsak feldolgozott 1992-es 16. kötet (13, tehát 2-vel kevesebb tétellel), a továbbiak: 17. 1993 33, 18. 1998 19. 1999 11, 20. 2000 13. Ezeket a kihagyásokat nagyjából (de kihagyásokkal) még el tudta viselni a MathSci, de ebből a folyóiratból kevesebb tételt vettek fel, valószínűleg válogattak.

Ezek után nem véletlen, hogy a szakterület szakemberei számára alapvető a MathSci adatbázis használata, szerencsére most már Magyarországon is meg van a lehetőségük erre, így az angol nyelvű folyóiratok anyagát (amelyben a szerzők jelentős része nem magyar, ugyanakkor a magyar szerzők jelentős részben külföldi, nemzetközi folyóiratokban publikálnak) nem lenne feltétlenül szükséges magyar készítésű adatbázisban feltárni (ha mégis felveszik, akkor a tartalmi feltárásra tekintettel az OMIKK-ban alkalmazott tárgyszavas feldolgozás lenne inkább elfogadható.) Bár ezeknek a folyóiratoknak köszönhetően az IKER-ben a matematika volt messze a legfeldolgozottabb szakterület az 5-ös főosztályból, nyugodtan abba lehet hagyni ezt, ha mégis mutatkozik igény, akkor a hasonló mélységű feltárást biztosító, de sokkal gyorsabb tartalomjegyzék-szolgáltatás lenne ajánlható. A nemzetközi feltárás bizonytalansága miatt fontos lenne, ha valamelyik magyar adatbázisban folytatódna a magyar nyelvű szakfolyóiratok feltárása, (ha egyáltalán megjelennek még a jövőben) az itt említettek mellett a címe ellenére magyar nyelvű Polygon, amely sokkal rendszeresebben jelenik meg, 1991-es megindulása óta csak a 2001-es év maradt ki, de az IKER-ben is megvannak a 2002-es tételek adatai). Ugyanígy fontos lenne, hogy a szóródó anyag, a nagyközönség számára érdekes közlemények (a mostani példában a Népszabadságban és a HVG-ben megjelent írások) is megtalálhatóak legyenek. Az ugyancsak jó lenne, ha mondjuk 2005-ben megjelenik az Alkalmazott Matematikai Lapok 21. kötete, ne csak erről tudhassunk az IKB-ben, hanem arról is, hogy előzőleg, mely években jelent meg a folyóirat, és cikkeinek feltártsága kapcsán ne csak az IKER-be került 1992-es tételekre utaljon, hanem a további adatbázisokra is, amelyek felvették a lap egyes cikkeit.

A Sajtórepertórium és az Irodalmi adatbázis

Az eddigi meggondolásokkal sikerült elméletben sok szakterülettől megszabadítanunk az IKER adatbázist, méghozzá olyanoktól, amelyeknek nincs is saját adatbázisa. Ez alapján még biztosabb, hogy azokon a területeken, ahol van ilyen, s az IKER is feldolgozza, találhatunk olyan anyagot, amit mindkettő feltár, s ha a másik adatbázisban való feltárást megfelelőnek találják, akkor annak a jövőben való feltárásáról lemondhatnak.

Az áprilisi előadásban három szakterületet említettem, a jogtudományt, a pedagógiát és az irodalmat. Ehhez még hozzátehetjük azt, hogy a legtöbb tétellel szereplő lapok között a napilapok találhatók, amelyeket a PRESSDOK sokkal nagyobb teljességgel dolgoz fel, továbbá a HVG és a Figyelő, amelyek a PRESSDOK mellett az OMIKK adatbázisaiban is sokkal több tétellel szerepelnek. Így további olyan közleményeket találhatunk, amelyeknek a feltárásáról le lehetne esetleg mondani, ugyanakkor az is kiderülhet, hogy miről nem szabad.

A Jogi adatbázisra ez kevésbé érvényes. Nem azért, mert a legfontosabb jogi szakfolyóiratokat nem dolgoznák fel sokkal alaposabban, hanem mert a Complex CD Jogtáron való hozzáférés és aztán az adatbázisban való keresés sokkal nehézkesebb. Ha

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

a PRESSDOK mellett tudná megjelentetni az Országgyűlési Könyvtár, egész más lehetne a megítélése.
A pedagógia esetében más a helyzet, bár az OPKM honlapja gondosan igyekszik titkolni a pozitív fejleményeket is, s az adatbázisok leírása alapján azt lehetne gondolni, hogy régóta változatlan a helyzet. Miközben a PAD-ra ez igaz is, mert már régóta nem változott az anyaga, közben a könyvtár WebOPAC-jában a 2002-es anyagáról az előző évek tételszámaival összehasonlítva megállapítható, hogy elég nagy teljességgel van benne, sőt 2003-asokat is találhatunk. Ha az OPKM feldolgozta az Új Pedagógiai Szemle, az Iskolakultúra vagy a Köznevelés anyagát, s ez a házi fejlesztésű OPAC-ban már most is sokkal jobban kereshető (meglevő kifogásaimat most nem részletezem), mint a korábbi BRSSearch-ös változatban, s ősztől ígérnek még sokkal jobbat, akkor érdemes megvizsgálni, hogy ezeknek a lapoknak az anyagát máshol milyen mértékben kell felvenni.

Most azonban a Sajtórepertórium irodalmi anyagának az irodalmi adatbázissal való összehasonlítására vállalkozom. Utoljára 2002 nyarán jelent meg A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár adatbázisai CD-ROM, rajta többek között az irodalmi és szociológiai adatbázissal. A CD-ROM további megjelenése nem várható, viszont ősszel az adatbázisok az Arcanum szoftverével felkerülnek a webre, így az irodalmi adatbázissal számolni kell a jövőben is.
A Sajtórepertóriumban való keresést szűkíthetjük a az irodalomba sorolt anyagra (amelyek a 82, 820/899 vagy 894.511 ETO-számot kapták), így meg lehet állapítani, hogy melyek azok a lapok, amelyekből irodalminak minősített tételt vettek fel, s mennyit. Ha a Sajtórepertórium irodalmi anyagát és az irodalmi adatbázis anyagát összevetjük, akkor a lapoknak három csoportját kaphatjuk: azokat, amelyeket mindkettő feldolgoz, itt vizsgálható, hogy melyik minden mértékben, illetve amelyek csak az egyikben vagy a másikban találhatóak meg.

A Sajtórepertóriumban és az Irodalmi adatbázisban is szereplő folyóiratok, a Sajtórepertóriumban található tételek száma szerint rangsorolva

A folyóirat címe	Az összes tétel a Sajtórepertóriumban	Az irodalomba sorolt tételek száma a Sajtórepertóriumban	A tételek száma az irodalmi adatbázisban
Tiszatáj	590	417	1204
Alföld	522	414	1196
Irodalomtörténeti Közlemények	437	348	918
Holmi	643	333	727
Irodalomtörténet	360	331	870
Jelenkor	503	324	1113
Kortárs	432	281	1721
Népszabadság	4425	275	172

A táblázat folytatódik

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A táblázat folytatása

A folyóirat címe	Az összes tétel a Sajtórepertóriumban	Az irodalomba sorolt tételek száma a Sajtórepertóriumban	A tételek száma az irodalmi adatbázisban
Élet és Irodalom	1286	273	2604
Forrás	479	268	783
Magyar Nemzet	4827	258	383
Új Forrás	429	254	518
Hitel	572	251	551
Literatura	277	245	467
Irodalomismeret	269	219	414
Nagyvilág	300	180	1188
Életünk	405	174	660
Műhely	364	169	418
Vigilia	933	156	436
Magyar Napló	326	143	725
Árgus	336	140	358
Magyar Hírlap	2577	136	45
Iskolakultúra	1027	125	59
Somogy	244	116	454
Új Horizont	265	110	205
Filológiai Közlöny	143	107	372
Bárka	194	100	129
Tekintet	185	93	170
Beszélő	459;509	87	251
Új Holnap	226	87	99

Nagyrészt jól ismert lapokat találhatunk itt. Biztos, hogy van ezekben olyan, mindkét adatbázisban feldolgozott tétel, amelyhez hasonlókat a jövőben is megtalálhatunk az irodalmi adatbázisban. A kérdés az, hogy milyen jellegű anyag az, ami idáig csak a Sajtórepertóriumban volt megtalálható, a jövőben viszont esetleg sehol sem lesz, illetve mi az, ami a több adatbázisban való feltárás ellenére eddig sem került be sehová.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Az irodalomba sorolt tételeket tartalmazó folyóiratok közül azok élcsoportja a Sajtórepertóriumban, amelyek egyáltalán nem találhatóak meg az Irodalmi adatbázisban

A folyóirat címe	Az összes tétel az adatbázisban az adott lapból	Az irodalomba sorolt tételek (82, 820/899, 894.511) száma
Neohelicon	338	298
Stud. Slav. Acad. Sci. Hung.	290	150
Acta Antiq. Acad. Sci. Hung.	257	115
Hung. J. Engl. Am. Stud.	115	95
Nuova Corvina	164	88
Rev. Étud. Fr.	118	81
Anachronist, The	87	78
Jahrb. Ung. Ger.	134	69
Széphalom	231	67
Szépliteratúrai Ajándék	107	66
Szeged	698	64
Slavica	109	63
Vár Ucca Tizenhét	158	59
Acta Class. Univ. Sci. De.	165	55
CET	207	49
Berliner Beitr- Hung.	83	48
Itali. Debreceniensis	98	45
Slav. Quinqueecclesiensia	203	45
Stud. Russ.	171	45
Stud. Ger.	81	43
Cah. Étud. Hongr.	109	41
Cah. Francophon Europe	90	40
Hung. Stud.	156	39
Honismeret	619	38

Azt hiszem, ezt nem kell külön magyarázni. Ha a Sajtórepertórium nem folytatódik, más adatbázis pedig nem kezdi el feldolgozni őket, akkor a jövőben anyaguk sehol sem lesz megtalálható. (Részletesebb elemzés és bizonyítás kellene hozzá, de azt meg lehet állapítani, hogy a társadalomtudományok területéről az idegen nyelvű folyóiratoknak sincs túl nagy esélye arra, hogy nemzetközi adatbázisokban is feldolgozzák őket, különösen nem olyan alapossággal és teljességgel, mint a matematikában.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Az Irodalmi adatbázisban szereplő, de a Sajtórepertóriumba (irodalmi tétellel) fel nem vett folyóiratok

A folyóirat címe	Tételek száma	Miért nincs benne a Sajtórepertóriumban?
Új Írás	866	A Sajtórepertórium indulása előtt megszűnt
Irodalmi Szemle	384	Határokon túli
Híd	345	Határokon túli
Napjaink	320	A Sajtórepertórium indulása előtt megszűnt
Criticai Lapok	313	
Kalligram	293	Határokon túli
Látó	284	Határokon túli
Üzenet	250	Határokon túli
Korunk	225	Határokon túli
Szovjet Irodalom	220	A Sajtórepertórium indulása előtt megszűnt
Filmkultúra	175	189 tétel van, de nem irodalmi. Az irodalmi adatbázisban is a film miatt szerepelhet
Könyvvilág	130	A Sajtórepertórium indulása előtt megszűnt
Kláris	120	
Napút	65	
Művelődés	40	Határokon túli
Prágai Tükör	40	Határokon túli
Szépirodalmi Figyelő	37	
Nyelv és Irodtud.	34	
Székelyföld	34	Határokon túli

Ahogy látható, nagy számban szerepelnek olyan lapok, amelyek a határainkon túl jelennek meg, így anyaguk természetszerűen nem szerepelhet a sajtórepertóriumban, valamint olyanok, amelyek még a Sajtórepertórium kezdete előtt megszűntek.

A továbbiakban az összehasonlítás érdekében a mindkét adatbázisban feldolgozott lapok élcsoportját hasonlítjuk össze. Mindkét adatbázisból a 20 legtöbb tétellel szereplő lapot, csoportosítva.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Irodalmi folyóiratok

Cím	Helyezés a Sajtórepertóriumban az irodalomba sorolt tételek alapján	Az irodalomba sorolt tételek száma	Összes tétel	Az irodalomba sorolt tételek aránya	Helyezés az Irodalmi adatbázisban	A tételek száma az irodalmi adatbázisban
Tiszatáj	1.	417	590	70,6%	4.	1204
Alföld	2.	414	522	79,3%	5.	1196
Holmi	5.	333	643	51,7%	12.	727
Jelenkor	7.	324	503	64,4%	7.	1113
Kortárs	8.	281	432	65,0%	2.	1721
Új Forrás	14.	254	429	59,2%	17.	518
Hitel	15.	251	572	43,8%	16.	551
Forrás	13.	268	479	55,9%	11.	783
Nagyvilág	18.	180	300	60%	6.	1188
Életünk	19.	174	405	42,9%	14.	660
Műhely	20.	169	364	46,4%	21.	418

Irodalomtudományi folyóiratok

Cím	Helyezés a Sajtórepertóriumban az irodalomba sorolt tételek alapján	Az irodalomba sorolt tételek száma	Összes tétel	Az irodalomba sorolt tételek aránya	Helyezés az Irodalmi adatbázisban	A tételek száma az irodalmi adatbázisban
Irodalomtörténeti Közlemények	4.	348	437	79,6%	8.	918
Neohelicon	3.	349	408	85,5	–	–
Irodalomtörténet	6.	331	360	91,9%	9.	870
Helikon	10.	274	355	77,1%	39.	226
Literatura	16.	245	277	88,4%	18.	467

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Hetilap

Cím	Helyezés a Sajtórepertóriumban az irodalomba sorolt tételek alapján	Az irodalomba sorolt tételek száma	Összes tétel	Az irodalomba sorolt tételek aránya	Helyezés az Irodalmi adatbázisban	A tételek száma az irodalmi adatbázisban
Élet és Irodalom	11.	273	1286	21,2%	1.	2604

Napilapok

Cím	Helyezés a Sajtórepertóriumban az irodalomba sorolt tételek alapján	Az irodalomba sorolt tételek száma	Összes tétel	Az irodalomba sorolt tételek aránya	Helyezés az Irodalmi adatbázisban	A tételek száma az irodalmi adatbázisban
Magyar Nemzet	12.	258	4827	5,3%	25.	383.
Népszabadság	9.	275	4425	6,1%	46.	172

A Sajtórepertóriumban nem szerepelnek az első 20 között, de az Irodalmi adatbázisban igen

Cím	Helyezés a Sajtórepertóriumban az irodalomba sorolt tételek alapján	Az irodalomba sorolt tételek száma	Összes tétel	Az irodalomba sorolt tételek aránya	Helyezés az Irodalmi adatbázisban	A tételek száma az irodalmi adatbázisban
Kritika	44-45.	79	728	10,8%	3.	1358
Új Írás	-	-	-	-	10.	866
Magyar Napló	23.	143	326	43,8%	13.	725
Színház	67-70.	50	410	12,1%	15.	555
Somogy	27.	116	244	47,5%	19.	494
Vigília	22.	156	933	16,7%	20.	436

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A Sajtórepertórium legtöbb irodalmi anyagot tartalmazó 20 időszaki kiadványa és az Irodalmi adatbázis ranglistáján az első húsz között szereplő lapok közül 14 közös, a 11 irodalmi folyóirat közül 10, de az Életünk is 21. az irodalmi ranglistán, 6–6 olyan van, ami csak az egyiknél, illetve a másiknál található meg a 20-as listán, de ezek között csak 1–1 olyan van, amely egyáltalán nem szerepel a másik adatbázisban. Így a két listát összeosztva a 26 címből álló listát kapunk, amelyből az egyes adatbázisokban 25–25 van meg, ezekből 24 közös.

A Sajtórepertóriumban 6178 tétel került be ebből a 25 lapból a 13 694 tétel közül, tehát majdnem a fele, 45,1%, de az eredeti listán szereplő 20 folyóiratcímből is 5637, vagyis 41,1%.

Az irodalmi adatbázisban 20 529 tétel származik a 25 lapból, mivel az adatbázis tételei közül 32 003 származik időszaki kiadványból, ezekből a lapokból származik a tételek 64,1%-a, csaknem 2/3 része, de az első 20-ból is 18914, 59,1 %. Így valószínű, hogy amit e lapok vizsgálata alapján megállapíthatunk, az eléggé jellemző lehet a két adatbázisra.

Minél magasabb a Sajtórepertóriumban adott lapnál az irodalomba sorolt közlemények százalékaránya, annál valószínűbb az átfedés a két adatbázis között, minél alacsonyabb, annál valószínűbb olyan cikkek magasabb aránya, amelyek csak Sajtórepertóriumban találhatók meg, az Irodalmi adatbázisban nem. (Ebből a szempontból a későbbiekben természetesen a többi adatbázist is vizsgáljuk.)

A feldolgozás jellemzőinek vizsgálata a Holmi 2000-es évfolyama alapján

Ahhoz, hogy megismerjük, mi jellemzi az egyes típusok feltárását, sok további vizsgálatra van szükség. Az áprilisi előadásban az Alföld és az Életünk példáján próbáltam érzékeltetni azt, hogy a mostani rendszerben hogyan valószínűsíthető, mit fognak több helyen is feldolgozni, mit sehol. Most egy folyóiratot próbálok sokkal részletesebben elemezni különböző szempontokból. A korábbi táblázatban látni lehetett, hogy a Holmiból a Sajtórepertóriumba felvett anyagnak alig több mint felét sorolták az irodalomhoz.

Felvett és fel nem vett közlemények (a két féléves tartalomjegyzék csoportosítása alapján)

Bár előre látható, hogy legnagyobb számban a Sajtórepertóriumba (a továbbiakban többször S kóddal szerepel) és az Irodalmi adatbázisba (a továbbiakban többször I) kerülnek be tételek a folyóiratból, természetesen a többi lehetséges adatbázist is megnéztem. Ezek közé tartozik az Országos Idegennyelvű Könyvtár Műfordítás adatbázisa (ezután használt kódja Ű) és Nemzetiségi adatbázisa (N), a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Szociológiai adatbázisa (Sz)

- A **szépirodalmi alkotások** közt természetesen nagyobb számban szerepelnek a versek. Ezek közül 3 került be az irodalmi adatbázisba (egyet Petri György írt, Orbán Ottóé és Várady Szabolcsé pedig vele foglalkozik, a műfordítás adatbázisba 4 sorozatból 16 vers került be. Ezek között vannak olyanok, amelyek a féléves és az adott szám tartalomjegyzékében csak egyben vannak felvéve. A versek döntő többsége, 105 nem került be sehova.

A szépprózai művek között egy olyan volt, amelyet az irodalmi és a műfordítás adatbázis is felvett, egyet az irodalmi, egyet a nemzetiségi adatbázis, a műfordítás adatbázis 4 szerzőtől 7 művet, 29 azonban sehova sem került be.

Összesen: 1 szépirodalmi mű került be két adatbázisba, 28 egybe, 134 pedig egybe sem.

Összesítve: I Ű 1, Ű 23, I 4, N 1, – 134

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Mivel a Sajtórepertóriumban egy sincsen közülük, léte vagy nem léte feltárásukat nem befolyásolja.

- Az **Esszé, jegyzet, tanulmány** csoportból 18 mind az irodalmi adatbázisban, mind a Sajtórepertóriumban megtalálható, kettőt a nemzetiségi vett fel a Sajtórepertórium mellett, 30 került be egy adatbázisba, ezek közül 19 a Sajtórepertóriumba, 10 az irodalmiba, 1 a műfordításba, ugyanakkor 7 sehova sem.

Összesítve: I S 18, N S 2, S 19, I 10, Ű 1, – 7.

Az 57 közleményre 70 rekord jut, 2 adatbázisban 20 található, 1-ben 30, egyben sem 7 közlemény. A Sajtórepertórium nélkül nem lenne egy duplum sem (I 28, N 2, Ű 1), tehát 31 lenne benne egy adatbázisban, ugyanakkor a sehol meg nem találhatók száma 7-ről 26-ra nőne.

- A **Figyelő** rovatban (ahol tanulmányértékű kritikák jelennek meg) két olyan közlemény volt, amely az Irodalmi adatbázisba és a Sajtórepertóriumba is bekerült, csak az irodalmiban található meg 20, a Sajtórepertóriumban 2, 1 pedig a Nemzetiségi adatbázisban, 25 azonban sehova sem került be.

Az 55 közleményre 37 rekord jutott, 7 került be 2 adatbázisba, 23 1-be, 25 egybe sem.

A Sajtórepertórium hiánya megszüntette volna a duplikált feldolgozást, ugyanakkor 2-vel növelte volna a feldolgozatlan tételek számát, 28 feldolgozott mellett 27 feldolgozatlan maradt volna.

A Figyelő rovatban megjelent, sehol fel nem vett kritikák szerzői: Ács Pál, Bazsányi Sándor, Csengeri Kristóf, Csuhai István (2), Dalos Anna, Gelencsér Gábor, Gera Judit, Heller Ágnes, Kalmár Melinda, Kicsi Sándor András (2), Ludassy Mária, Marosi Ernő, Németh G. Béla, Radnóti Sándor, Somlyó Bálint, Standeisky Éva, Szabó Júlia, Szabó Miklós, Szalai Júlia, Szilágyi Mihály, Timár György,

A kritizált művek szerzői: Angyalosi Gergely, Bojtár Endre, Gábor György, Kálmán László, Kőszeg Ferenc, Láng György, Ludassy Mária, Máté Jakab, Nádasdy Ádám, Nyerges András, Rényi András, Révész Sándor, H. Tóth Imre,

Nem magyarok: Stefan Afloroaei, Svetlana Alpers, Paul Auster, Guglielmo Cavallo, Roger Chartier, John Lanchester, Oliver Sacks, Bernhard Schlink, Jean-Philippe Toussaint.

Elég szép névsor egyetlen folyóiratból, egyetlen évből, annak is csak egyetlen fajta közleményeiből, olyanokból, amelyeket sehova sem vettek fel.

- A **Dokumentumok, levelek** (a II. félévben **Emlékezések, dokumentumok, naplók, levelek**) rovatból 5 került be I-be és S-be, 4 csak S-be, 1 I-be, 1 Ű-be, 6 pedig sehova. A 17 közleményre 16 rekord jut, 11 feldolgozott, 5 duplummal, 6 feldolgozatlan. S hiánya az összes duplumot megszüntetné, de megnövelné a feldolgozatlan tételek számát, 11 feldolgozott mellett 10 feldolgozatlan lenne.

A további, kisebb rovatok közül az egyetlen nekrológ I-ben és S-ben is megtalálható, a Vita 7 közleménye közül 1 S-ben, 1 I-ben van meg, 5 sehol (szerzőik között Bán Zoltán András, Réz Pál, Margócsy István), A Holmi postájából 1 I-ben található, 4 sehol.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Cím	Feldolgozott közlemény	Ebből duplán feldolgozott közlemény	Feldolgozatlan közlemény
Szépirodalom	29	1	134
Esszé, jegyzet, tanulmány	50	20	7
Egyéb, kisebb rovatok	15	6	15
Figyelő	30	7	25
A szépirodalmon kívül a többi együtt	95	33	47

A szépirodalom kivételével valamennyi duplumból az egyik az S, a 33 közül 31 I-vel közös. Ugyanakkor az S-ben megtalálható 60 közlemény közül 28 olyan, amit csak ott vettek fel.

Csak az S szempontjából nézve:

Esszé, jegyzet, tanulmány: 19 S, 18 IS, 2 NS

Dokumentumok,... 4 S, 5 IS

Nekrológ: 1 IS

Vita : 1 S

Figyelő 2 S, 7 IS

Összességében valamivel magasabb azon tételek száma, amelyek máshová is bekerültek.

Csak az I-ben: 37 (4 szépirodalmi munka, 20 Figyelő, 10 esszé, tanulmány, 3 egyéb)

Csak S-ben: 26 (2 Figyelő, 18 esszé, tanulmány, 6 egyéb)

Csak Ű-ben: 23 szépirodalmi, 2 egyéb.

Csak N-ben: 1 szépirodalmi

Duplum: összesen 34, 1 I Ű (szépirodalmi), 2 N S (esszé, tanulmány), 31 I S (7 Figyelő, 18 esszé, tanulmány, 6 egyéb)

Feldolgozatlan: 175 (134 szépirodalmi, 25 Figyelő, 7 esszé, tanulmány, 9 egyéb)

A Sajtórepertóriumban szereplő tételek ETO-szám szerinti megoszlása

A nem az irodalomhoz sorolt tételek megoszlása

A csak a Sajtórepertóriumba bekerültek esetében a szerző neve szerepel, a több adatbázisban felvetteknél a cím is, továbbá az adatbázisok kódja.

Csak a Sajtórepertóriumban dolgozták fel:

1 Dornbach Márton, Keely, Brian L., Radnóti Sándor

17 Domonkos Péter, Magyar László András

2 Geréby György

32 Gángó Gábor, Oakeshott, Michael, Rugási Gyula

325 Litván György

327 Lord Palmerston

7 Forgács Éva

71 Batár Attila

78 Pintér Tibor

929/930 Kövér György, Tordai Zádor

A Sajtórepertórium mellett máshol is szerepel:

323.1 Radics Viktória: S-O-H-A (Jeles András: Büntető század. Claude Lanzmann: Soah) I, S Szalai Júlia: Az elismerés politikája és a cigánykérdés I-II. N, S

75 Egri Péter: A preraffaeliták Shakespeare-képe I, S

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A 20 tétel döntő többsége, 16 csak S-ben található meg. Megoszlásuk (előbb az ETO szám, zárójelben a hozzá tartozó tételek száma: 1 (3), 17 (2), 2 (1) 32 (3), 325 (1), 327 (1), 7 (1), 71 (1), 78 (1), 929/930 (2)

Az ETO-számok mutatják azt, hogy melyek azok a szakterületek, amelyeknek az anyaga idáig a Sajtórepertóriumba került be, annak esetleges megszűnése után pedig várhatólag sehová. Ez csak olyan területeket jelöl, mint filozófia, pszichológia, etika, vallás, művészet, zene, életrajz, történelem. (Az sem segít rajtuk, hogy sikerült irodalmi folyóiratban megbújniuk. Ezt azért írom így, mert a felsorolt területek saját folyóirataiban megjelent közleményeknek még sokkal kisebb lesz az esélyük a jövőben, ennek megállapításához nem is kell különösebb vizsgálatokat végezni.)

A máshol is szereplő négyről megállapítható, miért kerültek be a nemzetiségi adatbázisba, illetve az, ha két ETO-számot is kaphattak volna, akkor a filmhez és az irodalomhoz is besorolták volna őket, az irodalmi adatbázisba való bekerülésük indoka ez lehet.

323.1 I (1), N (2) 75 (I)

Az irodalomhoz sorolt tételek megoszlása

Ahhoz képest, hogy a teljes időszakban alig 50 % feletti a Holmiból a Sajtórepertóriumba került tételek közül az irodalomba soroltak aránya, a választott évben ez jóval magasabb, 35 ilyen van az előző csoportba sorolt 20 tételhez képest Ez az a csoport, ahol leginkább várható az átfedés a két adatbázis között, s nem is tudni, hogy örüljünk-e annak, ha ez kisebb a vártnál. Jelen esetben ugyanis ez azt jelenti, hogy 35 közül csak 27 szerepel I-ben és S-ben, 8 olyan van, amelyik csak S-ben található meg. Azért érdemes ezeket felsorolni, mert a jövőben nagyobb esély lehet arra, hogy az ilyeneket ne találjuk meg sehol:

H. Bagó Ilona két ismeretlen József Attila kéziratról, Beck András Gertrude Steinről, Bodor Béla egy XVIII. századi virtuális poétáról, Dávidházi Péter és Balassa Péter beszélgetése az életrajzi műértelmezés tabujáról, Dornbach Márton Földényi F. László Heinrich von Kleistről szóló könyvéről, Fónagy Iván A befejezésről című, két részes tanulmánya, Gángó Gábor Eötvös József ifjúkori novellájáról, Vas István levelesládájából.

A Holmiban a Figyelő című rovatban megjelent kritikák közül is felvesz tételeket S azok színvonala miatt. Ugyanakkor láthattuk s az ismertetések és az ismertetett művek szerzőinek nevével érzékelhettük, hogy mi minden nem került be sehová.

Azt gondolhatjuk, hogy másfajta feltárás pótolhatja az előbb vázolt hiányokat. Ilyen alternatíva lehet a WebKat.hu. Ehhez csak az kell, hogy a folyóirat anyaga fenn legyen az interneten. Ebből a szempontból a Holmi számára 2000 nem tipikus év, az április és augusztus közötti 5 hónap anyaga található meg, kisebb hiányokkal (ezen kívül csak 1999-ből a júliusi szám), s valamivel nagyobb hiányokkal ez van feldolgozva a WebKat.hu-ban (elsősorban a Figyelő rovat az, amelynek feltárására nem törekedtek, a szépirodalmi anyag feltárásával hiányt pótoltak, másokkal a többszörös feltárást növelték, összesen 141 tétellel).

Befejezés

Először olyan szakterületek anyagát vizsgáltam meg, amelyeknek nincs saját magyar adatbázisuk, mégis elképzelhető, hogy nem jelent gondot, ha szakfolyóirataik anyaga nem szerepel a Sajtórepertóriumban. (A szóródó irodalom felvétele azonban nemcsak a természettudományok, hanem az alkalmazott tudományok esetében is fontos lenne, a

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

mostani rendszerben ez utóbbinak van nagy (sokszor megvalósuló) esélye arra, hogy elvesszen.)
Ezzel ellentétben egy másik szakterület folyóiratairól, ahol a szakterület helyzete megnyugtatóbbnak látszik, mert van saját adatbázisa (sőt, az Irodalmi adatbázis mellett a Műfordítás adatbázist sem szabad elfelejteni), s ahol a folyóiratokról korábbi vizsgálatok azt mutatták, hogy ezeken kívül is sok adatbázisba kerül be anyaguk, az derül ki, hogy az eddigi helyzet várhatólag csak rosszabb lesz. Eddig csak a szépirodalmi anyagból a magyar az, amelynek nem volt helye a kialakult rendszerben, meg a kritikák közül azok többségének, amelyek nem az irodalomhoz kapcsolható témákkal foglalkoznak, a jövőben várhatóan ugyanezeknek a területeknek a tanulmányait is legfeljebb éves tartalomjegyzékekből tudjuk áttekinteni. Különösen veszélyben vannak azok a lapok, amelyek még az interneten sincsenek fenn.
Időközben megkaptam a Könyvtári Levelező/lap júliusi számát. Ebből megállapíthatom, hogy semmi reakció nem olvasható a májusi számban megjelent cikkemre, ezt a szerkesztő is megemlíti, de azért megnyugtat, vannak jelei annak, hogy olvasták, s talán így valami hatása is lesz. A Levező/lapban közben örömmel olvasom azt a megállapítást, hogy „... *az internetkönyvtárosnak továbbra is döntően a kulturális élet tényezőjének kell maradnia,*"* s ugyanennek a cikknek a bevezető részében a 2 hivatkozás második részét, amellyel teljes mértékben egyet lehet érteni:
„*A magyar kultúra egyetlen esélye arra, hogy a következő generációk tagjai figyelemre méltassák az, ha gyorsan, rövid idő alatt, jó minőségű feldolgozásban elektronikus formában is megjelennek az írott emlékek, az írott emlékekről rögzített adatok (katalógusok, nyilvántartások, bibliográfiák stb.), illetve a dokumentumok digitalizált változatai.*"**
Közben állandóan biztató dologról olvashatunk: az Országos Dokumentumellátási Rendszerről (a különböző definíciók szerint a folyóiratcikkek is a dokumentumok közé sorolhatók, s csak akkor lehet velük ellátni az érdeklődőket, ha előtte feltárják őket), már nemcsak milliók, hanem milliárdok is jutnak a nemzeti kultúra digitalizálására, s bár vannak olyan pályázati kiírások is, amelyek szinte tiltják az ilyen jellegű munkát (mintha nem az egyik fő feladat lenne a dokumentumok tartalmának a feltárása), talán meg lehet győzni az illetékeseket, hogy amiről itt szó van, az is a nemzeti kultúra része, s a különböző programokra szánt összegek töredéke hiányzik csak ahhoz, hogy ezt nagyobb gondok nélkül meg lehessen valósítani. Hogy mit veszíthetünk, arra még próbálok majd további példákat hozni. Holmi filozófia, pszichológia, etika, művészet, zene stb. kinek számít?

Betöltötték az Időszaki Kiadványok Bibliográfiai Adatbázisának (IKB adatbázis) bibliográfiai adatait az OSZK számítógépes rendszerébe, az Amicusba. A raktári jelzetek és az állományadatok egy későbbi időpontban kerülnek áttöltésre.
(Vass Johanna híre, OSZK levelezési fórum, 2003. június 30.)

---

* HORVÁTH Róbert – TÓTH Ferenc Tibor: On-line információkeresés és szolgáltatás a Libinfóban. Tartalmi feltárás és megújult együttműködés. In: Könyvtári Levelező/lap, 2003. július,

** MONOK István: Bevezetés. In: Az Országos Széchényi Könyvtár informatikai fejlesztései. 1999-2002. [Ismertető.] Budapest 2002, 3. p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

GERMAN SOCIAL SCIENCE INFRASTRUCTURE SERVICES (G E S I S)

vagyis a *Német Társadalomtudományi Infrastruktúra Szolgálat* egyesület a társadalomtudományi kutatásokat támogatja. Tevékenységét a szövetségi állam és a tartományok közösen finanszírozzák. Három fontos intézményt fog össze; ezek feladata a decentralizáltan működő tudományos és kutatási rendszer támogatása, segítése. Az országon belül és kívül biztosított szolgáltatásai a hatékony nemzeti és nemzetközi tudományos kommunikációt és a kutatási eredmények széleskörű elterjesztését segítik:

IZ (Informationszentrum Sozialwissenschaften) – Társadalomtudományi Tájékoztatási Központ, Bonn

- társadalomtudományi kutatási projektek és cikkek adatbázisa
- szakirodalom-keresés
- szelektív szakirodalmi figyelés (SDI) és dokumentációs tevékenység
- a tájékoztatástudomány és az információs technológia K+F kérdései

GESIS Servicestelle Osteuropa – A GESIS Kelet-Európai Szolgáltató Részlege, Berlin

Társadalomtudományi információk közvetítése Kelet- és Nyugat-Európa között

ZA (Zentralarchiv für Empirische Sozialforschung Universität zu Köln) – A Kölni Egyetem Empirikus Társadalomkutatási Központi Archívuma

- számítógépes adattárolás, adatfeldolgozás és -szolgáltatás
- tanácsadás a szekunder elemzésekhez
- történeti társadalomkutatás és társadalomtörténeti kutatások
- nemzetközi adatcsere
- adatelemzési oktatás

ZUMA (Zentrum für Umfragen, Methoden und Analysen) – Kutatás-Módszertani és Elemző Központ, Mannheim

- tanácsadás a különböző felmérésekhez
- társadalomtudományi adatbázisok
- mikro-adatok
- társadalmi indikátorok
- módszertani oktatás

Elérhetőségeink:

IZ
Lennéstrasse 30
D-53113 Bonn
Phone: +49/228/2281-0
Fax: +49/228/2281-120
e-mail: iz@bonn.iz-soz.de

ZA
Bachemer Strasse 40
D-50931 Köln
Phone: +49/221/47694-0
Fax: +49/221/47694-44
e-mail: za@za.uni-koeln.de

ZUMA
B2, 1
D-68159 Mannheim
Phone: +49/621/1246-0
Fax: +49/621/1246-100
e-mail: zuma@zuma-mannheim.de

GESIS Servicestelle Osteuropa
Schiffbauer Damm 19.
D-10117 Berlin,
Telefon: +49/30/233611 0
Fax: +49/30/233611 310
e-mail: iz@berlin.iz-soz.de

Ajánljuk figyelmébe az egyesület honlapján elérhető ingyenes és térítéses szolgáltatásokat az alábbi címen:

http://www.gesis.org/

Kérjen részletes információkat az Önt érdeklő témákban!

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

GERMAN SOCIAL SCIENCE INFRASTRUCTURE SERVICES (G E S I S)

GESIS is an association jointly funded by the Federal Republic of Germany and its states for the support of social science research. GESIS combines the most important services institutions in the German-speaking area under a single organizational roof. Its task is to support the largely decentralized sciences and research system as well as to maintain and strengthen that system's performance and competitive ability. Both the interregional and international contributions offered by the GESIS services create the basis for effective national and international communication within the scientific community and promote the transfer of research findings into the various fields of application. Internet: http://www.gesis.org/

IZ (Informationszentrum Sozialwissenschaften) - Social Science Information Centre

- databases on research and literature
- search services
- current awareness service
- documentation
- research & development in information science and information technology

ZA (Zentralarchiv für Empirische Sozialforschung Universität zu Köln) – Central Archive for Empirical Social Research, University of Cologne

- storing computerized data
- data processing
- making data available
- consulting regarding secondary analysis
- historical social research
- international data transfer
- training in data analysis

ZUMA (Zentrum für Umfragen, Methoden und Analysen) – Centre for Survey research and Methodology

- methodological consulting
- survey research
- ALLBUS/ISSP/SOWI-Bus
- Micro data
- Social indicators
- training in methodology

Use he potential of the service package offered by your social science service institutions:

IZ	ZA	ZUMA
Lennéstrasse 30	Bachemer Strasse 40	B2, 1
D-53113 Bonn	D-50931 Köln	D-68159 Mannheim
Phone: +49/228/2281-0	Phone: +49/221/47694-0	Phone: +49/621/1246-0
Fax: +49/228/2281-120	Fax: +49/221/47694-44	Fax: +49/621/1246-100
e-mail: iz@bonn.iz-soz.de	e-mail: za@za.uni-koeln.de	e-mail: zuma@zuma-mannheim.de

GESIS Servicestelle Eastern Europe
Data and information transfer for the social sciences between Eastern and Western Europe

Schiffbauer Damm 19.
D-10117 Berlin,
Telefon: +49/30/233611 0
Fax: +49/30/233611 310
e-mail: iz@berlin.iz-soz.de

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Kistelepülések könyvtári ellátása Vas megyében

Pallósiné Toldi Márta

Elhangzott „A stratégiától a megvalósításig – szeminárium a könyvtárak stratégiai fejlesztéséről" című brit-magyar konferencián (2003. április 1-2.) az OSZK-ban. A szemináriumon elhangzott további előadásokból e szám Kitekintés rovatában adunk ízelítőt. (A szerk.)

Napjainkban Vas megye alig több mint 260 ezer lakosa a nyugati határszél változatos domborzati viszonyokon – Alpokalja, Rába-medence, Vasi-dombság – települt falvaiban és döntően kisvárosaiban éli életét. A gazdag földrajzi táj az itt élő nemzetiségeknek is (németek, szlovének, horvátok) köszönhetően sokszínű épített környezetet ölel körül, melynek elrendeződése a jól ismert megnevezéssel, az „aprófalvas" jelzővel illethető.

A mai megyéről és elődjéről, Vas vármegyéről, köznapi tudásunkban néhány jellegzetesség bizonyosan felbukkan: a római birodalom, a főurak, a nyugati határszél és Trianon, a „határsáv", majd a multinacionális cégek, forráshiányos önkormányzatok és a magas GDP.

A megyeszékhely az i.sz. 50 körül alapított Colonia Claudia Savariára vezeti vissza történetét. A magyar történelem kimagasló családjai közül sokan kötődnek e tájhoz: Nádasdyak, Batthyányak, Eszterházyak, Erdődyek. Kultúrateremtő szerepüket szépen példázza az 1541-ben Sárvár-Újszigeten nyomtatott *Új testamentum* (Sylvester János fordítás), vagy Clusius XVI. századból származó növény- és gombafajta leírása. A nyugati határszél a bécsi udvar közelségét, a nyugati kultúra gyors igénybevételének lehetőségét, a köznépnek pedig a modernebb, jobb megélhetést biztosító gazdálkodást és aktív kereskedelmet jelentett. A történeti földrajz ezen tényekkel magyarázza, hogy a megye az ország egyik legsűrűbben lakott térsége volt. (A középkorból 700 település ismert). A „határszél" a

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

XX. században egyaránt jelentette Trianon traumáját, amely a vármegye területének 40, népességének 42%-át helyezte országhatáron kívülre, de jelentette az utóbbi 50–60 év „határsáv" állapotának negatívumait és pozitívumait is. (Szétszakított gazdaságok, kitelepítések, szigorú hatalmi ellenőrzés, visszafogott iparosítás, majd nyugati munkavállalási lehetőség, bevásárló turizmus, multinacionális cégek vándorlása stb.)

Jelenleg a népesség 216 településen él, melyből 9 város, 4 nagyközség, 203 pedig község.

Népességmegoszlás

Mindössze 10 településünk 3000 lakos feletti, melyek befogadják a megye lakosságának csaknem 54%-át. 182 településünk 1000 lakos alatti, a népesség 33%-ának ad otthont.

A települések 83%-ában az önkormányzat gondoskodik közkönyvtári szolgálatról, ezzel lakóhelyén ellátott a népesség 92%-a. (Nincs szolgáltatási színtér: 17%-ban)

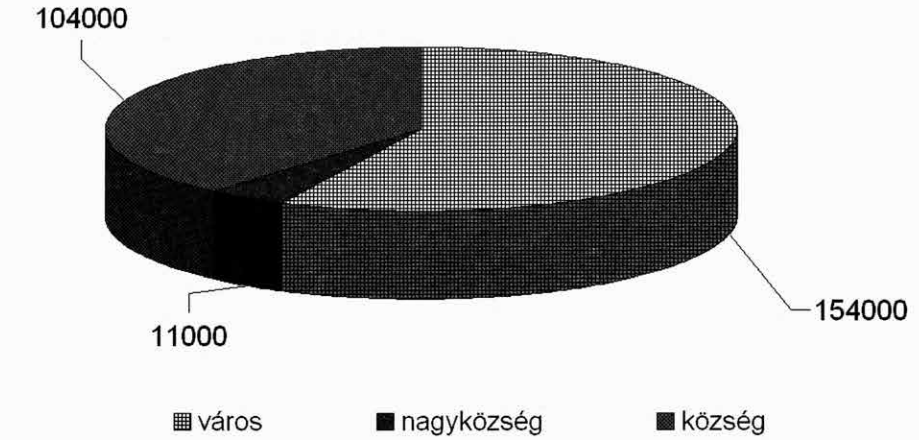

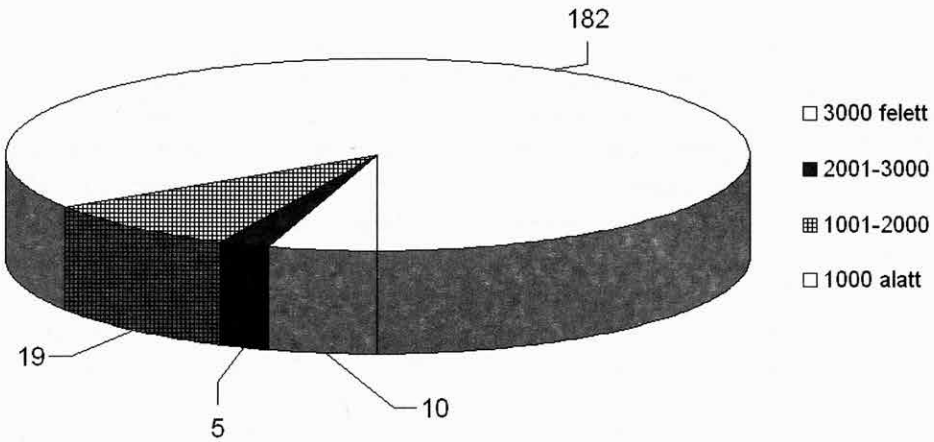

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Könyvtári ellátottság

Típus	Száma	Lakosság (ezer fő)
megyei/városi	1	82
városi	8	72
községi	172	104 (Átlagos ellátandó lakos: 600!)
ebből intézmény	8	16
szakfeladaton	164	88
Lakóhelyek közkönyvtári szolgálat nélkül	35	11

A számokat tekintve tehát akár nyugodtak is lehetnénk. A „gondoskodás" azonban nem eredményez mindenütt minőségi szolgáltatást.

Intézményfenntartási és gyűjteményfejlesztési nehézségekkel még a városi könyvtárak is küszködnek. De a községi könyvtáraknál igazán nehéz a helyzet. Az állami közművelődési normatíva a feladatfinanszírozás problémáját nem oldja meg! (1514,- Ft/fő). Az önkormányzatok saját bevételeinek pedig ezer más helye is van.

Az általunk tapasztalt helyzet azonban nem pusztán finanszírozási kérdés, és a könyvtárpolitika sem hagyhatja sokáig válasz nélkül az alábbi kérdéseket:

- lehet-e, szabad-e átlagosan 600 potenciális felhasználó számára önkormányzati kompetenciával önálló könyvtárfenntartásban gondolkodni?
- hogyan teremthetők meg az alternatív könyvtári szolgáltatás szervezeti/jogi és pénzügyi keretei?

Vas megyében nem a rendszerváltáskor keletkeztek a kistelepülések könyvtárellátási gondjai. Az első próbálkozások az együttműködésen alapuló ellátórendszerek működtetésére már több mint 40 éves múltra tekinthetnek vissza. A 80-as évek közepén, amikor a járások megszűnésével kialakult a kétszintű tanácsi igazgatás, általánossá vált a városkörnyék és a város könyvtárellátási együttműködése. 1988-ban a megyének hét városa volt. Ezek mindegyike központi ellátórendszert működtetett a városkörnyék településeinek könyvtári ellátására. (Az ellátandó népesség a legkisebb ellátórendszerben 4 ezer, a legnagyobbnál 15 ezer fő volt.) A nagyobb falvak körzeti könyvtárai fiókkönyvtári keretekben oldották meg a társközségek ellátását.

A rendszerváltás ezt az egységes képet alaposan átrajzolta. Kétféle döntési mechanizmus alapján a testületek az alábbiak szerint csoportosíthatók.

Az „önállóság" igézetébe kapaszkodók

- A megalakuló önkormányzatok egy nem elhanyagolható része saját kezébe kívánta venni könyvtárát. Az „önállóság" hamis illúziója az állomány birtoklását helyzete előtérbe a használati értékkel szemben.
- A városok – pénzhiányra hivatkozva – elzárkóztak a városhatáron túlmenő feladatellátástól vagy finanszírozáshoz kötötték a szolgáltatást.
- Az önállósodó önkormányzatok a forráshiány miatt képtelenek voltak a könyvtári törvény szerint intézményként létrehozni könyvtárukat, (alapító okirati létesítés, részben önálló költségvetési szerv, szakember alkalmazása, vezető kinevezése). Számukra egyetlen tolerálható megoldás maradt : a kvázi önállóság.

A „szakfeladaton" való működtetés olyan szolgáltató helyet jelent, melynek működési költségeit az önkormányzat költségvetésében irányozzák elő, gazdálkodási jogosítványt a megbízási díjas munkatárs nem kap. Ezek a települések azonban nem részesedhetnek az érdekeltségnövelő támogatásból és a pályázatok többségéből is ki vannak zárva (számuk közel 60).

Saját erőforrásaik rendkívül szűkösek, így az állományok megújulási képessége minimális.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A partnerkeresők

A másfélszáz település nagyobb hányada (75%) – belátva saját lehetőségeinek határait – szívesen maradt volna a tanácsi rendszerben kialakult központi ellátás kedvezményezettje. Az ellátórendszerek legalizálása azonban nehézségekbe ütközött:

- a városok egy része nem kívánt forrásainak felhasználásával a kistelepülések segítségére lenni;
- a takarékoskodásra szorított városi könyvtárak módszertani könyvtáros kollégák státuszát voltak kénytelenek megszüntetni és le kellett mondaniuk a szolgáltatáshoz szükséges gépkocsiról is;
- a települési önkormányzatok – értesülve a szolgáltatás-megrendelés fedezetigényéről (szolgáltatási díj + gyűjteménygyarapítási támogatás) – fontolgatni kezdték döntésük felülvizsgálatát.

Városkörnyéki ellátórendszerek Vas megyében

Jelenleg hat városkörnyéki ellátórendszert működtetünk Vas megyében. Valamennyi a város/városi könyvtár és a természetes vonzáskörzetébe tartozó települések közötti megállapodáson (szolgáltatás-megrendelésen) alapul.

A községi önkormányzatok vállalják:

- a könyvtári alapszolgáltatásokra alkalmas helyiséget tartanak fenn;
- gondoskodnak a rendszeresen nyitva tartó könyvtáros megbízásáról;
- anyagi kötelezettséget vállalnak a nyújtott szolgáltatásokért cserébe.

A városi könyvtárak vállalják:

- korszerű gyűjteményfejlesztéssel felhasználják a községi befizetéseket és az érdekeltségnövelő támogatást;
- állománymozgatással növelik a beszerzett művek kihasználtságát és az újdonságarányt;
- a városkörnyéki olvasótábor igényeinek kielégítésébe bevonják a városi könyvtár teljes gyűjteményét (könyvtárközi kölcsönzés);
- szakmai segítséget nyújtanak az állomány tartalmi és fizikai karbantartásához;
- olvasásra motiváló rendezvényekkel támogatják az olvasóvá nevelést;
- pályázati támogatást nyújtanak.

Ellátórendszerek – 2002

Mindezek létrejöttéhez biztos háttér adott segítséget. A konszenzusos megyei könyvtárpolitika, amely

Szolgáltató város	Megrendelő önkormányzatok száma	Potenciális könyvtárhasználó (ezer)	Átlagos feltöltés kötet/könyvtár
Celldömölk	12	5	130
Körmend	35	11	72
Kőszeg	9	4	89
Sárvár	28	16	141
Szentgotthárd	11	6	40
Szombathely	28	17	65

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

1. a városi könyvtárakkal közösen vallja: az önmagukban is kicsi városok úgy tudnak életképes és minőségi szolgáltatásokat nyújtani, ha a természetes vonzáskörzetben élő népesség potenciális szükségleteivel is számolnak. Ezért – szakmai érdekből – a Vas megyei könyvtári rendszer működtetéséből térségi szolgáltatások nyújtásával részt vállalnak a megyei könyvtár mellett.
2. A megyei közgyűlés által biztosított Vas Megyei Könyvtári Alap (1994 óta), amelyet tervszerűen és célirányosan hasznosítunk: IKT (információs, kommunikációs technológia) fejlesztésére, teljesítményalapú gyűjtemény-kiegészítő támogatásra (a nyújtott könyvtárközi kölcsönzés alapján), a térségi szolgáltatások költségeinek részbeni finanszírozására.

Változásban

A városok viszonya nem volt egységes könyvtáraik szolgáltató készségéhez. A többség tudomásul vette a szakma szándékát, és ennek már örülhettünk. De tiltó, korlátozó magatartással is találkoztunk. Mára – úgy látjuk – kényszerből ugyan, de erény- nyé lesz az együttműködés, az összefogás.

A közigazgatás változása, a szakhatósági és szolgáltatási feladatok koncentrálása máris érezteti hatását. A létrejövő új formációk – a kistérségek – másféle gondolkodásra késztetik a testületeket.

Kistérségek Vas megyében

	Települések száma
Kemenesalja	27
Csepreg-Bük	17
Körmend Város és Kistérsége	24
Kőszeg és Kistérsége	16
Őrségi Önkormányzatok	22
Sárvár Város és Kistérsége	34
Szentgotthárd Város és Térsége	15
Szombathely Megyei Jogú Város és Kistérsége	39
Vasi Hegyhát	23

A kistérségi társulások jól kezelik a szakfeladatok közös finanszírozását. Ritkán, de már egyedi megoldásokat javasolva is partnerekre találunk, pl.:

- közös beszerzés,
- teljes körű szolgáltatás-megrendelés a szomszédos településtől,
- a falugondnoki feladatkör felhasználása a könyvtári szolgáltatás közvetítésében,

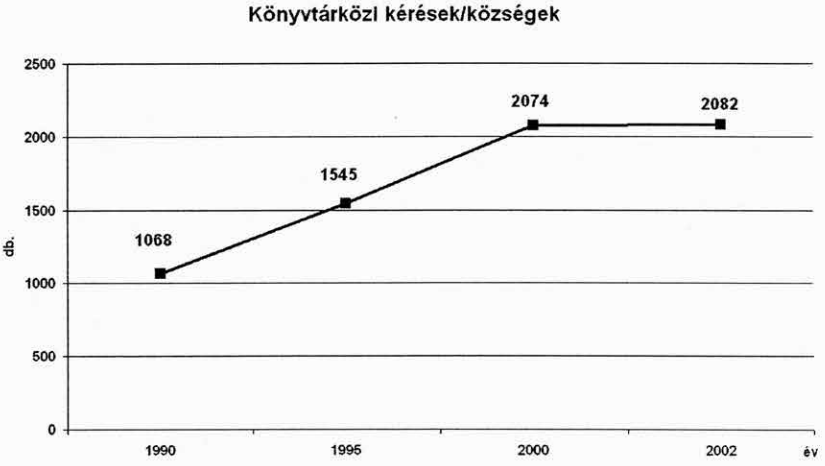

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

- IKT megfontolt tervezése (PC mindössze 7 könyvtárban, internet-hozzáférés 4-ben, telefon 8-ban van!),
- integrált (összevont) intézmények.

Alapelvünk, hogy minden életképes megoldásban érdekeltek vagyunk, amíg egy bibliobuszos ellátás feltételei megteremtődnek. Fontos továbbá a *Teleház program* stratégiai beillesztése a rendszertervekbe (csak Szentpéterfán fogadta be a könyvtár) és a városok szolgáltatási szerepének szervesülése.

lyek kérései 10 év alatt megduplázódtak, a megyei és városi könyvtárak együttes teljesítménye (adott) pedig ezen idő alatt közel háromszorosára nőtt!

A kívánt állapotot – a források ésszerű, gazdaságos felhasználása és a lakosság elégedettségének kiváltása – csak akkor érhetjük el, ha a könyvtárügy minden szereplője képes lesz szemléletváltásra:

a könyvtárpolitika: racionális könyvtárellátást ösztönző finanszírozási rendszert vezet be;

az önkormányzatok: újraértelmezik a „miénk" fogalmat úgy, hogy a saját vagyonleltár helyett a szük-

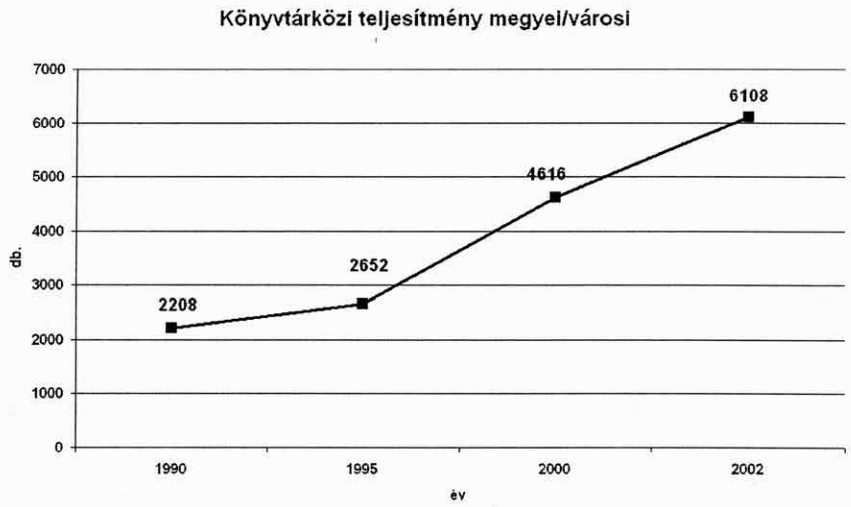

A községekben élők könyvtári ellátása stratégiai kérdés: regisztrált olvasóink 1/3-a, látogatóink és kölcsönzött állományegységünk 1/4-e a községek szolgáltató helyeiről képződik!

A szükségletek létezésének hatásos bizonyítéka a könyvtárközi kölcsönzés teljesítménymutatóinak alakulása: a községi könyvtárak és szolgáltató hé-

séglet-kielégítést ruházzák fel értéktartalommal! Ehhez csupán egyetlen kérdésre kell felelniük! Mi a „miénk" valójában? Ami a vagyonleltárban szerepel, de hasznavehetetlen, vagy a lakóközösség által élvezhető valóságos dokumentum- és információellátás?

A könyvtáros szakma: megtanulunk kételkedni a „járt utak" egyedüli üdvözítő erejében!

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

MANCI

Könyvtáros kollégáink figyelmébe ajánljuk **MANCI** nevű könyvtártudományi folyóiratcikk-adatbázisunkat.

Üzemeltetéséhez szükséges a MicroISIS program min. 3.0 változata.

A kurrens anyag éves előfizetési díja 5800.- Ft + ÁFA. Az aktualizálást lemezen vagy az interneten szállítjuk negyedévenként.

Lehetőség van az adatbázis visszamenőleges megrendelésére 1986-ig, évenként 3000.- Ft + ÁFA térítés ellenében.

Előfizetési szándékukat jelezzék számunkra, hogy átutalási számlát küldhessünk.

Az adatbázis megrendelőinek az időközben kifejlesztett új funkciókat (on-line help, találatválogató program) térítésmentesen átadjuk: a tárgyi keresést megkönnyítő online tezaurusz ára:

8000.- Ft + ÁFA

A **MANCI** 2000. január óta az interneten is rendelkezésre áll az Országos Széchényi Könyvtár honlapjának (www.oszk.hu) On-line Szolgáltatások kínálatában. Az előfizetést azoknak a könyvtáraknak ajánljuk, amelyek az adatbázisból saját igényeikhez szabott szolgáltatásokat szeretnének kifejleszteni.

További információkért forduljon a **MANCI** szerkesztőihez a 224-3796-os telefonon, vagy a novak@oszk.hu e-posta címen.

Várjuk megrendelésüket!

OSZK KI Könyvtártudományi Szakkönyvtár
1827 Budapest, Budavári Palota F. épület

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

KITEKINTÉS

A stratégiától a cselekvésig

Brit-magyar konferencia a könyvtárak stratégiai fejlesztéséről

A British Council, az NKÖM és a Könyvtári Intézet rendezésében 2003. április 1–2-án került sor a 2. brit-magyar könyvtári konferenciára és konzultációra az Országos Széchényi Könyvtárban. A konferencia vezető témái a regionális koordináció és együttműködés; a könyvtárak és a tanulás; nemzetközi kapcsolatok és európai kezdeményezések voltak. A konferencián négy angol szakember (*Chris Batt, Adie Scott, Rosalie Byrne és David Dawson*) tartott előadást, a hazai könyvtárosokat az ODR könyvtárak vezető munkatársai képviselték. Magyar részről *Kócziánné Szentpéteri Erzsébet, Skaliczki Judit, Ramháb Mária, Pálvölgyi Mihály, Zselinszky Lászlóné, Mader Béla, Biczak Péter, Dippold Péter, Pallósiné Toldi Márta* tartottak előadást.

(A konferenciáról rövid ismertetést társlapunkban, a Könyv, Könyvtár, Könyvtáros júniusi számában olvashattak.) Jelen összeállításunkban David Dawson, Henrietta Hopkins (személyesen nem vett részt a szemináriumon, de elküldte az előadását), valamint Pallósiné Toldi Márta és Dippold Péter előadásait közöljük. (A szerk.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Közös tartalomkészítés - a digitalizálási programok nemzetközi vonatkozásai

David Dawson

A szerző Creating content together - an international perspective on digitisation programmes c. tanulmánya eredetileg a Third International Yearbook of Library and Information Managers számára készült írás szerkesztett és teljes egészében átdolgozott változata. A fordítást **Murányi Lajos** készítette.

Jelenleg számos olyan kezdeményezésről van tudomásunk, amelyek azon munkálkodnak, hogy a digitális tartalom-előállítási programok lebonyolításában szerzett tapasztalatok közkinccsé váljanak. A digitális tartalom-előállítás még nagyon új terület, sok részkérdésben nincsenek még tapasztalatok, értékelésük is várat még magára. A témáról igen sok a feltevés, de kevés a bizonyíték. Hasonló esetekben tapasztalatcserével és a már bevált megoldások alkalmazásával temérdek emberi és anyagi erőforrás takarítható meg, hiszen ezekből amúgy is kevés van. 2000-től kezdve a közös fejlesztések ösztönzésére több kezdeményezés is született Európa-szerte, és ezeknek még nagyobb lesz a súlya, ha új államok csatlakoznak majd az Európai Közösséghez.

Az Egyesült Királyságban az elmúlt években számos jelentős fejlemény történt a digitális tartalom-előállítási programok terén. Ezek egyik szembetűnő jellemzője az elszigetelt kisebb tevékenységtől – ugyanis korábban főleg egyes intézmények nyújtottak be tendereket – a nagyobb léptékű, átfogó finanszírozás irányába való elmozdulás volt. Ezzel párhuzamosan egyre inkább a partneri együttműködés és az intézmények közös projektjei, továbbá a támogatók részéről a felhasználók kerültek a figyelem középpontjába.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Kulturális tartalommal foglalkozó projektek az Egyesült Királyságban

Az Egyesült Királyságon belüli változások megértéséhez a folyó programok közvetlen intézményi célján túl azt a jóval általánosabb szerepet is alaposan meg kell vizsgálnunk, amelyet a társadalom elvár az információs és kommunikációs technológiától. Az Egyesült Királyság kormánya azt a célt tűzte maga elé, hogy 2005-re az összes kormányzati szolgáltatást on-line fogja biztosítani. Amellett, hogy a központi szervek és a helyi önkormányzatok ezekbe a szolgáltatásokba befektetnek, igény mutatkozik arra is, hogy minden állampolgár el tudja érni ezeket az on-line szolgáltatásokat, megkapja az ehhez szükséges ismereteket, és magabiztosan használja azokat. Ennek eredményeként a *People's Network* (Mindenki Hálózata) – amelynek a *Resource* az irányítója – meghatározó szerepet játszik a nyilvános internet-hozzáférés biztosításában az Egyesült Királyságban; az *Új Lehetőségek Alap*ból (New Opportunities Fund, NOF) 100 millió font áll rendelkezésre a közkönyvtárakban szervezendő információs és kommunikációs technológiát oktató központok megszervezésére, 20 millió a közkönyvtárakban dolgozók internetes képzésére és 50 millió internet alapú tananyagok készítésére.

Mindeközben egyre inkább emelkedik a kulturális tartalom-előállítására fordított beruházások összege, és egyre jobban ügyelnek arra, hogy ezek a tartalmak valóban a használókat szolgálják.

Az Egyesült Királyságban a kulturális szektor egyik legelső nagyszabású programja a *Resource* és a Kulturális, Médiaügyi és Sportminisztérium (Department for Culture, Media and Sport, DCMS) által a múzeumok információtechnológiai fejlesztésére létrehozott pénzalapja (Museums IT Challenge Fund) volt (http://www.peoplesnetwork.gov.uk/content/itcf.asp). Ennek keretében 500 000 font értékben pályázhatott együttműködési programjával élethosszig tartó tanulást támogató oktatási anyagok készítésére három vagy több múzeum. Összesen tizenegy programot finanszíroztak, a programok 2001 tavaszán indultak. A programok a legkülönbözőbb témákkal foglalkoztak; ezek között szerepelt *A jégkorszak virtuálisan* (Virtually the Ice Age) nevű program is, amely arról a Cresswell Crags (Derbyshire) településen, az egykori szénmezőn feltárt őskori barlang-együttesről készített oktatóanyagot, amely most fontos szerepet játszik a térség gazdasági fellendítésében. Az elkészült weboldal (http://www.cresswell-crags.org.uk/virtuallytheiceage/) az ásatásokon előkerült és jelenleg négy múzeumban őrzött leleteket és a barlangokat bejáró virtuális túrákat mutatja be egy helyen. (A barlangok zöme egyébként nem látogatható.) Az Alapnak a legfontosabb hozadéka az volt, hogy a Resource megbízásából értékelő beszámolók készültek a következő témákban: készségfejlesztés, weboldal készítés, partneri együttműködés, a településekkel végzett munka. Az értékeléseknek az volt a célja, hogy feltárják, mely területek nem fejlődnek megfelelően, és hogy segítséget nyújtsanak a projekt-tervek kidolgozásában. Mivel a beszámolók mind a tizenegy *IT Challenge*-projekttel foglalkoztak, a „legrosszabb gyakorlat"-ot is meg tudták határozni egy olyan módszer alkalmazásával, amely ráirányítja a figyelmet arra, miként lehet a problémákat elkerülni, a kérdéseket megoldani, de elismerték azt is, milyen sikeresek voltak ezek a vállalkozások a korlátozott finanszírozás ellenére.

A *NOF* 50 millió fontos digitalizálási programja (http://www.nof-digitise.org) hozta meg az igazi áttörést, nem utolsósorban a létrehozandó tartalom nagyságrendje és sokszínűsége miatt. A megvalósításnak ebben a második szakaszában műszaki szabványok összefüggő együttesét vezették be, hogy a pályázók jobban lássák az átfogó programon belüli szerepüket, a NOF átfogóbb célkitűzéseit, és hogy olyan tartalmak kialakítását tegyék lehetővé, amelyek alkalmasak az újra-felhasználásra és a jövőbe-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

li, más célra való felhasználásra is. A műszaki szabványokat Lorcan Dempsey életciklus-modelljére alapozták (Dempsey, L. 1999), amely a digitális dokumentumok öt fő életszakaszát írja le (előállítás, kezelés, állomány-fejlesztés, hozzáférés és újracsomagolás).

E program eredményeképpen olyan szabványok születtek, amelyek révén a projektekben olyan műszaki megoldások születhetnek, amelyek hosszabb távon újra felhasználhatóak, nem pedig csak a dokumentumok szolgáltatatására összpontosítottak az adott időpontban éppen rendelkezésre álló megoldásokkal. A szabványokat az UKOLN dolgozta ki (UKOLN, 2000), amely folyamatosan végzi felülvizsgálatukat. A tanulmány írásakor már a szabványok negyedik verziója is elérhetővé vált a projektek tapasztalatainak felhasználása és ezen az állandóan fejlődő szakterületen bekövetkezett változások eredményeképpen.

Tapasztalatokra építkezve

Az Új Lehetőségek Alap (NOF) digitalizálási programja szerencsésnek mondható, mert építeni tudott már a *Közös Információs Rendszerek Bizottsága* (Joint Information Systems Committee, JISC) 15 millió fontos *Elektronikus Könyvtári* programjának (Electronic Library, eLib) széles körű tapasztalataira és a *DNER*[1] kialakítása során később elvégzett munkára. Ezt a temérdek tapasztalatmennyiséget a projektekben résztvevők egy megbízásos tájékoztató szolgálat, ingyenes (*pro bono)* tanácsadás és az egyes projektek számára biztosított konzultációs szolgáltatások kombinációja révén vehették igénybe.

A digitalizálási program (*NOF-Digitise*) műszaki szabványai azt is célozzák, hogy a projektek során kialakított webhelyeket egységes szempontok alapján tervezzék meg – biztosítva ezzel a csökkentlátók hozzáférését és a platformoktól független szolgáltatást, felkészülve a harmadik generációs mobil-kommunikációs technológia (3G) jövőbeli alkalmazására is. Az ezekben a műszaki szabványokban kifejlesztett elvek siettették a brit elektronikus kormányzati szabvány-együttes, az *e-Government Interoperability Framework* (e-GIF) kialakítását. Bár ezt a központi kormányzat dolgozta ki, az abban lefektetett alapelveket valójában a teljes közszféra alkalmazza, vagyis jelenleg minden olyan intézmény, amely szerepel a *Civil Service Yearbook*-ban, ideértve valamennyi helyi hatóságot, nemzeti múzeumot, könyvtárat és a nagyobb szerencsejáték-alapokat is. Ennek eredményeképpen ezeket a szabványokat használják az Alap által finanszírozott projektekben, és ezek a projektek alkalmasak arra, hogy vezető szerepet vigyenek az elektronikus kormányzati szabványok alkalmazásában. Sok projektnek múzeumok, könyvtárak vagy levéltárak a gazdái, amelyek a helyi intézményrendszer tagjai, és ennek eredményképpen többségük maga is átdolgozza a weblapját, hogy megfeleljen ezeknek a követelményeknek, beleértve a *World Wide Web Consortium* (W3C) azon előírását is, hogy a csökkentlátók számára is biztosítani kell a hozzáférést.

Az Új Lehetőségek Alap (NOF) digitalizálási projektjei

Igen magas azoknak a projekteknek a száma, amelyeknek sikerült az Alaptól támogatást kapniuk: 152 különböző projektről és több mint 500 különböző intézményről van szó. A projektek felölelik a települési információkat, az önkéntes szférát, az egészségügyet, a készségfejlesztést és a kulturális szférát egyaránt. A program keretében több mint egy millió digitális objektum (köztük szövegek, képek, hangzóanyagok és video-klipek) és több mint 400 oktatócsomag készül majd el. Ezek a projektek egy nemrég indult portálon, a http://www.EnrichUK.net címen tekinthetők meg. A technikai megoldások

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

csereszabatos szabványokon alapulnak, és a *Resource* több, kulcsszerepet játszó partnerrel, így a Közös Információs Rendszerek Bizottságával (JISC), a Nemzeti Egészségügyi Szolgálattal (NHS) és a British Library-vel működik együtt annak érdekében, hogy megvizsgálják egy közös információs környezet kifejlesztésének a lehetőségét. Két demonstrációs projekt is zajlik jelenleg: az egyik a földrajzi információkkal foglalkozik a „Hely szelleme" (Sense of Place) témára alapozva, a másik középpontjában egészségügyi kérdésekkel kapcsolatos témakörök állnak.

Az Új Lehetőségek Alap (NOF) digitalizálási programjának tapasztalatait, elképzeléseit és lelkesedését nemcsak a kulturális szféra szempontjából tartják fontosnak: ezek a szélesebb hatókörű kormányzati célkitűzések azon részeként is jelentősek, amely az Egyesült Királyságban a szélessávú technológia alkalmazását igyekszik elősegíteni. A szélessáv csak lassan terjedt el Angliában, ezért kettős megközelítésre van szükség: egyrészt a telekommunikációs ipart kell ösztönözni, hogy fektessen be új szélessávú hálózatokba, másrészt biztosítani kell olyan tartalmak készítését, amelyek arra ösztönzik a fogyasztókat, hogy előfizessenek ezekre az új szélessávú szolgáltatásokra. Az Egyesült Királyság ebben érdekelt csoportja, a *Broadband Stakeholders Group*, amelynek élén az *e-Envoy* hivatala áll, jelenleg egy ilyen stratégia kimunkálásán dolgozik (http://www.broadband.gov.uk). Sok a hasonlóság a többi európai ország, illetve az USA és Kanada helyzetét tekintve is.

Az európai digitalizálási elképzelések összehangolása

Európában az *e-Europe 2002* akcióterv az új technológia alkalmazását támogatja, hogy ezzel segítse az európai információs társadalom kiépítését. Az akcióterv tíz elsőbbséget élvező területet sorolt fel, ambiciózus célokkal, amelyet a Bizottságnak, a tagállamoknak, az iparnak és Európa polgárainak közösen kell megvalósítania.

A részletes akciók egyike a nemzeti digitalizálási tervek koordinálására tett javaslatot, felismerve ennek főleg a kulturális tartalomkészítés szempontjából fontos szerepét

- Európa kollektív kulturális örökségének megőrzésében,
- a kulturális örökséghez való jobb hozzáférés biztosításában,
- az oktatás és a turizmus fejlesztésében és
- az elektronikus tartalomipar fejlesztésében.

A tagállamok képviselőinek és szakértőinek tanácskozására a svédországi Lundban került sor; ott azt fogalmazták meg, miként lehetne egy digitalizálási programokat koordináló mechanizmust létrehozni a tagállamokban, hogy ösztönözzék az európai tartalmaknak a globális hálózatokban való megjelenését, ezzel az *e-Europe* Akcióterv 3/d pontja célkitűzésének eleget téve (European Commission, 2000). Az értekezlet több, a kezdeményezések sikerét veszélyeztető problémára is rámutatott; ezek között megtalálható a digitalizálási megoldások sokfélesége, a helytelen technológiák és nem megfelelő szabványok alkalmazásából adódó kockázatok, a digitális objektumok hosszú távú megőrzéséből és hozzáféréséből adódó gondok, a szellemi tulajdonjogok következetlen kezelése, valamint a kulturális és az új technológia-programok közötti együttműködés (szinergia) hiánya. A lundi tanácskozás arra a következtetésre jutott, hogy ezekkel a nehézségekkel meg lehet birkózni, és az *e-Europe* akcióterv céljai megvalósíthatók, ha a tagállamok hajlandók

- egy folyamatosan működő koordinációs fórum létrehozására,
- a koncepciókkal és programokkal kapcsolatban egységes európai szemlélet kialakításának támogatására, és
- olyan mechanizmusok kialakítására, amelyek a jó gyakorlatot, a gyakorlat következetességét és

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

a készségek fejlesztését segítik. (European Commission, 2001)

A tartalom-készítési tervek, programok és projektek felmérésére került sor elsőként. Az eredmények azt mutatták, hogy ez hasznos volt, de további felmérésekre van szükség, elsősorban a projektek terén. Ezen belül a legnagyobb problémát a legtöbb országban a koordinációt végző testület hiánya jelenti, emiatt nehéz információkhoz jutni azon projektek esetében, ahol maga az intézmény a finanszírozó, de hasonló a helyzet, ha magán-testület, helyi vagy országos kormányzati szerv végzi ezt, és együttműködő partnerként az ipar is jelen van.

Ezt a munkát a *Minerva-projekt*[2] (http://www.minervaeurope.org) lendíti előbbre, melynek vezetője Olaszország, résztvevői pedig egyesült királyságbeli, svéd, spanyol, finn és belga partnerek.[3] A projekt a *Lundi Alapelvek és Akciótervben* megfogalmazott problémák megoldására jött létre. Tevékenységük célja:

- az európai kulturális és tudományos tartalom „láthatóság"-ának és hozzáférhetőségének a javítása a folyamatban lévő digitalizálási projektek számbavétele révén, támaszkodva a nemzeti figyelőszolgálatokra,
- a európai digitalizált kulturális és tudományos tartalmak összehangolt feltárására alkalmas fenntartható műszaki infrastruktúra meghatározása,
- a többnyelvűségből adódó műszaki és kulturális korlátok felszámolását szolgáló megoldások elemzése,
- javaslattétel egy olyan közös (XML- és nyílt forráskódú) platformra, amelyen az Európában fellelhető valamennyi információ hozzáférhető.

A projekt előrehaladtával a szélesebb európai környezet is változik: a 2005-ig tartó új *e-Europe* akcióterv már olyan célkitűzéseket is tartalmaz, amelyek kiemelik annak fontosságát, hogy a könyvtárak, múzeumok és más hasonló intézmények számára szélessávú Internet-kapcsolatot kell biztosítani.

A nemzetközi együttműködés kérdései

Az Európán belül megoldandó kérdések nemzetközi szinten is felmerülnek. A közös problémák felismerése nyomán európai, kanadai, egyesült államokbeli és új-zélandi döntéshozók és politikai szakértők kisebb csoportja találkozott Londonban 2001 júniusában, hogy megvizsgálják, mennyit tanulhatnak egymás tapasztalataiból, és meghatározzák azokat a területeket, amelyen mindenki számára hasznos lehet az együttműködés.

A Londonban lezajlott tanácskozást az a felismerés vezérelte, hogy bár jelentős mennyiségű munkát elvégeztek már, ezek főleg országos szinten – mint a kanadai *Standards and Guidelines for Digitization Projects* (Alexander, M. – Kuny, T., 2001) – vagy több országot érintő szinten folytak – mint a lundi alapelvek (Lund Principles – European Commission, 2001) –, esetleg egyedi projektek vagy konzorciumok keretében születtek, mint a *NINCH Best Practice Working Groupja* (NINCH, 2002)[4] vagy az RLG[5] által a *Cultural Materials Initiative* számára készített útmutató (Gill, T., 2002).

Noha mindezek fontosak voltak, és továbbra is fontosak a helyzet javításában, de egyik sem látszik elég átfogónak, célzottnak vagy illetékesnek, hogy nemzetközi szinten tudna megbirkózni a problémák sokaságával. Ezért hívták össze a júniusi tanácskozást, amelyen a részvevők összegezték az elért eredményeket, és elsősorban az addigi erőfeszítések viszonylag szűk körén túlmutató dokumentumokat készítettek el.

A londoni tanácskozás két napja alatt a résztvevők számos témával foglalkoztak. Teljes volt az egyetértés abban, hogy a jelenlegi helyzeten javítani kell, és hogy mely területeken kell sürgősen folytatni a munkát. Az akciótervben szerepelt olyan helyzetelemzések összeállítása is, amelyek a kulcskérdéseket próbálják megfogalmazni, és amelyek a politika szintjén erőteljesen támogatják az alábbi kérdéscsoportokat:

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

- a kulturális tartalom-készítés jelentősége és értéke a társadalom számára,
- a digitális megőrzés körüli problémák fontossága és sürgőssége,
- a szellemi tulajdon jogainak védelme, és a kiaknázásával kapcsolatos kérdések hálózati környezetben. (Miller, P. – Dawson, D. – Perkins, J., 2001a)

A csoport számos olyan közös problémát is megfogalmazott, amelyek esetében már információcserére lenne szükség a további helyzetelemzések kidolgozásához, vagy amelyek rávilágítanak a kutatási tevékenység összehangolásának a sürgősségére. A kezdeti szakaszban az alábbi témákat tartották fontosnak:

- a használat felmérése, piac-elemzés, hatásvizsgálat és a potenciális igények meghatározása
- fenntarthatósági modelleket támogató gazdasági és üzleti tényezők
- nemzeti tartalom-készítő programok a közös, több nemzetet érintő problémák meghatározására
- a nagyobb tartalom-készítő programok céljai, kritériumai és eredményei
- hasonló nagyobb műszaki kutatási programok céljai, kritériumai és eredményei
- a meglévő műszaki szabványok, szabályzatok, „legjobb gyakorlat"-ot leíró útmutatók összegyűjtése – a harmonizáció lehetőségének a feltérképezése érdekében (Miller, P. – Dawson, D. – Perkins, J., 2001a)

A tanácskozást követően egy tanulmány látott napvilágot (Miller, P. – Dawson, D. – Perkins, J., 2001b), amelyben a felmerült kérdések ismertetésével szélesebb körű vitára nyílt lehetőség, és amely felkeltette a szélesebb közvélemény érdeklődését. A következő tanácskozáson, amelyre 2002 márciusában Washingtonban került sor, már több ország és az érintettek jóval szélesebb köre vett részt; egyetértettek abban, hogy együtt törekedjenek a továbbiakban a *Digitális kulturális tartalom fórumának* létrehozása érdekében, kifejezetten hangsúlyt fektetve azokra a tanulságokra, amelyeket a lefolytatott vizsgálatok a használói igényekkel, valamint a használók és a kulturális anyagok interakciójának módjával kapcsolatban hoztak felszínre (Miller, P. – Dawson, D. – Perkins, J., 2002). Egy harmadik tanácskozásra 2003 márciusában került sor Firenzében, amely a használókkal és a használói igények kielégítésével foglalkozott, míg a következő ülés napirendjére a digitális kulturális tartalomnak az oktatás és az élethosszig tartó tanulás elősegítésében játszott szerepét tűzték.

A jövő útja

A legfőbb tanulság, hogy a használók igénye a legfontosabb minden digitalizálási projektben. Az a használó, akit érdekel a családjának vagy városának a története, nem törődik azzal, hogy az információt helyi vagy a világ túlsó felén lévő intézménytől kapta, csak arra kíváncsi, hogy az információ pontos és megbízható-e. Ahhoz, hogy ennek a kihívásnak meg tudjunk felelni, új munkamódszerekre, új együttműködési formákra és közös műszaki megoldásokra lesz szükség, hogy felhasználóközpontú szolgáltatásokat nyújthassunk a jövőben.

Jegyzetek

ALEXANDER, M. – KUNY, T., 2001, Standards and guidelines for digitization projects: Canadian cultural content initiative. http://www.pch.gc.ca/ccop-pcce/pubs/ccop-pcceguide_e.pdf

DCMS, 2001, Culture online, Department for Culture, Media and Sport. http://www.cultureonline.gov.uk/vision.pdf

DEMPSEY, L., 1999, Scientific, industrial and cultural heritage: a shared approach. A research framework for digital libraries, museums and archives. *Ariadne*, Issue 22. http://www.ariadne.ac.uk/issue22/dempsey/

European Commission, 2000, e-Europe action plan, European Commission.

http://europa.eu.int/information_society/eeurope/action_plan / actionplantext/index_eb.htm

European Commission, 2001, Lund principles: conclusions of experts meeting, European Commission.
http://www.cordis.lu/ist/ka3/digicult/lund_p_browse.htm

GILL, T. (ed.) 2002, RLG cultural materials alliance description guidelines, Research Libraries Group. http://www.rlg.org/culturalres/descguide.html

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

JISC, 2001, Working with the DNER : standards and guidelines to build a national resource, Joint Information Systems Committee.

http://www.jisc.ac.uk/dner/programmes/guidance/DNERStandards.html

MILLER, P. – DAWSON, D. – PERKINS, J., 2001a, An international seminar on national digital cultural content creation strategies. UKOLN.

http://www.ukoln.ac.uk/interop-focus/activities/events/digitisation-strategies/outcomes

MILLER, P. – DAWSON, D. – PERKINS, J., 2001b, Standing on the shoulders of giants : efforts to leverage existing synergies in digital cultural content creation programmes worldwide. *Cultivate Interactive*, Issue 5.
http://www.cultivate-int.org/issue5/giants

MILLER, P. – DAWSON, D. – PERKINS, J., 2002, Towards a digital cultural content forum. *Cultivate Interactive*, Issue 5.
http://www.cultivate-int.org/issue7/

NINCH, 2002 The NINCH Guide to good practice in the digital representation and management of cultural heritage materials by the Humanities Advanced Technology and Information Institute (HATII), University of Glasgow, and the National Initiative for a Networked Cultural Heritage (NINCH)
http://www.ninch.org/guide.pdf
http://www.nyu.edu/its/humanities//ninchguide/

UKOLN, 2000, NOF-digitise technical standards, version 1. UKOLN
http://www.peoplesnetwork.gov.uk/content/technical.asp

UKOLN, 2002, NOF-digitise technical standards, version 4. UKOLN
http://www.peoplesnetwork.gov.uk/content/technical.asp

(Az internet-címeket a szerző 2002. november 28-án ellenőrizte.)

A fordító megjegyzései:

1. Országos Elosztott Elektronikus Dokumentum-forrás (Distributed National Electronic Resource, DNER) – A DNER (http://www.jisc.ac.uk/dner/) egy olyan elektronikus gyűjtemény, amelyhez kiegészítő szolgáltatások is járulnak, s egyben kooperációs program is, amely egy hárómeves gyűjtési stratégiát dolgozott ki.
2. MInisterial NEtwoRk for Valorising Activities in digitisation.
3. A cikk megírása óta jelentősen kibővült a résztvevők köre, és Magyarország is bekapcsolódott a munkába.
4. A Hálózati Kulturális Örökség Nemzeti Kezdeményezése (The National Initiative for a Networked Cultural Heritage) 1993-ban jött létre az American Council of Learned Societies, a Coalition for Networked Information és a Getty Information Institute közös projektjeként az Egyesült Államokban; voltaképpen egy olyan nonprofit szövetség, amelyben művészeti, irodalmi és társadalomtudományi szervezetek vesznek részt.
5. Az egyesült államokbeli Research Library Group (Tudományos Könyvtárak Szövetsége) rövidítése.

MEGINDULT A MEK 2.1 – A Magyar Elektronikus Könyvtár több mint 8 éve áll az olvasók, érdeklődők rendelkezésére a világhálón a http://mek.iif.hu címen.

1994 óta (a ma talán utolsó magyar) Gopher szerveren, 1996 óta egy HTML felületen szolgálja ki látogatóikat. A kiegyensúlyozott gyarapodás mellett folyamatosan fejlesztették szolgáltatásaikat (vendégkönyv, teljes szövegű keresés, böngészhető katalógus, web-statisztikák, 3 dimenziós VRML felület), a felület, a rendszer alapjában azonban nem változott.

Több mint 2 éve kezdték el a tervezését egy minden tekintetben megújult, modern, a legújabb nemzetközi követelményeknek megfelelő új MEK-nek, amelynek kialakításában figyelembe vették az olvasók véleményét is.

2003. július 1-jétől a http://mek.oszk.hu címen elérhető az új szolgáltatás. A régi gyűjtemény átválogatása és áttöltése még tart, jelenleg a klasszikus magyar szépirodalom kerül fel. Július 1-jétől lezárták a MEK1 gyarapítását, az új tételek már az új MEK-be kerülnek. Az állomány átválogatása és áttöltése – amelyet eközben párhuzamosan végeznek – még néhány hónapot igényel, ezért egy ideig a két forrás együttes használata javasolt. Az új szolgáltatás fejlesztését az OSZK MEK Osztálya, a programozást a Vitéz Bt., a látványtervet a Phoenx Kft végezte.

Véleményeket az info@mek.oszk.hu címre várnak a szerkesztők.

(Mondován István híre alapján, Katalist, 2003. július 2.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Nemzetközi tevékenységek: a 2002-2006 közötti időszak stratégiai terve

Henrietta Hopkins

A szerző „International policy adviser, Resource: the Council for Museums, Archives and Libraries" c. összefoglalását **Murányi Lajos** fordította. Az előadás 2003. január 29-én a Resource szervezésében a British Library-ben rendezett Globális perspektívák (Global Perspectives) konferencián hangzott el.

1. Bevezetés

A Resource, a múzeumok, levéltárak és könyvtárak tanácsa azért szervezte ezt a konferenciát, hogy elmondhassuk, mit tartalmaz nemzetközi stratégiánk, a *Nemzetközi tevékenység: a 2002-2006 közötti időszak stratégiai terve.* Ezt a munkát Önökkel, egyesült királyságbeli kollégáinkkal együtt akarjuk elvégezni, akik tudják, mit jelent nemzetközi szinten dolgozni. Nagyon fontos, hogy együtt vigyük véghez ennek megvalósítását, ezért fel szeretném vázolni legfontosabb pontjait, szólnék arról a szerepről, amely a Resource-ra és magára a szakterületre vár, törekvéseinkről, együttműködő partnereinkről, stratégiai céljainkról és azokról a speciális programokról, amelyek meghatározzák majd tevékenységünk irányát, és amelyek szakterületünk számára konkrét eredményeket ígérnek.

2. Nemzetközi szerep

2.1 Elkötelezettség

A Resource már tanújelét adta, hogy elkötelezett a nemzetközi tevékenység iránt, amikor is közzétette erről szóló kiáltványát, munkatársakat alkalmazott, hogy ez a téma előbbre jusson, és amikor szé-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

les körben folytatott megbeszéléseket – konzultációk, informális értekezletek formájában és egy külső operatív csoporttal együttműködve – nemzetközi stratégiája kidolgozása érdekében. Szakterületünkkel szorosan együttműködve tovább dolgozunk azért, hogy megvalósíthassuk múlt év szeptemberében közreadott stratégiánkat.

2.2 Befolyás

A Resource egyike a világ azon kevés szervezetének, amelyek múzeumokat, levéltárakat és könyvtárakat fognak össze. Ez biztosítja azt a lehetőséget, hogy komoly befolyása legyen azokban a kérdésekben, melyek érintik a szakterület egy-egy részét vagy egészét. A viták gyakran nemzetközi és nemzeti szinten egyaránt folynak, és a Resource stratégiája révén részt vesz majd ezekben a vitákban, és hasznosítja is ezeknek a tapasztalatait.

2.3 Újfajta gondolkodásmód

A Resource-nak a tengerentúli kollégákkal és szervezetekkel szemben vállalt kötelezettségei újfajta gondolkodásmódot visznek a munkába. Például az elmúlt évben röviden áttekintette azt a munkát, amelyet mások eddig végeztek a múzeumok, levéltárak és könyvtárak fejlesztésében, és több lenyűgöző projektet ismert meg. A svéd múzeumok szövetségének szemináriuma *New times – separate worlds* (Új kor, más-más világok) címmel azt vizsgálta, hogyan reagáljanak a múzeumok a demográfiai mobilitásra és a kultúra internacionalizációjára, és azt is megvizsgálták, hogyan lehetne a múzeum alapfeladatát, a helyi, regionális és nemzeti történelem dokumentálását a multikulturális társadalom és a globális lojalitás valóságához igazítani. Intézményeink jövőjét illetően a holland könyvtáros-egyesület még szokatlanabb megközelítéssel állt elő: nem-könyvtáros szakértőket vont be egy projektbe, amely azt vizsgálta, hogyan néz ki majd hét közkönyvtár 2040-ben Hollandia észak-brabanti körzetében. Felkért egy építészt, egy képzőművészt, írókat, fiatalokat, egy kiállítást tervező céget és barátokat, hogy tervezzenek könyvtárat. Az eredmény: a könyvtári terek újszerű hasznosításának innovatív javaslatai, egy szállodában elhelyezett könyvtár és egy olyan könyvtár, ahol a könyvek úgy vannak elhelyezve, és úgy kereshetők elő, ahogyan az emberi agy tárolja és idézi fel az emlékeket.

Ez csupán néhány példa, mégis nagy segítséget nyújt ahhoz, hogy lássuk, más országokban miként közelítenek a munkánk szempontjából fontos kérdésekhez. Ez igaz az egyes múzeumok, levéltárak és könyvtárak munkájára, de a szakterület egészére is. Ha látjuk, mások hogyan reagálnak egyes kihívásokra, időt és pénzt takaríthatunk meg, megismerhetjük stratégiai kérdésekről vallott nézeteiket, és ez potenciálisan a tevékenységek majdani hálózatát képezheti. Ez a munkamódszer élénk mozgásban tartja majd a Resource-t és szakterületünket egyaránt, de az érdekelteknek és a használóknak is megfelel.

Mindez sokkal könnyebb, amióta tengerentúli kollégáinkkal az Interneten keresztül gyorsan és hatékonyan tudunk kommunikálni, és amióta egyre többen hajlandók nemzetközi konferenciákon részt venni, hogy kicseréljék tapasztalataikat kollégáikkal.

3. Törekvéseink

Szeretnék nemzetközi stratégiánk részletkérdéseire kitérni, és először négy olyan projektet ismertetni, amelyek jól példázzák törekvéseinket, s felvázolják azokat az összefüggéseket, amelyekre nemzetközi programunk az elkövetkezendő három-négy évben összpontosít.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

3.1 Az Egyesült Királyságban folyó nemzetközi tevékenység

A legfontosabb az volt, hogy megtudjuk, ki mit csinál az Egyesült Királyságban nemzetközi téren, ezért felkértük a kulturális örökség konzorciumát (Cultural Heritage Consortium), térképezze fel az angol múzeumokban, levéltárakban és könyvtárakban folyó nemzetközi tevékenységet. A konzorcium a jövő héten fog erről beszámolni, jelentésük felkerül a Resource honlapjára, és március végén nyomtatásban is megjelenik.

Azért kezdtük el Angliában ezt a projektet, hogy a nemzetközi dimenziók beépüljenek a Resource regionális ügynökségeinek kialakítása terén végzett eddigi munkájába, és előbbre jussunk a *Renaissance in the Regions* (Újjászületés a régiókban) jelentés ajánlásainak megvalósításában. A projekt következő szakaszában ugyanez lesz a feladat Skóciában, Walesben és Észak-Írországban; a szakterület ügynökségeivel folytatott megbeszélések során meg fogjuk vitatni az érintett közigazgatási egységek mindegyikében, hogy mi a legjobb megoldás.

Amikor már tisztán látjuk, milyen tevékenységek folynak szakterületünkön, meg is tudjuk fogalmazni, melyek a hiányosságok, van-e lehetőség a bővítésre, és hogy az egyes területeken melyek a képzési és finanszírozási igények. Ez az elemzés fogja szolgáltatni azokat az adatokat, amelyekre a Resource-nak és partnereinek szükségük van ezek megfogalmazásához.

3.2 Tanácsadó pontok létesítése három területen

Előd-testületeink munkája (Museums & Galleries Commission, Library and Information Commission = Múzeumok és Képtárak Bizottsága, Könyvtári-Tájékoztatási Bizottság), továbbá az ágazattal és a külső operatív csoporttal folytatott megbeszélések nyomán megfogalmazódott, hogy három területen van szükség tanácsadó pontokra, mégpedig az export, a nemzetközi finanszírozás és a kulturális javak területén.

3.2.2 Az export

A Resource sikeresen működött együtt az Egyesült Királyság kereskedelmi partnereivel (Trade Partners UK), a British Councillal és a múzeumok egyesületével (Museums Association) egy részmunkaidős múzeumi export-tanácsadói poszt (Museums Export Adviser) létrehozásában. A posztot támogatandó a munkát folytatjuk, de a Resource azt is vállalta, hogy kidolgozza, miképpen lehet ezt a tanácsadást a könyvtárakra és a levéltárakra is kiterjeszteni annak érdekében, hogy az egész szakterületnek legyen egy tanácsadó pontja.

3.2.3 A nemzetközi finanszírozás

A második terület, ahol szükség van tanácsadóra, az a szakterületünket érintő nemzetközi finanszírozási források. Kezdetnek próbálunk tanácsadókat felkérni a nemzetközi finanszírozási források feltérképezésére. A projekt tudatában van annak, hogy ezek a pénzalapok nemcsak közösségi és közigazgatási pénzalapokra korlátozódnak, mint amilyeneket az Európai Bizottság kezel, hanem vannak társasági, magán és alapítványi alapok is. Különösen fontos lenne a az egyesült államokbeli finanszírozási modell figyelembevétele, hiszen nagy hagyományokkal rendelkezik a közszférának juttatott filantróp és társasági adományok terén. A tanácsadók ez év májusában tesznek jelentést, melyről a Resource honlapján adunk majd tájékoztatást.

3.2.4 A kulturális javak

A tanácsadói központok között a kulturális javaké a harmadik: ide tartoznak a levéltári dokumentumok, a könyvtári és a múzeumi gyűjtemények. Ebbe a kérdéskörbe tartozik a *restitutio* [visszaadás], a *repatriatio* [visszahonosítás] és a *spoliatio* [kirablás] kérdése, vagyis a gyűjtemények háborúk és természeti katasztrófák alatti védelme és a kulturális anyagok illegális kereskedelmének a megaka-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

dályozása. A Resource még 2000 októberében megrendelt egy megvalósíthatósági tanulmányt a kulturális értékekkel foglalkozó központi tanácsadó pont létesítéséről. Ez a tanulmány megállapította, hogy „a szükséges információk megtalálhatók az ágazaton belül, de nem használják ezeket, és nincsen olyan ügynökség, amely terjesztené ezeket a szakterületen belül, vagy a publikált információk és a felmerülő gyakorlati problémák között közvetítene." A jelentés végkövetkeztetése az volt, hogy „egy központi tájékoztató pont ezt a célt szolgálná". Az elmúlt két évben a Resource-nál az átfogó nemzetközi stratégia kidolgozásán volt a hangsúly, de most már olyan részletkérdésekkel is kell foglalkozni, mint ennek a módszertana és a többi tanácsadó-pont kialakítása, hogy ezek is megkezdhessék a munkát 2006 márciusáig, a stratégiai dokumentumban megadott határidőre.

3.3 Nemzetközi csereprogram

A konzultációk feltártak egy másik igényt, a múzeumi, levéltári és könyvtári szakemberek támogatását is: vagyis hogy a projektekbe bekapcsolódva más országokban dolgozhassanak, illetve tengerentúli szakemberek is kapjanak támogatást, akik ugyanezt tennék az Egyesült Királyságban.

Ezért stratégiánk alapján hazai és nemzetközi partnerekkel együtt dolgozzuk ki a szakterület csereprogramját. Még csak a legelején tartunk, de szeretnénk minél rugalmasabbá tenni ezt a modellt, hogy a jelentkezők néhány hétig – nagyobb projektek esetén akár hónapokig is – külföldön dolgozhassanak. Szeretnénk a program támogatására ösztönözni az ágazat munkáltatóit is, hogy a beosztottak élhessenek a lehetőségekkel, és a dolgozók felismernék, munkahelyüknek is előnyös, ha visszatérve jobban értik feladataikat. Szeretnénk a tengerentúli kollegákkal hosszú távú partneri viszonyt kialakítani. Igazi cseremodellt szeretnénk, amelyből tanulhatunk azoktól, akik az Egyesült Királyságban – múzeumainkban, levéltárainkban és könyvtárainkban – tartózkodnak, de ők is profitálnának a mi szakembereink külföldi tapasztalataiból.

Támaszkodni fogunk mások – azon külföldi országok – tapasztalataira, akik már rendelkeznek csereprogramokkal, hogy az ágazat számára hasznos és gyakorlatias, konkrét és mérhető előnyökkel járó modell álljon rendelkezésre. A Resource katalizátorként olyan modellt alakít majd ki, amely képes globális közösségek összekapcsolására, hosszútávon fenntartható kapcsolatokat eredményez közgyűjteményeink és a tengerentúli múzeumok, levéltárak és könyvtárak között; és belőle a munkáltatók, a munkavállalók és szakmánk is profitálni fognak az egész világon. A tanácsadó pontokhoz hasonlóan 2006 márciusára tervezzük a működő modell kiépítését.

3.4 Megfelelő információk biztosítása

Stratégiánk utolsó pontja a nemzetközi tevékenységekről ágazatunk számára nyújtott friss információkkal foglalkozik; egy olyan Internet-alapú szolgáltatást akarunk kialakítani, amely összegyűjti a múzeumokról, levéltárakról és könyvtárakról az elérhető, de töredékes nemzetközi információkat. Egy ilyen munkaeszköz javíthatja az ágazatnak a nemzetközi lehetőségekről szerzett ismereteit és saját információinkkal az Egyesült Királyság reagálását is.

4. Az Egyesült Királyságon belüli helyzet

Szeretnék röviden a partnerkapcsolatokról szólni, de előtte érdemes ennek a munkának az egyesült királyságbeli körülményeivel is megismerkedni.

4.1 Regionális ügynökségek

Ez a munka a regionális ügynökségekben koncentrálódik. Jelenleg hat működik: Észak-Kelet, Dél-Ke-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

let, Yorkshire; Kelet-Középföldek, Észak-Nyugat és a Dél-Nyugat; a Nyugat-Középföldek (Midlands) ez év áprilisában, Kelet-Anglia és London jövő év áprilisában fogja létrehozni a magáét. Az illetékes közigazgatási egységekkel (Skóciában, Walesben és Észak-Írországban) olyan egyezményekkel erősítjük meg kapcsolatainkat, amelyekben leírjuk, hogy a nemzetközi politikai fejlődés az egész Egyesült Királyság ügye.

5. Partnerkapcsolatok

Arra szeretnék kilyukadni, hogy partnerek nélkül egyetlen célkitűzésünket sem tudjuk megvalósítani, mivel ezek nélkülözhetetlenek stratégiánk megvalósításához. Örülünk, hogy ezen a konferencián is tovább építhetjük meglévő kapcsolatainkat, és hogy újabbakra is szert tehetünk.

5. 1 A kapcsolatok köre

Ezeknek a partnerkapcsolatoknak a köre a szakterület egészére kiterjed, vagyis a múzeumokra, a levéltárakra és a könyvtárakra, így

- a regionális ügynökségekre – Angliában;
- az érintett közigazgatási szervekre Skóciában, Walesben és Észak-Írországban;
- az országos és nemzetközi szervezetek szakmai testületeire;
- a nemzetközi témákkal foglalkozó nemzeti ügynökségekre, ideértve a British Councilt;
- a nemzetközi kulturális szervezetekre (mint pl. az UNESCO);
- a minisztériumok, ideértve természetesen a Kulturális, Médiaügyi és Sport-Minisztériumot (DCMS), de fontos a külügyi, a gazdasági és ipari, valamint a nemzetközi fejlesztési minisztériummal tartott kapcsolat is (Foreign & Commonwealth Office, Department for Trade & Industry, Department for International Development);
- nemzetközi közigazgatási szervezetekre, ideértve olyan európai intézményeket, mint az Európa Parlament kulturális bizottsága és az Európai Bizottság.

Ez hétféle partneri kapcsolat, melyet stratégiánk szerint létre kell hoznunk. Lesznek bizonyára majd mások is, mi pedig alkalom adtán reagálni fogunk azokra a szükségletekre, amelyek új kapcsolatok kiépítését elengedhetetlenné teszik.

6. Partnerkapcsolatok és akciótervek

Azt is világosan kell látnunk, hogy a Resource nem egyedül akarja finanszírozni és elvégezni stratégiájából következő valamennyi projekt-feladatát: a partnerkapcsolatok jelentik a kulcstényezőt törekvései elérésében. Egy nemzetközi csereprogram például partnerek nélkül sohasem működik. Világszerte léteznek olyan szervezetek, melyek e téren már rendelkeznek tapasztalatokkal, mind ágazatunkban (pl. a *Programme for Museum Development in Africa*), mind azon kívül (pl. a *Voluntary Services Overseas*), amelyekből okulnunk lehet.

Felhasználhatók lennének azok a tapasztalatok is, amelyeket a múzeumi díjjal (*Sharing Museums Skills Millennium Awards*) kapcsolatban szereztünk, de egy olyan stratégiai politikai testületnek, mint amilyen a Resource, már nem felel meg egy olyan modellhez, amilyent meg szeretnénk valósítani, így ezt másutt kell fellelnünk, és az ötlet kidolgozását idehaza, partnereinkkel közösen kell elvégezni a regionális ügynökségek és az érintett közigazgatási egységek bevonásával. Olyan partnerkapcsolati akciótervekre van szükség, amelyek segítenek ennek a modellnek a finanszírozásában és irányításában.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Fontos azt is leszögeznünk, hogy az ágazatot feladatokban való részvételünkkel, nem pedig a mások által elvégzett munka megismétlésével támogatjuk. Van már egy kulturális kapcsolatunk, az EUCLID, amely tanácsadással és támogatással szolgál azok számára, akik az Európai Bizottság kulturális pénzügyi alapjaira pályáznak. Működik továbbá a UKISHELP, amely az Európai Bizottság információs társadalom programjával kapcsolatban nyújt tájékoztatást. Vannak az ágazatot szolgáló információs forrásaink is, pl. a CILIP elektronikus listái, az UNESCO-archívumok és könyvtári portálok. A partnerkapcsolatokra vonatkozó akciótervek konkrét, mérhető eredményeket hoznak majd a Resource és az ágazat számára.

7. Stratégiai célok

A stratégiai célokat 5 témacsoportban foglalhatjuk össze:

- politika és érdekérvényesítés,
- stratégiai kérdések,
- együttműködés és kapcsolatok,
- információk,
- finanszírozás.

A következőkben sorra vesszük ezeket a célokat, és néhány mondatban összegezzük tevékenységünknek azokat az irányait és vállalásait, amelyek stratégiánkban szerepelnek. Ezek jelentik programjaink hátteret.

8. Politika és érdekérvényesítés

Politika és érdekérvényesítés alatt azt értjük, hogy kiállunk az ágazat értékei mellett a globális környezetben azáltal, hogy hozzájárulunk a nemzetközi napirendek témáihoz, azokat befolyásolni próbáljuk, és az ágazat sorsát befolyásoló témákban lobbizunk az adott kormányközi és nemzetközi szervezeteknél.

8.1 Interfész

A Resource megfelelő helyzetben van ahhoz, hogy egy-egy területen interfészként működjék az egyesült királyságbeli ágazat és a tengerentúli szervezetek, intézmények között. Például nemrég felkérést kaptunk a portugál kulturális minisztériumban működő Portugál Múzeumi Intézettől, tájékoztassuk őket, hogyan történik a kiemelkedő fontosságú gyűjtemények értékelése. Bármelyik múzeumhoz fordulhattak volna információért, de a Resource számára alapvető fontosságú, hogy maga adjon felvilágosítást, és arra törekszik, hogy koncentráltan érkezzenek hozzá a szóban forgó múzeumokra vonatkozó információkérések.

8.2 Lobbizás fontos kérdésekben

Az ágazatot érintő fontos területeken lobbizunk, ha erre igény mutatkozik. Jó példa erre a Resource legutóbbi válasza az Európa Parlament egyik, a közszféra dokumentumainak újrahasznosítására és kereskedelmi kiaknázására tett irányelv-javaslatára; kifejtettük, hogy ellenezzük ezeket a módosításokat, mert veszélyeztetik kulturális intézményeink pénzügyi működését. Úgy tűnik, hatott az Egyesült Királyságból érkezett koordinált válasz az Európai Bizottságra, és reméljük, ez pozitívan befolyásolja majd a javaslat végleges megszövegezését.

8.3 A vonatkozó egyezmények támogatása

Az egyik munkacsoport a hozzáférés akadályaival foglalkozik majd. Stratégiánk fontos, érdekérvényesítéssel foglalkozó szakaszának lényeges elemét alkotja annak kimondása, hogy másokkal együtt küzdünk azoknak a kérdéseknek a hangsúlyozásáért, amelyek a kulturális jogoktól megfosztott népeket

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

érintik. Ezért támogatunk olyan egyezményeket, mint az Egyesült Nemzetek Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának a 27. cikke: „Minden személynek joga van a közösség kulturális életében való szabad részvételhez, a művészetek élvezéséhez, valamint a tudomány haladásában és az abból származó jótéteményekben való részvételhez." Nemzeti ügynökségként egyik fontos feladatunk, hogy a nemzetközi viták során hangot adjunk az Egyesült Királyság véleményének minden fontos kérdésben.

8.4 Hatásvizsgálatok

Elsődleges fontosságú érdekérvényesítő szerepünk szempontjából, hogy megfelelő adataink legyenek arról, miképpen befolyásolja a nemzetközi tevékenység ágazatunkat és az általa szolgált közösségeket. Stratégiánkban megfogalmaztuk, folyamatos kutatási programba kezdünk, hogy kimutassuk, az ágazat nemzetközi tevékenysége kihat az Egyesült Királyság gazdaságára, az Egyesült Királyságban folyó munka minőségére, a hatékony partnerkapcsolatokra, az ágazat finanszírozására és azokra a kérdésekre, melyek majd csak a későbbiekben merülnek fel. Ezt nem lehet azonnal elvégezni, és nem is szabad addig, míg az alapokat le nem raktuk azokkal a tevékenységekkel, melyekről stratégiai törekvéseinkkel kapcsolatban már beszéltem. Ha már összegyűjtöttük ezeket az adatokat, a munkaeszközöknek széles arzenálja áll majd rendelkezésünkre a nemzetközi elkötelezettség eredményeinek kifejezésére.

9. Stratégiai kérdések

A Resource tevékenységének mindegyike rendelkezik nemzetközi dimenzióval, ezeket fel kell tárni. Az ágazat gyűjteményei, információi és szolgáltatásai, elérhetőségük és rendelkezésre bocsátásuk a nemzetközi tevékenységhez való csatlakozás elsődleges kapcsolódási pontjai. Ha ezek elszigeteltek, korlátozott a jelentőségük a múzeumok, levéltárak és könyvtárak használói számára. Sokkal több értelme van, ha globális összefüggésbe helyezik őket. Jó példája ennek a *Peregrinus-projekt.* A látogató az angliai Bath-ban, a római kori fürdőben egy olyan oltárt lát, amelyen Peregrinus neve szerepel. Ez önmagában is érdekes, de amikor kiderül, hogy a név *vándor*t jelent, Peregrinus pedig a Rajna-vidékről származik, és keresztül-kasul beutazta a Római Birodalmat, sőt azon túl is járt, az oltár egészen új összefüggésbe kerül, és része már nemcsak a brit, hanem az európai történelemnek is. A *Culture 2000* által finanszírozott projekt során, melynek vezetője a római kori fürdő volt (és amelyben négy ország hat intézménye is részt vett), animációk is készültek, hogy a régészeti leletek hátterét is megvilágítsák a látogatók számára.

Ezzel elérkeztünk stratégiánk stratégiai kérdéseihez. Ebben a részben a stratégiai témák azokkal a dolgokkal foglalkoznak, amelyek a Resource alaptevékenységének elemei, és mindegyiknek van nemzetközi dimenziója.

10. Témák és fejlemények

Célunk annak biztosítása, hogy az ágazat tudomást szerezzen a nemzetközi szintű stratégiai kérdésekről és fejleményekről, ezekhez járuljon is hozzá, és okuljon a későbbi vitákból. Ebbe beletartozik:

- az információs és kommunikációs technológia (ICT),
- a tudás,
- a tanulás, hozzáférés és a társadalom bevonása,
- a gyűjteményszervezés,
- a szakmai fejlődés és
- a szabványok.

Továbbá azok is idetartoznak, melyeknek alapeleme a nemzetközi tevékenység, úgymint a szakérte-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

lem és a szolgáltatások, valamint a kulturális értékek tengerentúli exportja.

11. Együttműködés, kapcsolatok

A célunk az, hogy elősegítsük és ösztönözzük a múzeumok, levéltárak és könyvtárak, tanácsadó testületek és a hasonló munkát végző szervezetek közötti nemzetközi együttműködést. Ennek lényege: hosszú távú és hatékony kapcsolatok ápolása, amelyek hozzájárulnak a nemzetközi fejlődéshez.

Együtt kívánunk dolgozni valamennyi érintett közigazgatási szervvel, szervezettel és ügynökséggel Angliában, Skóciában, Walesben és Észak-Írországban azért, hogy összehangoljuk nemzetközi politikánkat az említett stratégiai kérdésekre összpontosítva. Ez a konferencia fontos eleme a hazai és tengerentúli partnerek közötti együttműködés fejlesztésének. A holnapi munkacsoportok eszmecseréiben számos stratégiailag elsődleges terület szerepel majd, amelyeken közösen tudunk munkálkodni nemcsak rövidtávon, hanem a későbbiekben is.

12. Információk

Szükség van egy információs portálra, hogy biztosítani lehessen az összefüggést és a kellő koncentrálást az információknak abban a tömegében, amely az ágazatról és annak egyes területeiről rendelkezésünkre áll, és amit pillanatnyilag nem tudunk hatékonyan kihasználni. Az információforrások töredékesek, még nem tudatosodott, hogy szétsugárzásuk mindhárom területen hasznos. Ha ezt támogatnák, alkalmazhatók lennének a stratégiában – és az ágazatban – megfogalmazott célokkal közvetlenül összefüggő, koncentrált információkat közvetítő forrásként.

Az a célunk, hogy a közgyűjteményi ágazat hozzájusson azokhoz az információkhoz, melyekre a nemzetközi kihívásokra – és az így felmerülő lehetőségekre – adandó válaszoknál szüksége lehet. Ennek az információcserének lényeges része a már említett, nemzetközi tevékenységeket feltérképező projekt. Az ebből a munkából eredő modellek azt sugallják, hogy a lehetőségek ismeretének hiánya akadályozza az ágazat nemzetközi tevékenységét. A hatékony információközlés lenne az első lépés ennek az akadálynak az eltávolításához.

Több módszert is kipróbálunk ennek a témának a keretében, így esettanulmányok gyűjtését és közreadását, megbízottak alkalmazását a megfelelő országokban, szakemberek megbízását a nemzetközi konferenciákon lezajlott viták ismertetésére, olyan munkák elvégzésére adunk megbízást, melyek hiányzó ismereteinket pótolják, és az elkészült jelentések publikálását. Az eredmények az információs portálra is felkerülnek.

13. Finanszírozás

Ezen a stratégiai területen is másokkal együtt fogunk működni, elsősorban a regionális ügynökségekkel és az Európai Bizottság kapcsolati pontjaival (a kulturális és az információs társadalom programokban egyaránt), hogy az idevonatkozó finanszírozási információkat az ágazat tudomására hozzuk. A kihívást az ágazat számára az jelenti, hogy meg kell találnia ezeket a forrásokat, és megfelelő módon ki is kell aknáznia ezeket. A Resource, a korábban már említett kutatási projekt segítségével, és más, ebből eredő munkák révén, meg fogja találni ezeket a forrásokat, propagálja ágazatunk fontosságát a finanszírozók számára, regionális ügynökségekkel együttműködve megfogalmazza az ágazat szükségleteit, és megkeresi azokat a módozatokat, amelyekkel ezek az elemek összeilleszthetők.

A stratégiában kidolgozott akció-feladatok közé tartozik az azokkal az intézményekkel való együttműködés, akik ezt biztosítják, vagy azoknak a kivá-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

lasztása, akik ott dolgoznak, ahol ennek a biztosításában rések mutatkoznak.

A régiókban zajló változások az információk biztosításának kétféle megközelítését kívánják: országos szinten az információkat összesítő ügynökségen keresztül, regionálisan pedig lehetőleg a regionális pénzügyi ellátó egységeken át kell megoldani az információk szétsugárzását.

14. Összpontosítás a jövőre

Kényelmes dolog lenne, ha a Resource nem összpontosítana a nemzetközi témákra, és befolyásolásuk helyett épphogy csak reagálna a külső történésekre, vagy esetlegesen, nagy vonalakban követné csak stratégiáját, nem pedig arra a három-négy kiemelt területre összpontosítana, amelyekben komoly szerepet kaphat. Nem ezt a könnyebbik utat választjuk, mert ez nem eredményezne olyan sajátos, stratégiai eredményeket, amelyre szakterületünk jövőbeli fejlődéséhez szükség van, hanem – ahogy már körvonalaztam – olyan munkát akarunk végezni stratégiánk érvényessége alatt, amely 2006 utáni tevékenységünk kereteit is meghatározza.

Ezen a konferencián azt kérjük Önöktől, hogy a csoportmegbeszélések során készítsenek legalább három fontos stratégiai célt tartalmazó listákat; ezeket majd honlapunkon közzé tesszük a konferencia-előadások részeként, és majd továbbfejlesztjük a megfelelő együttműködési kapcsolatokkal és partnerségi akciótervekkel; partnereinkkel együtt csereprogramot dolgozunk ki, továbbá tanácsadó pontokat és információs portált is létesítünk.

15. Összefoglalás

Ezek a teendők következetességet és világos célokat visznek munkánkba, mutatják nemzetközi napirendekhez való csatlakozásunkat, és lehetővé teszik munkánk pozitív hatásainak felmérését az ágazat jövője szempontjából. Magas mércét alkalmaznak az Egyesült Királyság múzeumaiban, levéltáraiban és könyvtáraiban, de sokkal többet lehetne elérni olyan nemzetközi kötelezettségek vállalása révén, amelyek kollektívan fejlesztik felkészültségünket, tudásunkat, és tapasztalatokkal szolgálnak. A Resource nemzetközi stratégiája ehhez nyújt keretet, és olyan megoldásokat kínál, amelyekkel e törekvések meg is valósíthatók.

A határon túli magyar irodalom hete Székesfehérváron és Fejér megyében c. rendezvénysorozaton, melyet a székesfehérvári Szent István Művelődési Ház, a Vörösmarty Mihály Megyei Könyvtár, a Vörösmarty Társaság és az Árgus Alapítvány közösen szervezett, 2003 szeptember 24-25-én *Konfliktusok és megbékélés. A magyar nemzetiség és az államalkotó ország közösségeinek együttéléséről alkotott kép a kortárs határon túli irodalmakban* témakörben hangzanak el előadások, majd szeptember 26-án *Az információs társadalom és nemzeti identitás. Hozzájárulhat-e a világháló a határon túli magyar irodalom (re)integrációjához. Internetes irodalom - kisebbségben is?* kérdésekről beszélgetnek az előadók és a résztvevők. Balla D. Károly vitaindítója a http://www.hhrf.org/ungparty/kon/fehervar címen olvasható.
(Arató Antal, Moldován István híradása, Katalist, 2003. szeptember 12.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A Neumann Kht. tevékenysége

Kiemelkedően közhasznú szervezetünk közhasznú tevékenysége során az alábbi közfeladatokat látja el az alapító okirat szerint, mely tevékenységekre az Alapító „Közhasznú szerződést" kötött társaságunkkal: 72.40. Adatbanki tevékenység és 92.51. Könyvtári tevékenység.
Közhasznú társaságunk nem nyújt támogatásokat, esetenként adománykérését sajtó útján, levél formájában vagy a honlapján – www. neumann-haz.hu – hozza nyilvánosságra.

A Neumann Kht. 2002. december 31-ei, a könyvvizsgáló által auditált közhasznúsági jelentés jellemző adatai (eFt-ban)

Befektetett eszközök:	54 398
Forgóeszközök:	84 258
Aktív időbeli elhatárolás:	21 527
ESZKÖZÖK ÖSSZESEN:	160 183
Saját tőke:	54 155
ebből: induló tőke:	5 000
tőkeváltozás:	49 155
ebből tárgyévi eredmény:	7 912
Kötelezettségek:	18 366
Passzív időbeli elhatárolások:	87 662
FORRÁSOK ÖSSZESEN:	160 183

Az eredménykimutatás legfontosabb adatai (eFt-ban)

Értékesítés nettó árbevétele:	4 488
Egyéb bevételek:	348 900
Üzleti tevékenység eredménye:	2 272
Adózás előtti eredmény	7 954
Tárgyévi eredmény:	7 912

KULCSSZAVAS KERESÉS – A Könyvtári Figyelő on-line arcívumának (http://www.ki.oszk.hu/kf) kulcsszavas keresője elérhető a Könyvtári Intézet főoldaláról (http://www.ki.oszk.hu).
A keresőt a FreeFind ingyenes keresőszolgálat működteti, amit a keresett szó vagy kifejezés megadása után az enter billentyűvel vagy a 'Keresés' nyomógombbal indíthatunk el. A kereséshez útmutató a 'Súgó' menüpontban vagy a http://www.ki.oszk.hu/searchhelp.html címen található.
(Payer Barabara híre, Katalist, 2003. július 8.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Könyvtárak az Európai Közösség „Az információs társadalom technológiái" (IST) programjaiban

Dippold Péter

Annak bizonyítására, hogy a könyvtáraknak milyen fontos szerepet tulajdonítanak az Európai Unióban, elegendő talán az a tény, hogy a Közösség az 1990-es évek elejétől folyamatosan támogatja a könyvtári információ- és kommunikációtechnológiai fejlesztéseket. A harmadik keretprogramban (közkeletű rövidítéssel FP3), amely 1990-ben kezdődött, a könyvtárak a hét fejlesztési terület egyikét alkották. A következő periódusban, amely az 1994–1998 közötti időszakban zajlott, a könyvtárak szintén önálló programok keretében pályázhattak: ekkor 13 programra írtak ki felhívást.[1] A támogatás az ötödik keretprogramban (FP5) is tovább folytatódott az 1998–2002 közötti periódusban.

A közép- és kelet-európai országok könyvtárai számára 1994-től vált lehetővé az uniós programokhoz csatlakozás. Ekkor az Európai Bizottság és az Európai Tanács közös konferenciájára (Library development in Central and Eastern Europe: from assistance to co-operation. An investment for the future) már meghívást kaptak a kelet-és közép-európai országok szakemberei is. A konferencia nyomán született döntés arról, hogy a régió intézményei csatlakozhatnak a már folyó programokhoz. Az Európai Bizottság tíz országgal kötött együttműködési megállapodást a programokban való részvételről. Ezek: Bulgária, Csehország, Észtország, Lengyelország, Lettország, Litvánia, Magyarország, Románia, Szlovákia és Szlovénia voltak. Az 1994–1998 közötti pályázati periódusról készült kimutatás szerint hazánk viszonylag aktív volt, a 22 közép- és kelet európai résztvevő között hat magyar szerepelt (összehasonlításképpen az utánunk következő lengyelek mindössze három intézménnyel ren-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

delkeztek). A kilenc programban részt vállaltak magyar intézmények, könyvtárak, kormányszervek és magáncégek is.[2]

Az ötödik keretprogram (FP5)

Az 1998-ban kezdődött ötödik keretprogram más tematika alapján alakította ki pályázati rendszerét, filozófiája jelentősen különbözött az elődeitől. A program megalkotóinak célkitűzése az volt, hogy a jelentősen csökkentett számú kutatási terület azokra a társadalmi-gazdasági kihívásokra koncentráljon, amelyekkel Európa ekkor szembesült. A kutatási területeken belül kombinálták a technológiai, ipari, gazdasági, társadalmi és kulturális szempontokat. Tehát nem az intézmények oldaláról indultak ki, hanem a fejlesztési cél megfogalmazásából, amelyhez azután a különböző területeket képviselő intézmények hozzáadhatták sajátos profiljukat. Ez a könyvtárak szempontjából azt jelentette, hogy míg korábban elkülönített könyvtári telematikai programokra pályáztak, most újabb lehetőségek adódtak számukra a pályázati kiírásokban megfogalmazott céloktól függően.

A keretprogram összesen 23 ún. kulcsakciót fogalmazott meg, amelyek többsége nem tartozott kifejezetten a könyvtárak szokásos célterületei közé; ezek általában a társadalmat tágabban érintő témák voltak: pl. életminőség, energia, környezetfejlesztés stb. Közülük a legtöbb lehetőséget a könyvtárak számára a **„Az információs társadalom technológiái" (IST)** összefoglaló cím alatt futó akcióprogramok nyújtották. Ez a kulcsakció természetesen további alprogramokra tagolódott, melyek között sok könyvtár megtalálta helyét a „multimédia tartalmak és eszközök" című akcióban, annak is a „digitális örökség és kulturális tartalom" részprogramjában.

Az IST program mellett az Európai Unió egy másik politikai jellegű kezdeményezéssel, az **eEurope** programmal erősítette meg szándékát a digitális technológiák fejlesztésére. Az Európai Bizottság 1999. decemberében fogadta el ezt a kezdeményezést, amely a tagországok digitalizálási tevékenységét fogja össze.[3] E két program határozza meg az Európai Unió közép- és hosszú távú politikáját, és folytatódik a 2002-ben indult hatodik keretprogram tematikájában is.

E cikknek nem célja, hogy az Európai Unió teljes pályázati rendszerét áttekintse (ehhez feltehetően nem is lenne elégséges a Könyvtári Figyelő egy számának terjedelme...). A lehető legrövidebb úton igyekeztem eljutni a könyvtárak szempontjából kulcsfontosságú DIGICULT programhoz, amelyhez számos ponton kapcsolódnak Európa – köztük Magyarország – könyvtárai.

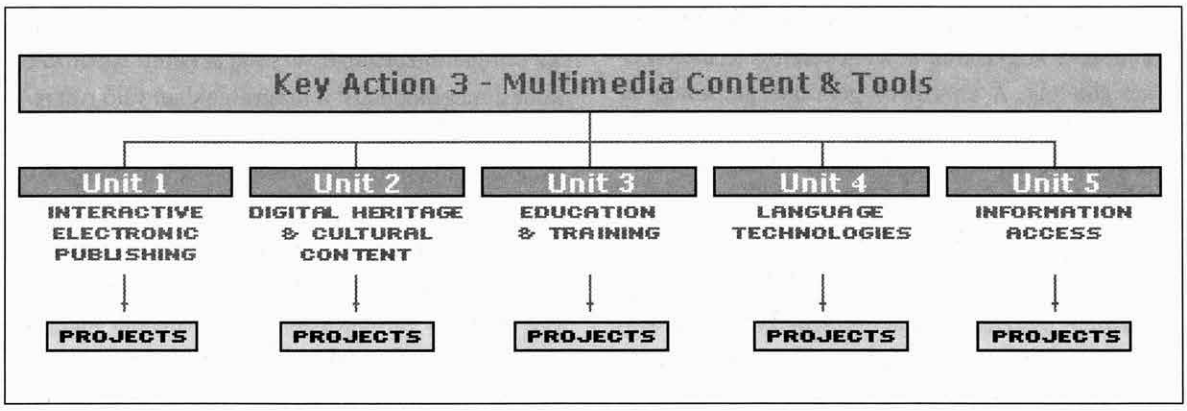

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Digitális örökség és kulturális tartalom (DIGICULT)

A következőkben a kulturális örökséghez kapcsolódó projekteket összefogó DIGICULT programot ismertetem (1998-2002).

Mint említettem, a keretprogram filozófiája szerint a pályázatoknak nem egyes intézménytípusok, hanem a támogatásokon keresztül a társadalomra és gazdaságra tett hatás erősítése volt a célja. Ezért az IST kulturális programokért felelős szervezete (Cultural Heritage Applications Unit) ennek szellemében egy jelentést készített a beérkezett pályázatok társadalmi-gazdasági hatásának vizsgálatáról a digitális örökség és kulturális tartalom témakörben. A vizsgálat kimutatta, hogy a programok a következő négy területen lehetnek jelentős befolyással az európai társadalmakra:

- a tartalom-előállítással foglalkozó, vagy abba bekapcsolódó intézmények számára bemutató helyek és üzleti modellek kifejlesztése;
- az egyének és a digitális szolgáltatások közötti természetes és használóbarát párbeszéd (interakció) javítása;
- az állampolgárok tudásának gazdagítása a kultúrához és a tudományos eredményekhez való jobb hozzáférés által, továbbá az információs társadalom tudásbázisának és készségeinek fejlesztése az intézmények, szervezetek és egyének fokozódó részvétele révén a tanulásban;
- az európai polgárok nyelvi sokszínűségének megőrzése, ami egyúttal a nyelvek közötti kommunikációt is segíti a globalizálódó piac körülményei között.[4]

A könyvtári pályázatok egyértelműen a kulturális örökség témája köré csoportosultak. A DIGICULT kutatási témái alapján ez egyáltalán nem meglepő, hiszen ezek több szinten találkoznak a könyvtári fejlesztések trendjeivel.

A témakörök a következők voltak: **digitális könyvtárak** támogatása; a múzeumok, könyvtárak, levéltárak kulturális kincseihez való **felhasználóbarát hozzáférés** biztosítása; a múlt **újszerű** bemutatására irányuló **technikák** kidolgozása; a helyi, regionális kulturális örökség **dokumentálása**.

Meg kell jegyezni, hogy az ötödik, és még inkább a következő, hatodik keretprogram is főképpen a technológiai fejlesztést célozta meg, a programokból igazán profitáló intézmények nem csak a közszférából kerültek ki. A projektekben együtt vettek részt a köz- és magánszektor különböző szereplői: könyvtárak, múzeumok és galériák, levéltárak, régészeti adatbankok, műsorsugárzók archívumai, film- és videoarchívumok, iskolák, egyetemek és kutatóközpontok, elektronikus szolgáltatók, információs és telekommunikációs társaságok, multimédia cégek és gyártók is.

Ebben a körben a könyvtáraknak széles körűen kellett lobbizniuk a pályázatok elnyerése érdekében. Csak azoknak a könyvtáraknak volt lehetőségük a bekapcsolódásra, amelyek fejlett partneri kapcsolatokkal rendelkeztek, és informatikai-technológiai fejlesztést tűztek ki célul. Természetesen a digitális könyvtárak és a hozzáférési technológiát fejlesztő intézmények előnyt élveztek a pályázatok során. A projektek áttekintése alapján megállapítható, hogy a munkamegosztásban a közintézményként működő gyűjtemény általában a tartalmat, a technikai partner a fejlesztést-technológiát adta a tevékenységhez.

A DIGICULT programban megfogalmazták, milyen haszonnal jár a közgyűjtemények számára a részvétel:

- fejlesztik a hozzáférést saját gyűjteményükhöz, mégpedig minőségi és mennyiségi szempontból egyaránt;
- erősödik a speciális célcsoportok elérésének lehetősége (fiatalok, hátrányos helyzetűek stb.);
- szélesítik oktatási tevékenységüket (pl. on-line tananyagok készítésével);

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

- biztosítják gyűjteményük jövőbeli elérését (pl. komplex kiállítások hosszú távú digitális megőrzésével);
- bevételeket termelnek digitalizált gyűjteményeik hasznosításából a web-kereskedelemben;
- a felhasználók számára pedig lehetségessé válik, hogy:
  - könnyen kereshessenek a kulturális örökség területén magas színvonalú információkat on-line adatbázisokból, amelyek az elektronikus tanulásban és a kutatásban egyaránt hasznosíthatók,
  - on-line módon kezelhessék a digitális műalkotásokat (pl. saját digitális gyűjteményt hozhatnak létre), közös érdeklődési területükön mások számára is közzétehetik és dokumentálhatják anyagaikat (pl. saját személyes élményeikkel, emlékeikkel hozzájárulhatnak a helytörténeti archívumokhoz), élvezzék a kulturális örökséghez kapcsolódó szolgáltatások elérésének új, felhasználóbarát lehetőségeit (pl. kulturális-történelmi számítógépes játékok, interaktív kalauzok, amelyek múzeumok honlapjaihoz kapcsolódnak az interneten stb.).

A DIGICULT program keretein belül 1998-tól kezdődően öt felhívást adtak ki, amelyekből több közelről érintette a könyvtárakat. Ezek az interaktív elektronikus publikációkkal, a digitális örökséggel és kulturális tartalommal, képzéssel és tréninggel, nyelvi technológiákkal, valamint az információk elérésével kapcsolatosak voltak. A DIGICULT 110 projektet fogadott el, ezek 35 országból 688 partnert fogtak össze[5]. Szakterületi megoszlás szerint a pályázók 40%-a a kulturális, 30%-a az ipari, és 30%-a a kutatási szektorból került ki.

Néhány projekt a DIGICULT keretében

A digitális könyvtárak együttműködésének tipikus példája a **DELOS** projekt[6]. A digitális könyvtárak kiválósági hálózata program 1996-tól az Európai Unió negyedik keretprogramjának keretei között indult, majd „Az információs társadalom technológiái" alprogramjaként 2000-től folytatódott. Fő célkitűzése a digitális könyvtárakkal kapcsolatos kutatások előmozdítása, az elért eredmények bemutatása, a közös üzemeltetés problémáinak megoldása, modellek és technikák kipróbálása, szabványok meghatározása és kapcsolatépítés a fentebbi problémákkal foglalkozó kutatókkal. Tevékenységi formáiban nagy hangsúlyt kap az alapkutatás és az oktatás. A programban 52 európai intézmény vesz részt, többek között egyetemek, kutatóintézetek és könyvtárak.

A DELOS programban magyar részről a kezdetektől részt vesz a Magyar Tudományos Akadémia Számítástechnikai és Automatizálási Kutatóintézete. A Könyvtári Intézet a program vége felé lengyel közvetítéssel csatlakozott a projekthez. Részvételünk egyik eredménye az a konferencia is, amelynek előadásai a Könyvtári Intézet honlapján olvashatóak[7], valamint tapasztalatcserék szervezése egyéb intézmények, többek között az OSZK és a Neumann Ház bevonásával.

A **Cultivate** program tevékenységi területe a könyvtárakat, múzeumokat és levéltárakat ölelte fel. Elsődleges célja az említett három területen keletkezett információk áramoltatása, kereshetővé tétele, a kulturális örökség intézményeinek közös európai hálózatba csatlakoztatása volt. Az információk egy más szintjét képviseli a Cultivate Interactive című web-magazin, amely angol nyelven elérhető a Cultivate EU honlapján[8]. A magazinban számos cikk olvasható az IST által szponzorált projektekről, illetve a kutatási eredményekről. Az e-folyóirat rengeteg linket is tartalmaz hasonló jellegű kutatásokhoz, talán a legteljesebb gyűjteménye a DIGICULT programmal kapcsolatos cikkeknek. A harmadik, személyes információs szintet a Cultivate-list elektronikus levelezőlista képviselte, amely lehetőséget adott az érdeklődőknek kérdéseik feltételére, illetve a partnerek rendszeres kapcsolattartására. A

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Cultivate program megkönnyítette az áttekintést a múzeumok, könyvtárak és levéltárak különböző adatairól, szolgáltatásairól, produktumairól. A program több információs szinten nyújtott szolgáltatásokat, elsősorban koordinációs tevékenységgel erősítette a három közgyűjteményi terület közötti kapcsolat fenntartását.

A **PULMAN** program a közkönyvtárak, helyi múzeumok és levéltárak együttműködésének és teljesítményének erősítésére indult 2001-ben. A projekt tevékenysége szervesen kapcsolódott a már említett eEurope akciótervhez, beleértve a modern közszolgáltatások fejlesztését, mint pl. az e-kormányzat, e-tanulás, e-egészségügy stb. A projekt távolabbi célkitűzései között szerepel a nemzeti internet elérési pontok kiépülése után a helyi digitális tartalmak fejlesztése, amely lehetővé teszi a különböző típusú közgyűjtemények helyi szintű együttműködését. A programnak sikerült megvalósítani egy valóban európai szintű összefogást a közgyűjtemények területén: 37 ország vett részt munkájában. Egyik legfontosabb kézzel fogható eredménye egy 20 nyelvre lefordított útmutató[9], amely a digitális formában meglévő, közkönyvtárak számára fontos szolgáltatásokat tartalmazza. A program magyarországi szervezője, a Publica Magyar Könyvtári Kör, különös figyelmet fordított rendezvényei során a hátrányos helyzetű felhasználóknak nyújtandó szolgáltatásokra. A PULMAN projekt zárásaként tartott konferencián 2002. márciusában nagy hatású kiáltványt fogadtak el, amely hosszú távon meghatározza a közkönyvtárak leendő feladatait, tevékenységi körét. Az Oeirasi Felhívás nevű dokumentum magyar fordítása is elkészült, publikálása a szaksajtóban folyamatban van.

Említésre érdemes az elmúlt időszak projektjei közül a TEL, amely nemzeti könyvtárak digitális állományához való közös hozzáférést dolgozta ki, a LIBECON, amely az összehasonlító könyvtári statisztikák fejlesztésén munkálkodott, a MINERVA, amelyben az európai kulturális minisztériumok, mint a kulturális örökség tartalmának hordozói szerveződtek hálózatba. A CELIP program kifejezetten a kelet- és közép-európai országokat célozta meg a tartalomszolgáltatókkal kötendő licenc-szerződésekre való felkészítéssel. A Cultivate web-magazinhoz hasonlóan a közgyűjteményi szektorok közötti információáramlást segíti elő a Digicult Forum projekt, amely elektronikus hírlevélben tájékoztatja az aktuális eseményekről az olvasókat.

A hatodik keretprogram (FP6)

A keretprogram általános, de ambiciózus célkitűzése nem kevesebb, mint az Európai Unió vezető gazdasági térséggé válásának megvalósítása 2010-ig. Ennek érdekében teljes költségvetésének majdnem 4%-át (17,5 milliárd euró) a tagországok kutatási és technológiafejlesztési támogatására fordítja. Ennek keretét adja az ún. Európai Kutatási Térség (ERA) megvalósítása.[10]

Az FP6 támogatási rendszere a 2002-2006 közötti időszakot öleli át. Filozófiája nagy vonalakban követi elődjéét, tehát nem kutatási területek vagy intézménytípusok alapján határozza meg a fejlesztés irányait, hanem néhány, jövőbe mutató társadalmi-gazdasági cél megfogalmazásával. Szemben az FP5-tel, a jelenlegi átfogó programban néhány változtatásra is sor került terminológiai és tartalmi szinten egyaránt. Az FP5-ben 13 kulcsakciónak nevezett egységek száma az FP6-ban hét kiemelten kezelt témára csökkent, amelyek közül az egyik (a könyvtárosok szerencséjére...) változatlanul „Az információs társadalom technológiái" címet viseli. Az új program rendszerében tehát megmaradt a korábban a könyvtárak számára legtöbb lehetőséget nyújtó keret.

A kutatási célok megvalósításának eszközei a korábbiakhoz képest újabbakkal bővültek. Ezek az Oktatási Minisztérium honlapjáról idézve a következők:

Integrált projektek: A hét tematikus prioritás olyan kiemelt szakterületein szervezendők, melyek

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

egyrészt fontos társadalmi-gazdasági célokat szolgálnak, másrészt Európa gazdasági versenyképességét erősítik. Az integrált projektek evégett gyűjtsék össze az ismeretek kritikus tömegét, integrálják az innovációs lánc valamennyi szakaszát (kutatás, fejlesztés, demonstráció, képzés, technológia-transzfer és -értékesítés). Az integrált projekt irányítását nagyfokú autonómia jellemzi. Az ilyen projektekbe új partnereket is be lehet vonni, valamint részcélok elérésére pályázatot lehet hirdetni. Integrált projekt szervezéséhez legalább három, különböző EU-tagországból vagy társult országból származó partnerre van szükség.

Tartamuk: 3–5 év

Kiválósági hálózatok: Mindenekelőtt a hét tematikus prioritás területén szervezendők, hogy az európai kutatási összkép töredezett jellegén javítsanak és a kutatási tevékenységet koordinálják. Elsődleges céljuk nem konkrét termékek, eljárások és szolgáltatások fejlesztése, hanem a partnerek tudományos-technológiai ismereteinek kölcsönhatása és a résztvevők kölcsönös specializálódása. A kiválósági hálózat azt jelenti, hogy a partnerek közös intézkedés-csomagot fogadnak el és hajtanak végre, melynek része a kutatócsere és a képzés is.

Tartamuk: 5 évre szóló vagy hosszabb távú együttműködéshez elegendő

Az EU részvétele a tagállamok nemzeti kutatási programjaiban (169. paragrafus): Ez az új eszköz arra való, hogy általa az EU a nemzeti és regionális programok koordinálásában és támogatásában részt vegyen. A terv jogalapja az úgynevezett „169. paragrafus" (169 EG-V). Konkrétan a munkaprogramok harmonizálása, a pénzeszközök utalásának koordinálása és közös pályázati kiírások megjelentetése van napirenden".[11]

DIGICULT helyett: tanulás és hozzáférés

A korábbi periódusból ismertetett DIGICULT program célkitűzései némileg átalakultak, a téma teljes címe az FP6-ban „Technológiailag támogatott tanulás és a kulturális örökséghez való hozzáférés" lett. A programban tehát összevonták a digitális örökség és a tanulás két nagy témakörét.

A megfogalmazott célok szerint a tanulás eredményességének és költséghatékonyságának növelése mellett nyitott rendszerek és szolgáltatások oktatási alkalmazása szükséges. A program támogatja a mindenütt jelenlevő, kísérleti jellegű és szövegalapú tanulást és a virtuálisan együttműködő tanulási közösségeket, valamint új típusú médiumok bevonását a tanulás folyamatába.

A digitális örökség kapcsán a program továbbra is az elérhetőségre, a láthatóságra és az európai kulturális és tudományos források kereskedelmi értékének felismerésére koncentrál. Ennek érdekében a digitális könyvtári szolgáltatások fejlesztésére, széles sávú elérhetőségre és az európai kultúra, történelem és tudomány interaktív bemutató helyeinek kiépítésére van szükség. A DIGICULT folytatásaként itt is említésre kerül a kulturális turizmus fejlesztésének fontossága, valamint a film- és videoanyagok digitális helyreállításának és megőrzésének szükségessége.

A cikk megírásának idején éppen lezárult az első pályázati periódus, eredményeiről még nem készülhetett kimutatás. A beérkezett folyamodványok számáról azonban igen: az IST 2002 áprilisában lezáródott kiírására összesen 1473 pályázat érkezett a brüsszeli központba.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A Európai Unió néhány egyéb kezdeményezése a kulturális örökség területén

Ezen cikk keretei között az Európai Unió projektjeinek csak egy részét, „Az információs társadalom technológiái" (IST) kulcsakciót, annak is a digitális örökséggel összefüggő részét próbáltuk meg áttekinteni. Ezen a – kulturális projektekkel is foglalkozó – fontos területen kívül azonban több olyan kezdeményezés is elindult, amely tartalmilag ugyan összefügg az IST-vel, de szervezetileg elválik attól.

Bármely, digitális örökséggel és kulturális tartalommal foglalkozó uniós tevékenység számbavételekor hivatkoznunk kell a már említett **eEurope** kezdeményezésre, amely globálisan célozta meg a digitális technológia elterjedésének felgyorsítását az európai társadalmakban és gazdaságban, beleértve természetesen a kultúrát is.

Az eEurope akcióterv része a napjainkban is rendkívül erőteljesen működő kezdeményezés: az **eContent** program[12], amely az információs társadalom fejlődésének felgyorsítására alakult. Az eContent két fő iránya: a köz-szektor információihoz való szélesebb hozzáférés és azok használatának elterjesztése, valamint a tartalom-termékek mennyiségének növelése többnyelvű és többkultúrájú környezetben. A programon belül támogatott projekteknek erőteljesen a technológia fejlesztése a célja, tudományos kutatást, hálózaton kívüli multimédia alkalmazásokat és nagy tömegű digitalizálási munkákat nem támogatnak. A legtöbb projekt esetében a pályázók kötelező önrésze legalább 50%.

A **Culture 2000**[13] programot az Európai Unió 5 éves futamidőre alapította (2000–2004), 167 millió euró támogatási összeggel. Az egy-vagy két éves programokra valamennyi művészeti és kulturális ágazat pályázhat (előadóművészetek, képzőművészetek, irodalom, örökség, művelődéstörténet stb.). A programok célja a közös kulturális tér létrehozásának előmozdítása volt, amelyet a kulturális sokszínűség és a közös kulturális örökség jellemez. A Culture 2000 céljai között szerepel a kreativitás és a mobilitás elősegítése, a kultúrához való nyilvános hozzáférés biztosítása, a művészetek és a kultúra terjesztése, az interkulturális párbeszéd és tudás támogatása.

A Culture 2000 mellett az Oktatási és Kulturális Főigazgatóság több olyan programot indított, amelyekhez könyvtárak is kapcsolódhatnak. Az oktatás különböző formáinak támogatására alakult a Sokrates és a Leonardo da Vinci program. A Tempus projekt kifejezetten a EU-tagok és a partner-országok felsőoktatási együttműködését segíti elő. Szakmánkban a képzés kulcs-szerepet játszik, ezért az oktatási projektek is több lehetőséget nyújtanak a könyvtárak részvételére a felhívásokban. Különösen nagy érdeklődésre tarthat számot a képzés új módszereit támogató eLearning program[14], amely a sokat emlegetett eEurope akcióterv részeként hosszú távon határozza meg az oktatás-képzés új útjait.

Az Európai Unió IST programjai átfogó módon határozzák meg a kontinens egészére vonatkozó fejlesztési irányokat, támogatási rendszerük egységesen tekint a tagországokra. A közös szemléletű, társadalomfejlesztést szolgáló támogatási politika közép- és hosszú távon szükségszerűen meghatározza a fejlődés irányait. Az európai intézmények – ha részesülni kívánnak az Unió anyagi támogatásában – tevékenységüket a politika által meghatározott irányokhoz igazítják, intézményrendszerük fokozatosan átalakul. A közös munka alapján alakul ki az egységes terminológia és a szabványok rendszere; a kommunikációs csatornák egységesülnek, az intézményi és személyes kapcsolatok fejlődnek.

Ha áttekintjük az FP5-ben elkezdett, és remélhetően most is folytatódó könyvtári projektek sorát, átfogó képet kapunk a szakmánkat érintő fő trendekről. A magyar könyvtárügy eddig megfelelő súllyal képviseltette magát az Európai Unió programjaiban. Elemi érdekünk, hogy aktivitásunk a jövőben is megmaradjon.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Jegyzetek

1. Az FP4 programjainak ismertetésére ld.: Koltay Tibor: Az Európai Unió újabb elektronikus könyvtári projektjei. In: Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 1996. 9. sz. 346-348. p.
2. A kilenc program a következő volt: CECUP – szabványosítás; DEDICATE – távoktatás; EXCEL – korábbi programok adaptálása három közép-európai országban, többek között a könyvtárak és könyvkereskedelem közötti kommunikáció elősegítésére; EXPLOIT – az FP3 programok eredményeinek összegzése és szétsugárzása; LIBECON – statisztika; LISTED – közkönyvtárak, élethosszig tartó tanulás; ONE – Z3950; PRIDE – digitális könyvtárak; PUBLICA – közkönyvtárak. A programokról és a magyar résztvevőkről ld. bővebben: http://www.cordis.lu/libraries/en/cee/eclibact.html
3. eEurope Action Plan: http://europa.eu.int/information_society/eeurope/action_plan/pdf/actionplan_en.pdf, magyar nyelvű fordítása: http://www.oki.hu/eudok.asp
4. Evaluation of socio-economic aspects of projects in the area of Cultural Heritage Application. Report of an evaluation panel 2000. ftp://ftp.cordis.lu/pub/ist/docs/digicult/socio-economic-eval-short.pdf
5. A projektek teljes felsorolása részletes programleírással és résztvevőkkel megtalálható: http://www.cordis.lu/ist/ka3/digicult/projects_ac.htm
6. http://delos-noe.iei.pi.cnr.it/
7. http://www.ki.oszk.hu/delos/index.html#esemeny
8. http://www.cultivate-int.org/
9. Magyar fordítását ld.: http://www.ki.oszk.hu/pulman/dg/index.html
10. Az FP6-tal kapcsolatos legfontosabb ismeretek, pályázati lehetőségek, űrlapok stb. magyar nyelven megtalálhatók az Oktatási Minisztérium honlapján: http://www.om.hu/indexcikk_kutatas.ivy?colid=j467.html
11. http://www.om.hu/indexcikk_kutatas.ivy?colid=j467.html
12. http://www.cordis.lu/econtent/
13. A programról magyarul a Kultúrpont Iroda honlapján olvashatunk. http://www.kulturpont.hu/kultura_.html
14. Az eLearning honlapja: http://europa.eu.int/comm/education/programmes/elearning/index_en.html

ELHUNYT KISS JENŐ (1933-2003)

2003. július 21-én váratlanul elhunyt Kiss Jenő, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár ny. főigazgatója, Pro Urbe Budapest díjas, Szabó Ervin Emlékéremmel és Kiváló Népművelő címmel kitüntetett könyvtáros, a magyar könyvtárügy meghatározó személyisége. Kiss Jenő 1955-ben végzett az ELTE BTK könyvtár szakán, diplomája megszerzése után 1955-56-ban a Békéscsabai Megyei Könyvtárban dolgozott, 1956-60 között az Országos Széchényi Könyvtár tudományos munkatársa volt. 1960-1968-ig a SZOT kulturális osztályának könyvtárügyi előadójaként dolgozott, majd 1968-1979 között a Művelődésügyi, majd Kulturális Minisztérium vezető munkatársa volt. 1979-ben a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár főigazgató-helyettese lett, 1980-tól pedig nyugdíjba vonulásáig a főigazgatója volt. 1983 és 1986 között a Magyar Könyvtárosok Egyesületének alelnöki posztját töltötte be. Külsős előadóként az ELTE Könyvtártudományi tanszékén (is) tanított. Könyvtártan óráira hallgatói, tanítványai jó szívvel emlékeznek vissza.

Nevéhez elsősorban a magyar könyvtárügy helyzetét, fejlődését bemutató összefoglaló írások, elemzések fűződnek. Főbb művei: *Könyvtárügy* (1960). *Könyvtárosok zsebkönyve* (1964. Papp Istvánnal és Bereczky Lászlóval közösen). *Libraries in Hungary* (1972. németül, oroszul és japánul is). *A magyar könyvtárak* (1988. angolul is).

Lapunkban legutóbb a megyei könyvtárak szervezésének 50. évfordulójához kapcsolódó, visszaemlékező írását közöltük *Emlékek, élmények, észrevételek az ötven éves közművelődési könyvtárügyről* (Könyvtári Figyelő, 2000.1-2. sz.) címmel.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Egy kis ország egyedülálló vállalkozása:

a horvátországi tudományos publikáció 1997-2001 között

Jadranka Stojanovski

Stojanovski, Jadranka: Znanstvena publicistika Hrvatske od 1997-2001 – uloga knjižnice.
In: Edupoint. 2 évf. 4. szám (2002. márc. 21.) http://edupoint.carnet.hr/casopis/aktualni/index.html
c. alatt elérhető tanulmányát Dudás Anikó tömörítette.
A szerző, Jadranka Stojanovski a zágrábi Ruđer Bošković kutatóintézet könyvtárának vezetője. Jelentős részt vállalt a horvát tudományos hálózati információs rendszer kialakításában. Az 1997-ben induló CROSBI (Croatian Scientific Bibliography, http://bib.irb.hr) projektben a tudományos publikációk adatbázisának felállítását indítványozta digitális technológiákkal és webalkalmazások segítségével. Az adatbázis elsődleges célja, hogy az államilag finanszírozott kutatások nyomán keletkezett publikációkat számba vegye, biztosítsa a hozzáférést és a naprakész adatszolgáltatást. A műszaki, orvos-, társadalom- és bölcsészettudományok ágazatait felölelő információs rendszer mára nyolcvan felsőoktatási és tudományos kutatókönyvtár közös hálózati munkáját jelenti. A CROSBI első négy éves tapasztalatát összefoglaló cikk az ASIST (American Society for Information Science & Technology) 2001-ben kiírt pályázatán harmadik díjat nyert.

A CROSBI létrejötte

A projektet létrehívó egyik legnyomósabb indok az, hogy a Horvátországhoz hasonló kis országokban született tudományos eredmények viszonylag ritkán kapnak helyet a nemzetközi folyóiratokban. Egyes tudománymetriai elemzések szerint a közlemények 85%-át mindössze tizenkét, a kutatási eredmények szempontjából legjelentősebb országban publikálják. Ezen országok tudományos eredményei azért válnak ismertté, mert a cikkek a legrangosabb nemzetközi folyóiratokban, többségükben angol nyelven jelennek meg, föllelhetők a nagy indexelő szolgáltatók adatbázisaiban is. A kisebb országok, köztük Horvátország kutatási eredményei ezekbe ritkán kerülnek be és viszonylag ismeretlenek maradnak.

A Horvát Köztársaságban a tudományos kutatók legnagyobb hányada 4 tudományegyetemen, 27 tudományos intézetben tevékenykedik, 8700 teljes

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

munkaidőben, 1100 részmunkaidőben foglalkoztatott kutatót regisztráltak. A tudományos kutatásra elkülönített pénzösszegek kisebbek, mint az európai országok többségének gyakorlatában, ennek ellenére a horvát kutatók igyekszenek publikációik számarányát magasan tartani. Ez a szint némelyik szakterületen az európai színvonallal vetekszik. A tudományos kutatások többségét a Horvát Köztársaság Tudományügyi és Műszaki Minisztériuma kutatási projektek keretében finanszírozza. A projektekben elvégzett munka és az eredményekről való számadás szerves tartozéka a publikálás, ennélfogva mindenféleképp szükség van egy, a megjelentetett munkákat tartalmazó naprakész bibliográfiára.

Kiinduláskor a másik alapvető probléma a publikációkról már meglévő információk nagy szórtsága volt. Bibliográfiák a korábbi hagyományok szerint készültek, ilyenek az egyes intézmények helyi adatokat feldolgozó bibliográfiái, a személyi bibliográfiák, a kereskedelemben terjesztett adatbázisok, a preprint archívumok, a Horvát Nemzeti Bibliográfia (csak a Horvátországban megjelent munkák), és a Minisztérium 1990-1996 között összegyűjtött különféle dokumentumai és adatbázisai is tartalmaztak publikációs vonatkozásokat. A feladat ezek összefogása és egyetlen rendszerbe szervezése volt. A CROSBI a horvát kutatók publikációinak megbízható és minden szakterületre kiterjedő egységes bibliográfiai adattárba rendezése céljából jött létre.

A hálózati elektronikus bibliográfia – az új információs technológiai megoldásoknak köszönhetően sokkal tágabb lehetőségeket rejt magában, mint a nyomtatott. A számos előny között a szerző első helyen említi azt, hogy lehetőség van a cikk teljes szövegű vagy multimediás megjelentetésére is. A CROSBI regisztrálja azokat a munkákat is, amelyek még nem jelentek meg nyomtatásban vagy nem is fognak ilyen formában megjelenni. A rendszer nagyfokú rugalmassága lehetővé teszi a hagyományos bibliográfiákból egyébként kimaradó művek regisztrálását, mint pl. a szabadalmak, számítógépes programok, mellékletek, elaborátumok, jelentések, szemléltető anyagok stb. Az elektronikus bibliográfia kereső, szűrő és relevancia szerinti rendezést biztosító segédeszközökkel van ellátva, könnyen elérhető forrást jelent a különféle tudománymetriai elemzésekhez – nemzeti vagy globális szinten.

Mivel az adatokat egy webűrlap segítségével a szerzők maguk írják be, az eddig szerzett tapasztalatok a kutatók számítógépes műveltségéről is árulkodnak és megvilágítják a könyvtárosok megváltozott szerepét a bibliográfia létrehozásában. A számítógépes és könyvtáros szakgárda gondoskodik a beviteli felületről, a szabványosságról és felügyeli a munkafolyamatot.

A cikkek szerzőit az adatbevitelre kezdetben csak a kötelező, projektekhez kapcsolódó éves jelentésírás motiválta, ennek során mellékelni kellett a kutatómunkával kapcsolatos publikált cikkek listáját. A CROSBI használatának növekedésével párhuzamosan nőtt a szerzők adatszolgáltatási motivációja. Az adatbázis azt is megengedi, hogy a szerzők az elküldött vagy a közlésre elfogadott cikkekről is adjanak információt.

A célkitűzések és a megvalósulás feltételei

A horvát projekt az új bibliográfiai koncepcióval elsősorban a meglévő bibliográfiák gyengeségeit szerette volna meghaladni, ezek a következők:

- lefedettség – egyetlen meglévő bibliográfia sem fedi le az összes tudományterületet, az összes kutatási intézményt, a publikációk minden típusát és az állami szervek által regisztrált összes horvát kutatót;
- pontosság – a nyomtatásban megjelent hibás adatok maradandóak, a szerzőnek nincs lehetősége korrigálni azokat;

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

- kapcsolattartás a szerzőkkel – a hagyományos dokumentumoknál nem lehetséges az aktív kapcsolattartás, nem ellenőrzik az adatokat és az adatváltozásokat;
- naprakészség – a nyomtatott bibliográfiák a cikkek megjelenését jónéhány hónap vagy akár egy éves késéssel követik.

A web felületű adatbevitellel és kereséssel ellátott elektronikus bibliográfiai elképzelések valóra válását a Horvát Tudományügyi és Műszaki Minisztérium és a Ruđer Bošković Intézet Könyvtárának közös kezdeményezése valamint számos más kedvező körülmény tette lehetővé. A web-technológiák gyors fejlődése, a megfelelő technológiai és kommunikációs feltételek megteremtésén kívül nagy előrelépést jelentett a kutatóintézetek hálózati összekapcsolása a CARNET SRCE rendszerbe. A horvát kutatók tanfolyamokon vettek részt, ezáltal megszerezték az alapvető számítógépes-informatikai írásbeliséget. Felhasználó-képzést szerveztek azokban a könyvtárakban, amelyek bekapcsolódtak a tudományos-információs hálózatba.

Az elektronikus bibliográfiának biztosítania kellett:

- a folyamatos, teljes, pontos információkat a horvát tudományos eredményekről, beleértve minden médiát;
- az információkat a folyamatos állami finanszírozású, az akadémiai és kutatóintézetek projektjeiről és kutatóiról;
- az egyes tudományterületek körében folyó tudományos munkáról szóló információt;
- csökkenteni az adminisztrációt (az egyszer bevitt adatok minisztériumi nyilvántartásra és egyéb pályázati célokra is használhatók, ugyanakkor az egyes projektekhez fűződő bibliográfiát és a szerzői bibliográfiát is könnyűszerrel szolgáltatni lehet a segítségével);
- a bibliográfiába fölvett munkák teljes tartalmának archiválását;
- a 24 órás hozzáférést minden adathoz;
- az intézetek szerinti nyilvántartást.

A Horvát Köztársaságban a CROSBI első ízben oldotta meg a teljes körű hozzáférést a tudományos és tudományos kutatásokhoz fűződő információkhoz. Elősegítette a tudományos információcserét és megkönnyítette a projektmunkák megfelelő értékelését.

Az adatbázis szerkezete és technikai részletei

A rendszer felépítésének egészét két szakterület hozzáértői dolgozták ki: a számítástechnikai szakemberek és az informatikus könyvtárosok.

Jadranka Stojanovski hangsúlyozza: nagyon kicsiny hardver befektetéssel és szoftverbe való befektetés nélkül dolgozták ki a rendszert. Az első verzió 1997-ben készült el, az első adatokat 1998-ban vitték be. A web adatbeviteli felületet valamennyi dokumentumtípus számára alkalmassá tett adatmezőkből alakították ki. Az adatok adatbázisba kerülnek. A választás a Mini SQL.2x szoftverre esett, elsősorban azért, mert ingyenes tudományos-akadémiai célokra. A MSQL további előnyeit a Perl programnyelv jelenti, amelyet a Web-kiszolgáló CGI-szkripttel használ. A Perl egyaránt alkalmas az adatok feldolgozására és elemzésére, mert lehetővé teszi az adatbázisba kerülő valamennyi bejegyzés adatkivételét, ami nem jellemző a többi programnyelvekre. Az adatokat könnyűszerrel lehet exportálni más adatbázisokba a szabványos SQL nyelv alkalmazásával. CGI ügyfélprogram biztosítja majd a hozzáférést, a visszakeresést, a leírások megjelenítését.

A rendszer alapjául szolgáló szerver PC Linux operációs rendszerrel működik.

Könyvtáros-szakmai követelmények szempontjából – annak érdekében, hogy a beviteli felület barátságos legyen és könnyen érthető adatmezőkkel rendelkezzen – sok kompromisszumos megoldás született a tartalom, a bibliográfiai adatszerkezet és

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

megjelenítés vonatkozásában, ugyanakkor tekintettel kellett lenni a Minisztérium kívánalmaira is, – amelyek meglehetősen gyakran változtak. A kompromisszumok következményeként nehézségek léptek föl a szabványos formátumok alkalmazásában, mint amilyen a UNIMARC bibliográfiai leírás, a PDF dokumentumcsere, a Z39.50 protokoll beiktatása. Ezek áthidalása folyamatban van.

A web elérés

A CROSBI bibliográfia nyitólapján néhány modul található, valamennyihez részletes útmutatás és példa tartozik:

1. FAQ (leggyakrabban fölmerülő kérdések)
2. Listák áttekintése – listák böngészése (a folyamatban lévő projektek, intézetek stb. szerint)
3. Egyszerű keresés
4. Összetett keresés
5. Adatbevitel
6. Javítás.

A *Listák áttekintése* modul projektenként, téma szerint és intézmények szerint teszi lehetővé a kutatások keresését. Minden, egy adott intézethez kapcsolódó munka listázódik. A találatokat szűkíteni lehet a dokumentum típusa vagy időintervallum szerint. *Egyszerű keresés*: szerző, cím vagy kulcsszóra keresés, valamennyi elem szűkíthető egy meghatározott dokumentumtípusra. *Összetett keresés*: a megadott szempontokat egyidejűleg érvényesíti. Az *Adatbevitel* és a *Javítás* modulok összetett web űrlapokat hívnak be. Egy művet csak egyszer lehet rögzíteni, de az egyidejűleg több projektumhoz kapcsolható.

A mű típusa rádiógombbal adható meg, választani lehet az alábbiak közül:

1. Folyóiratban megjelent mű (cikk, összefoglalás, levél, bibliográfia, hír, jegyzet, szerkesztői jegyzet, kommentár, vitairat stb.)
2. Folyóiratban megjelenő mű – megjelenés alatt
3. Könyv
4. Fejezet könyvben
5. Oktatási jegyzet, tankönyv
6. Doktori disszertáció, szakdolgozat
7. Konferenciaanyag, tanácskozások dokumentumai
8. Szabadalom
9. Egyéb.

A kutató web-felületen keresztül maga írja be cikkének adatait a CROSBI adatbázisba és bemásolhatja, azaz csatolhatja az elektronikus archívumba a teljes szöveget is. A különféle dokumentumfajtákra más-más űrlapok állnak rendelkezésre A fontosabb bibliográfiai adatokat – mint cím, kulcsszavak, tartalom – a dokumentum szerinti eredeti nyelven és angolul kell megadni. A dokumentumok osztályozhatók a tudomány- és szakterület megadásával. A beírandó adatok között szerepelnek az adott folyóirat indexelésére vonatkozó információk is a szekunder publikációkban, mint pl. az ISI (Philadelphia) Current Content stb. és más nemzetközi indexelő szolgáltatásoknál. Az állami finanszírozás elbírálását segítő elemzések számára különleges jelentőséggel bír, hogy a projektek kutatási eredményei olyan folyóiratokban nyerjenek nyilvánosságot, amelyeknek minél nagyobb befolyásuk van a nemzetközi tudományos közvéleményre.

A kutató elhelyezheti írását az e-archívumba, ehhez és a többi itt tárolt munkájához bármikor hozzáférhet. Gondot jelent az elektronikus dokumentumgyűjtésben az, hogy a szerzők műveik kiadási jogát gyakran átadják a kiadóházaknak, s így elveszítik az újbóli megjelentetés jogát, sokszor még személyi weblapjukon sem tehetik közzé saját műveiket. Gyakori eset az is, hogy a szerzők nem tudják, milyen szerzői jogi szerződést kötöttek a kiadóval, s ez a szerződés milyen feltételeket tartalmaz. A szerzői jogokat övező bizonytalanságok csakúgy mint az áthágásoktól való félelem miatt a szerzők nem szívesen helyezik el a CROSBI elektronikus archívumba a mű példányát. A bibliográfiai leírásoknak mindössze öt százalékához van teljes szövegű dokumentum.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A tudományos publikációs összetermés

2001-ben kb. 1200 folyamatban lévő, a Tudományügyi és Műszaki Minisztérium által finanszírozott kutatási projektről tartalmazott adatot a bibliográfia.

Évente mintegy 12 300 folyóiratcikk született, közülük 6016 olyan időszaki kiadványban jelent meg, amelyet az ISI indexelő szolgáltatás figyel. (Current Contents, Science Citation Index, Social Science Index, Arts and Humanities Citaion Index). A bibliográfia adatbázisában szereplő 6526 művet más hazai és külföldi periodikában jelentettek meg. 1514 munkát elfogadtak publikálásra. A dokumentumok mintegy fele nemzetközileg elismert, az ISI által indexelt folyóiratban jelent meg. A kis országok számára különösen jelentős ez a tényező.

Az utóbbi időben egyre kedveltebbé válik az új információk tanácskozásokon, konferenciákon történő bejelentése. A konferenciaanyagok száma ezért magas a bibliográfiában. Rendkívüli változatosságuk miatt – két nagy csoportot alkotnak:

- konferencia-kiadványokban megjelenő összefoglalók és
- önálló dokumentumként megjelenő mű konferenciakiadványban, amely rendszerint a kutatási eredmények bemutatásáról szól vagy plenáris előadásként hangzott el.

További alosztályok jelzik, hogy a tanácskozást nemzetközi vagy hazai recenzensekkel vagy recenzensek nélkül rendezték-e meg. Ugyancsak begyűjtik azokat az információkat is, amelyek az összejövetel munkamódszerével kapcsolatosak: bemutatás, plenáris (meghívott) előadó előadása, poszter, demonstráció, műhelymunka, stb.

Sok fejtörést okozott a könyv beviteli űrlapjának kidolgozása. Könyv szerzőjének lenni minden bizonnyal emeli a kutató presztízsét – ennélfogva sok olyan publikációt is könyvnek minősítenek az önadatbevivők, amely nem felel meg ennek a fogalomnak. A könyv egyik alapkövetelménye, hogy legyen nemzetközi azonosítószáma (ISBN). Annak ellenére, hogy az altípusok (monográfia, biográfia, enciklopédia, címtár, szótár, konferenciakiadvány, kézikönyv) széles skálája és a pontos meghatározásuk adott, a szerzők nagy előszeretettel minősítik könyvnek a konferenciaelőadást, a könyvfejezetet, az oktatási segédanyagot stb. Megtévesztő lehet az is, hogy a konferenciakiadványok a legtöbb esetben rendelkeznek ISBN számmal. A bibliográfia megbízhatósága és hitelessége érdekében a könyvtárosokra hárul a tévesen minősített adatok kijavítása.

A CROSBI jegyzi a tézisek bibliográfiai adatait, a témavezetőket, és a mentorság különféle fokozatait is megkülönbözteti.

A fejlesztés irányvonalai

A CROSBI eddigi működése igazolta, hogy a horvátországi tudományos információkat a korábbinál sokkal szervezettebben lehet nyilvántartani és sokkal jobban lehet biztosítani az elérésüket. Kezdettől fogva nem volt kétséges, hogy a rendszer kidolgozásához és működtetéséhez a könyvtárosok lehetnek a legmegfelelőbb információs szakemberek. A rendelkezésre álló pénzeszközök nem elegendőek, a meglévő hardverek és szoftverek pedig korlátozottak a további minőségi előrelépéshez. A nehézségek ellenére tovább dolgoznak a CROSBI fejlesztésén, elsősorban szeretnék:

- a teljes szöveges állományt növelni, konvertálni szabványos, hálózati kommunikációra alkalmas formátumokba, és a szerzői jogi törvényekkel összhangban biztosítani a hozzáférést;
- az adatbázis működésében, építésében részt vevők közreműködését szervezettebbé tenni;
- kibővíteni a dokumentumtípusok listáját;
- a rendszeradminisztrációs hozzáférési felületeket fejleszteni;
- az adatbevitel javítási lehetőségeit megoldani.

Tervezik a rendszer áthelyezését egy másik adatbázis-kezelő rendszerbe, amely az adatok között jobb

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

kapcsolatot teremt és más szabványos adattárakat is csatlakoztathat a jelenlegihez. A fejlesztések megvalósulásával az adatbázis kibővül indexekkel és ellenőrzött adatfájlokkal, kapcsolódhat más adatbázisokhoz, elektronikus könyvtárakhoz és bibliográfiákhoz, megvalósulhat az adatcsere és a dokumentumcsere, a keresési lehetőségek bővülhetnek (Boole-műveletek, közelségi értékek, gyakorisági relevancia, fuzzy-keresés), rendező, nyomtató, mentő nézetekre lehet majd váltani, megjeleníthetők lesznek a hipertext és multimédia dokumentumok. Az alkalmazni kívánt szabványok: UNIMARC, PDF, XML, Z39.50.

Összegzés

A horvát tudományos publikációk bibliográfiai adatainak hálózati elérésű rendszerbe szervezése sok új alkotóelemet foglal magában. Az információs technológia lehetőségeinek felhasználása és a kutatók bekapcsolása az adattár működésének folyamatába csak néhány ezek közül. Bebizonyosodott, hogy igen csekély befektetéssel, kevés eszközzel is működésbe lehet hozni egy országos információs rendszert. Mindebben fontos részt vállalt a kormány. Kulcsfontosságú szerepe van a könyvtáros szakmának és a könyvtárosoknak, akik összegyűjtik az anyagot, megfelelő rendszerbe szervezik és biztosítják a hozzáférést.

Az itt leírt elektronikus bibliográfia sokban különbözik a hagyományos bibliográfiai feltárástól. Felülmúlhatatlan előnyei ez utóbbival szemben: naprakészség, pontosság, elérés. Képes a folyamatos és gyors változások adaptálására, igazodni tud mind a használók mind a kutatók igényeihez. A rendszer legnagyobb értéke pedig nemcsak magában a rendszerben, hanem tartalmában van. Újdonság a tudományos eredmények projektek szerinti dokumentálása. A korábban végzett horvátországi tudománymetriai elemzések csak az ISI által indexelt folyóiratok cikkei alapján végeztek elemzéseket. A publikációk jól áttekinthetők, típusuk és számuk a horvát kutatók publikációs szokásait is megvilágítják. Kimutathatók az egyes tudományterületeket jellemző publikálási különbségek is.

A fejlesztés több tényezőtől függ, több szinten mehet végbe. Az információs technológia minden előnyét kihasználva a rendszert be lehetne kapcsolni a digitális könyvtári hálózatba, ahol a bibliográfiai adatok egyben kapcsolódási pontokat tartalmaznak a teljes szöveghez, további multimediális információkhoz juttatnak el a szerzőkről, az intézményekről és a tudományterületekről.

EBSCO-hírek. Érdemes ellátogatni a Könyvtári Intézet weboldalára (http://www.ki.oszk.hu/ebsco), ahová két hasznos tájékoztató anyag került az EBSCO-ról: „Az adatbázisok magyar nyelvű leírása" tartalmaz egy letölthető és kétoldalasan kinyimtatható Word verziót, amelyet a könyvtárak saját igényeik szerinti mennyiségben nyomtathatnak ki. Az EBSCO hozzáférésről színes szórólapok, poszterek készülnek, melyeket az adatbázisok használatát bemutató tréning napjain vehetnek át az érintett könyvtárosok az OSZK-ban. A szórólapok nem tartalmazzák az adatbázisok leírását. A „Felhasználói képzés" című menüpont alatt a tréninggel kapcsolatos segédanyagoka, bemutató anyagokat gyűjtik össze. Az EBSCOadmin új változata szeptember végétől lesz elérhető, s a könyvtárosok ugyancsak ezzel a változattal ismerkednek meg a képzés során.

(Balogh Anna tájékoztatója, Katalist, 2003. szeptember 4.).

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Tíz év bibliográfia: egy vajdasági szak(irodalmi)bibliográfia tanulságai

Ispánovicsné Csapó Julianna

Bevezetés

A tudományos kutatás rendkívüli tempóban fejlődött az elmúlt időszakban, írja *Vajda Ferenc* a Magyar Tudományban[1], majd hozzáteszi, a tudományos kutatás témakörére vonatkozó információmennyiség az utóbbi tizenkét év alatt megduplázódott. Hogyan lehet tájékozódni az egyre gyorsabban és egyre nagyobb mennyiségben áramló információk özönében? A bibliográfia nem mai találmány, de vajon szükség van-e rá a teljes szövegű adatbázisok és az internet világában? Amíg nem olvasható (hallható és nézhető) minden dokumentum digitális adathordozón, elektronikus formában is, amíg túl sok a „szemét", a fölösleges, haszontalan információ a világhálón, addig szükség van a segédeszközökre. Különösen igaz ez azokban a társadalmakban, régiókban, amelyekben még mindig a nyomtatott dokumentumé a vezető szerep, amelyekben még éppen csak elkezdődött vagy folyamatban van a számítógép „beilleszkedése" és a világhálóra való rákapcsolódás.

A vajdasági magyar szépirodalom, irodalomelmélet és -történet eredményeinek a számbavétele, áttekintése, feldolgozása és értékelése valahol a bibliográfiai adatnál kezdődik. Vannak-e bibliográfiáink?

Ami nem a miénk, de van, és mi is haszonnal forgathatjuk, akár irodalmi vagy más információk felkutatása esetében, az a nemzeti bibliográfia, a magyar nemzeti bibliográfia (MNB) és a jugoszláv nemzeti bibliográfia (Bibliografija Jugoslavije). Az utóbbi nem olyan rég még földolgozta a vajdasági magyar folyóiratok anyagát, az egyes lapok fontosabb cikkeit. Manapság egyre kevesebb magyar vo-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

natkozású bibliográfiai egységet találni benne. A Magyar Nemzeti Bibliográfia Vajdaságra vonatkozó, vajdasági anyaga sem mindig teljes, a dokumentumok beszerzési lehetőségeinek a függvénye. Hiányosságaik ellenére, mégis ajánlatos használni mindkét bibliográfiát.

Amink van

A vajdasági hungarika-kutatás segédeszközeit *Csáky S. Piroska* vette számba egyik tanulmányában[2]. Az általa bemutatott és leírt bibliográfiák egy része a nemzeti bibliográfia határát súrolja, hiszen nem egyetlen szakterület eredményeit követik, a vajdasági magyarság egészét (művelődési, kulturális, tudományos eredményeit) érintik, több szempontból közelítenek (vagyis gyűjtenek mindent, amit jeles személyiségeink írtak, vagy róluk jelent meg, ami velük történt országhatártól, esetenként nyelvtől függetlenül).

A kurrens kutatások terén alapvető hungarikumforrás a kutató számára az újvidéki Matica srpska könyvtárának a *Bibliografija Vojvodine* c. monografikus kiadványokat földolgozó kurrens könyvjegyzéke. Az 1984-es tárgyévvel induló sorozat nyelvek szerint tagolódó anyaga a teljesség igényével[3] gyűjti be a Vajdaságban élő nemzetek és kisebbségek nyelvén napvilágot látó nyomtatványokat. Megtalálhatóak benne tehát a magyar és két-, ill. többnyelvű könyvek (tankönyvek, antológiák, gyűjteményes munkák), füzetes kiadványok, brosúrák, katalógusok adatai is. Az egyes dokumentumok formai leírását annotáció, részletes analitikus föltárás követi. A bibliográfia értékét növeli, hogy több szempontú keresést tesz lehetővé. Többféle mutató igyekszik kielégíteni a használó igényeit (szerzői betűrendes, kiadók, a kiadás helye, nyomda, sorozat).

Csáky S. Piroska *retrospektív bibliográfiái*[4] a vajdasági magyarság teljes könyvtermését sorakoztatják elénk 1918-tól a hetvenes évekig. Az első bibliográfia 2340 tételt közöl tárgyi/tematikus rendben, a másikban 433 könyv adatait olvashatjuk szerzői betűrendben. A két kötet fontos kiegészítője a *Létünk*[5] c. társadalomtudományi folyóiratban megjelent, a vajdasági magyar egyházi kiadványok adatait leíró bibliográfia, melyet *Csáky S. Piroska* és *Csapó Julianna* állított össze. Hogy miért maradtak ki, és miért nem kerülhettek bele ezek a dokumentumok a jugoszláviai, ill. a vajdasági magyar könyv „leltáraiba", azt, úgy hiszem, nem kell magyarázni, hiszen a mindenkoron aktuális politikai helyzet kényszerítő erejével, a cenzúra fogalmával mindenki tisztában van.

Hiánypótló vállalkozásba kezdett a Jugoszláviai Magyar Művelődési Társaság, amikor kiskönyvtárában megjelent az első visszapillantó exteriorika bibliográfia *Hírünk a világban* címmel. A jugoszláviai magyar szerzők külföldön megjelent műveinek az adatleírásáról van szó. A vállalkozás ötödik kötete készült el 2002-ben.

A jugoszláviai magyar kultúra, irodalom egyéb segédletei a kiadói[6], a személyi/perszonális[7], a helyismereti/helytörténeti[8] könyvjegyzékek. *Káich Katalin* segédkönyveinek (repertóriumainak) köszönhetően az újvidéki Hungarológiai Intézet és Magyar Tanszék tudományos kiadványainak a labirintusa és az itt dolgozó tanárok, kutatók életműve is átjárhatóvá vált. A jugoszláviai magyar időszaki kiadványok repertorizálása, viszont még alig kezdődött el. *Pató Imre* munkája visszapillantó kutatási segédeszköz: az 1945 előtti *Híd* anyagában segít eligazodni. Van egy füzetes „repertórium-sorozatunk" is, amely több generáció munkája: a *Symposion/Új Symposion* c., ma már legendásnak tekinthető irodalmi folyóirat tartalmáról tájékozat. *Kiss Gusztáv Üzenet* repertóriuma Szabadkán látott napvilágot, a *Magyar Szó Kilátó* kulturális, irodalmi mellékletének a repertorizálási kísérlete pedig az újvidéki Magyar Tanszék folyóiratában jelent meg.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A jugoszláviai magyar irodalom, irodalomtudomány volt, van. Továbbra is. Bár manapság egyre többen és egyre gyakrabban hangoztatják, a magyar irodalom egy és oszthatatlan. Ez is egy vélemény. Egy másik szempont. Nem hiszem, hogy haragudnunk kellene ezért, különösen akkor, ha higgadtan, tárgyilagosan kívánunk beszélni a világ és a tudomány dolgairól. Tehát van irodalmunk, vannak helyi színeink. Mert vannak cikkeink, tanulmányaink és könyveink. Mi több, van szekunder forrásunk, szak(irodalmi)bibliográfiánk. Az utóbbi tény egy kicsit mellékesnek, egy kicsit természetesnek is tűnik. Főleg manapság 2002-ben. Pedig nem elhanyagolható és cseppet sem természetes. A bibliográfia segédtudomány, a kutató társa, mankója, a múló idő porrétegei azonban fontos dokumentummá, a múlt „élő", hiteles tanújává avathatja. Ha pontosak a közlései. Ez pedig hamar kiderül, s ezért joggal állíthatjuk, hogy a bibliográfia véresen komoly műfaj. Itt nincs „mellébeszélés". Itt nem lehet elméletet konstruálni és újrakonstruálni, olvasni és újraolvasni, itt „csak" gyűjtögetni kell, következetesen, hangyaszorgalommal, versenyben az idővel (a határidővel) és maximális odafigyeléssel, hogy az ember fia ne azt lássa, amit látni vél, ne azt olvassa, amit olvasni akar, hanem ami a papírra van írva. Persze a bibliográfus is tévedhet. S ez hamar kiderül. Többen megállapították, hogy a hiányzó adatnál csak a téves adat rosszabb. A gyakorlat azonban nem mindig igazolja ezt a bölcsességet. Hányan sóhajtottak már föl a bibliográfus füle hallatára, mindegy, hogy milyen, még ha nem is tökéletes, csak lenne. Mármint az a bizonyos „mankó". Ilyenkor (meg máskor is) tehát a bibliográfia léte, ill. nemléte egyáltalán nem mellékes tény. Az a szakterület, korszak, amelynek/amelyről vannak szekunder dokumentumok, azok a kutatók, akik szabadon hozzáférhetnek ezekhez a segédkönyvekhez, természetesnek találják ezek használatát, meglétét. A jugoszláviai magyar irodalom, irodalomtudomány művelői, kutatói nincsenek ugyan nagyon elkényeztetve, de azért mostohának sem nevezhető a sorsuk. A határon túli magyarok könyvészetét tekintve nem kullogunk az utolsók között. Persze azért elmondhatjuk, nem volt mindig így, s lehetne jobb is, lehetne gyorsabban is csinálni.

A szak(irodalmi) bibliográfia kérdése

Szak(irodalmi)bibliográfiánk *A jugoszláviai magyar irodalom [...] évi bibliográfiája*. A néhai Hugarológiai Intézet kiadványának első füzete (1969-es tárgyév) 1970-ben jelent meg. Az anyag gyűjtője, a bibliográfia összeállítója *Pastyik László*[9]. A három évtizedet megélt kurrens irodalmi bibliográfia elsősorban válogatott cikkbibliográfia, de a témába vágó könyvek adatait is közli. Szerkezete a megfelelő magyarországi irodalomtörténeti, irodalomtudományi szakbibliográfiák hagyományát követi. Pastyik László munkáját két tárgyév erejéig *Pohárkovics Elvira*[10] folytatta, az 1988-as tárgyévtől pedig jómagam gyűjtöm, dolgozom föl és szerkesztem a bibliográfia anyagát. Három évtized irodalmi és bibliográfiai termését rejti tehát magába a *Bibliográfiai Füzetek* című sorozat. Szép kor ez, különösképpen a bibliográfiák világában.

„Ezideig a jugoszláviai magyar folyóiratok és lapok magyar irodalomtörténeti repertóriuma önálló közlemény formájában nem jelent meg. Az alábbi munka az első próbálkozás." – írja Pastyik László[11] a füzetek elindítója. A szerző előszavából az is kiderül, a vállalkozásnak előzményei is vannak. 1950 óta a *Bibliografija Jugoslavije* (Jugoszláv bibliográfia) *C* sorozata közli a magyar és a jugoszláviai magyar irodalomra vonatkozó cikkeket, tanulmányokat. Mivel a jugoszláv nemzeti bibliográfia adatközlései és -feldolgozásai gyakran hiányosak és pontatlanok, az újvidéki Hungarológiai Intézet vállalkozott a megfelelő szaksegédlet elkészítésére. Az első füzet (1968-as tárgyév) vékonyka (31 oldal, a tételek számozatlanok), mindössze az újvidéki *Dolgozók*at,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

az újvidéki *Bölcsészeti Kar Évkönyvét*, a szabadkai *7 Napot*, az újvidéki *Hidat*, *Képes Ifjúságot*, *Magyar Szót*, a szabadkai *Školski Život* magyar cikkeit, az újvidéki *Savremeno obrazovanje* magyar vonatkozású anyagát és az újvidéki *Új Symposiont* dolgozza föl (9 forrás). A repertórium szerkezete, anyagelrendezése tematikus, a magyar irodalmi bibliográfiák kialakult gyakorlatát követi. Ennek értelmében a kiadvány „Általános" részében a könyvkiadással, könyvterjesztéssel, könyvtárüggyel, sajtóval, nyelv- és irodalomtudománnyal, folklórral, színművészettel, filmmel, televízióval kapcsolatos cikkek, közlések adatai találhatóak meg. „Antológiák" cím alá a második rész bibliográfiai egységei lettek besorolva, végül az „Egyes szerzőkkel kapcsolatos írások", tanulmányok, kritikák, könyvismertetők, interjúk, beszélgetések azonosító adatai alkotják a segédlet harmadik részét. A tételek esetenként rövid annotációval vannak ellátva. A témán belül időrendben sorakoznak a dokumentumleírások. A tételek számozatlanok, hiszen nem készült névmutató. A feldolgozott közlemények jellege, műfaja, terjedelme másodlagos, jelzi Pastyik – könyv, tanulmány, cikk, recenzió, hír egyaránt információs értékkel bír. Az 1969-es tárgyévben a repertórium anyaga az akkoriban induló *Tanulmányok* (az újvidéki Magyar Tanszék évkönyve) és a Hungarológiai Intézet Tudományos Közleményeinek az anyagával bővül. A repertórium rövid ideig a Hungarológiai Intézet Tudományos Közleményeinek a mellékleteként jelent meg, 1974-től önálló bibliográfia. Az 1971-es esztendő a címváltozás éve. A kiadvány *A jugoszláviai magyar irodalom 1970. évi bibliográfiája*ként kerül ki a nyomdából. A cím tartalmi okokból változik, a jugoszláviai magyar irodalom könyvészetével bővül az anyag. A sorozat formai változása legalább ennyire lényeges. A 745 tétel ezúttal számozott, mert ettől az évtől végre névmutató is készül a bibliográfiához, így használhatóbb kutatási segédeszközzé válik a nyomtatvány. Az 1971. tárgyév terjedelmi növekedést mutat: 53 oldalas füzet (846 tétel), tizennyolc lap, folyóirat és évkönyv adatait tartalmazza, ebben az évben indult két fontos szabadkai folyóirat is, az *Üzenet* és a *Létünk*, a Jugoszláviai Magyar Nyelvművelő Egyesület pedig útjára bocsátja a *Magyar Szó* társlapját, a *Nyelvművelőt*. A tételek között felfedezhetjük a 20. évfolyamába lépő zágrábi-eszéki *Magyar Képes Újság* és a 12. évfolyamát kezdő muraszombati *Népújság* cikkeinek az adatait is. Túllépve vajdasági jellegén ettől lesz igazán jugoszláviai magyar a bibliográfia. Az 1973-as tárgyév újabb gazdagodást mutat. A bibliográfia 977 egysége között rábukkanhatunk a hosszas vajúdás után megszülető *Oktatás és Nevelés* c. szabadkai szellemi műhely, pedagógiai folyóirat anyagára. 1977-ben, az 1975-ös tárgyév elkészülésének az évében változik a sorozat címe. Ettől kezdve *Bibliográfai Füzetek* felirat jelenik meg a fedőlapon. A címváltozást az Intézet átszervezése teszi szükségessé. A kutatóintézet egyesül a tanszékkel, az új intézmény neve Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete. A fenti tárgyév 22 lap, folyóirat, évkönyv anyagáról informálja az érdeklődőket. Új lappal gazdagodik Vajdaság szellemi élete, sajátos színfoltjává válik a *Misao – Gondolat* c. ötnyelvű lap, amely ettől kezdve gazdagítja a bibliográfus gyűjtését. Az 1978. év anyaga újabb bővülést mutat: 1183 tétel 55 oldalon. Az 1979-es év anyagát a *Horvátországi Magyarok Szövetsége Évkönyv* címmel induló kiadvány írásai is bővítik. Ez a tárgyév 1408 tételt tartalmaz. A következő évek rohamos mennyiségi gyarapodást jeleznek (1984-es tárgyév: 1604, 1985-ös év: 1986 egység), irodalmi, szellemi éltünk egyre lendületesebben gazdagodó korszaka ez. Az 1985-ös tárgyév a formátumváltás éve is. Nyilván a füzetek kezelhetőségét kívánta fokozni a szerző és a kiadó, midőn a kisebb, füzetszerűbb méret mellett döntött, habár a 107 oldalas nyomtatványt már inkább könyvnek kellene neveznünk. Az 1986-os tárgyévtől *Pohárkovics Elvira*[12] készíti a bibliográfiát. Egyéb változások is történnek: többé nem a Tartományi Tudományi Önigazgatási Érdekközösség az anyagi támogató, hanem a Magyar Köztársaság Művelődési és Közoktatási Minisztériuma és a Vajdaság Tartományi Tudományügyi Alap. Az impresszum kiadóvál-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

tozást jegyez: a Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete mellett társkiadóként az újvidéki Forum Könyvkiadó tűnik föl. A sorozat szerkezete változatlan marad, a cikkek feldolgozása azonban másképpen történik. A fenti tárgyévtől kezdődően a cikkek és a könyvek bibliográfiai leírása az ISBD szabvány szerint készül. A gyűjtőkör pedig kiegészül: *„A jugoszláviai magyar szerzők munkásságának teljesebb bemutatása érdekében szükségesnek látszott szerzőink idegen nyelven (Jugoszláviában vagy külföldön) megjelent köteteinek a begyűjtése is, ha erre alkalom adódott."* Újdonság az is, hogy a gyűjteményes tanulmány-, ill. esszékötetek analitikus annotációt azaz tartalomleírást kaptak. A szerzőn kívülálló okok miatt az 1986. évi bibliográfia elkészítésére csak az 1987. évi füzet befejezése után kerülhetett sor. *„Így, bár néhány dolgot szívesen változtattunk volna, a már elkészült következő évi füzethez kellett szorosan igazodnunk. Egy dologban mégis vállaltuk a következetlenséget: ebben az évben ugyanis felvettük a jugoszláviai magyar szerzőknek a világirodalomra és a jugoszláv népek és nemzetiségek irodalmára vonatkozó írásait, kiegészítve a hazánkban megjelent magyar nyelvű fordításkötetekkel a világirodalom, ill. a hazai irodalom tárgyköréből. Mivel az ilyen jellegű anyag eltér a bibliográfia eddigi koncepciójától és zavarná az anyag elrendezését, függelékként illesztettük a bibliográfiához."*[13]

Az 1988. tárgyévtől jómagam vettem át a sorozat anyagának begyűjtését, szerkesztését. Legfontosabb törekvésem a sorozat jellegének, egységének a megőrzése volt. Ezért az újabb füzetek külseje a régi formátumhoz igazodott. A tételek leírásakor Pohárkovics példáját követtem, megmaradtam a nemzetközi szabvány mellett. A tételek annotálása terén inkább Pastyik gyakorlatához igazodtam, annotáció csak ott jelenik meg, ahol szükséges, a gyűjteményes köteteknél és antológiáknál ugyan van analitikus annotáció, de nem olyan részletes, mint Pohárkovicsnál. Ezt azért sem tartottam indokoltnak, mert a Matica srpska könyvtárának monografikus kiadványokat közlő kurrens bibliográfiájában mindez megtalálható (Pohárkovics a Maticabeli gyakorlatot ültette át a Bibliográfiai Füzetekbe). A könyvek bibliográfiai leírása mellett a periodikumok anyagának repertorizálását tartom igazán fontosnak, hiszen ezt az anyagot egyelőre csak a tanszéki sorozat dolgozza föl. Szerencsés döntés volt Pohárkovics részéről a bibliográfia hungarika jellegének fölerősítése. A lehetőségektől függően jómagam is igyekeztem begyűjteni a jugoszláviai magyar szerzők más nyelven (Jugoszláviában vagy külföldön) megjelent köteteinek adatait. A világirodalomra vonatkozó cikkek rögzítése hasznos lenne, de ez már egy másik bibliográfia anyaga. Az elmúlt tíz év során olyan észrevételek is megfogalmazódtak, hogy hasznos lenne a periodikumokban közölt szépirodalmi anyag repertorizálása. Valóban, ez egy újabb segédkönyv tárgya lehet.

Az elmúlt tíz év bibliográfiai gyűjtőmunkája során kissé tágabban értelmeztem az irodalom fogalmát, mint elődeim. Igyekeztem egybefogni könyvészeti, irodalmi, nyelvészeti, folklorisztikai, művelődéstörténeti, színházi, televíziós, rádiós és filmművészeti életünk minden jelentős eseményét. A középpontban természetesen mindvégig a szépirodalom állt és áll most is, egyre táguló, bővülő világával, szellemi, kulturális kapcsolataival. A háborús évek bibliográfiája érdekes mozgásokat mutat. Sajtónk élete meglepő módon mindvégig élénk, lapok, folyóiratok szűnnek meg, jönnek létre. Nyelv- és irodalomtudományunk, irodalmi életünk a mostoha körülmények ellenére folyamatosan gyarapszik, életben tartja díjait, rendezvényeit, intézményeit. A folklorisztikai kutatás hol nekilendül, hol szerényebb ütemben követi a népéletet. Művelődéstörténetünk viszont valósággal kivirágzik: gazdag helytörténeti anyag gyűlik össze időszaki kiadványainkban, végre beindul az egyháztörténeti kutatás, iskola-, művészet-, zene-, tudomány- és sporttörténetünk szintén értékes publikációkkal gyarapszik. Színházi berkekben is élénk az élet. Nemcsak a hivatásos vajdasági magyar teátrumok környékén zajlik az élet, hanem amatőr színjátszóink is tartják a frontot. Az elmúlt tíz év mennyiségi mutatóinak rohamos gyara-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

podása tehát, nem csupán a bővített gyűjtőkör eredménye, hanem irodalmi, művelődési életünk lendületvételét is jelzi. Az 1988-as tárgyév 2344 bibliográfiai egységet tartalmaz 143 oldalon 25 feldolgozott periodikummal. A további gyarapodásról beszéljenek a számok: *1990*: 28 feldolgozott periodikumok, 3256 tétel, 184 p.; *1991*: 31 feldolgozott periodikum, 3065 tétel, 180 p.; *1992*: 26 feldolgozott periodikum 2082 tétel; 134 p.; *1993*: 26 feldolgozott periodikum, 2168 tétel, 155 p.; *1994:* 27 feldolgozott periodikum, 2685 tétel, 186 oldal; *1995*: 31 feldolgozott periodikum, *3318 tétel, 255 p.; 1996-97*: kettős szám, 35 feldolgozott periodikum , 6415 tétel, 386 p.

A füzetek végén rövid sajtótörténeti adalékokat közlök a megszűnt, ill. induló új időszaki kiadványokról. 1990-ben pl. megjelenik a Magyar Szó tematikai különkiadványa a *Magyarok a Vajdaságban.* 1990. május 9-én szabadelvű hetilap indul Újvidéken *Napló* címmel *Bódis Gábor* és *Németh Árpád* szerkesztésében, 1990. szeptember 15-én *Hírmondó* címmel közlönyt indít a VMDK Adán, amely kéthetente jelenik meg *Csorba Béla* szerkesztésében, 1990 októberében kerül az olvasók elé *Hamad Abdel Latif* művelődési magánfolyóirata, a *Másik* (két száma jelenik meg). Ugyanebben az évben az Újvidéki Színház *Faragó Árpád* szerkesztésében újraindítja az egykori *Thália* c. lapot azonos címen. 1990 közepén megszűnik a Magyar Szó kiemelten támogatott melléklapja, a *Kommunista.* Hasonló sorsra jut a *Dolgozók* c. hetilap dec. 13-án. Utódlapja a *Purger Tibor* szerkesztésében dec. 20-án induló független hetilap, a *Családi Kör.* 1991-ben indulnak a manapság már igazi sajtótörténeti csemegének számító független heti- és napilapok (a magánszektor próbálkozásai): a *Kanizsai Figyelő, Képes Pannon Hírlap, Pannon Hírlap, Topolya és Vidéke.* Ekkor kerül ki a nyomdából az újvidéki Magyar Tanszék egyetemista irodalmi, művészeti, tudományos folyóiratának, az *Újvidéki Műhely*nek az első száma *Bordás Tímea* szerkesztésében. A magánszektor további próbálkozásainak a gyümölcse 1992-ben a *Vajdasági Hírnök, Temerin* független hír- és képmagazinja. Ugyanebben az évben Topolya és Kishegyes közös, kétnyelvű helyi lapot indít Topolyán, Zomborban pedig egyházi segédlettel egy közéleti szemle kerül az olvasók kezébe *Zombor és Környéke* címmel. 1993-ban megszűnik a szabadkai *7 Nap* és az ötnyelvű *Misao–Gondolat* (az egynyelvűség ideje elé nézünk). 1994-ben az Új Symposion nem jelenik meg, egy kicsit helyette is indul az *Ambrózia* (nemzetközi kulturális, művészeti, politikai és közéleti magazin) *Szabó Palócz Attila* szerkesztésében (két szám erejéig). Ez az az év, amelyben egyszerre három hetilap örvendezteti meg a szabadkaiakat. Másképpen fogalmazva, néhai hetilapjuk három alakban támad föl: az olvasók az *Új Hét Nap*, a *Szabad Hét Nap*, és a kéthetente megjelenő *2xHét Nap* cikkei közül választhatnak. Ebben az évben fedezhetjük fel az újságárusnál az *Új Kanizsai Újság*ot és a kétnyelvű *Becsei Mozaik*ot. 1995-ben megszűnik a Thália, a Szabad Hét Nap fontos melléklettel egészül ki, létrehozzák a mára már önállósult honismereti szemlét, a *Bácsország*ot. Új helyi lap születik *Temerini Újság* címmel, újraindul a Magyar Tanszék folyóirata, a *Hungarológiai Közlemények.* 1996-ban megszűnik a *Vajdasági Hírnök*, 1997. május 9-én pedig az újvidéki *Napló.*

Jelenleg folyamatban van az 1998–1999-es tárgyévek egybeszerkesztése és számítógépes feldolgozása. De vannak gyűjteseink a 2000–2002-ig terjedő időszakból is. Nem lenne meglepő, ha valaki rákérdezne, mitől is kurrens ez a bibliográfia, amikor négy évet késik? Mi az oka ennek?

Beszélhetnénk itt az elmúlt évtized viharos történelmi eseményeiről, Jugoszlávia ingatag gazdasági rendszeréről stb. A bibliográfus nem ír regényt vagy verset, naplót sem, jegyzeteket sem. Inkább késik. Késik azért is, mert a bibliográfiakészítés munkafolyamata a feldolgozandó források begyűjtésével kezdődik. Mert nincs még Vajdaságban egyetlen könyvtár, dokumentációs intézmény sem, amelyben minden vajdasági magyar hungarikum egy helyen megtalálható és könnyen hozzáférhető lenne. Az újvidéki Matica srpska könyvtára szeret-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

né ugyan maradéktalanul betölteni ezt a szerepet, a teljesség azonban még várat magára. Szóval, a kutató bejárja a szak-, egyetemi-, vállalati- és városi könyvtárakat. Néha elkövette/elköveti azt a szemtelenséget, hogy a könyvesboltban is adatokat firkált/firkál a szűzies papírra, ahelyett hogy nagystílűen vásárolna. A könyvek beszerzése a civil szféra, a magánvállalkozások beindulásával bonyolultabbá vált. A civil szervezetek, egyesületek vidéken vannak, a magán könyvkiadó pedig nem szívesen ajándékoz, inkább eladni szeretne. Újabban az állami is. Egyrészt érthető, hiszen pályázatokból él.

A következő lépés a megfelelő témájú írások, könyvek felkutatása, kiválasztása, feldolgozása, az azonosító elemek rögzítése. A téma mellett figyelni kell az írások műfajára is. Elsősorban tanulmányok, kritikák, ismertetések, cikkek, interjúk, beszélgetések adatelemeiből állnak össze a bibliográfiai tételek. Azt is hihetnénk, hogy ez elég. Nem mindig. Sokszor fontos a híranyag is. Vannak évek, esetek, amikor egy különben jelentős, jelentősebb irodalmi eseményről (főleg könyvbemutatók, irodalmi estek) nem lelhető föl más nyom a sajtóban, csak a rövid hírek.

Nemcsak a híranyag feldolgozása, hanem a tételek annotálása is lassítja a munkafolyamatot. Ideális lenne, szem előtt tartva a felhasználót, minél több, minél részletesebb ismertetést fűzni a bibliográfiai egységekhez.

S ha a cédulázás megtörtént, a tételek besorolása, az utalásrendszer kiépítése, vagyis a bibliográfia megszerkesztése van soron. A korszerű és hatékony bibliográfus nyilván nem szövegszerkesztővel dolgozik. Nyilván sokkal praktikusabb és célravezetőbb egy testre szabott adatbáziskezelő, s nem a gyalogos, ill. „szövegszerkesztett" adathalmaz, amely talán valahol félúton van az idejétmúlt cédulakatalógus és a modern világhálós adatbázis között. Az említett program a különféle járulékos részek, mutatók elkészítését, az indexelést is meggyorsítaná.

A bibliográfia megjelentetését illetően nem mellékes tudni, hogy a sorozatnak nincs állandó állami támogatója. Az elmúlt évtizedbeli megjelenését jórészt a Magyar Köztársaság határon túli könyvtámogatási pályázatának, a különféle kuratóriumok jóindulatának köszönheti. E jóindulattól függően a sorozat folytonossága bármikor megszakadhat. A bibliográfus ennek ellenére optimista, még akkor is, midőn olyasmiről hall, hogy a vajdasági magyarságnak állítólag nincs is szüksége erre a kiadványtípusra. Lehet, hiszen, ha abból indulunk ki, hogy a vajdasági magyarság mit olvas és mit nem, akkor, azt hiszem, be sem kell fejeznem a mondatot... Önismeretünknek, kutatóinknak, könyvtárosainknak, tanárainknak, egyetemistáinknak mindenestre jó szolgálatot tesz egy ilyen „szerényke" kis segédlet is.

Az idő múlása próbára tette a sorozatot. Voltak visszajelzések egy esetleges címváltoztatásra vonatkozóan, mely szerint a jugoszláviai jelzőt törölni kellene. Ezzel az észrevétellel nem tudtam egyetérteni. A titói Jugoszlávia valóban megszűnt, az ország darabjaira hullott[14], de volt egy másik ország, ezt pedig, mint tudjuk (tetszik vagy nem), szintén Jugoszláviának hívták. Ma Szerbia és Montenegró közösségében élünk, hogy meddig? A címváltoztatásra nyilván sor kerül, s valószínűleg a vajdasági jelzőre voksolunk.

Hogyan tovább?

Az elmúlt harminc év igazolta, hogy szak(irodalmi)bibliográfiánk alapvető kutatási segédlet a jugoszláviai/vajdasági magyar irodalom művelői, kutatói, tanulmányozói, tanárai, istápolói és rokonszenvezői számára. A legtöbb történet végén fölmerül a kérdés: hogyan tovább? A bibliográfia az olvasó szemével nézve unalmas, szürke műfaj. Nem mondható olvasmányosnak, s általában nincsenek is ilyen elvárásaink, annál inkább számítunk, a gyors, egyértelmű és pontos útmutatásra, a könnyű visszakereshetőségre. A bibliográfiai segédlet használói köréből eredően kis példányszámban jelenik meg. A

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

csökkentett példányszám növeli a nyomdai költségeket, a kiadó pedig hiába is reménykedik, ez a kiadványa nem lesz könyvsiker. Nemrég még azon a véleményen voltam elkerülhetetlen a modern, számítógépes adathordozóra (CD-ROM-ra) való áttérés, mert ez olcsóbb és könnyebben kezelhető, ha szükséges, ki is nyomtatható, de ma már ez a megoldás sem igazán korszerű. A legjobb az lenne, ha interneten elérhető adatbázis formájában a világhálón tárolódna és lenne elérhető a bibliográfiai adattár. Hogy ez megvalósítható legyen, ahhoz a kiadóknak, s még inkább a támogatóknak kellene egy kicsit másképpen gondolkodniuk.

A bibliográfia-szerkesztők visszköszönő gondja az utánpótlás nevelésének ügye. Jelenleg az a helyzet, hogy „kötéllel kell fogni" a bibliográfus-tanoncot, s ez mindaddig így is marad, amíg a segédtudománynak számító bibliográfiát csak tévedései, hiányosságai kapcsán emlegetjük. Míg nem becsüljük meg jobban az eredményt, s azt a kitartó munkát, amellyel az adatokat összegyűjtötték, rendszerezték a bibliográfusok. Továbbá, amíg a kedélyes vállveregető elismeréshez nem társul az elvégzett munka illő díjazása.

A jegyzetanyagban nem szereplő forrásmunkák

1. Pastyik László: A jugoszláviai magyar folyóiratok és lapok 1968. évi magyar irodalomtörténeti repertóriuma. Újvidék, Hungarológiai Intézet, 1970.
2. Pastyik László: A jugoszláviai magyar folyóiratok és lapok 1969. évi magyar irodalomtörténeti repertóriuma. Újvidék, Hungarológiai Intézet, 1970.
3. Pastyik László: A jugoszláviai magyar irodalom 1970. évi bibliográfiája. Újvidék, Hungarológiai Intézet, 1971.
4. Pastyik László: A jugoszláviai magyar irodalom 1971. évi bibliográfiája. Újvidék, Hungarológiai Intézet, 1974.
5. Pastyik László: A jugoszláviai magyar irodalom 1972. évi bibliográfiája. Újvidék, Hungarológiai Intézet, 1974.
6. Pastyik László: A jugoszláviai magyar irodalom 1973. évi bibliográfiája. Újvidék, Hungarológiai Intézet, 1975.
7. Pastyik László: A jugoszláviai magyar irodalom 1974. évi bibliográfiája. Újvidék, Hungarológiai Intézet, 1975.
8. Pastyik László: A jugoszláviai magyar irodalom 1975. évi bibliográfiája. Újvidék, Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete, 1977.
9. Pastyik László: A jugoszláviai magyar irodalom 1976. évi bibliográfiája. Újvidék, Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete, 1978.
10. Pastyik László: A jugoszláviai magyar irodalom 1977. évi bibliográfiája. Újvidék, Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete, 1979.
11. Pastyik László: A jugoszláviai magyar irodalom 1978. évi bibliográfiája. Újvidék, Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete, 1982.
12. Pastyik László: A jugoszláviai magyar irodalom 1979. évi bibliográfiája. Újvidék, Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete, 1982.
13. Pastyik László: A jugoszláviai magyar irodalom 1980. évi bibliográfiája. Újvidék, Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete, 1983.
14. Pastyik László: A jugoszláviai magyar irodalom 1981. évi bibliográfiája. Újvidék, Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete, 1984.
15. Pastyik László: A jugoszláviai magyar irodalom 1982. évi bibliográfiája. Újvidék, Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete, 1984.
16. Pastyik László: A jugoszláviai magyar irodalom 1983. évi bibliográfiája. Újvidék, Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete, 1986.
17. Pastyik László: A jugoszláviai magyar irodalom 1984. évi bibliográfiája. Újvidék, Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete, 1987.
18. Pastyik László: A jugoszláviai magyar irodalom 1985. évi bibliográfiája. Újvidék, Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete, 1989.
19. Pohárkovics Elvira: A jugoszláviai magyar irodalom 1986. évi bibliográfiája. Újvidék, Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete, Forum Könyvkiadó, 1992.
20. Pohárkovics Elvira: A jugoszláviai magyar irodalom 1987. évi bibliográfiája. Újvidék, Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete, 1990.
21. Csapó Julianna: A jugoszláviai magyar irodalom 1988. évi bibliográfiája. Újvidék, Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete, Forum Könyvkiadó, 1993.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

22. Csapó Julianna: A jugoszláviai magyar irodalom 1989. évi bibliográfiája. Újvidék, Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete, Forum Könyvkiadó, 1993.
23. Csapó Julianna: A jugoszláviai magyar irodalom 1990. évi bibliográfiája. Újvidék, Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete, Forum Könyvkiadó, 1994.
24. Csapó Julianna: A jugoszláviai magyar irodalom 1991. évi bibliográfiája. Újvidék, Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete, Forum Könyvkiadó, 1995.
25. Csapó Julianna: A jugoszláviai magyar irodalom 1992. évi bibliográfiája. Újvidék, Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete, Forum Könyvkiadó, 1996.
26. Csapó Julianna: A jugoszláviai magyar irodalom 1993. évi bibliográfiája. Újvidék, Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete, Forum Könyvkiadó, 1997.
27. Csapó Julianna: A jugoszláviai magyar irodalom 1994. évi bibliográfiája. Újvidék, Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete, Forum Könyvkiadó, 1998.
28. Csapó Julianna: A jugoszláviai magyar irodalom 1995. évi bibliográfiája. Újvidék, Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete, Forum Könyvkiadó, 1999.
29. Ispánovics Csapó Julianna: A jugoszláviai magyar irodalom 1996-97. évi bibliográfiája. Újvidék, Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete, Forum Könyvkiadó, 2001.
30. Gerold László: Jugoszláviai magyar irodalmi lexikon (1918-2000). Újvidék, Forum Könyvkiadó, 2001.

Jegyzetek

1. Vajda Ferenc: Tudományos kutatás és együttműködés informatikai bázison. In: Magyar Tudomány, 1999. 4. sz., 459-463. p.
2. Hungarika-kutatás a Vajdaságban. In: Könyv, könyvtár, olvasó. – Újvidék : JMMT, Magyar Tanszék, 1997 . – 177-189. p.
3. Persze, mint a legtöbb bibliográfia esetében, vannak hiányosságok. A kötelespéldány-rendszer ebben az esetben sem működik kifogástalanul. A vidéki, kis példányszámú dokumentumok beszerzése a legnehezebb.
4. A jugoszláviai magyar könyv 1945–1970 . – Újvidék : Forum Könyvkiadó, 1973.; Vajdasági magyar könyvek 1918-1944 . – Újvidék : Forum Könyvkiadó, 1988.
5. Magyar nyelvű egyházi kiadványok Jugoszláviában 1945-1994 / Csáky S. Piroska – Csapó Julianna. In: Létünk, 1995., 1-2. sz., 85–125. p.
6. Csáky S. Piroska: A Forum Könyvkiadó bibliográfiája : 1957–1983. – Újvidék : Forum Könyvkiadó, 1984.
   Csáky S. Piroska: A Forum Könyvkiadó bibliográfiája : 1984–1999. – Újvidék : Forum Könyvkiadó, 2000.
   Jó lenne korszerűbb, elektronikus formában (CD-ROM, Internet) is viszontlátni (folyamatos frissítéssel) a Csáky S. Piroska által készített két könyvjegyzéket. Remélhetőleg a kiadó veszi magának a fáradtságot, és hozzáférhetőbbé teszi adattárait. Ha számba vesszük kiadói bibliográfiáinkat, hamar kiderül, a Forum Könyvkiadó mellett csupán a Jugoszláviai Magyar Művelődési Társaság tartotta fontosnak, hogy számba vegye kiadói tevékenységét. Mi van a többivel? Mikor böngészhetünk (hogy csak néhányat említsek) a szabadkai Szabadegyetem (Életjel Könyvek, Életjel Miniatűrök), a kanizsai Cnesa, a becsei Rubicon/Betli, a tótfalusi LOGOS Grafikai Műhely, az újvidéki Agapé Könyvkiadó, a szabadkai Grafoprodukt termését bemutató dokumentumokban?
7. Csáth Géza, Sinkó Ervin, B. Szabó György, Szeli István, Bori Imre, Penavin Olga, Juhász Erzsébet, Németh István, Bányai János munkásságát bemutató, önálló vagy rejtett, teljes vagy válogatott bibliográfiai segédletek a Forum Könyvkiadó, az újvidéki Magyar Tanszék és a Híd c. irodalmi folyóirat kiadásában.
8. Pál Sándor készítette el a becsei, ill. a becsei vonatkozású kiadványok jegyzékét, Eva Bažant és Szentgyörgyi István állította össze két kötetben a szabadkai kiadványok, ill. a szabadkai vonatkozású könyvek, kisnyomtatványok bibliográfiáját (a kezdetektől 1918-ig).
9. Topolyai születésű irodalomtörténész, bibliográfus, publicista. 1969-1987-ig a Hungarológiai Intézet, később a Magyar Tanszék kutatóaszisztense, 1987-től az Újvidéki Rádió lektora, munkatársa.
10. Zentai születésű bibliográfus, könyvtáros, szerzetes nővér, 1971-től iskolai könyvtáros, majd a Matica srpska könyvtárosa, ill. a Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék könyvtárában dolgozik, 1992-ben bencés kolostorba vonul, 1993-ban beöltözik, s Angelika nővérként Nonnbergben él.
11. Pastyik László: A jugoszláviai magyar folyóiratok és lapok 1968. évi magyar irodalomtörténeti repertóriuma. Újvidék, Hungarológiai Intézet, 1970.
12. Pohárkovics Elvira: A jugoszláviai magyar irodalom 1986. évi bibliográfiája. Újvidék, Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete, Forum Könyvkiadó, 1992., 5. p.
13. Uo., 6. p.
14. Ki is koptak a bibliográfiából az eszéki Magyar Képes Újság, a HMSZ Évkönyv és a muraszombati Népújság közleményei. Az utóbbit Pap Józsefnek, a Becséről elszármazott szlovéniai könyvtárosnak köszönhetően továbbra is olvashatják a Tanszék tanárai és kutatói.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A magyar könyvkiadás helyzete Szlovéniában

Zágorec-Csuka Judit

Egy kis földrajz, egy kis történelem

Dolgozatomban a szlovéniai magyar könyvkiadás alakulását szeretném felvázolni, miközben szűkebb pátriámhoz, a Muravidékhez kapcsolódó kiadástörténetről is szólok, példákkal illusztrálva a szlovéniai magyar irodalom, a szlovéniai magyar kisebbség és a könyvkiadás sokrétegű és sokszínű kapcsolatát. Előtte azonban szükségesnek tartom, hogy egy kis történelmi, földrajzi jellemzést adjak e térségről.

A szlovéniai magyarok a délvidéki magyarok legkisebb csoportját alkotják. Szlovénia 1991 óta önálló állam. A 2 milliós Szlovén Köztársaság lakosságának kb. 0,5%-a magyar. A szlovéniai magyar lakosság az ország északkeleti részében él, egy kb. 50 km hosszú és 3–15 km széles sávban, a szlovén-magyar határ mentén, Hodostól Pincéig. Az itt élő magyarokat „muravidéki magyarság" néven ismerik. A muravidéki magyarságnak további két csoportja van: az egyik a „lendvavidéki", a másik az „őrségi" magyar tömb. A Lendva vidéki magyarok alatt a Dobronaktól Pincéig található falvak magyar lakosait értjük Lendva (egykor Alsólendva) központtal. Az őrségi települések az első világháború előtt Vas vármegyéhez tartoztak.

Elenyésző számban Szlovénia más területein is élnek még magyarok, elsősorban a városokban. A két legnagyobb lélekszámú szórványmagyarságot Muraszombatban és Ljubljanában találjuk.

A muravidéki magyarság mintegy harminc település keretében él ma Szlovéniában, azon a területen, amely 1920 előtt a történelmi Vas és Zala vármegyék délnyugati részét képezte.

A Trianont követő években az irodalom és a könyvkiadás a magyar kisebbség nyelvi és kulturális identitásának megőrzésében meghatározóvá vált.

Az irodalmi élet a két világháború között termékenynek mondható volt, de a 2. világháborút követő években beszűkült. Az ötvenes években megala-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

kult Muravidéken a Magyar Közművelődési Bizottság, mely az itteni magyar kisebbség első kulturális és érdekvédelmi szervezete volt. A közigazgatás átszervezésével a magyarság többségét felölelő lendvai járás a muraszombatihoz került, az átszervezések után magát a bizottságot is feloszlatták. Olyan korszak kezdődött, amikor a magyarság érdekeivel nem sokat törődtek. Egy folyamatosság nélküli földrajzi-települési alakzat közösséggé válása volt és maradt a tét a nyelv- és a kultúravesztés fenyegetésének árnyékában. Tény, hogy az 1974-es alkotmányban törvényi rangra emelkedtek a kisebbségi jogok, aminek következtében nemzetiségi önigazgatási érdekközösségek jöhettek létre. 1975-ben megalakult a Magyar Nemzetiségi Oktatási és Művelődési Érdekközösség, s ezzel a szlovéniai magyarság történetének új fejezete kezdődött el. Főleg a művelődés, a könyvkiadás, a falusi műkedvelő tevékenység és a hagyományőrzés, továbbá a tömegtájékoztatás terén értek el látványos eredményeket. Mára egy szlovén mintára kialakult kulturális autonómiáról beszélhetünk e térség esetében.

Jugoszlávia szétesése és a Szlovén állam létrejötte után, a muravidéki magyarságnak is hozzá kellett fognia az önmeghatározáshoz. Kulturális téren addig részét képezte a jugoszláviai magyar irodalomnak, amelynek csupán egyik részét jelentette a muravidéki régió irodalma, s többnyire a vajdasági árnyékában létezett. A változások után a muravidéki magyarság a földrajzi tájegységek és tájszólások, regionális tudatok, mentalitások, történelmi hagyományok által bonyolult módon tagolt új, önálló állam keretében találta magát. A területi sokféleségek egységében létező magyar irodalomnak olyan rendszere alakult ki a szlovéniai magyar irodalom és könyvkiadás esetében, amelynek legjellegzetesebb vonása a többszörös peremhelyzet.

Szükségessé vált, hogy a kisebbségi magyarság a történelmileg kialakult önkorlátozást, túlzott óvatosságot elutasítva, megteremtse azt a szellemi-lelki hátteret, amelyben a magyarság és az egyetemes magyarság támogatásával felelősséget vállal sorsának alakulásáért.

A rendszerváltás után az önigazgatási érdekközösségek egy része megszűnt, másik része átszerveződött. A lendvai és a muraszombati község nemzetiségi közösségeinek meghagyásával, az egységesítés szándékával alakult meg az integráló szerepet betöltő Muravidéki Magyar Nemzetiségi Önigazgatási Közösség. Ez az önkormányzati szintű szervezet látta el a művelődéssel, kulturális élettel kapcsolatos teendőket is. A nyolcvanas évekig a muraszombati Pomurska založba kiadó gondozásában jelenhettek meg a magyar írók művei. A könyvkiadással és az anyanyelv ápolásával kapcsolatos feladatokat az 1994-ben létrehozott Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet (MNMI) látja el.

Az intézet feladatkörébe tartozik a magyar könyvkiadásról való gondoskodáson túl a muravidéki magyar irodalom fejlődésének támogatása és más kiadókkal, szerkesztőségekkel való együttműködés. Állandósulni látszik, hogy évente kb. 5–10 többségében szépirodalmi, helytörténeti, néprajzi kötet kiadására vállalkozik. Az általában 800–1000 példányszámban megjelenő könyvek mintegy kétharmada fogy el a helyi olvasók és közgyűjtemények vásárlása útján, a többi példány irodalmi műhelyekbe kerül vagy propaganda célokat, a szerzők népszerűsítését szolgálja határon innen és túl.

1994 és 2000 között kétszáz könyv jelent meg az intézet gondozásában, ami a helyi viszonyok ismeretében szép eredménynek tekinthető. A könyveket Lendván a Bánffy könyvesboltban árulják, de Magyarországon és Szlovéniában is értékesítik.

Az anyanyelv szerepe

A kisebbségi irodalom elsődleges funkciója, hogy megőrizze, ápolja az anyanyelvet, az anyanyelvi kultúrát.

A muravidéki magyar irodalom más nyelvi és társadalmi közegben formálódott, mint a magyarországi, s eltérő jellegzetességei voltak, de a magyar kultúra része volt. Az 1961-es év mérföldkőnek tekint-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

hető, mert akkor adták ki e térség első magyar nyelvű könyvét, *Vlaj Lajos*: Versek c. kötetét.

A kisebbségi létformából következő alapkérdések irodalmi megfogalmazása a hatvanas évek végétől kezdődően mutatható ki a szlovéniai magyar irodalomban. Az íróknak tisztázniuk kellett viszonyukat az állami, hivatalos irodalom és a nemzetiségi irodalom között. Szlovén irodalmárok részéről megfogalmazásra került, hogy a nemzetiségi irodalom hídszerepet töltsön be a két nemzet, két nyelv, két irodalom között. Ez a közvetítő szerep kezdetben kultúrpolitikai tartalmú volt, amely mára már módosításra szorul. Mivel a szlovéniai magyar irodalom és a szlovén irodalom két kultúrát tud közvetíteni, s egymással bensőséges viszonyban vannak, ezért ma inkább a kultúraközvetítő kifejezés közelíti meg legjobban a lényeget.

A Szlovén Köztársaság 1991-es új alkotmányában biztosította az anyanyelvhasználat jogát a magyaroknak. Az alkotmány 11. szakasza úgy rendelkezik, hogy a nemzetiségileg vegyesen lakott Muravidéken a magyar a szlovénnel egyenrangú hivatalos nyelv.

Szlovéniában tehát a magyar nyelv szempontjából alkotmányos, jogi problémák nincsenek.

1956 óta az egyik szlovén nyelvű újság magyar nyelvű melléklettel jelent meg. 1958 óta pedig magyar nyelvű hetilapja és magyar nyelvű rádiózása van Muravidéknek. Az 1958–59-es tanévben bevezették az általános iskolai kéttannyelvű oktatást, később kéttannyelvű óvodákat is létrehoztak, 1981-ben Lendván megindították a kéttannyelvű középiskolát. Mariborban 1966 óta, Ljubljanában 1982 óta működik magyar lektorátus. 1971 óta magyar tanszéke is van a Maribori Egyetem Pedagógiai Karának. 1955 óta működik Lendván a magyarság vezető politikai testülete a Muravidéki Magyar Önigazgatási Közösség. A magyarságnak szép számban vannak saját kiadványai, főleg vers-, próza és helytörténeti kötetek, húsz év óta van saját anyanyelvű tévéműsora, jelenleg hetente két alkalommal. 1988-tól *Muratáj* címmel évente kétszer magyar nyelvű irodalmi, tudományos és kritikai folyóirat jelenik meg.

1997-ben Lendván megalakult a Szlovéniai Magyar Írók Társasága, mely a Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet keretén belül működik.

Az Intézet kiadói tevékenysége

A Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet (MNMI) 1996-ban öt könyvet adott ki (két szépirodalmit, két történelmit, egy mesekönyvet), 1997-ben négy könyvet jelentettek meg (két verseskötetet, egy helytörténeti és egy néprajzi tárgyú munkát). 1998-ban „Igét őrizve" címmel olyan antológia jelent meg, amelyben három költőnemzedék versei olvashatók (a szerzők közt található: Báti Zsuzsa, Bence Lajos, Göncz László, Halász Albert, Rozsmán Erzsébet, Szúnyogh Sándor, Toplák József, Varga József, Valj Lajos, Zágorec-Csuka Judit). 1999-ben öt magyar könyv jelent meg, hagyományőrző és néprajzi vonatkozásúak (kiemeljük Halász Albert: Jeles napok, népi ünnepek a Muravidéken c. kötetét), valamint a Maribori Egyetem Pedagógiai Karának Magyar Nyelv és Irodalom Intézete első önálló kiadványát, az Anyanyelv a kétnyelvűségben c. kötetet, s ugyancsak ebből az évből Varga József: Nyelvhasználat, névdivat c. tanulmánykötetét.

A Szlovéniai Magyar Írók szövetsége ugyancsak megalakulása óta támogatja színvonalas irodalmi művek megszületését és megjelentetését. A kiadott művek témája egyre sokszínűbb lesz, de az anyanyelv és az irodalom kultúraőrző szerepe továbbra is elsődleges fontosságú maradt. A Muratáj c. folyóirat sokat tesz a kulturális sokszínűség érvényesüléséért, s nyitottságával óvja az irodalmat az elszigetelődéstől.

A kilencvenes években a megjelent könyvek példányszáma megsokszorozódott, s műfaji bővülést

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

is mutattak. Megszűnőben van a líra egyeduralma, előrelépés a gyermek- és ifjúsági irodalom megjelenése, de továbbra is hiányzik a nagyepika (regény) és a dráma. A műfaji bővüléssel együtt tematikai gyarapodás is megfigyelhető: a hiánypótló néprajzi munkákon (pl. Kerecsényi Edit, Halász Albert, Szabó Mária monográfiái) kívül egyháztörténeti művek (pl. Varga Sándoré), képzőművészeti esszékötetetek (Gábor Zoltáné, Zágorec-Csuka Judité), valamint filmelemzések (Hagymás Istváné) és egy népmesegyűjtemény (Szúnyogh Sándoré) jelent meg.

A könyvkiadás alakulása napjainkban

Jelentős könyvészeti esemény volt 2000-ben a „Naptár" c. évkönyv 1960–2000 közötti negyven évét feltáró repertórium kiadása Farkas Brigitta összeállításában és a lendvai könyvtár gondozásában. A 210 oldalas repertórium fontos tájékoztató szerepet tölt be a helyismereti, helytörténeti tájékoztatásban. Az 1359 tételes összeállítás negyven év tudományos és kulturális életéhez ad háttérrajzot.

2001-ben jelent meg Göncz László: A muravidéki magyarság 1918–1941 c. monográfiája, melynek kiadását az anyaország Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma anyagilag is támogatta. A monográfiát recenzense, Szarka László olyan alapműnek tekintette, amely *„összegzi és rendszerezi mindazt az ismeretet, amely a szlovének és a magyarok által lakott Muravidéken és azon belül a magyar többségű határ menti sávnak a délszláv államhoz kerüléséről, a trianoni döntés előzményéről, alternatíváiról és következményeiről rendelkezésre állt".*

2001-ben jelent meg Varga József: A lendvai vár kapitánya c. regénye, melynek kuriózuma, hogy a szerző számos hetési és Lendva vidéki néprajzi és történeti értéket örökített meg, s műve a Mura mentén élő magyar közösség önazonosságának újabb szépirodalmi bemutatása. Néprajzi ihletésű, szépen illusztrált kiadvány az ugyancsak 2001-ben kiadott Gyermekkorom faluja – forgácsok Göncz János hetési képeiből c. album.

2002-ből Zágorec-Csuka Judit Gábor Zoltán festőművészről készült monográfiáját emeljük ki, mint az év legszebbnek tartott muravidéki magyar könyvét. A kötet a festő életéről ad gazdagon illusztrált, szép kiállítású összegzést. Kiadását a szlovén és a magyar kulturális tárca egyaránt támogatta.

Az anyaországi szervezetek szerepe a szlovén könyvkiadásban

A határon túli magyar kisebbségek kulturális felemelkedése, össznemzetben történő szellemi felzárkózása Magyarország segítségével, sokoldalú támogatásával mehet végbe. A támogatás egyik hatékony formája a különböző alapítványi, pályázati céltámogatások biztosítása a térség kultúrájának bemutatása érdekében.

A kilencvenes évektől kezdve már jelentősnek mondható anyagi támogatások érkeztek az anyaországból a kisebbségi régiókba, s ezekből a támogatásokból a könyvkiadásra is jutott. Jelentős támogatást kaptak a Magyarok Világszövetségétől, a Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társaságától, az Anyanyelvi Konferenciától, az Illyés Közalapítványtól, valamint a NKÖM Nemzeti és Etnikai Kisebbségek Főosztályától és a Határon Túli Magyarok Hivatalától.

A többség és a kisebbség viszonyát törvényszerűen meghatározza a kölcsönhatás jellege, ami sok esetben a nemzetiség rovására mehet (pl. spontán vagy a tudatosan irányított asszimiláció formájában).

A határon túli magyarok léthelyzetét tekintve a Szlovéniában kialakult viszonyok elfogadhatónak mondhatók. Ennek tudható be az is, hogy az értelmiségiek aránya a megelőző húsz évhez viszonyítva, kis mértékben, de emelkedett, bár a muravidéki magyarok létszáma a trianoni arányok kétötödé-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

re esett vissza (s a burgerlandi magyarok után mára ez lett a második legkisebb létszámú magyar kisebbség). A támogatás egyik formája az volt, hogy a hetvenes évektől kezdve megteremtődtek a feltételei annak, hogy szlovéniai magyarok anyaországi képzőintézményekben tanuljanak.

Az új évezred globalizációs problémái az itt élőkben identitásuk újraértékelését vetették fel. Az identitás megerősítésében változatlanul a legfontosabb szimbólumrendszer az anyanyelv. A regionális kisebbségi magyar könyvkiadás folyamatai önnön kisebbségi helyzetéükből adódóan sajátos részét jelentik a magyar könyvkiadásnak is, hiszen ezek a művek magyar nyelven íródtak, s nélkülük nem állhat össze a korszak magyar irodalmának és könyvkiadásának a teljes képe. A kilencvenes években az anyaországi és a szlovéniai magyar szervezetek közös erővel támogatták a könyvkiadást.

A szlovéniai magyar könyvkiadás természetesen nem kerülheti meg a jelenkori magyar kultúra által megfogalmazott kritikákat, még akkor sem, ha maga is tisztában van azzal, hogy számos esetben a művek nem feltétlenül hordozzák a legmagasabb művészi értéket.

A magyar-szlovén-anyaországi kapcsolatok

Egymás megbecsülésének szellemével jellemezhetők a magyar-szlovén kapcsolatok. E kölcsönös elismerésen és érdeklődésen alapuló kapcsolat megteremtésében kiemelkedő, mondhatni apostoli szerepet töltött be Pável Ágoston, akinek nevéhez a szlovén irodalom magyar nyelven való megismertetése fűződik. „Szentül meg vagyok győződve, hogy a szellemi kapcsolatokból kivirágzó kölcsönös megismerés és megértés javára lesz mindkét nemzetnek és kultúrának"– vallotta.

A szlovéniai magyarság budapesti bemutatkozása sorsesemény volt. Ezzel lassan megkezdődött az integrálódása saját anyaországi kultúrájába, irodalmába, s nemcsak elméletben, hanem gyakorlatban is.

A kilencvenes években már reális, probléma- és megoldásközpontú, az önazonosságot értékként kezelő kultúrpolitika bontakozott ki. A könyvkiadás, irodalomszervezés terén megvalósított kölcsönös megismerési folyamatok következtében megindult a szlovéniai magyar irodalom kritikai recepciója, s irodalomtörténeti feldolgozása is. A kilencvenes évek megváltozott távlatai lehetővé tették, hogy a muravidéki szerzők ne csak helyi, hanem magyarországi lapokban, folyóiratokban is publikáljanak, író-olvasó találkozókon vegyenek részt határon innen és túl.

A magyar kisebbségi könyvkiadás a Szlovén Művelődési Minisztériumtól kapja az anyagi támogatást, pályázatok útján pedig az anyaországi intézményektől is. A problémát az okozza, hogy a muravidéki közösség elvárja az íróitól, hogy munkáik történeti szemléletűek legyenek, s hogy vállalják a nemzeti sorsot. A szakmának és az olvasóközönségnek viszont létezik egy másik rétege is, amely a hagyományos, konzervatív nemzettudatra épülő eszmei vonulattal szemben inkább az emberi individuumot és az alkotói önállóságot helyezné előtérbe, és ezt várná el a szlovéniai magyar könyvkiadástól is.

A szlovéniai magyar könyvek kiadói

Pomurska založba

A muraszombati Pomurska založba Könyvkiadót és könyvkereskedelmi vállalatot 1954-ben hozták létre, önálló vállalatként 1961-től működik. Tevékenységi körébe tartozott a muravidéki szlovén és magyar alkotók támogatása. A szlovén szerzők mellett ez a kiadó adta ki a hatvanas évektől a nyolcvanas évekig a muravidéki magyar szerzők munkáit

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

is. Hosszú évekig még a pécsi Jelenkor kiadóval is együttműködött.

Jože Ternar a kiadó igazgatója 1980-ban így fogalmazta meg szerepüket: *„Fejlődésének éveiben a Pomusrka zalozba új feladatokat vállalt magára... egyik jelentős feladata: a Szlovéniában élő magyar nemzetiségű polgárok számára közvetíteni az aktuális társadalmi, politikai, gazdasági és egyéb irodalmat, a tankönyveket és szépirodalmi műveket saját irodalmi nyelvükön elérhetővé tenni, és ezzel serkenteni őket az önálló alkotásra. A magyar nemzetiség és a kétnyelvű iskola szükségletei is arra ösztönzik a kiadót, hogy állandóan szélesítse és gazdagítsa könyvkiadói programját."*

A programszélesítés ellenére a hatvanas években azért akadtak problémák: elsősorban a megjelentetés költségeivel, másodsorban a magyar könyvek árusításával. Ezt a helyzetet így foglalta össze az igazgató: *„A kiadó a hatvanas években túlnyomórészt veszteséggel dolgozott. Sok könyv a raktáron maradt, mivel nem vásárolták őket. Főleg a magyar könyvekkel volt gond, amelyeknek nagy volt a megjelentetési költségük, alacsony volt a példányszámuk és így nem hoztak nyereséget. A kis dotációból viszont a kiadó nem fedezhette a magas előállítási költségeket. Ez a helyzet a hatvanas évek végéig tartott, amíg a Pomurska založba meg nem jelentetett néhány jó áron árulható, de értékes szépirodalmi művet, köztük Jókai Mór: Zlati človek – Arany ember c. művét szlovén nyelven.* (Jože Ternar, 1980.)

A kiadó az első időkben azt tekintette egyik feladatának, hogy megismertette a Mura szlovén partjain fekvő terület történetét az országban élőkkel, ezért a szlovén könyvek között már egy-két magyar könyv is megjelent. 1954-ben még csak egy magyar könyvet adtak ki 2500 példányban, 1963-ban már 18 könyv került ki a Pomurska nyomdájából 58 ezer példányban. A kezdeti időkben kétnyelvű magyar szerkesztők hiányában az újvidéki Forum és a budapesti Európa Kiadó segített a magyar könyvek megjelentetésében. A hetvenes években a muravidéki nyomdához kapcsolódott a kiadó, s így kiadói, nyomdai, könyvkereskedelmi feladatokat tudott betölteni. A kiadó gyarapodását, erősödését mutatja, hogy a nyolcvanas évekre már négy saját könyvárusító boltja volt. Elkezdődött a megjelentetett művek hatásosabb bemutatása, marketingje is. 1978-ban a könyvterjesztéssel foglalkozó dolgozók összefogásával megalakult a könyvkereskedők tanácsa. Erre az időre tehető, hogy a kiadó országos szinten elismert kiadóvá vált.

Egyaránt nyitott volt a szlovén, a jugoszláv és a magyar kultúra irányában, mert felismerte annak fontosságát, hogy meg kell menteni a feledéstől a kultúrtörténeti, szociográfiai, gazdasági és nemzetpolitikai hagyatékot. Első gyűjteményes sorozata a Domača književnost c. sorozat volt, amelynek keretén belül muravidéki szerzők munkáit jelentették meg, de más szlovén szerzők is bekerültek. Híres sorozata volt a Panonika (a Muravidék etnográfiájáról, művészettörténetéről, szociográfiai helyzetéről készültek monográfiák), valamint a Sozvočje–Összhang c. sorozat. Ebben a sorozatban jelent meg a Naptár c. magyar nyelvű almanach 1960-tól évente rendszeresen, biztos fórumot teremtve a magyar szerzőknek. Emlékezetes volt a Tavaszvárás címmel 1975-ben kiadott első versantológia is. Ezt követően egymás után jelentek meg az első kötetes szerzők verseskönyvei, valamint prózai művek is, amelyek visszamenőleg is igazolták a Sozvočje–Összhang c. sorozat fontosságát. Jože Hradil véleménye szerint a szimbolikus cím kifejezi a magyar nyelvű alkotómunka lehetőségét és a Magyarországon megjelent irodalmi alkotások megismerésének lehetőségét is. A magyar klasszikusok és a kortárs írók lelkiismeretes fordítása hamarosan kellemes, de mindenekelőtt hasznos feladatává vált a kiadónak. A magyar irodalom értékei ugyanis többé-kevésbé ismeretlenek voltak a szlovének előtt, vagyis olyan nevek, mint Petőfi Sándor, József Attila, Weöres Sándor, Jókai Mór, Mikszáth Kálmán, Móricz Zsigmond, Németh László és mások, akiknek

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

értékei a nyelvi és egyéb akadályok dacára, az európai irodalom tartozékai.
A sorozat népszerű volt a szlovén olvasók között is. A budapesti Európa Kiadóval való munkakapcsolat következtében fellendült a fordítói munka, amelynek eredményeképpen olyan szlovén művek jelentek meg a magyar könyvpiacon, mint Prešeren válogatott művei, Oton Župančič költészetéből készült válogatás, valamint Ivan Cankar, Matej Bor, Miško Kranjec, Kajetan Kovič, Ciril Kosmač és mások munkái.
A világ irodalmi terméséről a Mostovi és a Helikon c. sorozatok kötetei adtak képet. Népszerű sorozata volt a kiadónak a Mavrica is, amely inkább a kevésbé értékes, de népszerű művekkel látta el az olvasókat.

A Szlovéniai Magyar Írócsoport (1989–1997)

A Pomurska založba Kiadóval elégedetlen, s ezért a kiadóval szakító írók új kiadói csoportot hoztak létre Szlovéniai Magyar Írócsoport (ill. Muravidéki Magyar Írócsoport) néven a szlovéniai magyar irodalom kiadására. Megjelentették a Muratáj c. folyóiratot, a Naptár c. évkönyvet és egyéb szépirodalmi munkákat. 1995-től a kiadói munkákat a Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, az érdekvédelmi teendőket pedig a Szlovéniai Magyar Írók Társasága vette át.

A Szlovéniai Magyar Írók Társasága (1997–)

Tizenhárom szlovéniai magyar író és költő létrehozta érdekvédelmi szervezetüket, mely szervezetileg az MNMI-hez tartozik, de kollektív tagja a Magyar Írószövetségnek is. Könyvesboltjuk, a Bánffy Magyar Könyvesbolt 1998. március 15-én nyílt meg Lendván. A könyvesbolt lehetővé tette a szlovéniai magyar könyvterjesztés és irodalmi, közösségi élet megerősítését. A könyvesboltban magyar nyelvű könyvek és folyóiratok között válogathattak az érdeklődők, alkalmanként rendezvényeken, író-olvasó találkozókon vehettek részt.

A Top-Print Grafikai Stúdió és Könyvkiadó

1997-ben nyílt meg a grafikai stúdió és kiadó Halász Albert vezetésével. Magánvállalkozásnak indult, elsősorban az MNMI megrendeléseit teljesítve (eredménye: Zágorec-Csuka verseskötete, Szúnyogh Sándor néprajzi kötete). Egy év múlva *Studio Artisra* változtatott névvel, a könyvkiadást is megtartva, de kibővített szolgáltatási körrel folytatták munkájukat a grafikai tervezés, térképeszet, fordítás területén. Vállalták számítógépes adatok CD-ROM archiválását, számítógépes nyomtatást, szkennelést, adatmásolást, fordítást, lektorálást, s kiadtak egy saját hirdetési újságot is a magyarlakta területeken. A magánvállalkozásban működtetett kiadó nem volt hosszú életű, nem tudta kinőni magát nagy kiadóvá, részben személyi okok miatt, de alapvetően a kiadó megélhetéséhez szükséges könyvtermés hiánya miatt.

Franc-Franc Könyvkiadó Kft.

1992 januárjában alakult meg a muravidéki szlovén kultúra és könyvkiadás támogatására. Alapítói Feri Lainšček és Franci Just. Sorozatokat, szépirodalmat, helytörténeti munkákat adtak ki, éves átlagban 10–15 könyvet, átlagosan 500–1500 példányban.
Működését a Szlovén Művelődési Minisztériumtól kapott pályázati támogatás is segíti.
2002 sikerkönyve például a szlovénra fordított Márai-kötet, A gyertyák csonkig égnek volt (az Új hidak Magyarországgal c. sorozatban), s kiadták szlovénul Zágorec-Csuka egyik verseskötetét is.

Illusztráció, tipográfia, könyvművészet

A szlovéniai magyar könyvkultúrában a könyvek illusztrálásának igénye mindig jelen volt, de a körülményektől függően változó színvonalú produktumokban valósult meg. Ha az elmúlt közel negyven

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

év termését végignézzük, látható, hogy születtek igényes megjelenésű, nagyon szépen illusztrált könyvek is. A közelmúltban megjelent közel száz magyar könyvnek kb. a harmada illusztrált (ez az arány figyelhető meg az erdélyi, kárpátaljai, szlovákiai és vajdasági könyvkultúrában is).

A hatvanas évekre a fekete-fehér tusábrázolás (Gábor Zoltán festőművész, Gálics István grafikus munkái) volt jellemző, majd a hetvenes évek pangása után, a nyolcvanas években a hatékony intézményi támogatások következtében változatosabb tipográfiájú és illusztráltságú könyveket adtak ki, úgy, hogy szinte minden évben készült egy különlegesen „szép" kötet is. Nem mindennapi illusztrációnak számítanak Czimmermann Toplák János nyolcvanas években készült haiku-zen rajzai, képvers-illusztrációi, melyekben a szöveg és kép teljes harmóniája figyelhető meg.

Az átütő változást a kilencvenes évek hozták meg, amikor a muravidéki magyar könyvkiadásban egymásra találtak a szerzők, kiadók, technikai szerkesztők, nyomdászok. A Studio Artis nevű, már említett magánkiadóban és grafikai stúdióban pl. Halász Albert saját illusztrációival látta el a könyveket, kollégája, Hagymás István pedig fotóillusztrációkat készített a magyar könyvek díszítésére. A Pomurska založbatól való elválás után egy-két magyarországi kiadó is részt vállalt a nyomdai munkákból, pl. a győri Hazánk Kiadó. A fűzött könyvek mellett megjelentek az igényesebben tervezett és kötött, kemény címlappal készült könyvek . A kilencvenes évektől lehetőség nyílt arra, hogy magyarországi képzőművészeti iskolákban tanulhassanak az érdeklődők, ami hosszú távon ígéretes lesz a muravidéki könyvkultúra fejlesztése szempontjából.

Irodalom

ÁCS Margit: Kölcsönös garancia. In: Pannon Tükör, 6. évf. 2001. 1. sz. január-március, 9-15.p.

BENCE Lajos: Harmincéves a magyar könyvkiadás a Muravidéken. In: Muratáj, 1991. 80-82.p.

BENCE Lajos: A szlovéniai magyarság. www.hhrf.org./prominoritate/1966/osz03.htm

BOKOR József: Anyanyelv a kétnyelvűségben. Maribori Magyar Intézet, MNMI, Maribor, Lendva, 1999. 7.p.

CZINE Mihály: recenzió Bence Lajos: Szíves szívtelen c. verseskötetéhez. Murska Sobota, Pomurska založba, 1981. [Fülszöveg]

GUTTMAN Miklós: Anyanyelvünkért. Bevezető. Murska Sobota, Pomurska založba, 1983.

GÖNCZ László: Zsiga Tibor: Muravidéktől Trianonig. Lendva, MNMI, 1996. 6-7.p.

GÖNCZ László: Varga József: Nyelvhasználat, névdivat. Lendva, MNMI, 1999. [a könyv szórólapja]

KIRÁLY M. Judit: Hang a Kárpát-medencében, kapcsolat itthon. In: Népújság, 2003. január 16. 9.p.

KOCSIS Gyula: Naphívogató. Utószó. Murska Sobota, Pomurska založba, 1974. 54.p.

MAJDÁN János: Göntér János: Dobronak. Múlt és jelen a határ mentén. Lendva, MNMI, 1998. 6-7.p.

RUDAS Judit: Irodalom és kulturális identitás a Muravidéken napjainkban. In: Muratáj, 2002. 57.p.

POMOGÁTS Béla: A magyarságtudat védelme - kisebbségben. In: Muratáj, 34-40.p.

SZÉKELY András Bertalan: Magyar-szlovén kapcsolatok. In: Társadalmi Szemle, 1996. 5. sz. 64-65.p.

SZÉKELY András, Bertalan: Varga Sándor. A szlovéniai magyarok műkedvelő tevékenysége 1920-1970. Lendva, MNMI, 1995. 7.p.

SZIJÁRTÓ Imre: Igék a megmaradásért. Jegyzetek a szlovéniai magyar irodalomról. In: Tiszatáj, 2002, 7. sz. 9.p.

VARGA József: A Petőfi Kultúrkör jegyzőkönyve. Lendva, 1970. április 12.

ZÁGOREC-CSUKA Judit: Mégis harangoztak. In: Népújság, 1999. június 3.

A Pomurska založba Kiadónál 1945 után megjelent magyar könyvek jegyzékét nem itt, hanem a cikk on-line változatának függelékekében közöljük. Címe: http://www.ki.oszk.hu/kf/index.html

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

NAPILAPOK

HETILAPOK

HAVILAPOK

IDŐSZAKI KIADVÁNYOK

TERJESZTŐK

TELEKOM-MUNIKÁCIÓ

KÖZTERÜLETI REKLÁMOK

ELADÁSHELYI REKLÁMOK

KIÁLLÍTÁSOK ÉS VÁSÁROK

ÜGYNÖKSÉGEK, NYOMDÁK, KIVITELEZŐK

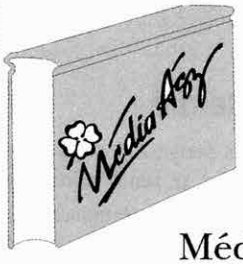

HIRDETÉSI ENCIKLOPÉDIA

Média Hirdetési Árak és Szolgáltatások
23. kiadás 2003. szeptember

HAZÁNK EGYETLEN MÉDIA-ADATTÁRA
félévente bővítve és aktualizálva

KÖNNYEN KEZELHETŐEN
900 oldalon több mint 4000 média adatai
10 tartalomjegyzék és 4 regiszter segítségével

ÁTFOGÓAN
médiaadatok + média-adatbanki jelentések
kivitelezők minden szakterületről
szövetségek és újságírók részletes adatai

BARÁTSÁGOS ÁRON
könyv 1 Ft-os médiánkénti áron
CD 0,5 Ft-os médiánkénti áron
ingyenes faxbanki és felvilágosítási lehetőségek

Megrendelhető
S&S Karakter Kft.® • 1055 Bp. Honvéd u. 40.
Telefon: 302-7288, 301-0239 Fax: 475-0803
E-mail: mediaasz@vnet.hu

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

VÁLOGATÁS

az OSZK külföldi könyv-gyarapodásából - Vajdaság

Szabó József

Tallián Emil, a világutazó vadász/ Szabó József. – Újvidék : Családi Kör, 2002. - 329 p. ; ill.- 24 cm

ISBN

A 2002-ben, a Vajdaságban megjelent könyvek közül a legszebb kiadású könyvnek Szabó József Tallián Emilről szóló könyve bizonyult. A kötet, amely a szabadkai Grafoprodukt nyomdában készült, elnyerte a Magyar Művelődési Szövetség díját.

Tallián Emil főszolgabíró kalandos élete akkor került az érdeklődés homlokterébe, amikor 2001-ben Törökkanizsán megrendezték a Tallián Emil-emlékkiállítást, ahol a látogató megismerhette a világutazó vadász trófeáit, 700 eredeti fényképet és az Útinaplóját (1906).

A 2002-es évet akár Tallián Emil évnek is nevezhetjük, mert a Vajdaságban két eseménnyel is megemlékeztek róla: Előbb a törökkanizsai parkban fölavatták és felszentelték Tallián Emil Sava Halugin szobrász által felújított szobrát. (A szobrot a szintén bánáti születésű Szentgyörgyi István készítette el 1914-ben.). A másik megemlékezést Szabó József helytörténeti kutató Tallián életét bemutató szép, átfogó, könyvének megjelenése jelentette.

Ki volt valójában Tallián Emil? Ahogy a könyv szerzője a bevezetőben írja „Tallián fényes társadalmi karriert futott be, munkásságának nagyobb részét

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

a törökkanizsai járásnak, valamint szülőhelye dolgos népének áldozta. A legnagyobb feltűnést mégis vadászútjai keltették." Szabó bevallja, hogy számára a legnagyobb problémát a trófeák fölkutatása jelentette, szerencsére a múzeumok szakosztályai a segítségére siettek : „Föltárták előttem az eddig félve őrzött raktárakat és így sokszor ösztönösen azonosítani tudtam egyes trófeák kilétét." Szorgalmas, másfél évtizedes kutatómunkával a szerzőnek sikerül fellelnie e törökkanizsai főszolgabíró egykori trófea-gyűjteményének fennmaradt darabjait, az elveszettnek hitt fényképgyűjtemény egy részét, továbbá megtalálta vadászkalandjairól írt kötetet is. Szabó József a könyv bevezetése után feltárja a Tallián család eredetét, azután következnek a világutazó vadász útjainak leírásai: Bombaytól Kalkuttáig, Brazíliától Afrikáig. Tallián minden utazását gondosan, néha évekig tartó munkával szervezte meg. Bár a XX. században kalandos élete feledésbe merült, most a róla szóló könyv felelevenítette érdekes életét. A könyv szerb és angol nyelvű rezümével zárul.

(Hargitai Gáborné)

Németh Ferenc
A bánáti fényképészet története : 1848-1918/ Németh Ferenc . - Újvidék : Forum, 2002. - 225 p. ; ill. - 23 cm
ISBN

Régi fényképeket nézegetni mindig izgalmas dolog. A fényképeknek történelmi és művészi jelentőségük van, rögzítik a múltat, életünk elveszettnek gondolt pillanatait.

Németh Ferenc e nagyszerű átfogó munkájában a bánáti fényképeszet történetének első korszakát (1848-1918) mutatja be gazdag levéltári és fényképanyag felhasználása alapján. E könyv másfél évtizedes kutatómunka eredményeként született, bár a szerző szerint „...még így is... kissé hiányosan".

A könyvben 160 hivatásos és amatőr fényképészről történik említés, sokuk eddig ismeretlen volt mind a magyar, mind a jugoszláv fotótörténet számára. A kutatást végző szerző sokszor tanúja volt annak, hogy a családok nem őrizték kellőképpen a fényképeket vagy megsemmisítették őket, s - bánáti fotómúzeum híján - sok értékes anyag pusztult el.

Érdemes megemlíteni, hogy az 1860-as években Magyarországon már 281 hivatásos és amatőr fényképész működött. A Bánátban pedig 1848-tól, több mint másfélszáz fotográfus rögzítette kamerájával az embereket és a fontosabb eseményeket.

E könyv, mely a magyar Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma, valamint a vajdasági Tartományi Művelődési és Oktatási Titkárság anyagi támogatásával készült méltó emléket állít a Vajdaságban dolgozó magyar és szerb fotográfusoknak.

(Hargitai Gáborné)

Káich Katalin
A nagybecskereki magyar színjátszás története és repertóriuma : 1832–1918/ Káich Katalin. - Újvidék : Forum, 2002. 1. köt. 421 p.

Káich Katalin már régóta foglalkozik a vajdasági színjátszás történetével. 1975-ben jelent meg a zombori magyar színművészet története és repertóriuma, 1983-ban az újvidéki, 1987-ben a zentai, most pedig a nagybecskereki magyar színjátszás történetét dolgozta fel. Az utóbbihoz bőséges anyag állt rendelkezésre, mivel az 1851-től megjelenő Grossbetsckerek Wochenblatt c. hetilap bőséges adatot szolgáltatott a helyi művelődési eseményeiről. Így gyűlt össze az a 800 oldalnyi anyag, amelyből két kötet készült; a második megjelenése az idén várható.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A szerző könyvében bebizonyítja, hogy a magyar színjátszás Nagybecskereken 1832-ben kezdődött. Becskerek társadalmi élete pedig teljes mértékben visszatükröződött színházi életének jellegzetességeiben. „A repertóriumokból kiderült, hogy az elmúlt 150-180 évben egy-egy városban hányféle és milyen típusú darabokat láthatott a közönség, milyen darabok formálták az ízlését" - mondja a könyv szerzője egy vele készült interjúban.

A könyvben olvashatunk Déryné „a magyar Thalia" emlékezetes 18947-es fellépéséről, a magyar színjátszó-társulatok vendégszerepléséről, és a város önálló színházának születéséről. Aki kézbe vette, lapogatta az első kötetet, bizonyára érdeklődéssel várja a folytatást is.

(Hargitai Gáborné)

EGYÜTTMŰKÖDÉS A MEK ÉS A MOKKA KÖZÖTT - a MEK és a MOKKA közötti együttműködés keretében a MOKKA adatbázisába betöltötték az új MEK (www.mek.oszk.hu) katalógusát. Ez közel 1100 digitális mű, illetve digitális verzió leírását tartalmazza.

A MOKKA-ban megszokott módszeren túl (azaz a lelőhely nevére kattintás) a mű MEK-es URL-jét is lekérdezhetővé tették.

Mivel a művek digitális verzió önálló leírást kapnak, ezért ezeket nem mosták össze a nyomtatott verzió leírásával. Pl. a címben keresve a „nemes rozsda" szöveget, megkapjuk a mű különböző kiadásainak ÉS a digitális verziónak a leírásait is. Amennyiben csak arra vagyunk kíváncsiak, hogy az adott műnek van-e digitális MEK verziója, akkor a MOKKA kereső felületén a dokumentumfajtát át kell állítani „elektronikus dokumentum-ra" (lásd pl. címben „piszkos fred", dokumentumfajtában elektronikusdok").

A továbbiakban a katalógus gyarapodását folyamatosan betöltik a MOKKA adatbázisába.

Tervezik a Neumann-ház WebKatHu katalógusának betöltését is a MOKKA adatbázisába: így a MOKKA-t használók a magyar hálózaton található digitális dokumentumokat is közvetlenül elérhetik (közel 200 ezer rekordról ban szó).

(Bakonyi Géza - MOKKA, Moldován István - MEK híre alapján, Katalist, 2003. szeptember 18.)

(Varga Katalin híre, Katalist, 2003. szeptember 18.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

EBSCO folyóirat-adatbázisok országos körű használata

A Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma országos felhasználási szerződést kötött a magyarországi könyvtárak javára az EBSCO elektronikus adatbázis szolgáltatóval a 2003-2005. évi időszakra. A szolgáltatás keretében a következő egyidejűleg kereshető, angol nyelvű adatbázisok elérésére nyílik lehetőség:

Academic Search Premier

Business Source Premier

Masterfile Premier

Health Source: Nursing/Academic Edition

Health Source: Consumer Edition

Newspaper Source

Medline

ERIC.

A szolgáltatás kedvezményezettjei a nyilvános könyvtárak, a felsőoktatási könyvtárak és a non-profit intézmények / szervezetek könyvtárai (intézeti, egyházi, múzeumi, kórházi, stb.)

A szolgáltatás igénybevételével kapcsolatos teendőket (a könyvtárak tájékoztatása, a szolgáltatóval való kapcsolattartás) a NKÖM megbízásából a Könyvtári Intézet látja el.
Kapcsolattartó: Balogh Anna (abalogh@oszk.hu).

A jelentkezéssel és a használattal kapcsolatos részletes információ a Könyvtári Intézet honlapján olvasható: http://www.ki.oszk.hu/ebsco

Iskolai könyvtárak világnapja – 1999 óta minden október negyedik hétfője az iskolai könyvtárosok világnapja. Ezzel kívánják felhívni a figyelmet az iskolai könyvtárak szerepére.
Az Iskolai Könyvtárosok nemzetközi Szövetsége (IASL) felhívást tett közzé, hogy a világ minden részéről csatlakozzanak a világnap megünnepléséhez, s ennek érdekében a szervezet honlapján (http://www.iasl-slo.org) segítséget is adnak az egyéni programok szervezéséhez.

2003-ban a világnap témája: A korlátok ledöntése

A világnap alkalmából az Országos Pedagógia Könyvtár és Múzeum (OPKM) akciót indított az iskolai könyvtárak között. Felkérték az iskolai könyvtárosokat, hogy tanítványaik körében gyűjtsék össze azokat a magyar műveket, melyeket szerintük a világ más pontjain is olvasniuk kellene a gyerekeknek. Ezek közül az első öt adatait kell elküldeni az OPKM címére 2003. november 10-ig. Az országos összesítést a hazai szaksajtóban és az IASL honlapján teszik közzé.
(Katalist, 2003. szept. 10.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

KÖNYVSZEMLE

Magyar sajtóbibliográfia 2001

Az ezredfordulót ünneplő petárda durrogtató, tűzijátékos parádék zaja gyorsan elhalt, emlékük gyorsan elhomályosult. A hosszú távon ható, időtállő elemzések szükségképp csak tendenciákat vázolhattak fel, a nevezetes dátumhoz kapcsolódó igényes vállalkozásokként „csak" adattárak készülhettek. Ezek sorában hazánkban kiemelkedő jelentősége van a *Magyar sajtóbibliográfia 2001*-nek, amely alcímének megfelelően *„a harmadik évezred első évének magyarországi periodikumai"*-ról ad hiteles tájékoztatást. A véletlenek szerencsés egybeesése révén a bibliográfia az Országos Széchényi Könyvtár bicentenáriumi programja keretében jelenhetett meg, tartalmát tekintve pedig a rendszerváltozás első évtizedének és a kurrens magyar sajtóbibliográfia első negyedszázadának lezárása is. Ez utóbbi körülmények egy kis visszatekintésre, az előzmények összefoglalására késztetnek bennünket.

Az 1976-os év periodikumait feldolgozó sajtóbibliográfiával teljessé vált a modern nemzeti bibliográfia rendszere. A *Kurrens időszaki kiadványok* címen megjelent bibliográfia jelentőségét fokozta, hogy az időszaki kiadvány fogalmának tradicionális értelmezésével szakítva, gyűjtőkörét a nemzetközileg elfogadott új definíció alapján határozta meg. (Csupán az időszakosan rendezett konferenciák, kiállítások és a részcímes sorozatok feldolgozásáról mondott le, mivel ezek regisztrálásáról a könyv-bibliográfia gondoskodott.) Akkor kisebb szakmai forradalommal felért, hogy leírásai a nálunk még nem honosított ISBD/S alapján készültek. A kötelespéldány-szolgáltatásra alapozva a maximális teljesség megvalósítására törekedett: 1. része a fontos periodikumokról

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Magyar sajtóbibliográfia 2001 : A harmadik évezred első évének magyarországi periodikumai /szerk. Nagy Anikó ; [közread. az] Országos Széchényi Könyvtár. – Bp. : Országos Széchényi Könyvtár, 2002. – 622 p.
ISBN 963 200 445

teljes, 2. része pedig az efemer jellegűekről egyszerűsített leírásokat közölt címük betűrendjében. A törzsrészt címmutató és a közreadók/kiadók mutatója egészítette ki.

Ez az első számbavétel lett a további éves kötetek alapja. Így az 1977-et feldolgozó kötet már csak az új indulásokról, ill. az új címen megjelenőkről közölt teljes leírást, az 1976-os kötetben már regisztráltak esetében elégséges volt legfontosabb azonosító adataik és 1976-os leírásuk tételszámának közlése is. A kötetek egymásra épülése, a leírások adattartalma, a bibliográfia szerkezete az első évtizedben lényegében változatlan maradt. Amikor 1981-től címében is kifejeződött a nemzeti bibliográfia rendszerébe tartozás és *Magyar nemzeti bibliográfia. Időszaki kiadványok* címen jelent meg, csupán formai okokból minősült új kiadványnak. A lényeget nem érintő, de mégis fontos változásként meg kell említeni, hogy az 1984-évi kötet ISSN mutatóval bővült. Ez a hangsúlyos tartalmi változatlanság rendkívül következetes gyakorlattal párosult, így a visszamenőleges keresést jól kezelhető ötéves mutatók biztosíthatták.

Az 1986-tal kezdődő újabb ciklus több jelentős reformot jelentett. Mindenekelőtt: megváltozott a bibliográfia gyűjtőköre, a feldolgozásra minősítés kritériumai szigorúbbakká váltak, a különböző intézmények kifejezetten belső tájékoztatásra szánt kiadványait mellőzték. További változást jelentett, hogy a generikus címek és az azonos című periodikumok esetében a leírás első adata az ún. besorolási cím, vagyis a tényleges főcím megkülönböztető adatokkal kiegészített alakja lett. Megjegyzendő, hogy a megszűnt kiadványok számozási és megjelenési adatait lezárták. Kísérletképp a leíró adatok után feltüntették az ETO jelzeteket is, sőt e jelzetek alapján szakmutató is készült. Bár ötéves szakmutató készítését is tervezték, a tárgyi feltárás egyszeri kísérlet maradt csupán. Végül örvendetes esemény volt, hogy a gondosan készített, de mégis szerény sokszorosítási technikát gyönyörű lézernyomtatás váltotta fel.

A ciklus végén, 1988–89-ben az OSZK-ban megkezdődött az ISSN adatbázis, majd a sajtóbibliográfiai adatbázis kiépítése. E kettő egyesítésével 1989-ben létrehozták az *Időszaki kiadványok bibliográfiája*, becenevén *IKB* adatbázist. Ez mind az ISSN rendszer hazai működéséhez szükséges bibliográfiai és belső ügyviteli adatokat, mind az eddiginél is lényegesebb kurrens sajtóbibliográfiához, sőt ezek kumulálásához szükséges adatokat tartalmazta már. A rendszer tételeinek mind képernyőn, mind cédulaformában, mind pedig listázott alakban való kiíratására alkalmas volt. A rekordok adattartalma jelentősen bővült, szerkezetük a legkülönfélébb szempontú keresést biztosította és természetesen ilyen indexek, származékjegyzékek előállítását is lehetővé tette. Így már 1991-től megjelenhetett a csak az új indulásokról tájékozta-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

tó kurrens jegyzék (*Új periodikumok, ÚP*), az 1989–90-es évek teljes magyar sajtójáról pedig – összevont kötetként – kurrens sajtóbibliográfia is készült. E két kiadvány tervezett párhuzamos megjelentetése technikai és főleg pénzügyi okokból csak álom maradt. Míg az ÚP 1991-től 2001-ig havonként folyamatosan megjelenhetett, a kurrens sajtóbibliográfia kiadása évekig szünetelt. Hosszú várakozás után az 1986–96-os ciklusról összegező bibliográfia, az ezt követő időszakról pedig félévenkénti periodicitással kurrens bibliográfia készült (*Magyar Nemzeti Bibliográfia. Periodikumok*), de már nem hagyományos formában, hanem CD-ROM-on. Valószínűleg ezért is ünnepi esemény sokunk számára, hogy az új évezred első évének sajtójáról teljes képet adó, most kiadott bibliográfia újra szó szerint kézbe vehető formában, nyomtatottan jelent meg.

A „Magyar sajtóbibliográfia 2001" két értelemben is teljes. Az 1986-ban megállapított küszöb figyelembevételével az összes élő periodikumot feldolgozza, beleértve a csak számítógéppel olvasható-kat, illetve az ilyen variánsokat is, és ugyanakkor a leírt kiadványok bibliográfiai adatairól teljes körű tájékoztatást nyújt. Az éves bibliográfiák szerkesztésénél kicsiszolódott gyakorlatnak megfelelően teljes és szabványos leírásokat közöl. A szabvány előírásaitól csak annyiban tér el, hogy szerzőségi/felelősségi adatként a közreadó nevét nem a kiadványon fellelhető formában, hanem egységesített alakjában közli, a szerkesztőkre vonatkozó információkat pedig megjegyzésként sorolja fel. A megjegyzések mind az adatforrások, mind a közlésmód tekintetében nagyobb szabadságot jelentenek és e lehetőségeket a bibliográfia messzemenően kihasználja. A rendkívül adatgazdag, sokszor szinte olvasmányos megjegyzések pontosan tájékoztatnak a címváltozatokról (még a lényegtelennek minősülőkről, ill. az átmenetiekről is), sőt szükség esetén még forrásukat is megnevezik. Hasonlóképp megbízható információkat kapunk az adott periodikum bibliográfiai kapcsolatairól, kiadásváltozatairól. Minden esetben felhívják a figyelmet a mellékletekre, különszámokra, sőt próbaszámokra is. A szerkesztőkre vonatkozó megjegyzések – fontos hozzáférési adatként – közlik mind a levélcímet, telefonszámot, mind az e-mail-címet is. Az interneten való hozzáférésről szintén megbízható adatokat kapunk. Bár a leírások a párhuzamos címeket mellőzik, a kiadvány nyelvéről (nyelveiről) soknyelvű kiadvány esetében e tényről szintén találunk megjegyzést. Megszűnt periodikumok esetében a számozás és a megjelenés adatcsoportja a záró adatokat is tartalmazza. Művelődéstörténeti, ezen belül sajtótörténeti szempontból hasznos lenne, ha az új indulások és a megszűnések tételeit valamilyen egyezményes jel különböztetné meg a többitől.

Mivel az adatbázisban a keresési lehetőségek minden igényt kielégítőek, a kinyomtatott bibliográfia mutatóiban a takarékosság szempontja érvényesült. Elmaradt az éves bibliográfiákban megszokott címmutató. A testületi mutatóban a közreadók nevei csak szabványos, egységesített alakban találhatók, sem a kiadványon ettől eltérő formában található névről, sem a névváltozatokról utalók nincsenek (egyetlen kivétel a testület hivatalos rövid neve, azaz poligramja). Az ún. közkeletű nevek esetében nem egészen világos a gyakorlat, pl. az Országos Széchényi Könyvtár esetében a Széchényi Könyvtár alakról van, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár esetében a Szabó Ervin Könyvtárról nincs utaló. A bibliográfia értékét jelentősen növeli a megjelenési helyekről (a kiadó, közreadó székhelyéről) készített földrajzi mutató. A megyék, ezeken belül a helységnevek betűrendben követik egymást. A sokáig hiányolt szakmutatót tematikus mutató helyettesíti – jól. E közel 160 témacsoportot megnevező mutató mind a periodikum típusáról, mind tartalmáról árnyalt információkat ad. Már a testületi mutatóban is feltűnő az utolsó évtized társadalmi, politikai változásainak hatása (pl. ugrásszerű a civil szervezetek számának növekedése), de a tematikus mutató böngészése különösképpen izgalmas. Ki gondolná például, hogy a subsidiaritás sokat emlegetett elvének megvalósulása azt jelentette, hogy az ezredfordulóra a községi, falusi/önkor-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

mányzatok helyi hírmondóinak száma megközelítette a 300-at és köztük nem ritkák az alig 2000 lelket számláló települések (pl. Kocsér) sem.

Közhely már a periodikumok számbeli növekedéséről szólni. Mégis megemlítendő, hogy a szigorúbb rostálást követően az éves sajtóbibliográfiák átlagosan kb. 4000 tételt regisztráltak, a jelen kötet tételszáma pedig már 5326!

Ennek az értékes bibliográfiának az ismertetése akkor lenne teljes, ha a könyvtárosi, bibliográfusi megközelítést sajtótörténeti szempontokat érvényesítő elemzés követné. Az ezredforduló mindenképp olyan alkalom, amely megérdemelne egy ilyen számvetést.

Legvégül említem meg, hogy a kurrens sajtóbibliográfia negyedszázados folyamatosságának, a kisebb-nagyobb reformok mellett érvényesülő egységes gyakorlatának, következetességének legfőbb garanciája a szerkesztő változatlan személye, *Nagy Anikó* volt.

Fügedi Péterné

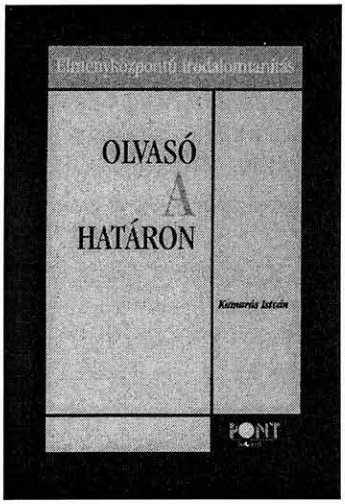

KAMARÁS István
Olvasó a határon : az Iskola a határon fogadtatásának és befogadásának vizsgálata / Kamarás István. – Bp. : Pont Kiadó ; Savaria Univ. Press , 2002. 259, [2] p. – (Az élményközpontú irodalomtanítási program könyvei, ISSN 1589-0538 ; 2.)
ISBN 963-9312 584

Kamarás István: Olvasó a határon

Abból az időből, mikor Kamarás István még a Könyvtártudományi és Módszertani Központ Olvasáskutatási osztályának munkatársa, majd vezetője volt, egy legenda kering. Eszerint, mikor kutatásaiban az összegzés, az írás stádiumához érkezett, szobájából már kora reggeltől csak az írógép szűnni nem akaró kopogását lehetett kihallani. Ha valaki bement hozzá, a szó közepén abbahagyta a gépelést, majd a vendég távoztakor ugyanott folytatta, ahol abbahagyta. Minden zökkenő nélkül írta tovább a mondatot, tért vissza a gondolathoz, írta meg egy szuszra tanulmányait, könyveit, abban a témában, mely akkor éppen nem hagyta nyugodni.

Mondhatom, ugyanez az érzésünk támad az *Olvasó a határon* című kötetének kézbevételekor. (Nem írhattam, hogy legutóbbi kötete, mert a 2002 őszén megjelent kötet óta már egy újabbal jelentkezett a szerző

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

az idei könyvhéten, mely a *Trilla szólamai* címet viseli, s Örkény egypercesének olvasatait tartalmazza.) De az érzés ugyanaz, az írás lendülete az olvasót is magával ragadja, vezeti be és kalauzolja végig a befogadásvizsgálat rejtelmeibe.

Ottlik Géza Iskola a határon című regénye 1959-ben jelent meg. Kamarás István 40 évvel az első megjelenés után 1999-ben látott az adatgyűjtéshez, hogy vizsgálódás tárgyává tegye a regény fogadtatását és befogadását. Módszere *A Mester és Margaritához* hasonló, de mindezidáig még nem alkalmazott eljárásokkal is megismertet minket a szerző.

Egy befogadásvizsgálatnál alapvető kérdésként vetődik fel, hogy kikből verbuválódik az olvasótábor. Mióta Ottlik regénye a középiskolai kötelező olvasmányok listájára került, tudhatjuk, hogy sokan tanulmányaik során hivatalból találkoznak a regénnyel, de egy bizonyos olvasói csoportnak saját választása a mű. De kik ők? Egyáltalán, szűkül vagy bővül az olvasói kör, netalán átrétegződésnek lehetünk szemtanúi?

A megjelenés óta eltelt több mint négy évtized alatt tanúi lehettünk az „Iskola" kanonizációjának. A 60-as évek elején viszonylag sok írás jelent meg a regényről, majd csaknem egy évizednyi hallgatás következett. A 80-as évek elejére aztán már kiterjedt tisztelői kör alakul ki Ottlik személye körül a fiatal írókból, költőkből, irodalmárokból, kik mesterüknek, példaképüknek, a politikai meg nem alkuvás mintaképének tekintik. Olyan személyek találhatók körülötte, mint Esterházy, Balassa, Lengyel Péter vagy Tandori. Idővel már jól érzékelhető kultusz alakul ki Ottlik körül, majd 1990-ben bekövetkezett halála után emlékkönyvvel, kiállítással tisztelegnek előtte. Érdemes figyelemmel kísérni, ahogy a pártideológia szellemében született ítéletek után egyre másra jelennek meg az óvatosan rokonszenvező, de ideológiai fenntartásokat is tartalmazó kritikák. Aztán lassan napvilágot látnak a barátok, rajongók, hívek írásai is. Már ekkor számos értelmezését olvahatjuk a regénynek. A leggyakrabban emlegetett jelzők között olyanok szerepelnek, mint: egzisztencialista, teológiai, misztikus, vallásos vagy parabolikus. Ez is jól jelzi, hogy az „Iskolának" jónéhány értelmezési szintje, lehetősége, megközelítése lehetséges.

Az Olvasó a határon című kötetben Kamarás István számos, a befogadást befolyásoló tényezőt vizsgát. Jól láthatjuk, hogy miként változtatja meg a nemzedékhez való tartozás, a nemi identitás, a foglalkozás, a képzettség, az ízlés, a világnézet, az életvilág vagy az értékrend a befogadást. A vizsgálat 14–26 fős csoportokban zajlott – s mint ahogy a szerző megjegyzi –, a megkérdezetteket nem tekinthetjük reprezentatív mintának; éppen ezért csak óvatos hipotézisek megfogalmazására vállalkozik. A vizsgálatban résztvevőket öt csoportba osztotta Kamarás, melyek a következők voltak: középiskolások, huszonéves felsőfokon tanulók és friss diplomások, huszonéves klerikusok, 25–50 éves magyar szakos tanárok és idős olvasók. A szerző ismét nehéz feladat elé állította a megkérdezetteket, hiszen 1–1,5 órás kérdőívében várta a választ kérdéseire. Háromnegyed részük olyan személy volt, aki kifejezetten Kamarás István kérésére olvasta el a regényt. A maradék egynegyeden az újraolvasás feladatára vállalkozók azokkal osztoztak, akiknél a regény olvasásának folyamatát vizsgálták.

Az értelmezési lehetőségekről elmondható, hogy az olvasás előrehaladtával nő az elvonatkoztató értelmezések aránya, s egyre nagyobb számban jelennek meg közöttük az árnyaltak. Jónéhány ponton hasonlóságot mutatnak a megkérdezettek az olvasói viselkedésben, de különbségeket is regisztrálni lehet. Ezek leginkább az élettapasztalat, az olvasottság és a nemi hovatartozás szerint mutatkoznak. A regény témájából adódóan Kamarás katonai középiskolásokat is bevont kutatásába, s említésre méltó eredményeket kapott. Ugyanis másként értelmezi a regényt egy laikus, mint egy hivatásos katonának készülő, aki számára – ha csak nyomokban –, de napi valóság Ottlik regényének világa.

Mint azt már korábban említtem, a vizsgálat módszere hasonló volt Bulgakov A Mester és Margaritánál alkalmazotthoz. Újdonság viszont a kötetben az újraolvasás mozzanata. Ilyen típusú vizsgálatra a szerző vállalkozott elsőként. Már többen próbálkoztak az egyes olvasások közötti kü-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

lönbségek megragadására, de Kamarás István volt az, aki a gyakorlatban is próbára tette az egyes elméletek helyénvalóságát. *Hans Robert Jauss* állítása szerint ugyanis az első, illetve második olvasás közti alapvető különbség, hogy míg az előbbinél egy esztétikai érzékelő befogadásban van részünk, addig az utóbbinál értelmező olvasás történik. Kamarás – kutatásaira alapozva – azt állítja, hogy az észlelő és értelmező olvasás már az első olvasáskor összecsúszik, mivel a megértés és az értelmezés egyszerre zajló, egymásra ható folyamatok.
Az Olvasó a határon című kötet jó alkalmat teremt a kötetben olvasottak és a saját olvasmányélmények egybevetésére, s inspirálhat bennünket Ottlik kiváló regényének újraolvasására. A szerző sok-sok olyan szempontot tár elénk, melyek a befogadásvizsgálatok sajátjai, de a már évtizedek óta beváltakon túl újakkal is megismertet bennünket. A laikusok számára is élvezetes, közérthető módon ismerteti a szociológia és a szociálpszichológia módszereit és kutatási eredményeit az Iskola a határon befogadásvizsgálatában.

Péterfi Rita

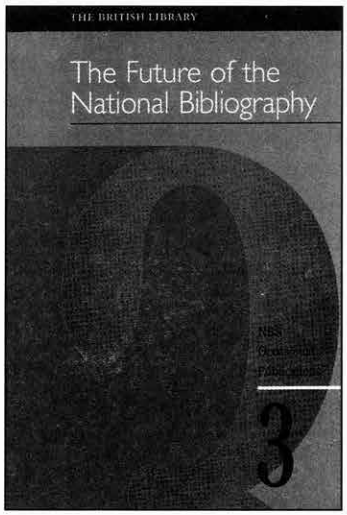

The Future of the National Bibliography : Proceedings of a Seminar held in June 1997/ ed. by Cynthia McKinley, Peter Robinson. – Boston ; The British Library, 1997. 92. p.
(NBS Occasional Publications, ISSN 0968 7696 ; 3.)
ISBN 0 7123 10762

Megkésett ismertetés a Brit Nemzeti Bibliográfia megújításának kérdéseiről

Nem szokás szerkesztői előszót írni a Könyvismertetések rovat elé, hogy most mégis megtesszük, annak két oka van: az egyik az, hogy a bemutatásra szánt könyvet csak nemrégiben sikerült beszereznünk, dacára annak, hogy impresszuma szerint már hat éve megjelent (olvasóink pedig bizonyára tudják, hogy ebben a rovatban elsősorban a frissen megjelent munkákra szoktuk felhívni a figyelmet). Utalnunk kell még lapunk 1999. 4. számára, amelyben a nemzeti bibliográfiai szolgáltatásokkal foglalkozó 1998-as koppenhágai nemzetközi konferencia előadásaiból közöltünk fordításokat. Az ott olvasható írásokból témánkhoz legszorosabban Robert Smith: Terjesztés és csere c. tanulmánya kapcsolódik, melyben többek között a Brit Nemzeti Bibliográfia fejlesztésével foglalkozó konzultációsorozatról is szót ejtett.
E könyvismertetés közlésének másik oka pedig az, hogy szerkesztőségünk sokszor hangoztatott álláspontját kívánjuk valóra váltani azzal, hogy lehetőséget adunk a közelmúltban diplomázott könyvtárosoknak a publikálásra. A következő ismertetést frissen végzett kollégánk készítette, s tervezzük, hogy a következő számokban is folyamatosan teret adunk majd az „újoncok" tanáraik által javasolt munkái bemutatásának. (A szerk.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A bemutatásra váró vékony kötet a Brit Nemzeti Bibliográfia (BNB) helyzetéről és várható fejlesztéséről tartott konferencia anyagát tartalmazza, amelyet 1997. június 10-11. között Londonban tartottak a British Library szervezésében. Az összeállítás első, hosszabb terjedelmű részében a konferencián elhangzott hét előadást olvashatjuk, a második felében pedig az egyes témák konzultálására összeállt vitacsoportok beszámolóit.

A konferencián összesen 47-en voltak, többségük az Egyesült Királyság különböző nagykönyvtárából érkezett. Jelen voltak a Whitakers könyvkiadó, az Angol Könyvtáregyesület, az IFLA, az OCLC és az amerikai College of Wooster képviselői is. Az első napon az előadásokat hallgatták meg a résztvevők, a második és harmadik napon pedig az elhangzottakhoz kapcsolódóan öt szekcióban foglalkoztak a következő témákkal: az országos szintű együttműködés gazdasági háttere; milyen szerepet játszhat a könyvkereskedelem a nemzeti bibliográfiai szolgáltatásban; milyen hatással van a nemzeti bibliográfiára a nyomtatott és nem nyomtatott információhordozók egyidejű jelenléte; a technika szerepe és a szabványok fontossága.

A vitaindító előadást *Ann Matheson* (National Library of Scotland) tartotta. Rámutatott, hogy a konferenciának az a fő célja, hogy az angol könyvtáros társadalom jelen lévő képviselőivel megvitassák, miképpen határozható meg a nemzeti impresszum az új fejlemények tükrében, milyen feladatokat kell ellátnia a British Librarynek a nemzeti bibliográfia előállításában és hozzáférhetővé tételében, s ebben milyen szerepet tölthetnek be más ügynökségek és szervezetek. Jelenleg a BL öt köteles példány joggal rendelkező másik könyvtárral együtt, közösen állítja elő a bibliográfiai rekordokat, s teszi többféle formában (füzetben, CD-ROM-on, FTP-vel interneten) hozzáférhetővé. Vázolta azokat az új szempontokat, amelyeket figyelembe kell venni, hogy a BNB képes legyen teljesíteni a nemzeti bibliográfiától ma elvárható szolgáltatásokat, s rámutatott azokra a kérdésekre, amelyekben konszenzusra kellene jutniuk a résztvevőknek.

Az előadók közül *Robin Williamson* (Context Limited) egy elektronikus kiadásokra szakosodott cég képviselőjeként a nem nyomtatott dokumentumok megjelenésével kapcsolatosan felmerülő kihívásokról beszélt: hogyan változzon a nemzeti bibliográfia gyűjtőköre a weben megjelenő közlemények regisztrálásával, milyen kritériumok alapján döntsék el, melyik az a webdokumentum, amit még regisztrálni kell, s világhálóról lévén szó, hol húzható meg a nemzeti közlés határa stb. Az EU BIBLINK-programjának példájára utalva, felvázolta egy általa elképzelhetőnek tartott ún. Web bibliográfia képét (Worldwide electronic Bibliography, WeB néven) a nemzeti bibliográfia, a kiadók és a használók közötti adatáramlás kivitelezhetőségéről. A WeB egy speciális keresőmotor lenne, tudja mindazokat a funkciókat, amelyeket az ismert keresők (Yahoo, Alta Vista, ExCite stb.). A kiadók érdeke lenne, hogy a szerzői joggal levédett dokumentumokról adatokat szolgáltassanak, s mivel a keresőt a nemzeti könyvtári konzorcium működtetné, biztosítva lenne az adatok bibliográfiai minőségének ellenőrzése, s azon kiadók adatait, amelyek nem felelnek meg a nemzetközileg elfogadott minőségi követelményeknek eltávolítanák a webről. A kiadók fizetnének az autentikus adatközlésért és a tételért, a használók pedig a WeB igénybevételéért, így részben önfenntartó lehetne a szolgáltatás.

Janet Mitchell az OCLC Europe képviseletében számba vette, kik napjaink „bibliográfiai porondjá"-nak „játékosai", majd nyolc pontban összefoglalta az általa legfontosabbnak ítélt kérdéseket.

A kötelespéldány-szolgáltatás helyzetéről *Andrew Phillips* (British Library) készített áttekintést a konferenciára. Nagy-Britanniában a British Library öt másik kötelespéldány gyűjtő könyvtárral (Skócia és Wales nemzeti könyvtára, Cambridge és Oxford egyetemi könyvtára, Trinity College, Dublin) együtt alkotja a nemzeti kötelespéldány rendszert. A brit kötelespéldány törvény a nyomtatott doku-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

mentumokra vonatkozik, akkor még nem terjedt ki az elektronikus információhordozókra, de a British Library benyújtott egy indítványt a Nemzeti Örökség Minisztériumához (Department of National Heritage), azzal hogy a nem nyomtatott információhordozókra is terjesszék ki a törvény által meghatározott beszolgáltatási kötelezettséget. *Andrew Phillips* a „Smethurst-beszámoló" (ennek összegzése a függelékben található) alapján a szórakoztató irodalom, a reprintek, a napilapok, a helyi kiadványok, valamint a kutatási jelentések köteles példányként való beszolgáltatásáról szólt bővebben. *Stuart Ede* és *Robert Smith* (mindketten a British Library munkatársai) a feldolgozással kapcsolatosan tartottak előadást. *Ede* az 1989-ben megalakult Gyarapítási és feldolgozási igazgatóság (AP & C) munkájáról számolt be, Smith pedig a BNB előállításában közreműködő partnerekről, az új dokumentumtípusokkal (öregbetűs könyvek, reprintek, e-dokumentumok) bővülő bibliográfiáról és egy dokumentumtípusok szerint felépülő osztott nemzeti bibliográfiai modellt mutatott be. Az amerikai *Barbara Bell* előadásában összefoglalta a nemzeti bibliográfiákra ható tényezőket, az 1990-es években jelentkező új trendeket, valamint meghatározta a nemzeti bibliográfiák szerepét a UBC (Universal Bibliographic Control. Egyetemes Bibliográfiai Számbavétel) programban.

A vitacsoportok (A csoport: a nemzeti együttműködésről; B csoport: a könyvkereskedelem szerepéről; C csoport: a nyomtatott és nem hagyományos dokumentumokról; D csoport az információtechnológiáról; E csoport: a szabványok szerepéről) beszámolóit olvasva az az érzésem támadt, hogy a kitűzött céltól, a megvitatásra szánt fő témától néha elkalandoztak, s az elvi szinten való problémakezelés helyett, lokális kérdésekről beszéltek. (Különösen a könyvkereskedelem szerepét tárgyaló csoportnál volt ez szembetűnő.)

A nemzeti szintű együttműködés gazdasági kérdéseivel foglalkozó konzultációs csoport a következő alapkérdésekkel foglalkozott: szükség van-e a nemzeti bibliográfiára, ha igen, a BL legyen-e érte a felelős, együttműködési és gyűjtőköri kérdések. Az egyes előadók különböző szempontok szerint közelítették meg a kérdést, és bár hangsúlyozták, hogy az új követelményekhez (elektronikus források megjelenése és feltárása, internet-hozzáférés elterjedése stb.) igazodni kell, de az bizonyos, a jövőben is szükség lesz a nemzeti kiadványtermés regisztrálására, a nemzeti bibliográfiára. A nem nyomtatott dokumentumok alaposan megváltoztatták a feldolgozás módját. Újfajta nemzeti bibliográfiát kell létrehozni, illetve a nemzeti bibliográfia fogalmának újra gondolására lesz szükség, amelyhez az információs technológiát is hasznosítják. Hivatkoztak az 1996 és 2000 között működött BIBLINK programra, amelynek keretében olyan rendszert kezdeményeztek, amelyben az elektronikus publikációk metaadatait a nemzeti bibliográfiai ügynökségek közvetlenül a kiadóktól kapták meg.

Felmerült az a kérdés is, hogy a nemzeti bibliográfia meghatározásának „nemzeti" része helytálló-e abban az esetben, amikor a publikációk egy része a nemzeti határokat túllépve a weben jelenik meg. Az egyik előadó a nemzeti bibliográfia fogalma helyett a bibliográfiai számbavételhez való nemzetközi hozzáférés fogalmát javasolta.

Volt, aki úgy látta, hogy a jövőben a nemzeti bibliográfia ügye nem csak a nemzeti könyvtárral fonódik össze, hanem a kiadók, könyvtárak és ügynökségek közötti szorosabb együttműködésre épül.

A konferenciát megelőző tíz évben három tényező befolyásolta erőteljesen a nemzeti bibliográfiákat: a geopolitikai változások, a számítástechnikában végbement gyors fejlődés, valamint a globális gazdasági változások. Az első tényezővel kapcsolatban gondoljunk csak a Szovjetunió felbomlására, amelynek eredményeként létrejött Oroszország, valamint több mint egy tucat független állam a balti államokkal együtt. A korábbi Jugoszlávia öt, Csehszlovákia két államra szakadt. Németország esetében viszont ellentétes folyamat történt az egyesítés eredményének köszönhetően. Ezek a geopolitikai változások közvetlenül hatottak a nemzeti bibliográfia megjele-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

nésének gyakoriságára, címére és természetesen a gyűjtőkörére.

A gépesítés területén jelentkező változások lehetőséget nyújtanak új termékek fejlesztésére, új hozzáférési lehetőségekre, de tegyük hozzá, hogy csak azon országok számára, amelyek fejlett technológiával rendelkeznek. A bibliográfiai információ cseréje a nemzeti és nemzetközi hálózatokon keresztül sokkal gyorsabban történik. A fejlődés megfigyelhető abban is, hogy a nemzeti bibliográfiákkal foglalkozó 1977-es párizsi IFLA konferencián még a nyomtatott bibliográfiák álltak a középpontban, ezzel szemben az 1998-as koppenhágai konferencián már előtérbe kerültek az elektronikus elérésű nemzeti bibliográfiai kiadványok. (Igaz, hogy a kötetből megismerhető 1997-es júniusi konferencia rendezésekor ez még csak terv volt) A számítástechnika, a géppel olvasható bibliográfiai adatok cseréje jelentős változásokat eredményezett a munkafolyamatokban és az együttműködésben is.

A harmadik változást hozó tényező, a globális gazdasági körülmények alakulása volt. A fejlődő országok próbálkoztak (és jelenleg is próbálkoznak) utolérni a fejlett országokat, de az esetek többségében súlyos gazdasági, társadalmi (aszályok, éhínség, polgárháború) és infrastrukturális nehézségekkel (nem megfelelő elektronikus és kommunikációs és közlekedési infrastruktúra) kell szembenézniük. Érthető, ha ilyen körülmények között nem a kurrens nemzeti bibliográfia megjelentetését tekintik a legfőbb feladatuknak. Így viszont nehezen valósítható meg az egyetemes bibliográfiai számbavétel, amelyhez valamennyi állam nemzeti bibliográfiájának megfelelő működésére lenne szükség. A második és harmadik tényező szoros összefüggést mutat. A gépesítés segíti az információcserét, ahol viszont nem rendelkeznek megfelelő számú számítógéppel, nincs CD-ROM olvasó, internet-hozzáférés, géppel olvasható katalógus, megfelelően képzett szakember stb. kialakulhat az „információs szegénység". Így az országokat két csoportba oszthatjuk, s a két csoport között egyre mélyebb szakadék tátong.

Janet Mitchell (Context Limited) a gyűjtőköri kérdésekről beszélt, de személyes élményeivel tette színesebbé, életszerűbbé előadását. Felelevenítette gyermekkönyvtárosi tapasztalatait az 1960-as évekből. Visszaemlékezett, hogy amikor a gyerekek visszavitték a könyveket, a könyvtárosok kérdéseket tettek fel nekik a könyvek tartalmával kapcsolatosan és a válaszaikat pontozták. Ha bizonyos számú pontot összegyűjtöttek különböző ajándékokat kaptak (például könyvet, bőrből készült borítót).

Napjainkban a gyerekek ritkábban járnak könyvtárba, kevesebbet olvasnak. Mégis több lehetőségük van az információ megszerzésére, mint mondjuk nagyszüleiknek, akik fiatal korukban nem élhettek a számítógép, CD-ROM-ok, internet lehetőségeivel. (Ehhez kapcsolódik egy személyes élményem: könyvtári szakmai gyakorlatomat egy iskolai könyvtárban töltöttem, s örömmel láttam, azért vannak még gyerekek, akik szívesen jönnek a könyvtárba, szívesen vesznek a kezükbe könyvet és olvassák is azokat, s versenyezni is hajlandók azért, hogy csapatuknak, osztályuknak pontot gyűjtsenek. Persze, remélem, nem csak a pontgyűjtés érdekében látogatnak a könyvtárba.)

Visszakanyarodva a kötethez, a Brit Nemzeti Bibliográfiával kapcsolatban az előadásokat kiegészítő konzultációk során a következő pontokon jutottak megállapodásra:

1. A nemzeti bibliográfiának számba kell vennie az ország területén belül megjelent dokumentumokat. (Vagyis jelen esetben az Egyesült Királyság területén.)
2. A British Library központi szerepet játszik az Egyesült Királyság nemzeti bibliográfiájának összeállításában és megjelentetésében. (Habár a British Library Act csak utalást tesz a bibliográfiai szolgáltatás ellátására, de nem határolja pontosan körül ezt a feladatot. Vagyis tulajdonképpen a British Libraryt törvény nem kötelezi a nemzeti bibliográfia készítésére.)
3. Ezt a szerepet igen nagy felelősséggel kell betöltenie a British Librarynek.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

4. Kívánatos, hogy a Brit Nemzeti Bibliográfia továbbra is elérhető legyen nyomtatott formában is. (A nyomtatott Brit Nemzeti Bibliográfiára kevesebben fizettek elő, ugyanakkor a CD-ROM változatra előfizetők száma 1989 óta nő.)
5. A Brit Nemzeti Bibliográfia gyűjtőkörét bővíteni kellene a közösen előállított nemzeti bibliográfia által, melyet a British Library és más nemzeti ügynökségek közötti egyre szorosabb együttműködéssel kellene megvalósítani.
6. A Brit Nemzeti Bibliográfia fejleszthető további bibliográfiai adatok hozzáadásával.

A nemzeti bibliográfia egy lehetséges definíciójában a következőt olvashatjuk: *„olyan bibliográfia, amely az adott országban megjelent publikációk széles körét felsorolja, továbbá azokat a publikációkat is, amelyek bárhol jelentek meg, de az adott ország legfőbb nyelvein íródtak."*

A hagyománynak megfelelően elfogadják azt, hogy a nemzeti könyvtár felelős a nemzeti bibliográfia megjelentetéséért. A British Library 1950-től vállalta magára az Egyesült Királyság területén megjelent kiadványok feletti bibliográfiai számbavételt a Brit Nemzeti Bibliográfia elkészítése és megjelentetése révén.

A '80-as és '90-es években egyre többféle információhordozó jelent meg. A mikroformátum mellett a hangkazetták, videokazetták, CD-ROM-ok is elterjedtek. Így a nemzeti számbavétel már eltért a hagyományos nyomtatott publikációktól. A British Library szerepet játszik az ISBD/ER (International standard bibliographic description for electronic resources) az elektronikus dokumentumok feldolgozásával foglalkozó program fejlesztésében is.

A résztvevők fontosnak tartották az elektronikus formában publikált anyagok megőrzését és szerették volna, ha a nemzeti könyvtár és a kiadók együttműködnének ebben. Nemcsak a nemzeti bibliográfia szükségességének kérdése merült fel a konferencia során, hanem az egyik csoportban az is, hogy szükség van-e köteles példányra. A csoport arra a következtetésre jutott, hogy igen, mivel ez adja a nemzeti bibliográfia forrásainak alapját, meghatározza az állományalakítási stratégiát, a British Library gyarapító politikáját, a feltárás folyamatát és a gyűjteményszervezést is.

Melyek azok a tényezők, amelyeket figyelembe kell venni az Egyesült Királyság nemzeti bibliográfiájának jövőjével kapcsolatban? Egyre növekszik az Egyesült Királyság területén megjelent dokumentumok száma, amit a sokféleség jellemez. Az Egyesült Királyság területén számos olyan szervezet létezik, amelyek munkájuk során kurrens anyagok rekordjait és leírását készítik el. Jó lehetőségek vannak a bibliográfiai rekordok cseréjére, hálózat építésére és a közös munkát segítő szabványok alkalmazására.

Pályakezdő könyvtárosként a nemzeti bibliográfiákkal főiskolai tanulmányaim során *Szabó Sándor* tanár úr előadásain, általa írt jegyzet lapjain, illetve a *Könyvtárosok kézikönyve* 2. és 3. kötetében találkoztam. Most a konferencia előadásait elolvasva bepillantást nyertem a Brit Nemzeti Bibliográfia problémáiba, a szolgáltatás jogi és gazdasági háttérébe.

E vékony kis londoni kötet, valamint a koppenhágai nemzetközi bibliográfiai konferencia előadásainak, ajánlásainak ismeretében érdeklődéssel várom, milyen változások történtek a konferencián tárgyalt témakörökben pl. a kötelespéldány-szolgáltatás, a különböző intézmények, szervezetek közötti együttműködés, a technikai fejlődés, a szabványosítás, a nemzeti bibliográfia gyűjtőköre területén. De ez már egy újabb konferenciának, egy másik kötetnek szolgáltat anyagot.

Kürti Afrodité

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

89
184

KÖNYVTÁR- ÉS INFORMÁCIÓTUDOMÁNY

Általános kérdések

03/089

FERNÁNDEZ MOLINA, J. C. – MOYA-AMEGÓN, F.: Perspectivas epistemológicas „humanas" en la documentación = Rev. Esp. Doc. Cient. 25.vol. 2002. 3.no. 241-253.p. Bibliogr. 59 tétel.

Res. angol nyelven

„Humán" episztemológiai perspektívák az információtudományban

Informatika

Bár az információtudományi kutatások legnagyobb része gyakorlati természetű, a legutóbbi években jelentősen megnövekedett az elméleti problémákkal foglalkozó írások száma. Ezek legtöbbje a leginkább megfelelőnek ítélhető (fizikai, pozitivista, kognitív, hermeneutikai stb.) paradigma kiválasztásáról vitatkozik, s végeredményül mélységes fogalmi és terminológiai zűrzavart hoz létre.

Mindazok a „humán" vagy „felhasználó-központú" elméletek, amelyek a hetvenes évek végétől máig születtek, egyetlen közös ellenséget találtak: a pozitivizmust. A harc egyrészt a pozitivizmus ellen, másrészt annak helyéért folyt, hogy valamely elméleti megközelítés egyedül érvényesnek kiálthassa ki magát az információtudomány számára. E harcok teljesen negatív végeredményét összegzi egy 1997-es Library Quarterly cikk, melynek címe szerint „nincs szükségünk könyvtár- és információtudományi filozófiára, már így is eléggé meg vagyunk zavarodva".

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A kilencvenes évek közepétől a kognitív nézőpont vált a szakmai „újratájékozódás" egyik fő mozgatójává, ám korántsem szerzett abszolút előnyt. Hátrányait jól mutatja az információ-menedzsmentben játszott csekély szerepe. Ezek a gyengeségek váltották ki az erősebben szociális megközelítést, mely számításba veszi a társadalmi és szervezeti kontextust is. A személyeknek az információval kapcsolatos viselkedését ugyanis nem csak egyéni jellemzőik kondicionálják, erősen befolyásolják társadalmi körülményeik, kulturális közösségük stb. is. A megoldást olyan keretek között kellene keresni, melyek lehetővé tennék a különböző episztemológiai pozíciók kibékítését és integrálását.

Mindazonáltal a javasolt „humán" episztemológiai perspektívák mellett szakterületünk klasszikus paradigmájáról sem feledkezhetünk meg, nevezzük azt akár fizikainak, algoritmikusnak, pozitivistának vagy racionálisnak. Nincs ok arra, hogy elhagyjuk a racionalizmust és megtagadjuk a klasszikus tudományos metodológiát. Érdemes megkülönböztetnünk a dolgok tanulmányozását és az emberekkel való kapcsolatok tanulmányozását. Míg az első esetében a természettudományok klasszikus módszerei a leginkább megfelelők, a másodikban a hermeneutika lehet az egyik adekvát módszer. Mindezek a gondolatok csak arra vezethetnek, amit számos kutató is javasol: a különböző módszerek kombinációjához.

(Mohor Jenő)

03/090

SPORANE, B.: Ličnosť v informacionnom obŝestve = Naučn.Teh.Bibl. 2002. 10.no. 64-72.p. Bibliogr. 6 tétel.

Személyiség az információs társadalomban

Információs társadalom; Informatika

U. Srejder, R. Gilarevskij és K. Lyytinen volt az, aki intenzívebben foglalkozott a személyiség (egyéniség) szerepével az információs társadalomban. Mindhárman állítják: az ismeretek felhalmozásának, hasznosításának és terjesztésének során elsőrendű funkciót töltenek be a személyes impulzusok. Az információs társadalom létrejöttében mind nagyobb jelentőségük van a személyiség individuális céljainak. Az információ hasznosítója sem személytelen valaki.

A kifejlett információs technikák az emberi ismeretek átadásának és az információk kódolt adatbázisokká alakításának eszközei. Az információs technika tehát az ismeretátadás (a kódolt ismeretátadás) személyiségek révén működtetett eszköze.

Az információs társadalomról és benne a személyiség szerepéről szólva az alábbiak szögezhetők le:

1. Az információs társadalomban mindig tekintettel kell lenni a szubjektivitásra.
2. Az informálódásnak át kell hatnia mindazok tudatát, akiknek az információ érték.
3. Az információs társadalom fejlődésének-fejlettségének színvonalát a személyiségek informatív potenciálja (az információk általánosításának, keresésének, megőrzésének és átadásának képessége) és kognitív potenciálja (az ember képessége, hogy a felhalmozott ismeretek, szokások és tapasztalatok felhasználásával meg tudja oldani problémáit) határozza meg.
4. Az információs társadalomban nagy jelentőségűek a személyiség individuális céljai és törekvései.
5. Az információs rendszerek és hálózatok létrehozásánál meghatározó a személyiségi tudás és tapasztalat.
6. Az információs társadalomban az ismeretátadás eszközei a személyes tudás átadásának az eszközei egyben.
7. Ha valahol nincsenek kulturális bázissal rendelkező személyiségek, az információs társadalom nem jöhet létre. A kulturális bázis nem más, mint a személyiség lelki megalapozottsága. Az információs társadalomban a kultúra egyfelől ritualizáló szerepet (kollektív emlékezet, hagyo-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

mányőrzés, a kulturális örökség átadása a következő nemzedéknek stb.), másfelől pedig innovatív szerepet lát el.

8. Az információs társadalom alapjait és vezető értékeit a személyiségek (használók és könyvtárosok) „adják ki".
9. Ha nem volna így, az információs társadalomnak nincs túlélési esélye.
10. A könyvtár a jövőben is a személyes-személyi tudás bázisa marad. Nyilvánvalóan annak következtében, hogy gyűjti, rendszerezi és aktívan terjeszti a tudás hordozóit, hogy az emberi tudás ezáltal minél inkább hasznosuljon.
11. A könyvtár falai kitágulnak. Az intézmény, miközben globális méretűvé válik, továbbra is megőrzi társadalmi funkcióját: kulturális, tájékoztató, művelődési, szociális központi, társadalmi környezetet építő és baráti viszonylatok hálózatait szervező (human networking) szerepét.

(Futala Tibor)

Terminológia

03/091

VILAR, Polona: The influence of English on Slovenian library terminology = Aslib Proc. 54.vol. 2002. 5.no. 309-316.p. Bibliogr.

Az angol nyelv hatása a szlovén könyvtári terminológiára

Terminológia

A cikk annak a kísérletnek a tapasztalatait foglalja össze, amelynek célja annak megállapítása volt, milyen mértékben befolyásolja az angol nyelv a szlovén könyvtár- és információtudományi terminológiát. Három, 1998-ban illetve 1999-ben megjelent, 15 ezer szóból álló szöveget vizsgáltak. Nem a szavakat, hanem a szótöveket elemezték. A cél az volt, hogy meghatározzák az angol eredetű szótövek számát, így felbecsülve az angol nyelv hatását. 3%-ban határozták meg a jelentős hatás mértékét. A kísérlet azt mutatta, hogy az angol szótövek túlsúlyban vannak az idegen eredetű szótövek között. Az angol eredetű szótövek mennyisége azonban 1,3% volt, ami alacsonyabb a jelentős hatásra kitűzött mértéknél.

(Autoref. alapján)

Történet

03/092

BYFORD, John: Publishers and legal deposit libraries cooperation in the United Kingdom since 1610: effective or not? = IFLA J. 28.vol. 2002. 5/6.no. 292-297.p. Bibliogr.

Res. francia, német, orosz és spanyol nyelven

A kiadók és a kötelespéldányban részesülő könyvtárak együttműködése az Egyesült Királyságban 1610 óta

Kapcsolat -intézményekkel; Könyvtárügy története; Kötelespéldány; Nemzeti könyvtár

A cikk a kötelespéldány történetét követi nyomon az Egyesült Királyságban 1610-től kezdve, és bemutatja az angol állami nyomda történelmi szerepét. A kötelespédány-szolgáltatás a 18. és a 19. században gyorsan fejlődött; a szerző kiemeli Panizzi úttörő tevékenységét és az 1911. évi törvénnyel elért racionalizálás jelentőségét. Az elektronikus dokumentumok utóbbi két évtizedbeli térhódítása és a kötelespéldány jogú könyvtárak szerepe a nemzeti örökséghez tartozó anyagok megszerzésében széles körű vitához vezetett az új törvényi szabályozás szükségességéről. A cikk részletesen ismerteti a Kenny-jelentést, áttekinti a 2000 januárjában bevezetett, az általános gyakorlatról szóló megállapodást és a legújabb jogszabályi terveket. A kiadók és

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

a kötelespéldány jogú könyvtárak közötti együttműködés kulcsfontosságú a sikeres megoldás megtalálásában.

(Autoref.)

Lásd még 119

Kutatás

Lásd 89, 106

KÖNYVTÁR- ÉS TÁJÉKOZTATÁSÜGY

Általános kérdések

03/093

GAUDET, Françoise – LIEBER, Claudine: L'Amérique a votre porte: nouveaux usages, nouveaux services, nouveaux concepts de bâtiments ... un avant-gout de notre avenir? = Bull. Bibl. Fr. 47. tom. 2002. 6. no. 70-77. p. Bibliogr. lábjegyzetekben.

Res. angol, német és spanyol nyelven

Amerika a kapuknál ... Összevetés a franciaországi könyvtárügy helyzetével

Könyvtárügy; Összehasonlító könyvtártudomány

Vajon öt év múlva a francia könyvtárakat is elérik azok a változások, amelyekkel az amerikai könyvtárakban már ma találkozhatunk? Az új információs és kommunikációs technológiák a feje tetejére állítják a könyvtárak megszokott rendjét – ez a tény még nyilvánvalóbb az Egyesült Államokban, amelynek fejlettsége ezen a területen egyértelmű: az otthonok jobban el vannak látva e technológiákkal, bőségesebb az elektronikus források választéka, és mindenütt jelen van az internet. A használók viselkedése és szokásai változnak, és az amerikai könyvtárak technológiai fejlettsége nemcsak az állománygyarapításra van hatással, hanem a szolgáltatásokra és az épületek tervezésére is. Vajon milyen mélyen érinti meg a könyvtárosi szakmát ez a felfordulás? A két ország kultúrájának különbségei jól ismertek, de vajon a közeljövő francia könyvtára is más lesz-e, mint az amerikai?

(Autoref.)

Nemzeti könyvtárügy

03/094

ACCART, Jean-Philippe: Un investissement dans la connaissance: les services d'information et des bibliothèques au Royaume-Uni = Documentaliste. 39.vol. 2002. 6.no. 306-309.p. Bibliogr. lábjegyzetekben.

Res. angol, német és spanyol nyelven

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Nagy-Britannia fő könyvtárai és információs szolgáltatásai

Fejlesztési terv; Szolgáltatások

Alapításának 75. évfordulója alkalmából az IFLA 2001 augusztusában Glasgowban tartotta jubileumi konferenciáját; ez az esemény adott alkalmat a brit információs szolgáltatások áttekintésére. A cikk számos, folyamatban lévő projektet tekint át, ilyenek pl. a People's Network a „nagyközönség" számára; a Resource, az információs szakmák felügyeleti intézménye, amelyek tagjai nemrég egy közös szervezetben, a CILIP-ben (Chartered Institute of Library and Information Professionals) egyesültek az IIS (Institute of Information Scientists) és az LA (The Library Association) egyesülése után; a Health Information a National Health Service-szel vagy az UK Online portálon hozzáférhető kormányzati információs szolgálat.

(Autoref. alapján)

03/095

HÄKLI, Esko: Towards a national digital library: the case of Finland = Alexandria. 14. vol. 2002. 3. no. 141-150.p. Bibliogr.

Az országos digitális könyvtár kialakítása Finnországban

Együttműködés -belföldi; Elektronikus könyvtár; Nemzeti könyvtár; Számítógépesítés; Tudományos és szakkönyvtárak

Finnországban már jelentős előrehaladás történt az országos digitális könyvtár létrehozása terén, annak ellenére, hogy nincs országos felsőoktatási-könyvtár-fejlesztési stratégia, valamint igazgatási és költségvetési gondok nehezítik az ehhez szükséges együttműködést.

A nemzeti könyvtár szerepét a Helsinki Egyetemi Könyvtár tölti be. Országos költségvetésből finanszírozzák, a többi könyvtár számára is szolgáltat. A közös automatizálási és a komoly szabványosítási erőfeszítések a 70-es évek elején indultak az Oktatási Minisztériumban létesült munkacsoport tevékenységével. 1984-ben ajánlások születtek a munkálatok felgyorsítása érdekében, amelyek eredményeként a könyvtárak jelentős központi támogatáshoz jutottak. Lényeges döntésük volt, hogy közös szoftvert használnak (ez kezdetben a VTLS volt), hálózatba tömörülnek, egy fizikailag is létező központi katalógust működtetnek, és konzorciumot (Linnea) alakítanak élén a nemzeti könyvtárral, amely 1993-tól az automatizálási munkacsoportot is befogadta.

A 90-es évek közepén merült fel a szoftver cseréjének gondolata. Az érintett könyvtárak közösen dolgozták ki a követelményeket, értékelték az ajánlatokat, majd 1999-ben, az EU szabályainak megfelelő tendereljárást követően, a részt vevő könyvtárak 70 szakértőjének bevonása után egyhangúlag a Voyager szoftvert választották. A Linnea2 hálózat jobbnak találta a virtuális központi katalógusnál a fizikailag is létező központi katalógust, így megtartotta ezt a megoldást. Ez a katalógus az ország könyvtári szolgáltatásainak portáljaként funkcionál, és az egész hálózat számára közreadja az új szolgáltatásokat. A Voyager szoftver üzembe helyezése során kb. 30 millió rekord konverziójára és formátumának cseréjére (FINMARC-ról MARC21finre) került sor. A Linnea2 konzorcium az első a felsőoktatásban, amelyhez minden felsőoktatási intézmény csatlakozott. A konzorcium feje a nemzeti könyvtár, de az egyetemek a tulajdonosai, tehát ők hozzák a döntéseket.

A közös licencvásárlások 1997-ig nyúlnak vissza. 2000-től működik a nemzeti könyvtár tevékenységi körébe tartozó FinELib projekt, amely száznál több könyvtárat tömörít. Jelenleg 7200 folyóirat és száz bibliográfiai adatbázis érhető el az együttműködés keretében. Az Oktatási Minisztérium a kormány információs társadalommal kapcsolatos stratégiája (1995) keretében cselekvési tervet állított össze, és a rendszeres költségvetésen felül pénzeszközöket

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

bocsátott rendelkezésre kutatásra és oktatáspolitikai célok megvalósítására. A nemzeti könyvtár évente 18 millió finn márkát kap, részben fejlesztési projektekre, részben licencekre. A részt vevő egyetemek önrésszel járulnak hozzá a licencvásárláshoz.

Működik egy fő konzorcium (ez a projekt irányítója), és az egyes licencmegállapodások esetében alkonzorciumokat hoznak létre (ez a könyvtárak vezetőit tömöríti és szakértői csoportokat is működtet).

A költségek lényegesen alacsonyabbak, mint amit egyedi tárgyalásokkal el lehetett volna érni. Javult az elektronikus források hozzáférhetősége, különösen a kis egyetemeken. Egyre több nyomtatott folyóirat előfizetését tudják lemondani. Országos portált tudnak kialakítani az elektronikus források elérése érdekében, ami jelentős lépésnek tekinthető a valódi nemzeti digitális könyvtár létrehozása felé vezető úton.

A döntési jogkört a nemzeti könyvtár fenntartotta magának. Előkészíti a megvásárolandó források kiválasztását; tárgyal a konzorciumi tagokkal és a szolgáltatókkal; ő köti a szerződéseket, kezeli a pénzügyeket; szervezi a képzést, statisztikát állít össze; a konzorcium érdekeit képviselve bekapcsolódik nemzetközi együttműködési projektekbe.

Az elektronikus publikálás területén rendkívül fontosak a szabványosítási törekvések. A finn nemzeti könyvtár nemzeti metaadat-szabványokat dolgozott ki és elősegíti ezek használatát. Fontos szerepe volt az URN mint állandó azonosító kidolgozásában és elterjesztésében. Igyekszik gondoskodni arról, hogy az elektronikus publikációkat számba vegyék, archiválják és visszakereshetővé tegyék. Ennek érdekében kész infrastruktúráját a kiadók számára rendelkezésre bocsátani. A szerzői jogot kezelő szervezettel (KOPIOSTO) gyakorlati együttműködést alakított ki. Készül az új kötelespéldány-jogszabály, amely 2004-ben lép érvénybe.

A finn modell például szolgálhat más országok számára. Elszigetelt kezdeményezések nem vezethettek volna ilyen eredményekre, és az anyagi források hiányát a szakmai ambíciók is segítettek leküzdeni.

(Hegyközi Ilona)

Lásd még 115

Együttműködés

03/096

KENT, Susan: Going global = Libr.J. 127.vol. 2002. 18. no. 44-47.p.

A Bertelsmann Alapítvány nemzetközi könyvtári hálózatának könyvtárai egy amerikai könyvtáros szemével

Együttműködés -nemzetközi; Könyvtári hálózat; Közművelődési könyvtár; Tanulmányút

A Bertelsmann alapítvány 1996-ban hozta létre a közkönyvtárak nemzetközi hálózatát (International Network of Public Libraries – INPL), azzal a céllal, hogy legyen egy olyan kisméretű, rendkívül motivált és rugalmas szakértői csoport a közkönyvtárügy nemzetközi mezőnyéből, amely képes és alkalmas innovatív megoldások létrehozására és hatékony terjesztésére.

Az INPL ciklusokban dolgozik, az átlag 18 hónapos ciklusokban van idő a kutatásra és az eredmények megírására, vagy valamely korábban publikált kutatási eredmény gyakorlati megvalósítására. A munka leginkább együttműködés alapján folyik: a különböző nyelvi és kulturális háttér alapján létrejövő ötletek és megoldási modellek könnyebben átvehetők más országok könyvtárai számára is. A 15 tag háromciklusonként cserélődik, de az alapítvány minden ciklus megkezdése előtt fogadja az érintett könyvtárak felvételi kérelmét.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Az INPL tagjai közül Aarhus városi könyvtárának igazgatója szerint bár a dán könyvtárak a források apadása ellenére még mindig a világ legtehetősebbjei közé tartoznak, az önelégültség semmi jóra nem vezet. A számos dán és nemzetközi projektben (így az EU-s PubliCA-ban is) részt vevő könyvtár igen magas színvonalú honlapjáról rendkívül gazdag adatbázis érhető el a dán szerzőkről, s a könyvtár minden tekintetben élen jár az információ- és kommunikáció-technológia alkalmazása terén.

Ugyancsak technológia-használaton alapul a Helsinki könyvtár „információs benzinkút" projektje, ahol a könyvtári személyzettől kaphatnak az olvasók segítséget az elektronikus forrásokhoz való hozzáférés érdekében, s ezt a hibrid könyvtári modell egyik megvalósulásának tekintik.

Drezdában és Szingapúron a könyvtár fizikai megjelenésére fordítanak nagyobb hangsúlyt: a fiatalokat megragadó, számukra teret nyújtó, a számítógépek és a legújabb médiák használatát is lehetővé tevő, ugyanakkor az érdeklődésükre számot tartó könyveket is rendelkezésre bocsátó attraktív helyeket alakítottak ki.

A legtöbb tagkönyvtáros a különböző helyekről származó számos új ötlet mozgósító és saját könyvtárának munkáját segítő erejét, egy-egy közös kutatás sikerét emelte ki. Bár a hálózatnak egy időben csak 15 tagja lehet, nem nehéz kutatásaikat hasznosítani, és a világ más részéről való kollégáktól tanulni. Mindenképpen túl kell néznünk helyi határainkon, hogy meglássuk, milyen új ötleteket próbálnak ki, milyen régi gondolatokat újítanak meg, és a jövő könyvtári szolgáltatásairól milyen víziókat dolgozhatunk ki közösen.

(Mohor Jenő)

03/097

BURSKA, Joanna: PULMAN – Public Libraries Mobilising Advanced Networks, czyli Zaawansowana Sieć Aktywizacji Bibliotek Publicznych = Bibliotekarz. 2002. 11.no. 3-6.p.

PULMAN (Public Libraries Mobilising Advanced Networks), az EU programja

Együttműködés -nemzetközi; Fejlesztési terv; Közművelődési könyvtár

A PULMAN (Public Libraries Mobilising Advanced Networks) európai fejlemény, az EU 5. keretprogramjának tematikus összetevője. Létrejöttét egyfelől az ösztönözte, hogy Európa is belépett a könyvtáraknak nagy szerepet szánó számítástechnikai érába, másfelől pedig az, hogy számos közkönyvtár egyelőre még nem tud ebbéli feladatainak megfelelni.

A kornak való megfelelés ui. feltételezi, hogy a közkönyvtárak

- infrastrukturálisan fejlettek,
- mindenkit (beleértve a hátrányos helyzetűeket is) használóik táborába kívánnak segíteni,
- új készségeket fejlesztenek ki,
- korszerű technológiákat alkalmaznak,
- megfelelő szabványokat tesznek magukévá,
- tapasztalataikat, ismereteiket kicserélik és terjesztik.

A helyi nevelési, kereskedelmi, szórakozási stb. szükségletek kielégítésére – nem utolsósorban a számítástechnikának köszönhetően – a közkönyvtárak együttműködésre, sőt: együttes cselekvésre szerződnek a múzeumokkal és a levéltárakkal.

A PULMAN kereteibe belépő könyvtárak hálózata mintegy konzorciumként reprezentálja az európai könyvtári közösséget. A konzorcium a közkönyvtári munka korszerűsítése, új formáinak megtalálása, a fenntartók kötelezettségeinek tudatosítása érdekében tanácsadó füzeteket készít. Ezeknek – a bevezetőn kívül – három szekciójuk van, úm. a társadalompolitikai, az irányítási-igazgatási és a technikai

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

szekció. E szekciók mindegyike az egyes tanácsadó füzetekben mindig az általuk tárgyalt témának megfelelően adaptálódik és konkretizálódik. A cél az, hogy ezek a segédletek a különféle nemzeti nyelvekre is lefordítassanak, s ezáltal minél szélesebb szakmai körökben fejtsék ki hatásukat.
A formák és a tennivalók a PULMAN konferenciáin érlelődtek-érlelődnek (Koppenhága – 1999, Antwerpen – 2001, Lisszabon – 2003). A vállalkozás fő koordinátora az EBLIDA (European Bureau of Library, Information and Documentation Associations). A nemzeti központok szerveződőben vannak. A lengyelországi központ funkcióját az olsztyni megyei könyvtár látja el.

(Futala Tibor)

03/098

GARRETT, Jeffrey: Das Spektrum deutsch-amerikanischer Zusammenarbeit auf bibliothekarischem Gebiet = Bibliotheksdienst. 36.Jg. 2002. 11.no. 1461-1470.p. Bibliogr. lábjegyzetekben.

A német-amerikai könyvtári együttműködés új formái

Együttműködés -nemzetközi

A könyvtártörténet – némi legendás színezéssel – Goethétől számítja a német-amerikai könyvtári együttműködést, aki 1819-ben a Harvard egyetemnek ajándékozta műveinek 39 kötetét. Valójában a Göttingeni Egyetemi Könyvtár már a 18. sz. végén rendszeresen vásárolt Philadelphia és Boston könyvkiadóitól, ezek a beszerzések képezik az alapját a könyvtár híres Észak-Amerika Gyűjteményének. Az amerikaiak viszont csak a 19. sz. közepén kezdtek aktívan érdeklődni a felvirágzó német tudomány művei iránt, ám kezdettől határozott nagyvonalúsággal: úgy látták, hogy egyes művek helyett egyszerűbb és célszerűbb egész könyvtárakat vásárolniuk. Így került 1870-ben Amerikába Johannes Schulze porosz főtisztviselő 20 ezer kötetes könyvtára, a kor egyik legnagyobb és legjelentősebb könyvgyűjteménye, több ősnyomtatvánnyal, 1888-ban pedig a történész Leopold von Ranke 27 ezer kötetes, hallatlanul értékes magánkönyvtára. Ma a Harvard Egyetem 15 milliós könyvtárából mintegy másfél millió kötet német nyelvű, és jelenleg is folyik egy szerződéskötés egy teljes német könyvtár, az egykori Erfurti Pedagógiai Főiskola 50 ezer kötetének megvételéről.

Napjainkban azok az információs kiadványok váltak a könyvtári együttműködés és könyvtárosi tájékozódás legfontosabb eszközeivé, melyek az amerikai könyvtárosok számára bemutatják a német nyelven megjelenő műveket. Ilyen a Reference Reviews Europe (RRE), mely 1993 óta jelenik meg internetes hozzáféréssel, s ma már nyomtatott változatban is. E kiadvány történetében meghatározó fordulatot jelentett, mikor megállapodást kötöttek az „Informationsmittel für Bibliotheken"-nel, (a Német Könyvtári Intézet által kiadott német „Új Könyvek"-kel). A megállapodás alapján az RRE átvehette az Informationsmittel német irodalmi referátumait, s angol fordításban, rövidítve megjelentethette. (Ez a kapcsolat egy tanulmányúthoz kötődik: az 1994-ben Németországban járó philadelphiai könyvtáros, Stepen Lehmann érdeme.) Jelenleg a Reference Reviews Europe kiadása az USA négy egyetemi könyvtára között oszlik meg, 20 amerikai szakértő saját recenziókat is ír, de a könyvismertetések zöme változatlanul a német referátumokból származik. A vállalkozáshoz csatlakozott Casalini olasz könyvexportőr és kiadó cége is, most ő adja ki az RRE évkönyveit, és Fiesolában működik az RRE on-line szervere.

A könyvtárosok közötti személyes kapcsolatok 1998 óta szélesedtek ki. Ebben az évben utazott először nagyobb könyvtáros csoport a könyvkereskedelem Mekkájába, a Frankfurti Könyvvásárra. 1999-ben megalakult az ALA Nyugat-Európai Tanulmányi Szekciója. 2000-ben John Kornblum, az USA németországi nagykövete segítségével és támogatásával Frankfurtban könyvtárosi szimpóziumot

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

szerveztek, mert a nagykövet szerint „a könyvtártudomány fontos USA exportcikk lehet." 2001-ben indult a German Resources Project (GRP), egy minden korábbinál ambiciózusabb együttműködési vállalkozás. Eddigi eredményei:

- Együttműködés a GRP és a Xipolis nevű müncheni adatbázis-szolgáltató között. (A Xipolis-t a nagyobb német kiadók szervezték, hogy kézikönyveiket, – pl. a „Kindlers Literaturlexikon"-t, a Brockhaus lexikonjait, a Duden szótárait – az interneten keresztül is hozzáférhetővé tegyék. A jogi problémák rendezése után ma az USA 12 GRP-tagkönyvtára használhatja (díjazásért) a Xipolis adatbázist.
- Eddig nem tudták az USA-ban használni a Saur kiadó alapvető fontosságú bibliográfiáját, a „Bibliothek der Deutschen Literatur"-t, (mely a német irodalom 15 ezer alapműve első kiadásának adatait közli), a katalogizálási rendszerek eltérése miatt. Most megoldották ezt a problémát, a bibliográfia digitális formában hozzáférhető az USA könyvtáraiban.
- Szakterületek szerint differenciálva kiépítették az amerikai-német partnerkönyvtárak rendszerét. (Pl. az általános és összehasonlító teológia területén a Tübingeni Egyetemi Könyvtár és a Duke Egyetem Teológiai Főiskolai Könyvtára lettek partnerkönyvtárak.)
- Az együttműködés szélesebb körű kibontakozását számos akadály nehezíti meg. Ilyen pl. az adattárolási, -feldolgozási és -átviteli rendszerek eltérése, a szabványok és normák különbségei, a jogi szabályozás mássága. A szerző szerint azonban a legfőbb akadályt a szemléleti különbség jelenti, a gondolkodásmódokat, a fejeket még mindig „óceán választja el egymástól".

(Katsányi Sándor)

03/099

DAVYDOVA, Leonora Vasil'eva: Finnougorskoe soobšestvo – territoriâ družby = Biblioteka. 2002. 7.no. 83-84.p.

Együttműködés a finnugor közösség körében

Együttműködés -nemzetközi; Konferencia -nemzetközi

A Komi Köztársaság nemzeti könyvtárának egyik legfontosabb feladata napjainkban a nemzetközi együttműködésben való részvétel. Az oroszországi finnugor régiók könyvtárosai az utóbbi években rendkívül aktívan kapcsolódtak be e tevékenységbe. Az együttműködés alapját az 1960-ban Budapesten, a finnugor nyelvészek első konferenciáján elfogadott, az Oroszországban élő finnugor népek nemzeti újjászületéséről és fejlesztéséről szóló állami program teremtette meg. Az együttműködés első konkrét lépéseire 1992-ben került sor, amikor a komi nemzeti könyvtár megrendezte a finnugor népek nemzetközi irodalmi fesztiválját: a fesztivál keretében találkoztak egymással Finnország, az Udmurt, a Mordvin, a Komi, a Hanti-Manysi autonóm területek és Szentpétervár írói, költői és könyvtárosai. A könyvtárosok a fesztivál nyitónapján egy kerekasztal-beszélgetést követően együttműködési megállapodást írtak alá, amelyben a közös munka lehetséges formáit rögzítették. A komi nemzeti könyvtár épületében a fesztivál ideje alatt a terület népművészeinek alkotásaiból és szépirodalmi, nyelvészeti, művelődéstörténeti könyvekből nyílt kiállítás. Bemutatták a könyvtárnak a témában újonnan összeállított bibliográfiai kiadványait és folyóiratait is. A vendégek meglátogatták a nagy komi költő, I. Kuratov szülővárosát, Vizing városának és környékének könyvtárait.

A komi nemzeti könyvtár következő vállalkozása „Az együttműködés lehetőségei az Orosz Föderáció, Észtország, Magyarország és Finnország finnugor régióinak könyvtáraiban és múzeumaiban" címmel nemzetközi szeminárium szervezése volt

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

1996-ban. A szeminárium résztvevői olyan megállapodást írtak alá, amely biztosítja közös kutatások, programok és projektek megvalósítását, az információs és módszertani kiadványok cseréjét. A szeminárium programjában szerepelt még falusi könyvtárak, irodalmi múzeumok, sőt: egy igazi komi esküvő meglátogatása is.

1998-ban a nemzeti könyvtár a Komi Köztársaság Írószövetségével együttműködve tudományos konferenciát szervezett a komi népnek az orosz irodalomban betöltött szerepéről. A konferenciát az orosz írók komi tájakhoz való viszonyát bemutató kiállítás egészítette ki.

A nemzetközi együttműködés jelentős formája a külföldi tanulmányutak sora. 1994-ben Helsinkiben találkoztak a finnugor régió könyvtárosai, köztük a komi nemzeti könyvtár munkatársai, hogy tárgyalásokat folytassanak az oroszországi finnugor könyvtárak közös feladatairól és a finnugor nyelvészek VIII. nemzetközi konferenciáján való aktív részvételről. A Finn Könyvtáros Egyesület, a helsinki egyetem könyvtára és a finn múzeumi szervezetek rendezésében rendszeresen sorra kerülő szemináriumokon is gyakran vesznek részt az oroszországi finnugor autonóm területek nemzeti könyvtárainak és helyismereti gyűjteményeinek munkatársai. A szemináriumok ideje alatt a könyvtárosok megismerik a finn könyvtári hálózatot, a nemzeti bibliográfiát és a könyvtárgépesítési programot, az ország könyvkiadási tevékenységét és foglalkoznak a finn nyelvvel. 1998-ban Karéliában a Library of Congress szervezésében zajlott az együttműködés lehetőségeit bemutató nemzetközi szeminárium, ezen részt vettek a komi nemzeti könyvtár vezetői is. A könyvtár éppen abban az évben lett tagja az Orosz Könyvtáros Egyesületnek és munkatársai közül öten akkor szereztek végzettséget az Open Society által szervezett felsőfokú képzésben. Utóbbiak azóta már az Amerikai Könyvtáros Egyesület éves konferenciáján is részt vehettek Washingtonban.

A nemzeti könyvtár aktív résztvevője az URBIS programnak, melynek keretében a finnugor régió könyvtárai éves rendszerességgel megküldik a tartui egyetemi könyvtárnak saját gyűjteményük helyismereti-helytörténeti bibliográfiáját. A nemzeti könyvtár finnugor vonatkozású állománya a nemzetközi kiadványcsere segítségével is gyarapszik, jelenleg mintegy húsz könyvtárral állnak kapcsolatban, köztük a magyar nemzeti könyvtárral is.

(Hangodi Ágnes)

Lásd még 95, 110, 115, 129-130, 139, 158

Jogi szabályozás

03/100

NEAL, James G.: Copyright is dead ... long live copyright = Am.Libr. 33.vol. 2002. 11.no. 48-51.p.

A használók hagyományos jogainak védelmében – a szerzői jog kihívásai a könyvtárosok számára

Szerzői jog

A szerzői jog szabályozásának ördögi körével szembesülnek az amerikai könyvtárosok mostanában: a globalizáció, az új jogszabályok, az információforrások licencei és az új technikai ellenőrző eszközök megjelenése együttesen igencsak nehezítik olvasóik szolgálatát. A szellemi tulajdon miatt vívott „háborúban" a könyvtárosok a fronton állnak; az ellenfél jól szervezett és tehetős, és a szerzői jogvédelem alá eső műveknek a hálózati kalózok rombolásától és a visszaélésektől való megóvása ürügyén a már régóta kialakult rendszert aknázzák alá. Az amerikai szerzői jogi szabályozás az alkotmányban gyökerezik: alapjában véve a jogtulajdonosok és a felhasználók érdekeit tartja egyensúlyban, és csak néhány esetben ismer kivételt a szerzői jog védelme alól: egy bizonyos időtartam után, ha az eredetiség nem áll fenn, az ún. méltányos használat (fair use) esetén, illetve a szövetségi kormány dokumentumai esetében.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Jelenleg azonban már ez is veszélyben van. Megnőtt a nemzetközi nyomás is, hiszen a 19. század végétől fogva a szerzői jog nemzetközi keretek között fejlődik. A Szellemi Tulajdon Világszervezete, a WIPO (World Intellectual Property Organization) egyre nagyobb befolyást gyakorol az államok jogalkotására, a globális gazdaság pedig a Világkereskedelem Szervezetén (WTO) keresztül a nemzetközi kereskedelem újraszabályozását sürgeti – ideértve a szellemi tulajdonét is. A GATT (General Agreement on Trade and Tariffs) és a TRIPS-egyezmény (Trade Related Aspects of Intellectual Property Rights) felhatalmazza az országokat, hogy pereket indítsanak, és szankcionálják a jogsértéseket. A piaci verseny arra készteti az országokat, hogy szerzőijog-harmonizációs stratégiákat alkalmazzanak. A nemzetközi egyezmények azonban sokszor nincsenek összhangban az amerikai tradíciókkal.

Ezek a fejlemények hatással voltak az Egyesült Államokra is, hiszen sor került a szerzői jog hatályának további húsz évre való kiterjesztésére (1998), megszületett a digitális millenniumi szerzői jogi törvény (DMCA, 1998), amely már összhangban van a WIPO-egyezménnyel, de lehetővé teszi a méltányos használat fokozott ellenőrzését is. Több olyan „adatbázis"-kezdeményezés is megindult (Collections of Antipiracy Act, Consumer and Investor Access to Information Act, Anti Conterfeiting Amendments), amelyek a méltányos használatot szinte lehetetlenné teszik. (Szerencsére a kongresszusban ezek elakadtak.) Az elnök nemrég aláírta azt a technológiai, oktatási és szerzőijog-harmonizációs törvényt (Technology, Education and Copyright Harmonization Act, TEACH), amely a távoktatásra is kiterjeszti a méltányos használatot, és hatályba lépett a digitálismédia-használatról szóló jogszabály is. Mindazonáltal a jogalkotásban két téma is megjelent, amelyek fenyegetik a hagyományos jogtulajdonos/felhasználó egyensúlyt: az egyik a tartalomszolgáltatók és jogtulajdonosok ellenőrzési lehetőségeinek kibővítése (technikai eszközök révén), a másik a licencek szerepének túlzott megnövekedése. A könyvtárosoknak ezért a jövőben is számos fontos feladata van a szerzői joggal kapcsolatban:

- jól kell ismerniük az ezzel kapcsolatos tudnivalókat;
- agresszívan kell védelmezniük a köz érdekeit;
- meg kell tanítaniuk olvasóikat, hogy a szerzői jogokat tiszteletben kell tartani;
- dokumentálniuk kell, hogy az esetleges jogszabályi változások miképpen befolyásolják az olvasók kiszolgálását;
- eredményes licenctárgyalásokat kell folytatniuk;
- gazdasági potenciáljukat kihasználva befolyásolniuk kell az információs piacot;
- aktívan kell népszerűsíteniük az információkhoz való hozzáférés nyílt modelljeit.

(Murányi Lajos)

Lásd még 92, 126, 166-167, 181, 184

Könyvtárosi hivatás

03/101

BIDDISCOMBE, Richard: Learning support professionals: the changing role of subject specialists in UK academic libraries = Program. 36.vol. 2002. 4.no. 228-235.p.

A szakreferensek változó szerepe a brit felsőoktatási könyvtárakban

Egyetemi könyvtár; Könyvtárosi hivatás; Szakreferens-szolgálat; Továbbképzés

Egyre több a bizonyíték arra, hogy a hagyományos könyvtárak szinte a felismerhetetlenségig megváltoznak: a felsőoktatás és továbbképzés különböző típusú tanulmányi környezeteivé válnak. Ahogy le-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

hetővé vált az egyetemtől távol folytatni a tanulmányokat, úgy a tanuláshoz szükséges támogatáshoz is hozzá kell férni távolról. Ehhez a tudásmenedzsment különféle szakembereire van szükség, s ezeknek csak töredéke fog könyvtárosi szakképzésben részesülni.

A végfelhasználó igényeinek hangsúlyozása a könyvtárosság sok hagyományos értékét kérdőjelezte meg (pl. a nagy folyóirat-gyűjtemények nem képezik már az egyetemi könyvtárak büszkeségét: az elektronizáció és a kooperációs tárolás következtében fontosabb és hasznosabb célra lehet fordítani az így felszabaduló tereket.) Az egyetemi könyvtár hagyományos felfogása anakronizmussá vált. A mai világban le kell vonni a számítógép és a világháló adottságaiból fakadó következményeket. Az információközvetítők szerepe is megváltozott. Milyen szerepet tölthetnek be a jövőben a könyvtáros szakemberek?

A számítógépesítés és a világháló megváltoztatta a felsőoktatást is: a hallgatók száma ugrásszerűen megnőtt, a hallgatók már eleve rendelkeznek számítógépes ismeretekkel, a világhálóra alapozott interaktív kurzusok egyre terjednek. Némely egyetemi könyvtáros mint információközvetítő már régóta aktív szereplője ezeknek a változásoknak. A könyvtárosoknak olyan feladatokat is vállalniuk kell, amelyekben korábban alig szereztek tapasztalatokat. Sok helyütt szervezetileg is egyesítették a könyvtárat a számítógépes szolgáltatásokkal. Egyre inkább segéderők végeznek olyan feladatokat, amelyek eddig szakképzet könyvtárosokra hárultak, a szakreferensekből viszont a tanulmányokat támogató szakemberek lesznek.

Nagy lehetőségeket nyújt, hogy a könyvtárosok elindulhatnak ezen az úton. A virtuális tanulmányi környezet kialakításában, a tanulmányi környezet menedzselésében a szakterületi teamek tagjaként új szerephez jutnak a könyvtárosok. Sok szakreferensnek máris komoly oktatási feladatai vannak. Most nyílik valóban lehetőség arra, hogy az információs készségek teljes mértékben integrálódjanak az egyetemi kurzusokba. Az oktatókra egyre inkább a tanulmányi menedzser szerepe hárul, s mellettük szükség van olyan szakemberekre, akik nem annyira az egyes szakterületekhez kötődnek, hanem az információkereséshez értenek, s rendelkeznek pedagógiai és tanulmányi vezetői készségekkel.

A könyvtárosoknak ezért növelniük kell pedagógiai felkészültségüket, számítógépes ismereteiket, s tisztában kell lenniük a virtuális környezet és a tanulmányi környezet menedzselésének lehetőségeivel és követelményeivel. Számos szervezet és szakmai testület nyújt alkalmat a szükséges új ismeretek megszerzésére. A JISC (Joint Informatios Services Committee of the Higher Education Funding Council) különféle kutatásokat támogat jelentős összegekkel ezen a területen (a világhálón folytatott tanulás széles körű elterjesztése, információs rendszerek tervezésére és installálására egy központ felállítása, a digitális könyvtárak összekötése a virtuális tanulmányi környezettel).

A könyvtárosok tanulmányokat támogató szerepében meg kell nyilvánulnia a technológia ismeretének és a pedagógiai felkészültségnek. Ennek érdekében felül kell vizsgálni a jelenlegi egyetemi könyvtárosképzést is. Némely kurzusnak ugyan meg kell tartania hagyományos vonásait, ugyanakkor azonban a tudásszervezésnek és a metaadatok fejlesztésének lényeges elemként kell beépülnie a tananyagba. Ez a hallgatóknak jobb esélyeket ad egy sikeres szakmai karrierre. A tanszékeknek, könyvtáraknak és a szakmai testületeknek szorosabban kell együttműködniük abban, hogy a továbbképzés szervezete és tartalma megfeleljen az igényeknek. Annál is inkább, mert a könyvtáros elnevezés inkább elriasztja a leendő hallgatókat, s nagyobb vonzerőt jelent – ráadásul pontosabban is írja le a munkakört – a tudásmenedzser, a tanulásfejlesztő tanácsadó, az információmenedzser megjelölés.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A könyvtáros szerep új felfogása pozitív és előnyökkel járó helyet biztosít a tudás alapú társadalom oktatási folyamatában. Ahogy a hagyományos könyvtárak hanyatlanak, úgy nő a tanulást támogató szakemberek jelentősége.

(Papp István)

03/102

BLAKE, Julie C.: The (d)evolution of a director = Am. Libr. 33.vol. 2002. 9.no. 62-63.p.

Igazgatóból beosztott

Vezetés

A szerző nemrég még egy főiskola könyvtárának volt az igazgatója, de úgy határozott, hogy állást változtat, és beosztott lesz a jövőben. Többen elcsodálkoztak azon, hogyan mehet valaki „lefelé" a ranglétrán a „megszokott" karrierépítés helyett. Pedig az ok nagyon egyszerű: belefáradt. (Akik meglepődtek a döntésén, csak a beosztását ismerték, a vele járó munkamennyiséget nem.). Egy kis főiskolai könyvtár vezetőjeként sok mindenért volt felelős: az állománygyarapításért, a folyóiratfeldolgozásért, a számítógépes rendszerért (az integrált könyvtári rendszerért és az adatbázisokért egyaránt), a tájékoztatásért, alkalmanként a könyvtárközi kölcsönzésért, és persze a vezetői feladatokért (ellenőrzés, költségvetés-készítés, beszámolók írása stb.), és a főiskolán a bizottságok munkájában is részt kellett vennie. Túl sok teendője volt egyszerre, amelyeket elég jól elvégzett, de nem igazán jól.

Amikor eldöntötte, hogy új munkahelyet keres, megkönnyebbült, és azon törte a fejét, mit is szeretne csinálni, mi lenne a tökéletes munkakör számára. Tisztában volt azzal, hogy az a legnagyobb előnye, hogy tapasztalt munkaerő: hét évből hatot ugyanabban a könyvtárban (ötöt ugyanabban a beosztásban) dolgozott. A majdani munkáltató számára ez ideális, ha sokoldalú könyvtárosra van szükség. (Tapasztalatból tudta, hogy milyen kevés a jó szakember.) Ezután azt gondolta át, milyen beosztást is szeretne, és a többi álláskeresőhöz hasonlóan „végigzongorázta", miben jó, miben kevésbé, mit szeretett eddig csinálni, és mit nem. Azt is meg kellett fontolnia, hogy ha túl magas beosztást keres, megint hasonló helyzetbe kerülhet, ha viszont túl alacsonyat, azt hiheti a munkaadója, reménytelen esettel áll szemben. Végül logikus lépésre szánta el magát: egy nagyobb intézményben az „alacsonyabb" beosztás inkább jelent hasonló pozíciót, mint kisebbet. Kollégái arról győzködték, hogy legalább egy osztályvezetői állást pályázzon meg, amivel egyet is értett, de más okból: megszokta a felelősséget, de már nehezen viselte volna el, ha többen parancsolnak neki. Tisztában volt azzal is, hogy szakmai életrajza riadalmat fog kelteni, ezért elébe ment a fő kérdésnek: a kísérőlevélben megírta döntésének okait – megemlítve, hogy megérti aggodalmaikat (itt utalt saját munkáltatói tapasztalataira) –, és leírta, milyen ismeretekkel rendelkezik, s hogy minőségi munkát szeretne végezni az adott munkakörben. Még egy nehézség merült fel az állásinterjúk során: többször is megkérdezték tőle, el tudja-e majd viselni, hogy nem ő a „főnök". Erre azt válaszolta, szeretné, ha a döntő szót más mondaná ki, és nem is esne nehezére támogatni annak a döntését, aki azért felelős.

Jelenlegi munkájában örömét leli: marad ideje sok mindenre, és csak a maga szakterületére kell koncentrálnia. Nem bánja, hogy nem maradt igazgató: úgy érzi, hogy a „lefelé" megtett lépés az igazi irányba tett hatalmas lépésnek bizonyult.

(Murányi Lajos)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

03/103

BEXON, Mags – STEPHENS, Derek – PRITCHETT, Carolyn: Competitive intelligence. A career opportunity for the information professional in industry = J. Librariansh.Inf.Sci. 34.vol. 2002. 4.no. 187-196.p. Bibliogr.

A versenytársfigyelés – új pálya az iparban dolgozó tájékoztatók számára

Esettanulmány [forma]; Könyvtárosi hivatás; Tájékoztatás -közgazdasági; Vállalati szakkönyvtár

A versenytársfigyelés az Egyesült Államok után Nagy Britanniában is egyre szélesebb körben terjed, különösen a nagyobb vállalatok körében. A tevékenységet az ipari kémkedéstől az különbözteti meg, hogy törvényes eszközök segítségével, legális forrásokból gyűjti az információt. Ebből az „etikus nézőpontból" kiindulva a SCIP (Society of Competitive Intelligence Professionals, Versenytársfigyelő Szakemberek Egyesülete) a versenytársfigyelésre a következő definíciót adja: „módszeres és etikus tevékenység, melynek során információt gyűjtünk versenytársaink ténykedéséről, munkájának általános irányairól, hogy ezzel elősegítsük vállalatunk céljainak megvalósítását." A versenytársfigyelés során szükséges információ körülbelül 80-90%-a elérhető, vagy kikövetkeztethető nyilvános források használatával, melyek közül az egyik legfontosabb a web. A speciálisan versenytársfigyelésre kifejlesztett szoftverek, bár nem helyettesíthetik az emberi erőforrást, képesek elvégezni az összegyűjtött óriási mennyiségű adat gyors és hatékony elemzését.

Az ipar négy fontos területén (a gyógyszeriparban, a gazdasági-, a telekommunikációs- és az energiaszektorban), nagy cégek vezetőivel folytatott interjúk alapján esettanulmányt készítettek a versenytársfigyelésről, és azon belül az információs szakemberek szerepvállalásáról.

A gyógyszeriparban megvizsgált cég számos önálló kutatás-fejlesztéssel foglalkozó központtal rendelkezik Nagy-Britannia szerte. Mindegyik saját könyvtári-információs részleget üzemeltet, mely nagyban segíti az új készítmények előállítását, az előkészületi munkálatoktól a gyártásig. Az információs szakemberek keresési rutinjukkal, az adatbázisok ismeretével járulnak hozzá a versenytársfigyeléshez. A szolgáltatás lényege, hogy a legfrissebb kutatási és szabadalmi jelentéseket, a versenytársak tevékenységével kapcsolatos híreket, információkat közzéteszik a vállalat belső hálózatán. Munkájukhoz nem használnak kifejezetten versenytársfigyelésre kifejlesztett szoftvert, egy IDdb nevű, gyógyszerészeti adatbázisra fizetnek elő.

Gazdasági területen egy bank vezetőjével készítettek interjút. A cégnél a marketing osztályon foglalkoznak versenytársfigyeléssel, mely a stratégiai döntések meghozatalánál segíti a vezetőket. Az információs szakemberek azon kívül, hogy rendelkeznek a versenytársfigyeléshez nélkülözhetetlen készségekkel, a kínált szolgáltatások minőségével, a szaktudásukkal, és a tudásmegosztással segítik a vezetők munkáját. A vállalati intraneten teszik közzé a versenytársfigyeléssel foglalkozó csoport által felhalmozott információkat, melyet naponta frissítenek (hírek, versenytársak termékei, sajtó és televízió reklámok, hirdetések, jelentések, folyóiratok, tagszervezetek, versenytársak oldalaihoz és egyéb hasznos internetes forrásokhoz való kapcsolatok, üzleti információ stb.).

A megvizsgált telekommunikációs vállalatnál két csoport foglalkozik versenytársfigyeléssel: az egyik a versenytársakkal kapcsolatos információs igényeket elégíti ki, a másik üzleti és piaci információt közvetít, illetve elemez. A két részleg jelentéseket készít és tesz közzé a szervezet tevékenységével kapcsolatos területekről a cég belső hálózatán (az előbbihez hasonló tartalommal).

Az energiaszektorban vizsgált cég a legfontosabb tevékenységek és funkciók szerint szervezett, önálló csoportokban dolgozik. A stratégiai döntések előkészülete során a következő lépéseket járják végig: 1) a külső környezet értékelése; 2) piackutatás; 3) a

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

felhasználói igények vizsgálata; 4) annak vizsgálata, hogy ki kínál még hasonló terméket/szolgáltatást; 5) versenytársfigyelés.
Az információs szakemberek ebben a rendszerben elsősorban elemzőképességükkel segítik a munkát. Miután begyűjtötték a releváns információkat, annak értelmezésével, megfelelő átalakításával hoznak létre azonnal hasznosítható tudást.
A SCIP 1986 óta működik. Jelenleg 7000 tagja van a legkülönbözőbb háttérrel rendelkező szakemberekből. A versenytársfigyelés az egyes cégeknél még mindig nem terjedt el olyan mértékben, hogy a szakemberek előtt világos pályakép bontakozhatna ki. Hivatalos képesítést sem lehet szerezni versenytársfigyelésből, bár már négy éve rendszeresen tartanak a témáról tanfolyamokat.
Az információs szakembereknek meglehetősen jó „alapjuk" van arra, hogy bizonyos készségek fejlesztésével versenytársfigyelő szakemberekké váljanak. Ugyanúgy képesek az adatok begyűjtésére, mint tanácsadóként hozzájárulni a vállalati tudáshoz. Ehhez a hagyományos készségek mellett megbízható tudást kell szerezni a cég üzleti tevékenységéről, illetve általános üzleti ismeretekkel, elemzőkészséggel, meggyőző személyiséggel és a legfontosabb információs eszközök megbízható ismeretével kell rendelkezni.

(Tóth Máté)

03/104

EZOVA, S. A.: Kodeks professional'noj ètiki rossijskogo bibliotekarâ prinât, no obsuždenie prodolžaetsâ = Naučn.Teh.Bibl. 2002. 10.no. 95-100.p.

Az orosz könyvtárosok szakmai etikáját elfogadták, de a vita tovább folytatódik

Könyvtárosetika; Könyvtártudományi kutatás

Az orosz könyvtárosok szakmai etikai kódexének elfogadása után a szaksajtóban komoly vita indult. Mivel a kódex összeállítása idején arra nem volt lehetőség, hogy a szibériai könyvtárosok is véleményt nyilváníthassanak minden egyes pontjáról, a témában kérdőíves felmérést folytattak körükben.

Néhány évig tartott az etikai kódex megismertetése a könyvtárosokkal, leggyakrabban a könyvtáros továbbképzések során került sor a téma megvitatására. A kódex egyik nagy hátránya, hogy paragrafusainak komoly hányada az amerikai etikai kódexet tekinti kiindulópontjának, holott az orosz és az amerikai könyvtárosok mentalitása nagyon sokban különbözik egymástól. 1999 végén Burjátföld nemzeti könyvtárának és Ulan-Ude városi könyvtárának hatvan tájékoztató könyvtárosa próbálta ki a kódex megállapításait a gyakorlatban is, majd tapasztalataikat felmérésben összegezték. A felmérés eredményei szerint a könyvtárosok több mint 70 százaléka az információhoz való szabad hozzáférés jogában az olvasó szellemi fejlődésének egyik legfontosabb lehetőségét látja (úgy tűnik, a könyvtárosok erre mind ez idáig nem fordítottak elegendő figyelmet annak ellenére, hogy az orosz könyvtári törvény hasonló szövegezésű paragrafusban rögzíti ezt a jogot). A konkrét gyakorlati példák azt mutatják, hogy – aggodalmak között ugyan, de – kiadják az olvasó kérésére a robbanószerek készítéséről szóló könyvet csakúgy, mint a kiskorú gyermekek ellen elkövetett erőszak módszereiről szóló szakirodalmat (a példákat a könyvtárosok a burját nemzeti könyvtárban két éve működő, a könyvtáros szakma etikájával foglalkozó klub összejövetelén mesélték). A felmérés kimutatta, hogy minden ötödik megkérdezett komoly felelősséget érez az általa kiadott irodalom esetlegesen negatív hatását illetően, pedig az etikai kódex teljesen mentesíti a könyvtárosokat ez alól a felelősség alól. Sok könyvtáros nincs tisztában azzal sem, kinek és milyen körülmények között fedheti fel olvasói olvasásra vonatkozó „titkait", határozott álláspontot ebben a témában csak a megkérdezettek 32 százaléka képviselt: ők a kiskorú gyermekek olvasási szokásairól kizárólag a szülőknek nyújtanának felvilágosítást.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A felmérésben megkérdezettek 13 százaléka teljes egészében egyetértett az etikai kódex tartalmával; 36 százalék nem tudta pontosan meghatározni, mit is tartalmaz a kódex; 33 százalék úgy tartotta, hogy a kódex csak a könyvtáros viselkedésének erkölcsi normáit hivatott rögzíteni; 5 százalék teljesen feleslegesnek tartotta a kódexet; és 9 százalék gondolta úgy, hogy a kódexnek nem csak az olvasóhoz, hanem a kollégákhoz és az intézmény vezetéséhez való viszonnyal is foglalkoznia kellene, mert így megelőzhetők lennének a munkahelyi konfliktusok. Annak ellenére, hogy a megkérdezettek 80 százaléka érdeklődést mutatott a szakmai etika kérdései iránt, 60 százalékuk csak néhány szerzőt tudott megnevezni azok közül, akik e témában publikálnak, a legtöbben természetesen a téma helyi szakértőjének nevét említették. A könyvtárosok egy része büszke arra, hogy elkészült szakmájának etikai kódexe, tájékoztatja erről olvasóit, idéz belőle a szervezett könyvtárlátogatások során.

Összegzésként elmondható, hogy a kódex létét két alapvető érv támasztja alá: egyrészt a könyvtárosok szakmai becsületének védelmére feltétlenül szükség van és a kódex ennek eszköze lehet, másrészt a könyvtárosoknak az olvasókhoz való viszonya is lefektetett és betartható szabályokat igényel, a kódexben ezek is rögzíthetők. A kódex megfogalmazása idején lezajlott viták során felmerült, hogy az Orosz Könyvtárosok Egyesületében etikai bizottságot kellene alakítani, itt nem csak a könyvtárosok, hanem az olvasók, a könyvtári diszciplínákat tanító tanárok és a könyvtártudománnyal foglalkozó kutatók is védelmet kaphatnának. A könyvtárosok etikai kódexének megjelenése után gombamód szaporodnak a szakterület többi részének kódexei: már elkészült az iskolai könyvtárosoké, és előkészítés alatt van a bibliográfusoké és a könyvtártudomány kutatóié.

(Hangodi Ágnes)

03/105

TRUŠINA, Irina Aleksandrovna: Ètika i elektronnyj mir = Biblioteka. 2002. 9.no. 6-9.p.

Etika és az elektronikus világ

Könyvtárosetika; Számítógép-hálózat; Tájékoztatás szabadsága

Oroszországban a világháló még nem általánosan elérhető a könyvtárakban, az elmúlt időszakban az állami könyvtárak közül nem sok tudott csatlakozni hozzá. 2001 elején az internetet az orosz lakosságnak csak mintegy 3%-a használta.

Mára már a kulturális minisztériumhoz tartozó országos könyvtárak mindegyike csatlakozott a hálózathoz. A regionális könyvtárak a helyi szervek költségviselésével kapcsolódhatnak be, de ez nem tömeges méretű. Az intézmények egy részének csatlakozását az Open Society Institute finanszírozta, pályázati alapon. Lehetséges, hogy az orosz könyvtárosoknak még korai a hálózat használatának etikai kérdéseivel foglalkozniuk. A webes forrásokhoz való szabad hozzáférés még nem mindennapos gyakorlat, mint pl. az Egyesült Államokban. Ott 1998-ben a közkönyvtárak 73,3%-a és a középiskolák 89%-a rendelkezett internetkapcsolattal. Manapság ott már komolyan felvetődik a könyvtári gépeken elérhető hálózati források ellenőrzésének kérdése. Az orosz könyvtárosok viszont kedvező helyzetben, idejekorán kialakíthatják az internettel kapcsolatos etikai normákat.

Az egyik fő probléma, amivel a használó kéréseit, igényeit ismerő könyvtáros találkozik, a bizalom kérdése. A háló használója névtelenül, „inkognitóban" lép a virtuális világba. Megtörténhet, hogy öntudatlanul is átalakítja vagy módosítja önmaga képét a céljai érdekében, természetesen arra számítva, hogy anonim maradhat. Ez a fajta törekvés a felismerhetetlenségre az internetes kommunikáció résztvevőinek nagy részét jellemzi.

A könyvtárosnak törvény írja elő, hogy az olvasóról, igényeiről, kéréseiről szerzett információkat

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

nem használhatja fel, kizárólag tudományos kutatás céljából vagy a könyvtári szolgáltatások fejlesztése érdekében. Jelenleg azonban nem egyértelmű, hogy az internethasználatot is csak ebből a szempontból lehet-e figyelni a könyvtárban.

A másik, nem kevésbé fontos könyvtári probléma a használónak az intellektuális szabadsághoz való joga. Nehéz megmondani, érvényesül-e az információs javakhoz való általános hozzáférés joga. Már régen léteznek olyan programok, amelyekkel meg lehet akadályozni a hozzáférést bizonyos nem kívánatos anyagokhoz. A leginkább a következők keltenek aggodalmat: a nemzetbiztonság és a vállalatok biztonságának fenyegetettsége a hackerek tevékenysége miatt; az illetlen anyagok terjesztése; támadási kísérletek a szellemi tulajdon ellen; az internet használata szélsőséges politikai csoportok ideológiájának terjesztésére; veszélyes ismeretek hozzáférhetővé tétele és terjesztése fegyverekről, drogokról stb. Ezért a könyvtárosnak nagy a felelőssége, amikor az internetforrásokhoz való nyilvános hozzáférést lehetővé teszi. E felelősségnek a szakmai elveken kell alapulnia. Sok országban a könyvtáros felelősségének szakmai elve az, hogy köteles a használók korlátlan információhoz és dokumentumokhoz való jogát biztosítani, ha nem korlátozza azt jogszabály. A cenzúra ellen lép fel pl. az olasz, a kanadai, a litván, a mexikói, a portugál, a szlovén, az amerikai, az ukrán, a horvát, a svájci könyvtárosok etikai kódexe.

A szerző véleménye szerint az orosz könyvtárakban nem lehet vakon bevezetni a nemzetközi gyakorlatot. Az orosz könyvtárak már régóta nevelő, felvilágosító célzatú intézmények és az erkölcs védőbástyái. Lehetséges, hogy nem csak a technikai eszközök hiánya, hanem ez a szemlélet is okozza, hogy az orosz könyvtárosok szűrőket használnak a pornográfiát, erőszakot és egyéb gyűlöletes dolgokat tartalmazó webhelyek kikapcsolására. Ez azonban ellentmond az orosz könyvtárosi etikai kódexben megfogalmazottaknak, miszerint az információhoz való szabad hozzáférés joga alapvető emberi jog.

2002 első két hónapjában különböző típusú orosz könyvtárakkal készítettek villáminterjúkat, amelyben a gyakorló szakembereknek (a gépesítési részlegek vezetőinek, a rendszergazdáknak, a könyvtárigazgatóknak) kellett véleményt mondaniuk az olvasói számítógépek szűréséről. A felmérés eredményei szerint van olyan könyvtár, ahol letiltják a pornóoldalak nézegetését, az olvasók nem használhatnak csevegőprogramokat és az elektronikus posta egyetlen fajtáját sem. A könyvtárosok azt javasolják, hogy az ilyen igényekkel menjenek az érdeklődők az internetkávézókba. Több könyvtárban a várható forgalom nagysága miatt korlátozzák az internet használatát, mert ez lelassítja a munkatársak számítógépes munkáját. Az információhoz való hozzáférést sok tudományos könyvtárban a könyvtár típusától, feladataitól teszik függővé, mondván: a használóik tudományos, szakirányú igényeit hivatottak kielégíteni, ezért a nem ebbe a körbe tartozó internetoldalakat nem engedik használni.

A feladat: mielőbb megtalálni az optimális egyensúlyt a személyi szabadságjogok és az orosz könyvtárak tevékenységének morális céljai között.

(Rácz Ágnes)

03/106

VARGANOVA, Galina Vladimirovna: Ètičeskoe regulirovanie bibliotekovedčeskih issledovanij = Bibliotekovedenie. 2002. 5.no. 33-38.p. Bibliogr. 6 tétel.

A könyvtártudományi kutatások etikai szabályozása

Könyvtárosetika; Könyvtártudományi kutatás

Napjainkban szakmák hosszú sora készíti el etikai kódexét: feladataik teljesítéséhez pedagógusok, pszichológusok, jogászok, muzeológusok, üzletemberek, könyvelők tartják elengedhetetlenül fontosnak a szakmai mellett az erkölcsi-etikai alapok rög-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

zítését is. Ezeknek a kódexeknek a hatékonysága persze nem egyforma, az USA-ban például az orvosok jól ismerik és alkalmazzák etikai kódexük paragrafusait, a mérnökök és a színházi szakemberek azonban szinte létezéséről sem tudnak. Gyakran vitatott az etikai kódexek tartalma is, sokan úgy tartják, hogy ezek a kódexek nyílt lobbizást és protekciót, szakmai privilégiumokat rögzítenek állami és helyi szinten egyaránt. Mindezek ellenére a szakmai etikai kódexek komoly hatást gyakorolnak a társadalom egészére és az adott szakmai csoportra egyaránt, valóságos megállapodásnak, egyezménynek számítanak a társadalom és az egyes szakmák között. Jogokat és kötelességeket fektetnek le, növelik a szakma presztízsét és a közösséghez tartozás érzését, elősegítik az adott szakma gyakorlatának minőségi javítását, javulását.

A könyvtáros szakma etikai kódexét először az USA-ban és Nagy-Britanniában készítették el, hozzájuk azóta már több ország is csatlakozott. A könyvtárosok mellett mostanában már a könyvtártudomány kutatóiban is felmerült az igény az etikai kódex létrehozására. A terület tudományos kutatómunkája során előtérbe kerülő elméleti és gyakorlati kérdések egy részének megoldásában sokat segíthetnek, sőt vezérfonalat jelenthetnek a kutató által elfogadott erkölcsi normák. A tudományos munka során jelentkező alapkérdés a témaválasztás, a választást befolyásoló tényezőket a kutatómunka megkezdése előtt gondosan tanulmányozni kell. A könyvtártudomány fejlődéstörténete meggyőzően bizonyítja, hogy a befolyásoló tényezők között előkelő helyet foglal el az adott téma társadalmi szükségessége, de befolyásolja a kutatást magának az adott tudományágnak a belső fejlődési logikája is. Természetesen számba jön a témaválasztás esetén a kutató személyes érdeklődése és érdeke, de ez veszélyt is hordozhat magában akkor, ha valaki „monopolizálni" próbál egy adott témát, mert ezzel elveszíti a tisztánlátás, a kritikai szemlélet, a felülemelkedés, a kutatás dinamikus lefolytatásának lehetőségét.

Érdemes rögzíteni a kutatók etikai kódexében a tudományos módszerek metódusainak sokszínűségét és a témához illő, megfelelő módszer kiválasztásának fontosságát is. A kutatónak ugyanis kötelessége olyan tudományos módszerrel (megfigyelés, kísérlet, kontrollcsoport stb.) élni, amely – amellett, hogy megfelel a választott téma vizsgálatának –, a kutatás konkrét alanyainak érdekeit nem sérti. Ezzel szorosan összefügg a kutató titoktartásra vonatkozó kötelessége: a kísérletben részt vevőkről megtudott bizalmas információk, a feljegyzések, kérdőívek, naplók közlésének tilalma és a teljes anonimitás biztosítása. Ugyanakkor a kutatónak folyamatos tájékoztatást kell nyújtania a vizsgálatban részt vevőknek a soron következő módszerekről, mert a kísérleti alanynak jogában áll a kutatás bármelyik pontján kilépni a vizsgálat menetéből. A vizsgálatok során a kutatók szívesen használnak fényképezőgépeket és videokamerákat, a felvételek felhasználása azonban itt is csak a résztvevők beleegyezésével lehetséges.

Napjainkban a könyvtártudományi kutatások összetettsége általában nem egy-egy kutató munkáját igényli, hanem kutatócsoportok létrehozását feltételezi. Sőt: a kutatott téma gyakran függ össze más ismeretterületek és tudományágak kutatásaival, az együttműködés tehát ezek kutatóival is feltétlenül szükséges. A legnagyobb felelősség ilyen esetekben a kutatás vezetőjére hárul, hiszen a kutatási témában való jártasság mellett neki ismernie kell a menedzsment, a csoportdinamika, a társas pszichológia fogásait is.

A kutatásról szóló jelentések és tanulmányok készítése idején a szakmai etikának megfelelően figyelembe kell venni a társszerzőségre, az idézésre és a hivatkozásra vonatkozó szabályokat.

Jelenleg nincs a könyvtáros-társadalomban sehol kidolgozott etikai kódex a kutatók számára, bár az USA-ban a könyvtárosképző felsőoktatási intézményekben már létezik olyan útmutató, amely az egyetemisták, doktoranduszok és oktatók számára

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

rögzít szabályokat (ennek nyomán a szerző a tanulmány végén 13 pontból álló kódextervezetet közöl).

(Hangodi Ágnes)

Lásd még 108-109, 165

Oktatás és továbbképzés

03/107

BERGER, Franz: Dott. Bibl. : Die Ausbildung von Bibliothekaren an italienischen Universitäten nach der jüngsten Universitätsreform = BuB. 54.Jg. 2002. 10/11. no. 647-652. p.

Könyvtárosok képzése az olasz egyetemeken a legutóbbi egyetemi reform után

Könyvtárosképzés -felsőfokú

Olaszországban az egyetemi szintű könyvtárosképzés 1978-ban kezdődött. Ekkor az Udinei Egyetem a „Levéltári munka és állományvédelem" szakon belül kurzust indított a kulturális javak megőrzéséről. A második programot a Toscanai Egyetem kínálta Viterboban. Az Egyetemi Fejlesztési Terv (1991–1993) keretein belül ezt a programot további nyolc egyetemre terjesztették ki. Az egyetemi oktatási programok megreformálásának részeként 1990-ben egy alternatív, hároméves kurzust is indítottak a hagyományos négy-öt éves képzés mellett. A reform előnye nemcsak az európai képzési modell átvétele és a kreditrendszer bevezetése, hanem egy rövidebb idejű alapképzés és a tanulmányok folytatásának lehetősége. Hátránya, hogy amíg állítása szerint ragaszkodik az európai modellhez, eltérő nevet ad az egyes programoknak és szakmai fokozatoknak, tartalmi szempontból pedig elfogult a könyvek és a humán tudományok irányába.

(Autoref. alapján)

03/108

HUCKLE, Marion: Driving change in the profession: subject benchmarking in UK library and information management = Libri. 52.vol. 2002. 4.no. 209-213.p.

Benchmarking a könyvtári és információszervezési szakterületen az Egyesült Királyságban

Hatékonyság; Könyvtárosi hivatás; Könyvtárosképzés -felsőfokú; Tanterv, óraterv; Tapasztalatcsere

Nagy-Britanniában a könyvtár- és információtudományi képzés minőségbiztosításának legfőbb felelőse a Felsőoktatási Alap Tanácsa – Higher Education Funding Council (HEFCE) –, melynek törvény által előírt kötelessége az oktatás minőségének ellenőrzése. Az elsődleges cél annak biztosítása, hogy az adófizetők pénze csakis megfelelő minőségű oktatási programokra legyen költhető. 1990-től a felsőoktatási intézményekben kétfajta minőségbiztosítási eljárás működik. Az egyik magának az intézménynek a működését van hivatva vizsgálni, a másik pedig az egyes szaktárgyak oktatásának minőségbiztosítási eljárása. 1997-ig, a független Felsőoktatási Minőségbiztosítási Hivatal – Quality Assurance Agency for Higher Education (QAA) – megalakulásáig maguk az egyetemek, illetve a HEFCE látta el ezeket a feladatokat. A QAA szerepéről és működésének részleteiről honlapjuk ad bővebb tájékoztatást (http://www.qaa.ac.uk.)

Érezhetően megnőtt a leendő felsőoktatási hallgatók és szüleik, valamint a munkáltatók igénye a pontos és összehasonlítható felsőoktatási információk iránt. Ennek kielégítésére a benchmarking alkalmazása tűnt a legalkalmasabbnak. Ki kellett tehát dolgozni az ehhez szükséges szempontokat, irányelveket. A QAA megbízása alapján az egyetemi és szakmai szervezetek tagjaiból alakult szakértői csoportok feladata volt a diploma megszerzéséhez szükséges kívánalmak – képességek és készségek – meghatározása.

Ez történt a könyvtár- és információtudomány terén is három szervezet, a QAA, a Library Associa-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

tion, és az Institute of Information Scientists főszereplésével. A menetrend a következő volt: 1999 szeptemberében tartották az első találkozót, decemberre elkészítették a minősítési szempontok jegyzékének tervezetét, melyet 2000 januárjában és februárjában vitattak meg. A végleges változat március végére készült el, és húsvétkor már a QAA honlapján volt látható. Alkalmazására 2000 őszétől került sor.

A csoportnak a következő szempontok alapján kellett a tervezetet kidolgoznia: az alapelvek meghatározása; a szakterület körülhatárolása és jellegzetességeinek ismertetése; a szükséges szakmai és egyéb ismeretek, készségek; az oktatás, tanulás és értékelés szempontjai; irányelvek, normatívák. A szakterület meghatározásában nem volt vita a csoport tagjai között: magában foglalja az információelméletet, az információkereséssel, megőrzéssel, létrehozással és hozzáféréssel kapcsolatos diszciplínákat, beleértve a használók csoportjaival, a társadalmi környezettel és az információ fejlődésével kapcsolatos tanulmányokat.

Ezután a szakértőkből kisebb csoportok alakultak, melyek tagjai egymással és a szakma más képviselőivel folytattak konzultációkat. A következő ülés alkalmával – miután tanulmányozták az egyes képzőintézmények weblapjain a különböző kurzusokat – kibővítették néhány határterületi témával (például könyvkiadási szakismeretek) a készülő dokumentumot, melyet határidőre, december 17-re eljuttattak a QAA-hoz.

Közben a QAA összehívta az összes szakértőcsoport elnökét és titkárát, hogy az addigi tapasztalatokat összegezzék. Kiderült, hogy a legtöbb csoport szinte azonos általános képességeket és készségeket határozott meg a maga szakterületén, ám a QAA nem támogatta országos tanterv, vagy általános (minden szakterületre érvényes) ellenőrző jegyzék (benchmark) létrehozását.

A széles körben vitára bocsátott anyaggal kapcsolatban két kérdésben volt teljes az egyetértés: egyrészt egyértelműbben kell megfogalmazni a kívánalmakat, másrészt figyelembe kell venni, hogy a könyvtárosság esetében nagyon gyorsan fejlődő szakmáról van szó, tehát biztosítani kell a megfelelően rugalmasságot. A vélemények összegzése után a módosításokat kidolgozva a dokumentum végső változatát 2000 áprilisában publikálták, és a következő webcímen található: http://www.qaa.ac.uk/crntwork/benchmark/librarianship.pdf.

A szerző reménye szerint munkájuk eredménye segítheti az egyetemeken a szakmai kívánalmak értékelésének és az oktatók minősítésének összhangba hozását. Ez ugyanis még mindig nem egységes eljárás keretében történik. Míg az egyetemi oktatói testületek az oktatásra való alkalmasság kritériumait vizsgálják, a QAA egyértelműen az oktatás minőségére helyezi a hangsúlyt. Mindenesetre a könyvtári követelmények megfogalmazása ahhoz biztosan nagy segítséget nyújt, hogy az oktatói testületek szakértőit segítse az egyes egyetemek akkreditált könyvtári-informatikai programjainak felülvizsgálatában.

(Fazokas Eszter)

03/109

ENSER, Peter: The role of professional body accreditation in library and information science education in the UK = Libri. 52.vol. 2002. 4.no. 214-219.p. Bibliogr.

A szakmai szervezetek szerepe a könyvtár- és információtudományi képzés akkreditálásában az Egyesült Királyságban

Egyesület -könyvtári -nemzeti; Hatékonyság; Könyvtárosi hivatás; Könyvtárosképzés -felsőfokú

Korábban a Library Association (LA) és az Institute of Information Scientists (IIS) külön-külön foglalkozott az akkreditáció feladatával, majd 1999-ben létrehozták közös szervüket, a Joint Accreditation Administration-t (JAA). A két szervezet 2002-ben történő egyesülésével létrejött a CILIP (Chartered Institute of Library and Information Profes-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

sionals), amelynek a JAA vált akkreditációs testületévé.

A CILIP megfelelő eszközöket örökölt a kínált kurzusok kiértékelésére, s a megfelelő ismeretanyag és készségek megállapítására. Ezek közé tartozik a szakterületet öt egységre bontó, részletes ellenőrzési lista is.

Az akkreditáció során nem csak a kurzusok tartalmát nézik meg, hanem azt az egyetemi környezetet is, amelyben a képzés folyik, továbbá az oktatószemélyzet tapasztalatát és szakmai felkészültségét, a hallgatóság teljesítményét és elhelyezkedési adatait.

A könyvtár- és információtudomány fogalmi határainak kijelölésének és a kurzusok minőségorientált fejlesztésének kettős feladata az utóbbi időkben közelítette a JAA, majd a CILIP tevékenységét az Egyesült Királyság Quality Assurance Agency for Higher Education (QAA) nevű szervezethez. Fölmerült, hogy az akkreditációs látogatásokról szóló jelentéseket bocsássák a QAA rendelkezésére, s esetleg közös látogatásokat is szerveznek; az utóbbit a JAA elhárította magától arra hivatkozva, hogy a két szerv nagyon eltérő módszereket alkalmaz.

Időközben a QAA kiadta az egyes szakterületek tartalmi szintmutatóit (subject benchmarks). (A témáról ld. a 03/108. sz. referátumot). Ezek inkább a szakterület feltérképezését szolgálják, s nem kívánják egy országos tanterv szerepét betölteni, s kurzusok bizonyos határok közötti változatosságát kívánják demonstrálni. Minthogy a QAA rendszeresen minősíti az egyetemeket, a szakterületi szintmutatók meghatározók a különböző szinteken folytatott tanulmányok tartalmát illetően, s a QAA értékelési rendszere lesz a fő hajtóerő a tantervek menedzselésében. Ez kérdésessé teszi, hogy a CILIP-nek tényleg szüksége van-e egy külön akkreditációs mércére.

A CILIP-nek mielőbb foglalkoznia kell a QAA-hoz fűződő kapcsolatának rendezésével, különös tekintettel a Bolognai Nyilatkozatra, amely az európai felsőoktatás összehasonlítható, kredit alapú fokozati rendszerét akarja létrehozni, s együttműködésre ösztönöz a minőség biztosítására.

A CILIP-nek valamennyi felsőoktatási intézménnyel kapcsolatba kell lépnie, s nem szabad megállnia a könyvtár- és információtudomány határainál, hanem tovább kell lépnie a múzeumok, levéltárak, s más adatkezelő szervezetek felé. A könyvtárakra és a szöveg alapú forrásokra való korlátozódás elszigetelődést eredményezhet.

Kétségtelen a feszültség a hallgató által flexibilisen összeválogatott kurzusok és az ismeretek koherens, rendszerezett megszerzése között. Az akkreditációs bizottság érthetően gyanakvóan tekint az előbbire.

Az életen át tartó tanulás nagy hangsúlyt kapott az Egyesült Királyság politikájában. Ez különös terhet rak annak a szakmának a vállára, amelynek a dolga a tanulási források rendelkezésre bocsátása. Ezért bele kell illeszteni a tanárképzésbe annak módszertanát, hogyan lehet az embereket megtanítani a források használatára, s a könyvtárosképzésbe azt, hogyan kell tanácsot adni a rendelkezésre álló tanulási lehetőségekkel való élésre. Az információ- és kommunikációs technológia fejlődése pedig megkívánja, hogy az információs szakemberek rendszeresen felfrissítsék tudásukat és készségeiket. A folyamatos szakmai továbbképzés egyre intenzívebbé válik, s azt az érdekes kérdést veti fel a szakma és a CILIP előtt, hogy a továbbképzési tevékenységre – legyen az állami vagy magán – kiterjedjen-e az akkreditáció kötelezettsége.

(Papp István)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

03/110

THOMAS, Gwenda: Building bridges: LIASA and leadership development in South Africa = IFLA J. 28.vol. 2002. 5/6.no. 298-307.p. Bibliogr. 7 tétel.

Res. francia, német, orosz és spanyol nyelven

A Dél-Afrikai Könyvtári és Információs Egyesület szerepe a könyvtárosok továbbképzésében

Egyesület -könyvtári -nemzeti; Együttműködés -nemzetközi; Fejlesztési terv; Továbbképzés; Vezetés

A szerző röviden áttekinti a szakmai továbbképzés helyzetét a dél-afrikai könyvtárügyben. A cikk elsősorban a SALLP (South African Library Leadership Project) programot mutatja be, amely a Dél-Afrikai Könyvtári és Információs Egyesület és az Illionois Egyetem (Urbana Champaign) Mortensen Központja közötti együttműködés alapján jött létre. A SALLP program irányítói és résztvevői körében végzett telefonos felmérés segítségével gyakorlati szempontok alapján értékeli a továbbképzési programot. Ennek keretében hat alapvető kritérium hatását is felméri. A cikk befejező része a könyvtáregyesület mint a továbbképzési programok kidolgozásáért, megvalósításáért és fenntartásáért felelős intézmény szerepét hangsúlyozza.

(Autoref.)

03/111

WILLETT, Holly G.: Not one or the other but both: hybrid course delivery using WebCT = El.Libr. 20.vol. 2002. 5.no. 413-419.p.

A hagyományos képzés és a távoktatás kombinálása egy kurzuson belül a WebCT szoftver használatával

Könyvtárosképzés -posztgraduális; Szoftver; Távoktatás

A hibrid könyvtárosképző tanfolyamok egy kurzusban kombinálják a személyes, „szemtől-szembe" történő oktatást a távoktatással. A Rowan Egyetemen (Glassboro, New Jersey) a WebCT tanfolyamszervező szoftvert használták a posztgraduális könyvtártudományi képzéshez, hogy csökkentsék a folytonos bejárás kellemetlenségeit, és az internetet is bevonják az oktatás rendszerébe. Minden WebCT kurzushoz rendelkezésre áll egy saját, jelszóval védett webhely az oktatók és a hallgatók számára, amelynek útján hozzáférhetők az előadások vázlatai, lehetőség van távolsági konzultációkra és egyéb alkalmazásokra. A WebCT minden résztvevő számára biztosítja a rugalmasságot és a folyamatos haladást.

(Autoref.)

03/112

WOOLLS, Blanche – DOWLIN, Ken – LOERTSCHER, David: Distance education: changing format = El.Libr. 20.vol. 2002. 5.no. 420-424.p. Bibliogr.

A távoktatás változó formái egy amerikai állami egyetemen

Könyvtárosképzés -felsőfokú; Távoktatás

Kezdve az interaktív televíziótól (Interactive Television Transmission, ITT) a „kihelyezett egyetem"-ig a San José Állami Egyetem Könyvtári és Informatikai Iskolája (San José State University, School of Library and Information Science) már több mint 10 éve nyújt távoktatást a kaliforniai hallgatóknak. Bár az ITT-t még mindig használják, a magiszteri képzésben egyre inkább áttérnek a világhálóra épülő kurzusokra. A cikk ismerteti az előzményeket, a jelenlegi programot, és összehasonlítja a házon belül végzett kutatásokat egyéb kutatásokkal. Megemlíti a problémákat, és ismerteti ezeknek a már alkalmazott és a javasolt megoldásait.

(Autoref.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

03/113

HAMILTON-PENNELL, Christine: Getting ahead by getting online = Libr.J. 127.vol. 2002. 19.no. 32-35.p.

Mit kínál a könyvtárosok számára a távoktatás?

Hatékonyság; Könyvtárosképzés, dokumentálóképzés; Távoktatás

Az internet elterjedésével az oktatás és képzés egyik jelszavává az „on-line tanulás" vált, s ez a trend megjelent a könyvtárosképzésben is. A Library Journal egy, a web alapú oktatással foglalkozó cikkében arról számolt be, hogy az Amerikai Egyesült Államokban 2002-ben a másoddiplomás képzésben részt vevők mintegy 2 százaléka választotta a tanulásnak ezt a módját. A legtöbb amerikai intézmény, ahol könyvtárosképzés folyik, szintén lehetőséget ad arra, hogy felnőtt tanulói távoktatásban vegyenek részt. Azoknak a könyvtári szakembereknek ugyanis, akik nem tudnak munkahelyükről elszabadulni, vagy otthonuktól távol dolgoznak, így kiváló lehetőségük nyílik a továbbtanulásra: akkor és ott szánhatnak időt erre, amikor az a legmegfelelőbb számukra. Sokan az ebédidőt vagy a munkahelyi szabad perceket használják fel, hiszen egy-egy olvasó vagy egy sürgős feladat miatt bármikor félbe lehet szakítani, majd újból lehet folytatni az on-line tanulást. Az egyén szabadsága mellett azért is előnyös lehet ez a képzési forma, mert sem a tantermet, sem pedig a tanár személyét nem kell biztosítani egy tanfolyam megszervezésekor. És hogy a valóságban hogyan működik mindez? A tanulók egy webfelületet elérve tudnak hozzájutni a tananyaghoz, amely rendszerint szövegformátumú, de grafikonok, illusztrációk is beépíthetők, s egyre több multimédiás elem is színesíti az egyes oktatási anyagokat. Ugyanerről a weboldalról tölthetők le a különböző kérdőívek és a vizsgaanyagok is. Ha pedig a tanulóknak kérdésük merülne fel, bármikor kapcsolatba léphetnek kijelölt oktatójukkal, aki ilyen esetekben távolról nyújt segítséget. Minden vonzó jellemzője ellenére azonban az internet alapú oktatási forma veszélyeket is rejt. Több tanuló arról számolt be, hogy nehezen birkózott meg a magány érzésével, hiszen sem a diáktársak, sem pedig vezető tanáruk nem tartózkodott velük egy helyiségben. Ez pedig – amennyiben az elszigeteltség érzése túlzott mértékű – a tanulás rovására is mehet. Nem is beszélve arról, hogy a felnőttoktatásban egyébként meghatározó információszerzési mód, az egymástól való tanulás is csak nehezen valósulhat meg. Emellett az on-line oktatás az egyes képzést vezető tanárok oldaláról is problémákat vethet fel. Azok a professzorok, akik hosszú ideje tanítanak hagyományos körülmények között, csak nehezen tudták elfogadni, hogy a távoktatásban a tanulókkal való folyamatos interakció megoldhatatlan, valamint az is gondot okozott, hogy a tananyagot az egyes tanulók szintjére igazítsák. Ráadásul sok tanárnak azt is meg kellett tanulnia, hogyan teheti fel az anyagokat a webfelületre. Ez utóbbi csak egy példája annak, hogyan szabhat határt a technika a tudománynak, hiszen a sikeres tanuláshoz szükséges az is, hogy a tanulók megfelelő hardverrel és elég gyors internetkapcsolattal rendelkezzenek. Fejlettebb technológia segítségével, az oktatók képzésével mindez azonban nem okozhat problémát, sőt az oktatás eltérő szinteken való szervezése is megoldható.

Hogy a tanulni vágyók könnyebben eligazodhassanak az on-line képzések között, a Közép-Coloradói Könyvtári Rendszer adatbázist hozott létre, melyben minden ilyen tanfolyam és képzés szerepel (www.cclsweb.org). A legtöbb könyvtáros iskola szervez web alapú posztgraduális képzést (például webdesign- vagy marketingtanfolyam), alapképzést és speciális képzési programot is. Magáncégek is kínálnak távoktatási programot, s akad közöttük olyan is, amely a könyvtári marketing témakörével foglalkozik.

Mindezek ismeretében egyetlen kérdés maradt: vajon mennyire hatékony a távtanulásnak ez a módja? A választ egyelőre nehéz volna pontosan megad-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ni, hiszen az internetes távoktatás csak nemrég kezdett igazán fejlődni. Annyi azonban már most bizonyos, hogy azok közül, akik már kipróbálták, 93 százalék ajánlaná ezt a tanulási módszert másoknak is, s egyes felmérések azt igazolják, hogy az on-line képzések során elsajátított ismeretek hosszú idő elteltével is felidézhetők.

(Káldi Emese)

Lásd még 101

Egyesületek, konferenciák

Lásd 109-110

KÖNYVTÁRAK ÉS TÁJÉKOZTATÁSI INTÉZMÉNYEK

Nemzeti könyvtárak

03/114

KARHULA, Päivikki: Integraation aika – kansalliskirjasto ottaa uutta suuntaa = Signum. 2002. 8.no. 151-155.p.

Új irányvonal a finn nemzeti könyvtárban

Fejlesztési terv; Nemzeti könyvtár; Vezetés

A 2002-ben történt igazgatóváltást követően folyamatban van a Helsinki Egyetemi Könyvtár új tevékenységi irányainak kialakítása nemzetközi vonatkozásban, a nemzeti szolgáltatások területén és a könyvtár belső munkakultúráját illetően egyaránt. Az új igazgatóval, Kai Ekholmmal és a tervezést vezető Dorrit Gustafssonnal folytatott beszélgetésben az alábbiak szerint körvonalazódott az új irányvonal:

Napjainkban a könyvtárak együttműködésében ismét a központosításhoz való visszatérés időszakát éljük. Nemzetközi szinten is vannak jelek a nemzeti együttműködés bontakozására, a finn könyvtárak már megvalósult konzorciuma (ld. a 03/095. sz. referátumot) és a tervezett együttműködési modell azonban egyelőre még kivételes tevékenységi formát képvisel. A 2004-2006-os időszakra szóló stratégiai terv megvalósítása során a Helsinki Egyetemi Könyvtár Finn Nemzeti Könyvtárra kívánja változtatni a nevét. A nemzeti könyvtári tevékenységet a terv új, egységes egészként kezeli, és e feladatai miatt egyre tisztábban különválik az egyetemtől, és a könyvtári hálózat szolgáltatás-szervezőjévé válik. Így tevékenységi területe a 21 főiskolai és egyetemi könyvtár mellett 30 szakfőiskola és 280 közkönyvtár kiszolgálására fog kiterjedni. A gyakorlatban az együttműködésnek olyan közös

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

konzorciumon keresztül kell folynia, amelyben a különböző könyvtártípusoknak megvan a maguk képviselője. Sem most, sem a jövőben nem cél, hogy direkt gazdasági támogatásokat közvetítsen a nemzeti könyvtár a többi könyvtárnak: a közös programok, tervek támogatásának hangsúlya a szakértői szolgáltatások kínálatára esik. Nem feltétlenül új szolgáltatások kialakítása a cél, hanem a meglévők logisztikai szempontból működőképesebb megszervezése és folyamatosságuk garantálása.

Az egyre centralizáltabb könyvtári hálózat megvalósulásával nem szűkül a könyvtárak önálló tevékenysége. A közös szolgáltatások kiépítését azokon a területeken várják, amelyekbe saját pénzt nem lehet vagy nem ésszerű invesztálni. Ilyenek például a szakértői szolgáltatások: a könyvtári hálózat közös jogásza, aki a szerződések vagy a szerzői jogi kérdések ügyében adhat támogatást.

Az elektronikus anyagoknak egyre fontosabb szerepet kell betölteniük a könyvtárakban. A közös elektronikus dokumentumgyűjtemények a költségmegtakarításon kívül garantálják a használók egyenlőségét is a hozzájutásban.

Az elkövetkező időszakban új technikai architektúra is egységessé teszi a könyvtárak együttműködését. A „Finn könyvtárak" elnevezésű közös projektben új eszközöket szereztek be a közös adatkeresés és portál kiépítésére: a Metalib programot választották ki használatra.

A nemzeti könyvtár legsajátabb területe kell, hogy legyen a tartalomtermelés. Elsőrendű kihívás, hogy az elektronikus dokumentumok, valamint azok előállítása folyamatos részévé váljon a tevékenységnek. A nemzeti anyag digitalizálásában Finnország le van maradva a nemzetközi élmezőnytől, és ennek finanszírozása sem áll szilárd alapokon: jelenleg csak projekt szinten létezik. Szakaszokra bontva és a prioritásokat megjelölve el kell végezni a hosszú távú digitalizálást: célszerű lehetne a sokat használt gyűjteményrészekkel kezdeni.

Része az új stratégiának a könyvtár belső szervezeti megújítása is, különös tekintettel a munka logisztikájára. Hangsúlyt kap a vezetési képzés, és hatékonyabbá kívánják tenni a belső információáramlást. Problémát jelent, hogy az alacsony bérek miatt az igényes munkákra nehéz megfelelő munkaerőt kapni. A könyvtár vezetése keresi a megoldást többek között a hivatali struktúra bizonyos megváltoztatásával.

(Sz. Nagy Lajos)

03/115

GREEN, Andrew: Digital library, open library. Developments in the National Library of Wales = Alexandria. 14.vol. 2002. 3.no. 161-170.p. Bibliogr.

Digitális könyvtár és nyitott könyvtár: a walesi nemzeti könyvtár fejlesztésének irányai

Együttműködés -belföldi; Könyvtárügy; Nemzeti könyvtár; Olvasószolgálat

Walesben 1999-ben alakították meg az önálló parlamentet. Ezután kerültek a közszolgálati országos kulturális intézmények, köztük a nemzeti könyvtár a politika érdeklődésének homlokterébe.

A könyvtár stratégiai fejlesztési irányait már a változásokat megelőzően, 1997-ben elkezdték átalakítani. Nyilvánvalóvá vált, hogy a könyvtár gazdag gyűjteménye sokkal szélesebb közönség érdeklődésére tarthat számot, mint az addigi néhány száz kutató, és sokkal többféle célra használható. Mindezt elősegíti, hogy a könyvtár épülete nyitottabbá válik, és a számítógép-hálózat is kedvező lehetőségeket kínál a kulturális örökség, a tudás hozzáférhetővé tételére.

A 90-es évek végén széles körben megkérdezték a közvéleményt, hogy a könyvtár jól látja-e el hagyományos funkcióit (a válasz: igen), és helyeslik-e új megoldások alkalmazását (a kutatók mellett más látogatók fogadását, a gyűjtemények jelentős darabjainak on-line elérhetővé tételét, a tanulók – a népesség szinte egésze – igényeire való összpontosítást,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

a más intézményekkel való kooperációt). A pozitív fogadtatás után ezeket a törekvéseket beépítették az intézmény terveibe. A könyvtár földrajzi elhelyezkedése (70 mérföldnyire van a legközelebbi nagy település) miatt is a távoli hozzáférést célszerű támogatni. Új szolgáltatások kialakítását kezdték meg, alapvetően két módszerrel: látogatói központot alakítanak ki az épületben és on-line szolgáltatásokat nyújtanak a könyvtár weboldalán keresztül. A „walesi Parthenonnak" is nevezett épület új részében a walesi kultúráról és történelemről kaphat képet a látogató a gyűjtemények segítségével. Száz főt befogadó multimédia-előadóterem létesül, amely vetítéseknek is helyet adhat az Országos Kép- és Hangarchívum anyagaiból. Külön kiállítóteret alakítanak ki a különleges környezetet igénylő, érzékeny dokumentumok számára. Átalakítják, vonzóvá teszik a korábban használt tereket is.

Az építkezést három forrásból finanszírozzák: a Szerencsejáték Alapból, a walesi parlament által rendelkezésre bocsátott összegből és a könyvtár költségvetéséből. Az épület 2003 végére készül el, 2004 tavaszán nyílik meg a nagyközönség számára.

A walesi nemzeti könyvtár igyekszik állományának és szolgáltatásaink mind nagyobb részét a weben elérhetővé tenni. A webhelyet felfrissítették, és átalakították mind arculatát, mind tartalmát. A gyűjtemények tartalmának on-line közreadása sokkal nagyobb munka: az on-line katalógus továbbépítését, keresőrendszer kialakítását, digitális dokumentumok létrehozását jelenti. 2000-ből származik a könyvtár digitalizálási stratégiája, amellyel kapcsolatban a legfontosabb kérdés az volt, ki legyen a célközönség és milyen mértékű használatra lehet számítani. Az indulásnál igyekeztek a digitalizálásra látványos anyagokat választani, és elkerülni a szerzői jogi bonyodalmakat vagy bizonytalanságokat. A kísérleti projektekből rendszeres, a kormány által finanszírozott program lett, amely együttműködési programok részévé vált.

A szakmai együttműködés kérdései kiemelt szerepet kapnak a könyvtár stratégiájában mind belföldi, mind nemzetközi viszonylatban. A walesi nemzeti könyvtár aktívan részt vesz a felsőoktatási könyvtárakat tömörítő csoportokban és a könyvtári-tájékoztatási szektort átfogó ernyőszervezetekben. Közreműködik a walesi vonatkozású webes dokumentumokat tömörítő portál kialakításában (Wales on the Web). Jelentős szerepe van az élethosszig tartó tanulást segítő, egész Walesre kiterjedő „Gathering the jewels" digitalizálási projektben.
A változó feladatok a könyvtár szervezetére is hatással voltak. Hagyományos, dokumentumtípusok szerinti szervezeti felépítését korszerűsítette, három fő részlegre szűkítette: gyűjteményi szolgáltatások, nyilvános szolgáltatások, intézményi szolgáltatások. A személyzet összetételét és az információs és kommunikációs infrastruktúrát folyamatosan módosítják, több figyelmet fordítanak a marketingre.
A könyvtár következő öt évre szóló terve (*Digital library, open library: next steps, 2002*) jól tükrözi a stratégiai fejlesztés fő irányait. 2002-ben egy szakértő cég vizsgálta a könyvtár működését, és több mint száz ajánlást tett a hatékonyság növelése, a kedvező könyvtárkép kialakítása és a bevételek emelése érdekében.

(Hegyközi Ilona)

03/116

HAJCEVA, L. B.: „Bibliotečnoe delo v Rossii". Elektronnaâ biblioteka RGB = Naučn.Teh.Bibl. 2002. 11.no. 69-74.p.

Az Oroszországi Állami Könyvtár elektronikus könyvtára

Elektronikus könyvtár; Fejlesztési terv; Könyvtártudományi tájékoztatás; Nemzeti könyvtár

A moszkvai nemzeti könyvtár (Rossijskaâ gosudarstvennaâ biblioteka, RGB) a nemzeti elektronikus könyvtár létrehozásának politikáját a hagyományos és a digitális könyvtár feladataiból kiindulva

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

dolgozza ki. A „Könyvtárügy Oroszországban" nevű program (a továbbiakban orosz rövidítése alapján: EB BDR) szerves részét képezi az RGB OREL (Open Russian Electronic Library) rendszerének.

Az EB BDR célja: elektronikus formában hozzáférhetővé tenni olyan könyvtárügyi-könyvtártudományi dokumentumokat, amelyek a könyvtári kutatásoknak, a gyakorlati munkának, valamint a könyvtárosok továbbképzésének alapjai lehetnek.

A moszkvai nemzeti könyvtárban 1922 óta működik könyvtártudományi-bibliográfiaelméleti különgyűjtemény, amely az 1940-es évek óta a kötelespéldány-szolgáltatás révén gyarapodik. Az állomány 170 ezer könyvtári egységet tesz ki. A gyűjtemény alapját L. V. Havkinának (1871-1949), az orosz könyvtárosképzés megszervezőjének, a nemzeti könyvtár könyvtártudományi kabinete első igazgatójának könyvtára képezi. Ez a könyvtártudományi szakkönyvtár ma a könyvtárügyi kérdések teljes tematikájának szakirodalmát gyűjti, kitekintéssel a nemzetközi könyvtárügy fejlődésére is.

Az EB BDR-t a könyvtárosoknak szánják. Csak orosz nyelvű irodalmat digitalizálnak, függetlenül a kiadási évétől. A válogatás alapja a kiadványok történelmi és tudományos értéke. Az elektronikus könyvtár a következő kiadványtípusokból épül ki: tájékoztató (referensz) kiadványok, szótárak; könyvtári statisztikák; országos könyvtárügyi és bibliográfiai konferenciák, kongresszusok anyagai; időszaki kiadványok az 1890-es évektől kezdve; a legnagyobb könyvtártudósok jelentősebb munkái; a legnagyobb könyvtárak tudományos kiadványai, egyes könyvtári területek átfogó kézikönyvei, tanulmánygyűjteményei; a legfontosabb könyvtártudományi bibliográfiák, disszertációk; irányelvek és egyéb normatív dokumentumok.

Az elektronikus könyvtár kiépítését 2002-ben kezdték el néhány gyűjtemény kialakításával. Az első gyűjteményt azok a publikációk képezik, amelyek nyomtatott formában hozzáférhetetlenek, mert annak idején áldozatul estek a cenzúrának. Ilyen pl. a kötelespéldány-szolgáltatásról 1959-ben megjelent kötet, amelynek egyetlen példánya maradt fenn, 2500-at bezúztak; vagy a Sovetskaâ bibliografiâ c. folyóirat 1937. évi 2. száma, amelynek állományba került példányaiból kimaradt a szovjet osztályozási rendszerről írott tanulmány – ezeket (és a hasonlókat) magángyűjteményekben őrizték meg és bocsátották rendelkezésre a digitalizáláshoz. A digitalizálandó kiadványok másik csoportját (kb. 100 könyvet) olyan korabeli jegyzékek áttanulmányozásával válogatták ki, amelyek a könyvtárak állományából kivonandó publikációkat tartalmazzák – ezek a nemzeti könyvtár zárt anyagában maradtak fenn.A második gyűjteményt a moszkvai nemzeti könyvtárnak szentelik (Állami Rumjancev Múzeum – Állami Lenin Könyvtár – Orosz Állami Könyvtár). Ebben a könyvtár igazgatóiról (akik között nem egy meghatározó személyiség volt) szóló információkat, illetve publikációikat gyűjtik össze, 1862-től napjainkig. Ebben a gyűjteményben dolgozzák fel a nemzeti könyvtár első munkatársainak munkásságát is.

A harmadik gyűjtemény a kutató segédkönyvtára lesz. Ebbe sorolják a könyvtártudósok, vezető szakemberek legfontosabb, értékálló monográfiáit – a szerzői jogi előírások figyelembevételével, kikérve a szerzők beleegyezését.

A negyedik gyűjtemény a leginkább gyakorlati célú: ebben kapnak helyet a tankönyvek, irányelvek, normatívák, szabályzatok.

Az EB RGB nyitott projekt, amelynek megvalósításában számítanak minden orosz könyvtár együttműködésére.

(Rácz Ágnes)

Lásd még 95, 99, 132

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Felsőoktatási könyvtárak

03/117

BERRY, John N.: Arizona's new model = Libr.J. 127. vol. 2002. 18.no. 40-42.p.

A jövő könyvtára a jelenben: az Arizonai Egyetem könyvtára

Egyetemi könyvtár

Az összes körülmény (a teljesítménykényszertől a költségvetés-kurtításig) alapvető változtatásokra késztette az Arizonai Egyetemet. Megállapítván, hogy a legjobb szolgáltatásra az alsóbb évfolyamosoknak (s különösen a „gólyáknak") van szükségük, a könyvtár átalakult integrált tanulási központtá (*Integrated Learning Center – ILC),* melyben a tanítás, az információtechnológia, a könyvtári szolgáltatás, a tanácsadás, a közös munka és tanulás, az egyéni kutatószobák egyaránt helyet kaptak a hallgatók és oktatóik szolgálatára. Bekábelezett tantermek, 24 órás hozzáférés a számítógépekhez, multimédia-eszközökhöz és nagysebességű hálózati kapcsolat, olvasói férőhelyek „százai" saját terminállal és az állandó információtechnológiai és könyvtárosi támogatás lehetősége jellemzi az új könyvtárat.

Szervezeti megújulását mutatja, hogy míg a korábbi, hierarchikus szervezet csúcsán a könyvtárigazgató állt, a jelenlegi „lapos" szervezet „tetején" a könyvtár használói állnak. Alattuk a technikai (gyarapítás, feldolgozás), szolgáltatási (tájékoztatás, kölcsönzés, másolatszolgáltatás, különgyűjtemények) és fenntartási (pénzügy, adminisztráció) csoportok, legalul pedig az igazgatás, a tanácsadó testületek és teamek (információforrások tanácsa, távlati stratégiai tervezés stb.) és a (dékáni rangú) igazgató található. Ez a szervezet a további változásokat is könnyebben „viseli el", márpedig változások mindig lesznek. A felsőoktatás és a könyvtár is kell, hogy változzék, és a változások fő mozgatója nem a technológia, hanem a gazdaság – egyszerűen nem engedhetjük meg magunknak, hogy a régi módon működjünk tovább.

(Mohor Jenő)

03/118

KOŽEVNIKOVA, E. S.: Čitatel' vuzovskoj biblioteki v gradušem cifrovom obšestve. Social'no-psihologičeskie posledstviâ informatizacii bibliotek = Naučn.Teh.Bibl. 2002. 12.no. 46-50.p.

A felsőoktatási könyvtár használója a digitális világban. Szociálpszichológiai követelmények a könyvtári számítógépesítésben

Felsőoktatási könyvtár; Használói szokások; Számítógép-hálózat

A nyugati országokban a múlt század hetvenes éveitől kezdve folyik az információs technikák és technológiák forradalma. Oroszországban a 90-es években határozták el, hogy bekapcsolódnak ebbe a forradalomba a legmodernebb nyugati berendezések tömeges megvásárlásával, illetve hasonlóan hatékony berendezések kifejlesztésével.

A fejlődés meglehetősen gyorsnak bizonyult, úgyhogy igencsak sürgetővé vált a benne érvényesülő trendek feltárása-regisztrálása, elemzése és az így adódó következtetések megfogalmazása.

A Bajkáli Állami Közgazdaság- és Jogtudományi Egyetemen is felmérték az oktatók és a hallgatók viszonyát az új információs eszközökhöz. Noha az egyetemnek 920 Pentium számítógépe van (az internetre való kilépéssel), kiderült, hogy a felmérésbe bevont tanszemélyzet és hallgatóság (a cikk nem közli, mekkora volt a minta) 51,5%-ának otthoni számítógépe van, s további 20,5% a közeljövőben szerez be „otthoni példányt".

A felmérésbe bevontak által igénybe vett szolgáltatások jórészt e-folyóiratok, általában e-dokumentumok használatára irányulnak. Úgy tűnik, hogy a számítógép mindinkább a „könyvtáros egy részét"

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

teszi ki. Az olvasóból használó lesz, s a nappali, illetve esti-levelező tagozatos használóból pedig mindinkább virtuális használó.
A kérdés: elvesztik-e olvasóikat a felsőoktatási könyvtárak ebben a mindinkább közkeletűvé váló számítástechnikai világban. A referált cikk szerzője szerint: nem, ugyanis az eddigi könyvtárak előbb-utóbb integrálódnak az egységes elektronikus könyvtárak struktúráiba (tervek már vannak létesítésükre). E könyvtárak közvetítő szerepet fognak játszani az információ és a használó, a tanszékek és az információk, valamint az információk előállítói és felhasználói között.

(Futala Tibor)

Lásd még 95, 101, 114, 131, 143, 161, 169-170, 173-174, 176-178, 182

Közművelődési könyvtárak

03/119

CRAWFORD, John: The community library in Scottish history = IFLA J. 28.vol. 2002. 5/6.no. 245-255.p. Bibliogr.

Res. francia, német, orosz és spanyol nyelven

A települési könyvtár a skót történelemben

Kölcsönkönyvtár; Könyvtártörténet -nemzeti; Közművelődési könyvtár

A cikk az IFLA 68.általános konferenciájának (Glasgow, 2002. augusztus 18-24) könyvtártörténeti szekcióülésére készült előadás szövegét tartalmazza. Skócia a történelem folyamán mindig támogatta a könyvtári törekvések különféle formáit. Nemzetközi összehasonlításban a legfontosabbak a helyi közösségek könyvtárai, amelyek eredete a 17. század végére vezethető vissza. A közösségi könyvtárak irányítási modelljei különfélék voltak, de a legelterjedtebb forma az ún. kölcsönkönyvtár volt. Ezeket a klubokhoz vagy társaságokhoz hasonlóan vezették; évenként tartott általános értekezleteken választották meg a könyvtárat napról napra működtető bizottságot. A 19. században új irányítási modellek jelentek meg, amelyekre egyrészt a világi haszonelvűség, másrészt a vallásos hitterjesztés nyomta rá a bélyegét. Ezeket is bizottságok vezették, amelyek tagjai általában a helyi közösség jól ismert, vezető személyiségei közül kerültek ki.

(Autoref. alapján)

03/120

RODGER, Eleanor Jo: Value and vision: public libraries must create public value through renewal and reinvention = Am.Libr. 33.vol. 2002. 10.no. 50-54.p.

Érték és jövőkép – a közkönyvtárak megújulásának szükségessége

Közművelődési könyvtár; Szolgáltatások; Társadalmi követelmények

Az érték kérdéséről nagyon sok szó esik manapság a közkönyvtárakban – véli Rodger asszony, az evanstoni (Illinois,USA) városi könyvtári bizottság elnöke –, de nagy a bizonytalanság abban, mit is értsünk érték alatt. Ha csak egy könyvtár hosszú előtörténetét értjük ezen, nem járunk helyes úton, s akkor sem, ha csak a könyvtárosoknak az értékről vallott nézeteivel azonosítjuk (utóbbi csak akkor lenne igaz, ha az a használók értékrendjével is egybeesik). Az ilyen viták mindig akkor kezdődnek, amikor a pénzügyi források szűkössé válnak, de nem azért, mintha a fenntartók nem szeretnék a könyvtárakat, hanem mert a közpénzek igencsak szűkösen csordogálnak. Ilyenkor a könyvtár vezetőjének fel kell tennie a kérdést: „Mit tehetünk, hogy a köz számára még több értéket hozzunk létre? (Nem azt, hogyan szerezhetnének több pénzt! A közkönyvtárak azért fontosak, mert a köz számára jelentenek értéket.)
A cikk megírását voltaképpen *Mark H. Moore*-nak a köz számára megteremtett értékekről szóló könyve (*Creating public value : strategic management in*

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

government, 1995) ösztönözte (a könyvet minden közszférában dolgozó vezetőnek melegen ajánlja), és gondolatmenetét erre építi fel.

Miért is jutnak a közkönyvtárak közpénzekhez? – teszi fel a kérdést. Erre három válasz is lehetséges: egy szociológiai, egy történeti és egy gazdasági. A közkönyvtárak a tanulást és az egyenlőséget szolgáló közintézmények, amelyek azért jöttek létre, hogy a könyvek beszerzésének magas árát a közösség tagjai között elosztva, az olvasás révén a tanulást segítsék mindenki számára, és így szolgálják a közt. Amikor egy közkönyvtár tevékenységét értékeljük, vizsgálnunk kell, hordoz-e a közösséget szolgáló értékeket; Moore könyve nyomán az érték „háromszöge" szolgálhat támpontul, amelynek csúcsai: 1) a közösség számára nyújtott értékek, 2) az intézmény jogi-politikai támogatottsága és 3) a könyvtár tevékenysége (eredményei).

A cikk további, befejező részében a könyvtár értékteremtő működéséhez elengedhetetlen attitűdök (a reagálás képessége, a figyelem és a rugalmasság) mellett a könyvtári tevékenység javításának fontos szakaszaira (elemzés, teendők kijelölése, társadalmi-politikai környezet vizsgálata, befolyással bíró trendek keresése) és gyakorlati teendőire is kitér szerzőnk, aki szerint intézményeink legfontosabb kérdése mindig az legyen: „Hogyan lehetünk még értékesebb könyvtárai a köznek?"

(Murányi Lajos)

03/121

MENDEZ, Rachel: Hanging indents and the reference librarian: offering productivity software in the public library = Inf.Technol.Libr. 21.vol. 2002. 3.no. 100-108.p.

Kínáljon-e a használóknak szövegszerkesztési lehetőséget a közkönyvtár?

Gépi szövegszerkesztés; Használói szokások; Közművelődési könyvtár; Szoftver; Szolgáltatások használata

A cikk azt vizsgálja, hogyan bővülnek a közművelődési könyvtár és a referensz könyvtáros feladatai, ha a könyvtár szövegszerkesztési lehetőséget szeretne nyújtani a nyilvánosan hozzáférhető számítógépeken. A szerző a szövegszerkesztő szoftver használatát a mai kor „írástudásának" tekinti, aminek előmozdítása a könyvtár feladatai közé tartozik. Bemutatja, hogyan vezették be a gyakorlatban ezt a szolgáltatást egy városi közkönyvtári hálózatban.

(Autoref.)

Lásd még 96-97, 128, 141, 145-146, 156, 159

Tudományos és szakkönyvtárak

03/122

Entwicklungskonzept für die Stiftung Zentral- und Landesbibliothek Berlin = Bibliotheksdienst. 36. Jg. 2002. 10.no. 1257-1277.p. Bibliogr. lábjegyzetekben.

A Berlini Központi és Tartományi Könyvtár fejlesztési koncepciója

Alapítvány; Általános tudományos könyvtár; Fejlesztési terv; Támogatás -pénzügyi -állami, hatósági

A Berlini Központi és Tartományi Könyvtár (Zentral- und Landesbibliothek Berlin) 1995-ben alakult a korábban kettéosztott Berlin két városi könyvtárából, az Amerikai Emlékkönyvtárból és a Berlini Városi Könyvtárból. Szervezeti szabályzata így jellemzi:

- a széles nyilvánosság dokumentációs és információs bázisa;
- a Berlin-irodalom gyűjtője, feltárója és megőrzője, a Berlin-bibliográfia előállítója;
- a tudományos és a berlini vonatkozású irodalom közvetítője, elsősorban széleskörű szabadpolcos hozzáférhetőséget kínálva;
- a berlini közművelődési könyvtárak vezetője a következő területeken: könyvtárközi kölcsönzés,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

központi szolgáltatások, a Könyvtáros Egyesület központi feladatai.

Az 1995-ös megalakulás óta a Berlin-gyűjtemény részére megkapta a könyvtár a Ribbeck Házat, létrehozták a Berlini Közkönyvtárak Egyesületét, az új kötelespéldány-rendelet alapján rendezték a könyvtár tartományi feladatait. 1998-ban megtörtént az intézmény belső átszervezése is, az addig önállóan működő két könyvtár egységes intézménnyé vált, azóta a két épületben szakterületileg elkülönülő munka folyik. Közvetlenül az egyesülés után a könyvtár áttért az URICA könyvtári számítógépes rendszerre, 2001 óta állománya az interneten keresztül is elérhető és megrendelhető. A könyvtár ma Berlin leglátogatottabb kulturális intézménye, hetente több mint 30 ezren keresik fel.

Berlin kiélezett gazdasági helyzete következtében azonban a könyvtár működési feltételei nem biztosítják a kitűzött feladatok távlati teljesítését, sőt a jelenlegi teljesítmények fenntartását is veszélyeztetik. A város vezetősége ezért egy rövidebb időre szóló *konszolidációs tervet* készített (2002-2006) és ezzel párhuzamosan egy *távlati tervet* is.

A konszolidációs terv a következőket írja elő:

a) *A könyvtár alapfeladatainak ellátásához szükséges aktuális irodalom biztosítása*

A könyvtár állománykínálatának biztosítania kell a használói igények gyors és megbízható kielégítését, és lehetővé kell tennie a potenciális használók megnyerését is. A kínálatnak a dokumentumok minden tartományára ki kell terjednie.

b) *Az információs technológia továbbfejlesztése*

A berlini közkönyvtárak kiépített hálózatát alhálózatként hozzá kell kapcsolni a Berlin-Brandenburgi Kooperációs Könyvtárszövetség számítógépes hálózatához, hogy a közkönyvtárak állománya a tudományos könyvtárakéval egy rendszert alkotva együttesen, közös keresőrendszerrel legyen kutatható.

c) *A katalógus és a keresőrendszerek fejlesztése*

Egyrészt fel kell számolni a feltáró rendszerben még meglevő hiányokat (pl. a kerületi könyvtáraknak a közös katalógusba bevitt anyagával kapcsolatban), másrészt be kell dolgozni a közeljövőben átvételre kerülő kb. egymillió állományegységet.

d) *Gyűjtemények átvétele*

A könyvtárnak a jövőben át kell vennie több nagy gyűjtemény anyagát. Ilyen pl. a korábbi Tartományi Képzési Központ videogyűjteménye és könyvtára (kb. 850 polcfm.), a megszűnt Német Könyvtári Intézet (DBI) könyvtárát, kb. 60 ezer kötetet.

e) *Az épülettel kapcsolatos feladatok*

Meg kell oldani a raktári terek klimatizálását, a terek túlterheltségét, biztosítani kell a mozgáskorlátozottak közlekedését.

f) *Állományvédelem*

A legsúlyosabb probléma: a raktártermekben kb. egymillió kötetet penészgombásodás fenyeget. A lipcsei Állományvédelmi Központ szakértői szerint az elhárítás 6,55 millió eurót igényelne. Ezt az összeget azonban a fenntartó nem tudja fedezni. Szükség lenne továbbá a régi állomány porladó papíranyagának kémiai kezelésére is.

g) *A kínálat szélesítése*

Elsősorban az új dokumentumtípusok terén van erre szükség. Meggondolandó egy szoftver-olvasóterem berendezése, kooperálva a berlini számítógépesjáték-múzeummal.

h) *A könyvtár helye a könyvtári intézmények között*

Bár a könyvtár növekvő igénybevétele (3,14 millió kölcsönzés, 1,2 millió weboldal-használat, 1,47 millió látogató) azt mutatja, hogy sikerült megtalálnia a helyét egyfelől az egyetemi könyvtárak és az Állami Könyvtár, másfelől a kerületi könyvtárak között, még egyértelműbbé kell tennie tudományos könyvtári és tartományi könyvtári szerepét. A német könyvtárügyben betöltött helyével kapcsolatban: át kell vennie a megszűntetett Német Könyvtári Intézet lapját, a „Bibliotheksdienst"-et.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

i) *A finanszírozás három forrásból történik:*

1. Költségvetés. (A városvezetés arra törekszik, hogy a többéves tervezés biztonságos alapját megteremtse.) 2. Saját bevételek. (Jelenlegi aránya 6,9%, emelkedő jelleggel. Lehetőségei még nincsenek kimerítve.) 3. Szponzorálás. (Az elmúlt évek sikereit csak az első lépéseknek szabad tekinteni. A kapcsolatokat professzionálisan kell szervezni.)

j) *Racionalizálás*

Aktívabban kell élni a költség-hozam számítások használatával, a következmények levonásával.

A távlati terv irányelvei:

1. A távelérés (Remote Access) kiterjesztése a szolgáltatások legszélesebb körére.
2. A digitalizálás továbbvitele.
3. Az épületek bővítése (a 90-es években mindkét épület kiegészítésére tervek készültek).
4. Távolabbi tervként a térbeli megosztottság helyett egységes elhelyezés a Schlossplatzra tervezett épületben.
5. Tartományi fúzió: Berlin város és Berlin-Brandenburg tartomány között szerződés kötése a könyvtár fenntartására.

(Katsányi Sándor)

03/123

GILÂREVSKIJ, R. S. – ČERNYJ, A. I.: Pât'desât let VINITI. Čto dal'še. Istoriâ, dostiženiâ, budušee = Naučn.-Teh.Inf. 1.ser. 2002. 12.no. 1-14.p. Bibliogr. 15 tétel.

Ötven éves a VINITI. Története, eredményei, jövője

Uaz: Naučn.-Teh.Inf. 2.ser. 2002. 12.no. 1-14.p.

Nemzeti tájékoztatási központ

A VINITI jubilál: 1952. július 25-én Institut naučnoj informacii (INI) néven születik meg. Mostani nevét 1955-ben vette fel. Megszületése A.N. Nesmeanov akadémikus érdeme. Első igazgatója D.U. Panov volt, akinek nevéhez az intézmény szervezetének kialakítása fűződik. Igazi fénykorát azonban A.I. Mihajlov igazgatása alatt (1956-1986) érhette meg: ekkor vált világhírűvé.

A VINITI feladatkörét az alapítók az alábbiak szerint rögzítették:

- a tudományos tájékoztatás módszereinek modernizálása érdekében végzett kutatómunka,
- referáló lapok szerkesztése a nemzetközi szakirodalom egészének feldolgozásával,
- különféle más tájékoztató kiadványok és bibliográfiák kiadása,
- helyzetjelentések és fejlődési trendszemlék készítése a világirodalomban található közlések felhasználásával,
- fordító és másolatküldő szolgálat.

Az elmúlt ötven év alatt a VINITI minden vonatkozásban korszakos eredményeket ért el, legfontosabb sikertörténete a Referativnyj žurnálok kiadása lett.

Az ilyen nagy intézetek (volt, amikor 20 ezer munkatársat foglalkoztatott, köztük számos „hallgatásra kényszerített" tudóst) életében szükségszerűek a szervezeti és funkcionális összevonások, bővítések és szűkítések. Róluk a referált cikk részletesen emlékezik meg. Különösen nehéz feladatot jelentett az új technikák és technológiák honosítása és „hasznos munkára" fogása.

A referált történeti beszámolót a szovjet informatika kimunkálásának két – A.I. Mihajlovval társszerzői viszonyban álló – veteránja, R.S. Gilârevskij és A.I Černyj írta., s így érthető, hogy keserűen szólnak ennek az új diszciplínának kedvezőtlen sorsfordulóiról. A fő baj az, hogy a nyugati államokban számítógép-tudománynak nevezett „informatique" a Szovjetunióban is meghonosodott, s így a szovjet információtudományi kutatási eredmények elvesztették vezető fogalmukat. Szerencsére ez már akkor történt meg, amikor a diszciplína több alapművel és kutatói potenciállal rendelkezett, s tudományos minősítést is lehetett szerezni vele, az Információs

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Munkatársak Továbbképző Intézetét (IPKIR) pedig sikerült létrehozni és működtetni.

A Szovjetunió szétesését (1971) követően a nagy lemaradási időszakot sikerült a VINITI-nek viszonylag kis veszteségekkel átélnie, s a 90-es évek elejétől fogva megkezdenie feladatai újrafogalmazását, amelyben a tennivalók minden bizonnyal az internet köré fognak „települni".

(Futala Tibor)

Lásd még 150

Gyermek- és ifjúsági könyvtárak

03/124

SOULÉ, Véronique: Les bibliothèques jeunesse et la création littéraire: soutien a la création ou aide a la production? = Bull.Bibl.Fr. 47.tom. 2002. 6.no. 35-45.p. Bibliogr. lábjegyzetben.

Res. angol, német és spanyol nyelven

Az ifjúsági könyvtárak szerepe az irodalmi produktivitás előmozdításában

Ifjúság nevelése olvasásra; Ifjúsági könyvtár; Irodalompropaganda

Szerkesztők és szerzők egyaránt elismerik, hogy az ifjúsági könyvtárak különféle eszközökkel (állománygyarapítási politika, művek és szerzőik népszerűsítése író-olvasó találkozók, vetélkedők, kiállítások, könyvvásárok stb. útján) lényeges szerepet játszhatnak a fiatalok kreativitásának előmozdításában. A legtöbb ifjúsági könyvtár az ingyenes kölcsönzés mellett foglal állást. A felsorolt tevékenységek fő célja nem a reklámozás és a fiatalok alkotó munkájának támogatása, hanem az olvasásra nevelés.

(Autoref.)

03/125

BAŽENOVA, Irina Aleksandrovna: Čto išut deti v mirovoj pautine? = Biblioteka. 2002. 8.no. 40-42.p.

Mit keresnek a gyerekek a világhálón?

Gépi információkeresés; Gyermekolvasó; Számítógéphálózat

A gyermekek jogairól szóló egyezménynek megfelelően a könyvtárak feladata az információ elérésének biztosítása a gyermekek önmegvalósítása, tudásának és képességeinek fejlesztése érdekében. A gyermekek és a fiatalok a könyvtárban az önálló információszerzés módjait sajátíthatják el.

Mivel az információ napjainkban az egyik legfontosabb értéknek számít, a világháló elérésének lehetősége elengedhetetlen feltétele a modern könyvtár működésének. A novouralszki Központi Állami Gyermek- és Ifjúsági Könyvtár ezt a lehetőséget az Open Society által juttatott eszközök segítségével tudja biztosítani: három évvel ezelőtt a könyvtárban számítógépes olvasóterem nyílt. Az internetkapcsolat elérhetővé tétele előtt a könyvtár a 13-16 évesek körében felmérést végzett, a felmérés egyik eredménye szerint az iskolai tanulók 92 százaléka tartja feltétlenül szükségesnek a világhálóhoz való közvetlen hozzáférést. A „Mi is az internet?" kérdésre adott válaszok 78 százaléka ugyan helyes volt, de születtek ilyen válaszok is: „az internet egy nemzetközi katonai hálózat", „az internet maga a számítógép". A könyvtár munkatársai internetrészleget alakítottak, és csoportos számítógépes képzést indítottak a fiatal olvasók számára. A tanfolyamokon a csoportok megismerkedtek a számítógéppel és szövegszerkesztést tanultak, grafikai programokat próbáltak ki. Az internetkapcsolat megteremtése után két korosztály kezdte leggyakrabban és legintenzívebben használni a számítógéptermet: a 15-17 éves felsőbb osztályosok, akiket valóban maga a világháló érdekelt és a 7-10 éves alsósok, akik leginkább a számítógépes játékprogramokat próbálták ki és multimédiás lehetőségek után

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

kutattak.A könyvtárosok felmérései szerint az olvasók egy része ugyanúgy információkeresésre használja ezt a termet is, mint a könyvtár többi olvasótermét, gyakran keres irodalmat és információt (referátumok vagy akár a teljes szöveg formájában) egy-egy meghatározott témához, információt szerez Jekatyerinburg és a környékbeli városok felsőoktatási intézményeiről, a zene- és sportkedvelők pedig a hálózaton is saját kedvteléseiknek hódolnak. A kezdeti időkben a legnagyobb népszerűségnek a csevegőprogramok örvendtek, ezek azonban annyira lekötötték és lassították a gépkapacitást, hogy mostanra a használók számára a könyvtár inkább ingyenes elektronikus postafiókokat biztosít különböző szervereken, és az elektronikus levelezést teszi lehetővé.

A könyvtár internetrészlege előtt további feladatok állnak: a legfontosabb ezek közül a helyes keresés és keresőkérdés megfogalmazásának tanítása, valamint elengedhetetlen a keresőprogramok sokszínűségének bemutatása. A könyvtár gyakran szervez mesterkurzusokat, ahová az internettel hosszú ideje foglalkozó szakembereket hív meg, a nyári szünetre a városban maradó gyerekeknek pedig internet-foglalkozásokat tartanak.

A sikeres keresések érdekében a könyvtár bibliográfiai osztálya tematikus csoportosításban gyűjti a fontosabb internetcímeket és a jegyzékeket a számítógépes teremben helyezi el olyan címek alatt mint „Net-világ" vagy „internet Tolkien-rajongóknak". Emellett virtuális kirándulásokat szerveznek a világhálón elérhető híres múzeumokba: a Louvre-ba, a Prado-ba és a Tretyakov Galériába, de elérhetővé teszik a könyvkiállítások multimédiás prezentációit is.

A virtuális világot kedvelőket a könyvtár „élőben" is összefogja, klubot működtet a fiatalok számára, ahol tréningeken vehetnek részt, konzultálhatnak neves pszichológusokkal. A klub tagjai már egy éve dédelgetik egy almanach kiadásának tervét, szeretnék megjelentetni internet ihlette verseiket és elbeszéléseiket. A könyvtárban a kölcsönzési osztály vezetője által irányított irodalmi egyesület is gyakran használja a világhálót, az egyesület tagjai már részt vettek olyan versíró versenyen, amelyet az interneten keresztül hirdettek, meg és amelyre az elkészült pályázatokat elektronikus postával kellett beküldeni.

(Hangodi Ágnes)

Lásd még 148, 168

Iskolai könyvtárak

03/126

KOZLOVA, Ol'ga Viktorovna: Informatizaciâ obrazovaniâ: čego ot nee ždat'? = Biblioteka. 2002. 8.no. 21-24.p.

Informatizálás az oktatásban – milyen hatással lesz az iskolai könyvtárakra?

Eszköztár; Információtechnológia; Iskolai könyvtár; Jogszabály -könyvtárügyi; Jogszabály -más területről

Az oktatás fokozatos informatizálása érdekében több hivatalos dokumentum – irányelv, ajánlás – született. Ezek: Az oktatási intézmények médiaközpontjainak létesítéséről (1995); Rendelet az iskolai médiatékáról (2000) és Az egységes oktatási információs környezet kifejlesztése a 2002 és 2005 között c. szövetségi célprogramról (2001).
E téren az a cél, hogy az Oroszországi Föderációban olyan egységes információs környezet jöjjön létre az oktatásügyben, amely egységes oktatási feltételeket biztosít az ország egészében, megemeli az oroszországi oktatásügy színvonalát, garantálja, hogy a tudományos-pedagógiai potenciál gyarapodjék és jól hasznosuljon, illetve hogy az egész oktatási gyakorlat fokozatosan átálljon az új információs technológiákra, nem megfeledkezve a külföldi orosz iskolákról sem.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Az iskolai médiatékákról szóló rendelet négy „zónát" ír elő a médiatéka keretében. Ezek a következők:

1. a számítógépek elhelyezésére alkalmas tér,
2. maga a médiatéka, azaz a használat zónája,
3. a hangzó és képi anyagok gyűjteménye,
4. a könyvtári gyűjtemény és használati tér.

A szóban forgó rendelet szerint a médiatéka az iskola intézménye, a könyvtár pedig egyik komponense a médiatékának. A könyvtáros közvélemény értelmezésében viszont a médiatéka nem más, mint a könyvtár egyik specializált különgyűjteménye. Ebből következik: a könyvtárost kell a médiatéka teljes állománya „tulajdonosának" tekinteni, aki tartozik egyfelől megfelelően gyarapítani, feltárni és használatba adni ezt az állományt, másfelől az internet révén tájékoztatást adni arról, hogy egy-egy keresett információforrás hol található meg az egységes hálózatban.

(Futala Tibor)

03/127

LANDGRAF, Tedd – WEAVER, Ronald: At the center: the library in the wired school = Libr.J.Supplement. Winter 2003.

A tanulók felkészítése vezeték nélküli laptop-gépek használatára egy amerikai iskolai könyvtárban

Használók képzése -iskolában; Helyi gépi hálózat; Iskolai könyvtár; Honlap

Honolulu egyik belvárosi általános iskolájában 1999-ben laptopokkal szereltek fel több mint 300, 6-10. osztályos tanulót. A Queen Emma Könyvtár az iskola 350 tanulóját (a hatodikosoktól a tizenkettedikesekig), a tanárokat és az egyéb munkatársakat szolgálja ki. Állománya 12 ezer nyomtatott és elektronikus dokumentum. A Queen Emma Könyvtár és a vele szorosan együttműködő, az alsó 5 osztályt kiszolgáló könyvtár üvegszálas és vezeték nélküli hálózattal, továbbá bérelt vonalas internetkapcsolattal rendelkezik. A könyvárat a diákok az egész iskola belső és külső tereiben elérhető, internet-hozzáférést is biztosító, vezeték nélküli portokon érik el. A referensz kérdések egy üzenetküldő program segítségével futnak be. A könyvtár használatát sokszor csak az jelzi, hogy a könyvtár hálózati nyomtatója működni kezd. A vezeték nélküli hálózaton működő laptopok mégis ismét az iskola életének középpontjába állították a könyvtárat.

A tanároknak sohasem volt elég idejük arra, hogy a könyvtárosokkal találkozzanak, és közös terveket alakítsanak ki. Manapság még kevesebb idejük van, ezért a könyvtár a kommunikáció minden lehetséges útját igyekszik kihasználni. Ennek első lépése a könyvtári weboldalak kialakítása volt. Innen érhetők el az előfizetett adatbázisok, webkalauzok, keresők, a speciális tanári oldalak, bibliográfiai információk, szülői információk, szerzői jogi tudnivalók. Hogy gyakran látogassák a diákok a könyvtári weboldalakat, itt gyorsan elérhetők az iskola napi tevékenységével kapcsolatos olyan források, mint az iskola hírlevele és a különböző eseménynaptárak, feliratkozási lehetőségek. A tanárokat e-mailben informálja a könyvtár a gyűjtemény fejlődéséről és új internetoldalakról. Az üzenetküldő rendszer lehetővé teszi a tanároktól jövő kérdések gyors megválaszolását.

A népszerű könyvtári weboldalaknak olyan a kialakítása, hogy az információkeresési készségek oktatására is szolgálhat tanulmányozásuk. A források felülről lefelé vannak felsorolva, a legjobban szerkesztett forrásoktól a kevésbé szerkesztettek felé haladva. Az első a könyvtár OPAC-ja, amelyet a folyóiratokat és újságokat középpontba állító (előfizetett) adatbázisok, majd a megbízható webkalauzok, végül az internetkeresők követnek.

Fontos kérdésnek tekintik az elektronikus információforrások etikus használatának oktatását. A könyvtárosok az információkeresésben a problémamegoldási készségeket erősítik és kerülik az olyan feladatokat, amelyek a „kivág-áthelyez"-típusú tevékenységekre ösztönöznek.

Nyomtatott referenszműveket csak abban az esetben vesznek meg, ha azok jelentősen jobbak az

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

elektronikus forrásoknál, vagy ha az elektronikus művek megfizethetetlenül drágák. Az elektronikus dokumentumok megléte lehetővé teszi, hogy a tantervnek megfelelően évente alakítsák az állományt. Az előfizetések egy része a Hawaii Állami Könyvtár vezetésével alakított konzorcium útján történik.

A behálózott iskola könyvtárosainak egy sor technológiai kérdéssel is foglalkozniuk kell. Figyelemmel kísérik a szkenner, a nyomtató, a digitális kamera szoftvereinek változásait, karbantartják a könyvtári weboldalak linkjeit. Figyelniük és karban kell tartaniuk a laptopok és az azokhoz kapcsolódó különböző perifériák csatlakozó pontjait, viszont nem kell folyamatosan cserélni a monitorokat és a gépek processzorait.

A könyvtár nyomtatott dokumentumait a behálózott iskola diákjai és tanárai az eddigieknél hatékonyabban használják. Az új szerzeményekről szóló híradások e-mailben és a weboldalak segítségével sokkal hatékonyabbak, mint nyomtatott hírlevélben voltak, ami az igények 30%-os növekedését eredményezte. A könyvtárban van az iskola legtöbb elektromos dugaszolóaljzata és a legtöbb vezeték nélküli hálózati csatlakozópontja. Az iskola két hálózati nyomtatója közül egy itt található. Ezek mellett, de nem utolsósorban a könyvtárosok technológiai ismeretei azt eredményezték, hogy a könyvtár fizikai valójában is újra népszerűvé vált.

(Koltay Tibor)

MUNKAFOLYAMATOK ÉS SZOLGÁLTATÁSOK

Állomány, állományalakítás

03/128

TRUCK, Lorna: Plain English collection budget: a collection plan for public libraries = Bottom Line. 15.vol. 2002. 4.no. 167-173.p.

A közkönyvtárak gyűjteményeinek fejlesztése: a Des Moines-i közkönyvtári hálózat példája

Állományalakítás; Költségvetés; Közművelődési könyvtár; Normatívák, mutatószámok

A 200 ezer lakosú Des Moines-ban, Iowa (USA) állam fővárosában a 90-es évek közepén válságba jutott a gyűjteményfejlesztés. A kiutat Roy Kenagy tételei nyomán keresték. Ezek a következők:

- nincs szükség a gyűjtemény határtalan fejlesztésére az igények kielégítéséhez;
- a gyűjtemény 20%-ára esik a kölcsönzések 80%-a;
- a kölcsönzések tanulmányozásából kiderül, mire van szükségük a használóknak;
- a hatékonyság legjobb mércéje a gyűjtemény vitalitása, azaz a ténylegesen használt gyűjteményrész aránya;
- a költségvetés könnyen kiszámítható a gyűjtemény méretéből és kívánatos életkorából;

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

- a raktárkészlet-elméletre alapozott gyűjteményi célokat laikusok számára is világosan meg tudja fogalmazni a könyvtár.

A könyvtári állomány megújításának két fő célkitűzése:

- a központi könyvtár és az öt fiókkönyvtár összesen 500 ezer egységet fog tartalmazni (ez felel meg a jelenlegi épületkapacitásnak) és átlagéletkora mediánértéke 5 év lesz;
- az olvasóknak legalább 50%-os esélyük lesz arra, hogy megtalálják azt a dokumentumot, amelyért a könyvtárba jöttek.

Az egységenként, dokumentumtípusonként és gyűjteményrészenként megállapított maximális állománynagyságot apasztással kell elérni, amelyet akkor is folytatni kell, ha a kitűzött célt már elérték. A mediánértéket úgy kell értelmezni, hogy a gyűjteménynek legalább fele nem lesz idősebb öt évnél. (A medián alacsonyabb lehet pl. a kisebb fiókkönyvtárakban és magasabb a helyismereti gyűjteményben).

Ezek után mintavétel alapján kiszámították az egyes állományok mediánértékét, s a dokumentumok átlagárát véve kiszámították a szükséges költségvetési fedezetet is. Az így nyert képlet a következő: a gyűjtemény nagysága (500 ezer egység) x az évenkénti pótlás aránya (10%) x átlagár (13 dollár, amely az inflációtól és egyéb gyűjteményi célokból kifolyólag növekedik).

A kivonási listákat az utolsó használat elve alapján állították össze: a fiókkönyvtárakban ez két évet, a központi könyvtárban öt évet jelentett, majd hármat; egyes gyűjteményrészekben (pl. videók) még ennél is alacsonyabban szabták meg.

Az így kialakított költségvetési tervet könnyű volt megértetni a főként üzletemberekből álló felügyelő testülettel: a raktárkészlet, a leltár és a forgalmazás összefüggéseinek feltárása az ő nyelvükön szólt. A gyűjtemény nagysága nem nő, a polcokat nem terheli használatlan könyvek sokasága, a könyvtárközi kölcsönzés és az elektronikus hozzáférés segít a ritkán keresett tételek beszerzésében. Ennek nyomán hat év alatt a költségvetés megháromszorozódott (a 16 éves medián életkort sikerült leszorítani nyolcra), de egyelőre még nem sikerült a gyűjtemény 10%-ának megfelelő számú dokumentumot (50 ezer egység) évente beszerezni. A kikölcsönzött anyag mediánja azonban már 3 év.

A hozzáférhetőség mértékét úgy állapítják meg, hogy egy adott időpontban kikölcsönzött könyvekből vett mintát hat-nyolc héttel később összevetnek a polcokon lévő állománnyal. A korábban kikölcsönzött, s most a polcokon lévő könyvek aránya adja a hozzáférhetőség mértékszámát, ami az olvasói érdeklődésen alapul. Az apasztásnál és a speciális fejlesztési területek megállapításánál a gyűjteményrészek vitalitásából indulnak ki.

(Papp István)

03/129

FRIEND, Frederic J.: Improving access: is there any hope? = Interlend.Doc.Supply. 30.vol. 2002. 4.no. 183-189.p.

Van-e remény a hozzáférés javítására?

Állománygyarapítás; Dokumentumszolgáltatás; Együttműködés -belföldi; Elektronikus folyóirat; Folyóiratkiadás; Hozzáférhetőség

A folyóirat-irodalom iránt világszerte egyre nő az igény, ugyanakkor a hozzáférést számos tényező akadályozza (a magas árak, az átváltási árfolyamok, a licencek korlátozásai stb.). A kiadók nagy folyóiratcsomagokat kínálnak, míg a dokumentumszolgáltató projektek a másik végletet képviselik: egy-egy cikkhez biztosítanak hozzáférést. A könyvtárak konzorciumokba tömörülnek a források jobb felhasználása érdekében. A szerzők egyre többször az ingyenesen vagy elfogadható áron hozzáférhető alternatív folyóiratok felé fordulnak. A pénzalapok igyekeznek azokat támogatni, akik a kutatási eredményeket egyszerűen elérhető formában publikálják. Az intézmények megnyitják webhelyeiket mun-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

katársaik publikációi előtt. Használóbarát szoftvereket fejlesztettek ki. A kérdés az, hogy mindez valóban javítja-e a hozzáférést.

A szabad hozzáférés jövőképét a budapesti felhívásban (Budapest Open Access Initiative, BOAI) fogalmazták meg, kétféle stratégia kijelölésével: a szerzők saját archiválási tevékenysége, illetve új, alternatív folyóiratok kiadása.

Új beszerzési modellek jelentek meg. A kiadók a „nagy üzlet" filozófiájával reagáltak a korlátozott hozzáférésre: nagy folyóiratcsomagokat, azaz ugyanannyi vagy valamivel több pénzért jóval több tartalmat ajánlanak. A nagy csomagok eközben elveszik a pénzt a kisebb, a használók számára valóban fontos csomagoktól (beleértve akár csak egy-egy jelentős tudományos folyóirat megvásárlását is, amelyről le kell mondani). Csak a cikkek számát nézve javult a hozzáférés, de valójában nem is lehet összehasonlítani a két megoldást: a címenkénti hozzáférést nagy csomagok, illetve egyedileg kiválasztott összeállítások esetében. Új, a címek számának növelését meghaladó beszerzési modelleket a kiadók is kialakíthatnak. Kulcsfontosságú lenne, hogy a tartalom és az ár viszonyát kedvezően alakítsák; a tartalmat bővítsék a nagyobb szelektivitás mellett; még hasznosabb lehetne, ha több kiadó egy témakörrel kapcsolatos kínálatát együtt lehetne szolgáltatni.

A könyvtárak együttműködésének is a hozzáférés javítása a fő célja. A folyóiratárak emelkedésének az volt az egyetlen pozitív hatása, hogy a könyvtárosokat együttműködésre késztette. Vannak olyan folyóiratok, amelyek hozzáférése nem javul, mert nem kerültek be a konzorciális vásárlási ügyletekbe. Még a legátfogóbb nemzeti licencek is csak a folyóiratpiacon kapható címek kis részét tudják lefedni.

A hozzáférés növelésére az egyik megoldásnak tekintik az egyes cikkek szolgáltatását, akár könyvtárközi kölcsönzéssel, akár a kiadók dokumentumszolgáltatásai révén. Az előbbi ma is viszonylag alacsony áron vehető igénybe, az utóbbi üzleti célokra szolgál vagy az előfizetések alternatívájaként alkalmazzák. A British Library dokumentumszolgáltatásának továbbra sincs konkurenciája. A könyvtárközi kölcsönzési tevékenység csökken, és a könyvtárak még mindig inkább az állományépítésre, mint a hozzáférésre összpontosítanak. A cikkekhez való tömeges hozzáférés legnagyobb reménysége a cikkek összekapcsolása csatolások révén, amelyek a használók számára leglényegesebb cikkekhez vezetnek el. De sok függ még attól, a kiadók milyen térítést kérnek a hozzáférés fejében.

Az új fizetési modellek közül több próbálkozás történik abban az irányban, hogy a szerző fizessen cikke publikálásáért, abból fedezzék a kiadás költségeit, a használó számára pedig legyenek a közlemények szabadon hozzáférhetőek. Ilyen input alapú modellt alkalmaznak a SPARC égisze alatt a New Journal of Physics és a BioMed Central esetében.

A tartalomhoz való hozzáférésnek megjelentek újfajta megoldásai. Egyre több szerző, intézmény és tematikus együttműködési vállalkozás működtet webhelyet. A fizikai és az orvostudományi-biológiai szakterületen vannak erre példák (a Los Alamos-i webarchívum és a PubMed Central).

A szabad hozzáférést szorgalmazó különböző kezdeményezésekben (SPARC, BOAI) a könyvtárak, a kiadók és a szerzők együtt vesznek részt. Együttműködésük igazi nyertesei minden valószínűség szerint a használók lesznek.

(Hegyközi Ilona)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

03/130

KEMPF, Klaus: Frage an das Schicksal – Konsortien ja oder nein. Erfahrungen und Überlegungen des Bayern-Konsortiums = Mitt.Ver.Österr.Bibl.Bibl. 55.Jg. 2002. 3/4.no. 62-68.p.

Legyenek-e konzorciumok vagy sem? A Bayern-konzorcium tapasztalatai

Együttműködés -belföldi; Elektronikus folyóirat; Folyóirat-előfizetés; Gazdaságosság -könyvtárban

A konzorcium fogalma a digitális információk megjelenése kapcsán bukkant fel a könyvtárügyben. A digitális dokumentumok esetében az az új helyzet állt elő, hogy a könyvtárak az információk gyarapítása helyett csupán azok bérlői lesznek (divatos kifejezéssel: „access vs ownership"). Felmerül az a lényeges kérdés, amennyiben eddigi alapelveinket egyik napról a másikra feladjuk, milyen többletérték kerül a kosarunkba, vagyis ugyanazt az árut olcsóbban kapjuk-e meg, vagy többet és jobbat kapunk ugyanannyiért vagy elfogadható többletáron?

A konzorciális keretek között gyarapító könyvtáraknak nagyon komolyan és nyomatékosan kell ezt a kérdést feltenniük, mivel érheti őket olyan szemrehányás, hogy nagyon drágán szereznek be kevésbé értékes, a használók által nem igényelt és/vagy szakmai szempontból periferikus folyóiratcímeket, s ezáltal tovább feszítik az amúgy is szűkös költségkereteket, és azokat a kiadókat erősítik, akik egyben a folyóiratválságért is felelősek.

Mielőtt állást foglalna a szerző, részletesen ismerteti a Bajor Konzorcium (Bayern-Konsortium) felépítését, szolgáltatásait és eddigi eredményeit számos példával és a használat elemzéseivel illusztrálva (American Chemical Society – AMS, Academic Press, Elsevier), majd a svájci konzorcium, illetve az OhioLINK tapasztalataira is kitér.

A tanulmány végén öt pontban az elektronikusfolyóirat-beszerzés lehetséges támpontjait és tanulságait foglalja össze:

- Az AMS példája jól mutatja, hogy egy kompakt és jól körülhatárolt „csomag" optimálisan kihasználható, míg a nagyobb, interdiszciplináris csomagok csak akkor, ha a felhasználókat adó egyetemek hasonló szakirányokkal rendelkeznek. Ezért célszerűbb a magfolyóiratokat és/vagy ún. részcsomagokat (subject bundling) beszerezni, amelyek a résztvevők konkrét igényeihez igazodnak. (Fontos a szerződésekben a folyóiratcímek esetleges cseréjében is megállapodni!)
- A folyóiratcímek használata nem egyenletesen oszlik el, vannak periferikus területek; ezek esetében a „pay-per-article" eljárás lenne a célravezető (ennek a kidolgozása sem egyszerű).A potenciális használókra megállapított többletköltséget a tényleges használat adatai alapján kell a résztvevők között megosztani.
- Célszerű lenne a költségvetési keretek miatt csupán egyéves szerződéseket kötni.
- Tudományszakok szerint elemezni kellene azt is, hogy az egyértelműen magfolyóiratnak számító periodikumok közül mennyit fednek le a konzorciális egyezmények, és mennyit nem.

A tanulmány végén a címben feltett kérdésre nem kapunk igazi választ: ez attól függ, hogyan és milyen feltételekkel alakítják ki a könyvtárak konzorciumaikat, és hogy a használat folyamatos elemzése nyomán sikerül-e optimalizálniuk a szerződéseket. (Az már most kizárható, hogy új beszerzési modellek jönnének létre a közeljövőben.)

(Murányi Lajos)

03/131

KIRCHGÄSSNER, Adalbert: Können sich die Bibliotheken die Zeitschriften noch leisten? = Mitt. Ver. Österr. Bibl.Bibl. 55.Jg. 2002. 3/4.no. 38-51.p.

Megengedhetik-e még maguknak a könyvtárak a folyóirat-előfizetést?

Egyetemi könyvtár; Folyóiratárak; Folyóirat-előfizetés

A folyóiratok ára évről-évre gyorsabban nő a monográfiákénál, gyorsabban az inflációnál és minde-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

nekelőtt gyorsabban a könyvtárak állománygyarapítási kereteinél. A könyvtáraknak szembe kell nézniük a folyóiratpiac alapvető kérdéseivel.

A Konstanzi Egyetemi Könyvtárban megvizsgálták, hogy milyen összefüggés van a folyóiratok ára és kiadójuk jellege (tudományos intézetek, egyetemek illetve üzleti kiadóvállalatok) között. A fizika, a matematika, a pszichológia legfontosabbnak tekinthető magfolyóiratait véve alapul az egyes folyóiratok évi előfizetési díját elosztották az évben megjelent oldalak számával, így megkapták a folyóiratok egy oldalának árát. A mérés eredményei mindhárom vizsgált tudományterületen azt mutatták, hogy a tudományos intézmények és az üzleti kiadók lapjainak árai között szignifikáns különbség van, az üzleti kiadók folyóiratai sokkal drágábbak. A megismételt mérések azt is kimutatták, hogy ez a különbség az évek során nem csökken, hanem ellenkezőleg, növekszik.

A folyóiratárak növekedésének egyik könyvtári következménye, hogy a könyvtárak gyarapítási keretük mind nagyobb részét fordítják eleve lekötött dokumentumokra (előfizetett folyóiratok, sorozatok, folytatásos művek), mind kevesebb rész fölött rendelkeznek szabadon. A konstanzi könyvtárosok vizsgálatai szerint 1986-ban a keret lekötött-lekötetlen részének aránya 54:46 volt, 2001-ben pedig 69:31, tehát az állománygyarapítási keretnek már egyharmada sem szolgálja az aktuálisan felmerülő új igények szabad kielégítését.

Valóban pótolhatatlan hiányt jelentenek-e a kényszerűségből lemondott folyóiratok? A Konstanzi Egyetemi Könyvtár is sorozatos lemondásra kényszerült, a lemondott folyóiratok cikkeit könyvtárközi kölcsönzéssel szerezték be, illetve újabban a SUBITO gyorsszolgálat útján. A 90-es évek első felében a lemondásoknak megfelelően megemelkedett az így igényelt folyóiratcikkek száma, az utóbbi években azonban ez az igénylés ismét visszaszállt a 80-as évek szintjére. Ez vagy azt mutatja, hogy a lemondott folyóiratokra nincs nagy igény, vagy azt, hogy a kutatók ma más információs lehetőségekkel élnek.

A Konstanzi Egyetemi Könyvtár 2001-ben 870 ezer márkát fizetett ki biológiai, kémiai és pszichológiai lapokra. Ekkora összegért a gyorsszolgálat útján 217 500 cikket tudott volna megrendelni. (1 dokumentum = 4 DM). A három tudományterület folyóiratait 185 kutató használja, tehát fejenként 1175 cikket dolgozhattak volna fel (naponta 3-3 cikket). Bár ez a számítás bizonyára leegyszerűsítő, mégis meggondolandó: vajon a könyvtár nem szerez-e be még mindig több művet, mint amennyit a kutatók fel tudnak dolgozni?

A kutatók folyóirat-használatát az EZB (Elektronische Zeitschriftenbibliothek, Elektronikus Folyóiratkönyvtár) statisztikája alapján is elemezték. Csak nagyon kevés olyan folyóirat volt, amit ezen a csatornán keresztül sűrűn igényeltek, viszont a kérések zöme igen sokfelé szóródott szét. Ez arra mutat, hogy célszerű lenne a könyvtár folyóirat-állományát kevés, de intenzíven használt lapra korlátozni, a fennmaradt nagy tömegű, de igen szórt igényt a cikkek egyedi megszerzésével lehetne ésszerűen kielégíteni. Szakítani kellene a könyvtárak kialakult magatartásával, mely a folyóiratok lehetőleg teljes körű beszerzésére törekszik és ennek érdekében lemond a monográfiák szélesebb körű beszerzéséről.

A tudományos folyóiratok napjainkban lényeges változáson mennek keresztül. Korábban évszázadokon át ezeket olyanok adták ki, akik maguk is érdeklődtek a tudományterület iránt, és régi vágású, jó üzletemberként egyaránt figyelembe vették a szállítók (szerzők), a vásárlók (az olvasók) és az üzlet érdekeit. Ez a hagyomány az utolsó évtizedekben megváltozott, a tudós kiadókat a menedzserek váltották fel, akik személy szerint közömbösek a közölt tudományos tartalommal szemben, és csaknem kizárólagos szempontjuk a nyereség növelése. Ugyanakkor létrejöttek azok az elektronikus csatornák, melyeken keresztül az információk és a véle-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

mények sokkal gyorsabban terjednek, mint a hagyományos folyóiratok útján. A nyomtatott lapok ma már leginkább két célt szolgálnak: idézhető dokumentációt adnak és növelik a szerző tekintélyét. A hagyományos folyóiratok szerepét nagyrészt átvették az elektronikus információközvetítők, mint pl. arXiv.org, BioMedNet, Bio.One, Sparc, OAI. Mindehhez járul még a folyóiratok magas fokú specializálódása. Igen kevés a viszonylag szélesebb körhöz szóló lap, a tudományos folyóiratok nagyobb része csak egy kis csoportot érdekel. A folyóiratok hajdani jellemzője, a nyilvánosság formailag fennáll ugyan, de ténylegesen már nem.

A tudományos folyóiratok kiadóinak bevételei nagyrészt a tudomány fejlesztésére szánt közpénzekből származnak. A tudományos élet képviselőinek azonban fel kell tenniük a kérdést: valóban helyes-e a nagy kiadók ilyen támogatása, vagy ezért a pénzért más szervezeti megoldással több tudományos információhoz is lehetne juttatni a kutatókat?

(Katsányi Sándor)

Lásd még 155, 158, 178

Állományvédelem

03/132

STEENBAKKERS, Johan F.: Preserving electronic publications = Inf.Serv.Use. 22.vol. 2002. 2/3.no. 89-96.p. Bibliogr.

Az elektronikus publikációk megőrzése

Elektronikus publikáció; Kötelespéldány; Megőrzés; Nemzeti könyvtár

A Koninklijke Bibliotheek (KB, Királyi Könyvtár, Hollandia nemzeti könyvtára) és a British Library digitális dokumentumok kötelespéldány-rendszerét alakítja ki. A KB 1994 és 1999 között számos projektjének eredményeként 1998-tól működött egy kísérleti rendszer, amelyet jelenleg is használnak, és amelynek tárolókapacitása 2 Terrabyte, így több mint ezer elektronikus folyóirat anyagát őrzi. Az 1999-es tendert követően Hollandiában és Nagy-Britanniában nagyjából egy időben, 2000 őszén szerződtek az IBM-mel. A rendszer alapjául azok az irányelvek szolgálnak, amelyek az EU által is finanszírozott NEDLIB (Networked European Deposit Library, Európai Hálózati Kötelespéldány-Könyvtár, http://www.kb.nl/nedlib) projekt eredményeként születtek meg, és arra intenek, hogy a publikációkat függetlenítenünk kell minden olyan eredeti hordozójuktól vagy környezetüktől, amely nem az archiválást szolgálja, továbbá, hogy a publikációkat ellenőrzött archiválási környezetben kell tárolni. Ennek a környezetnek az eredetileg a NASA által javasolt OAIS (Open Archival Information System) modellre kell épülnie. Az archiváló rendszernek önálló szervezeti egységnek kell lennie.

A hosszú távú megőrzés kérdéseiről a KB-val kötött szerződés alapján az IBM tanulmányt készít.

(Koltay Tibor)

03/133

HETERICK, Bruce: Applying the lessons learned from retrospective archiving to the digital archiving conundrum = Inf.Serv.Use. 22.vol. 2002. 2/3.no. 113-120.p.

A JSTOR projektben folyó retrospektív archiválás tanulságainak alkalmazása a digitális archívumokban

Digitalizálás; Elektronikus könyvtár; Folyóirat; Megőrzés

A JSTOR 1995 óta épít digitális archívumot a legfontosabb tudományos folyóiratok régebbi évfolyamaiból, tekintet nélkül arra, hogy azok eleve digitális formában jöttek létre vagy nyomtatásban jelentek meg. A munkálatok során összegyűlt tapasztalatok egy része alkalmazható a digitalizálási tevékenységek esetében. Erősen ironizálva ezt úgy fogalmaz-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ták meg, hogy „ha már jó példával nem szolgálhatunk, legalább elrettentő példát adjunk."

A JSTOR projekt az Andrew W. Mellon Alapítvány keretében indult. Célja, hogy az érdemi tudományos folyóirat-irodalomból közös és megbízható archívumot hozzon létre, és minél szélesebb körben elérhetővé tegye. A JSTOR mindig az első évfolyam első számáig digitalizálja a folyóiratokat. Részvételi díjai kettős célját tükrözik: egyrészt az archiválás és a konverzió, másrészt a hozzáférés költségeit fedezik. A kurrens számokat az archívum nem tartalmazza, nem kívánják veszélyeztetni a kiadók bevételeit. Az egyes kiadókkal megállapodnak arról, hogy a legutóbbi egy, három vagy öt év anyagát nem digitalizálják esetükben (ezt nevezik „mozgó falnak").

A jelenleg feldolgozott kb. 220 cím legtöbbje a humán és a társadalomtudományok körébe tartozik, a legkevesebb a természettudományos folyóiratok száma. 156 kiadóval működnek együtt licencszerződések keretében. On-line elérhető gyűjteményeket alakítottak ki. 25 folyóirat származik az 1990 előtti időkből, a legrégebbi 1665-ben indult. 700 ezer folyóiratcikk 9 millió oldalnyi teljes szövegét tartalmazza az archívum.

A digitális megőrzés négy legfontosabb összetevőjének a következőket tekintik: 1. a szabványos és stabilitást biztosító technológia kiválasztása, 2. az adatok biztonságos mentése, 3. a kiadókkal való jó kapcsolat (ennek kulcsa a „mozgó falról" való megállapodás, az örökös hozzáférési jog és szerződésbontás esetén a JSTOR joga az addig már digitalizált tartalom további szolgáltatására az addigi használó könyvtárak számára), 4. a költségeket hosszabb távon fedező gazdaságossági terv.

A digitalizálási munkálatok során a következő tevékenységek körül összpontosultak az eldöntendő kérdések és problémák:

1. az adatkezelési és -megjelenítési jogosultságok (az elérési lehetőségek a közönség elől elzárt „sötét archívumtól" a széles körben hozzáférhető „világos archívumig" terjednek);
2. az elektronikus tartalom teljessége, a „kiadás" értelmezése a dinamikus elektronikus folyóiratok esetében, az archiválási formátum és a megjelenítési megoldás kiválasztása (párhuzamos publikálás esetén a JSTOR mind a nyomtatott, mind az elektronikus folyóiratot archiválja);
3. a funkcionalitás (a csatolások szerepeltetése: teljes körűen vagy válogatva, a speciális formátumú videók, szimulációk stb. kezelése, szerzői jogi kérdéseinek tisztázása);
4. a konverzió (ez folyamatos, költséges és rövid idő alatt elvégzendő munka);
5. az üzleti modell (az archiválás nem csökkenti, hanem növeli a költségeket).

Az egyes tudományterületeknek, az egyes kiadóknak és minden egyes folyóiratcímnek megvannak a digitalizálás során figyelembe veendő sajátosságai.

(Hegyközi Ilona)

03/134

TENNANT, Roy: MARC must die = Libr.J. 127.vol. 2002. 17.no. 26-28.p.

Lejárt a MARC ideje!

TENNANT, Roy: MARC exit strategies = Libr.J. 127.vol. 2002. 19.no. 27-28.p.

MARC – lehetőségek a „kilépésre"

Formátum -gépi; Hatékonyság

A MARC (ide értve annak szintaxisát, adatelemeit és magát az AACR-t is) bizonyos fokig anakronizmusnak tekinthető. Számos problémája közül említést érdemel a granularitás (a kódoláshoz az egyes elemek mennyire finomra vannak „aprítva"), a kiterjeszthetőség (hogyan gazdagítható a „lapos" MARC-rekord olyan hierarchikus elemekkel, mint pl. a tartalomjegyzék, hogyan illeszthetők bele pl. borítógrafikák vagy fülszövegek), a nyelvek kezelé-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

se (melyre csak bizonyos lehetőségeket nyújt) és a szükségszerű technikai marginalizáció (mivel senki más nem használ még csak hasonló szabványt sem, bármilyen a MARC rekordokat kezelni tudó szoftvert keresünk, a könyvtári szállítók bolhapiacára vagyunk szorítva, illetve a könyvtári szoftvergyártók is kénytelenek termékeikbe beerőltetni a MARC rekordok in- és output lehetőségét.

Ha a könyvtár ki akarja szolgálni olvasói jelenlegi és jövőbeni igényeit, a technológia legjavát kell felhasználnia. A web, az XML, a hordozható számítástechnikai eszközök és más technológiai lehetőségek fejlődése révén a könyvtárak rugalmassá, az új igényeket új módon kielégíteni képes intézményekké válhatnak. Ha viszont idejétmúlt szabványokhoz kötik magukat, nehézkesek lesznek, s képtelenek az elvárt szolgáltatások nyújtására. A jelen és a jövő szükségleteinek megfelelő szabványok kialakítását a bibliográfiai leírás kívánalmainak meghatározásánál kell kezdeni (lásd: FRBR), és hatékonyságot és rugalmasságot nyújtó kódolási szabványt kell alkotni. A MARC pedig fokozatosan el kell, hogy tűnjék.

Az a több mint harmincéves tapasztalat, amit a könyvtárosok a géppel olvasható katalogizálással töltöttek, számos tanulságot hozott, s ezeket az új bibliográfiai szabványnak is meg kell őriznie, ugyanakkor, ami rossz, el kell vetni (pl. a szabványnak a könyvre, mint fizikai tárgyra összpontosító jellegét). Javítani kell az egyesítés lehetőségeit (gondoljunk a közös katalógusok építésekor az azonos „intellektuális tételek" rekordjai egyesítésének nehézségeire) és a mindeddig elégtelen *„authority control"* módját. Feltéve, hogy kialakítjuk az új szabványt, meg kell határozni a MARC rekordok további sorsát is. Ez lehet a MARC katalógusok befagyasztása és az új szabvány alapján új rendszerek építése, esetleg valamilyen kapszula-technológia alkalmazása (erre jelenleg a MODS – *Metadata Object Description Schema* és a METS – *Metadata Encoding and Transfer Syntax* látszik alkalmasnak), illetve a bibliográfiai adatok „vándoroltatása" (aminek egy része automatizálható).

(Mohor Jenő)

03/135

GÖDERT, Winfried: „Die Welt ist gross – Wir bringen Ordnung in diese Welt".Das DFG-Projekt DDC Deutsch = Information. 53.Jg. 2002. 7.no. 395-400.p.

Res. angol nyelven

A Német Kutatási Társaság által támogatott DDC Deutsch nevű projekt, azaz a Dewey-féle Tizedes Osztályozás német változata

Fordítás; Támogatás -pénzügyi -állami, hatósági; Tizedes osztályozás

A Magyarországon nem használt Dewey-féle tizedes osztályozási rendszer (Dewey Decimal Classification, DDC) megjelenésének 126. évfordulóján, 2002-ben eldőlt, hogy a 2003-ban megjelenő 22. amerikai kiadás német fordításban is megjelenik a Német Kutatási Társaság (DFG) támogatásával. A *DDC-Deutsch* pályázatot a Német Nemzeti Könyvtár (DDB), a Bajor Állami Könyvtár (BSB) és a kölni szakfőiskola közösen nyújtotta be.

A projekt célkitűzése a DDC németországi bevezetése, mégpedig annak lefordítása és egy olyan adatbázis kiépítése segítségével, amely egyaránt szolgálja majd a nemzeti bibliográfiában történő tartalmi feltárást és visszakeresést (ld. http://www.ddb.de/professionell/ddc_info.htm). Ezzel a vállalkozással a pályázók az elmúlt időszak alábbi fejleményeivel kívánnak lépést tartani:

- több német OPAC-ban is vannak már olyan DDC-jelzetek, amelyek a Library of Congress vagy a British Library katalógusából átvett tételekben szerepelnek (paradox helyzet, hogy ezek megvannak ugyan, de nem visszakereshetők);
- a német irodalom DDC-jelzetek alapján az angolszász világ OPAC-jaiban nem visszakereshető;

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

- az elmúlt időszak webforrások feltárását célzó projektjei a DDC-t használják.
- az OPAC-okban szereplő, de tartalmilag nem feltárt könyvek és webdokumentumok száma miatt megnőtt az érdeklődés az automatikus indexelés és jelzetelés iránt.

Mindezek a DDC-nek mint osztályozási rendszernek a fontosságát növelik.

A tanulmány a bevezetésben utal a szaksajtóban már közölt megvalósíthatósági tanulmányra, majd részletesen ismerteti a projektben részt vevő munkacsoportok megszervezését, tevékenységét, a fordítás és „honosítás" során felmerülő problémákat, és néhány konkrét példával szemlélteti is ezeket. (A fordítás, amelynek munkálatairól a 2003. évi berlini IFLA-konferencián is beszámolnak majd, a müncheni Saur kiadónál fog megjelenni 2004-ben.)

(Murányi Lajos)

Lásd még 178

Katalógusok

03/136

STUBLEY, Peter – KIDD, Tony: Questionnaire surveys to discover academic staff and library staff perceptions of a National Union catalogue = J.Doc. 58.vol. 2002. 6.no. 611-648.p. Bibliogr.

Hogyan látják a központi katalógus (UKNUC) szerepét a felsőoktatásban dolgozók és a könyvtárosok egy kérdőíves felmérés szerint?

Felmérés; Felsőoktatási könyvtár; Hatékonyság; Információkeresési rendszer értékelése; Központi katalógus -online

Az Egyesült Királyságban az országos központi katalógus (National Union Catalogue for the UK, UKNUC) megvalósíthatósági tanulmánya (ld. a 02/251. számú referátumot a KF 2002. 3. számában) során kérdőíves felmérést végeztek a felsőoktatásban dolgozók és a könyvtárosok igényeit illetően. A válaszadási arány 40-50%-os volt, az oktatók 846, a könyvtárosok 724 kérdőívet küldtek vissza. Az elemzés szerint az UKNUC-ot nagyra értékelné és gyakran használná mindkét kör. Az oktatók úgy vélik, az országos központi katalógus pozitív hatással lenne információkeresési szokásaikra, és szeretnék, ha a British Library, a főbb tudományegyetemek és a „hagyományos" egyetemek könyvtárainak állománya lenne benne kereshető. Azt várják, hogy átfogó és könnyen használható legyen, a könyvek és folyóiratok lelőhelyét egyaránt tartalmazza és megkönnyítse a tárgy szerinti keresést. A könyvtárosok az oktatókéhoz hasonló követelményeket fogalmaztak meg, bár hivatásukból eredően árnyaltabban, és fontosnak tartják az UKNUC azt az értékét is, hogy a bibliográfiai rekordok forrása lehet.

(Autoref.)

Lásd még 137, 144

Információkeresés

03/137

GATENBY, Janifer: Aiming at quality and coverage combined: blending physical and virtual union catalogues = Online Inf.Rev. 26.vol. 2002. 5.no. 326-334.p. Bibliogr.

Minőség és teljesség együtt: a fizikai és virtuális katalógus elveinek kombinálása metaadatok segítségével

Gépi információkeresés; Információkeresési rendszer értékelése; Központi katalógus -online; Számítógép-hálózat

A cikk a keresőgépek hiányosságainak és a metaadatok fontosságának bemutatása után a metaadatokra épülő információkeresés három modelljét mutatja be: osztott modell, osztott adatok központi mutatóval, és központi katalógus. Az osztott mo-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

dell előnyeit és hátrányait a Z39.50 protokoll példáján mutatja be. A második modell példája az OAI-PMH (Open Archives Initiative Protocol for Metadata Harvesting). A központi katalógust tárgyalva összehasonlítja a virtuális központi katalógust a valósággal. A három modell előnyeinek, illetve a központi és osztott modellek kombinálásának nyomán fejlesztették ki a páneurópai katalógust (EUCAT), amellyel részletesen foglalkozik a cikk.

(Autoref.)

Lásd még 125, 136, 172

Olvasószolgálat, tájékoztató munka

03/138

JANES, Joe: Live reference: too much, too fast? = Libr. J. Supplement. Fall 2002. 12-14.p.

At „élő referensz" előnyei és korlátai

Online üzemmód; Referensz

A Washington Egyetem könyvtári intézetének segédprofesszora, az Internet Public Library alapító igazgatója a „valós idejű" (a real time vagy live reference) elektronikus tájékoztatásról – és annak a nap huszonnégy órájában igénybe vehető formájáról – folytatott eszmecserékkel kapcsolatban fejti ki nézeteit, a témát mind a szakma, mind az olvasók szempontjából és történetileg is körüljárva. Elismeréssel nyugtázza azoknak a kollégáknak az erőfeszítéseit, akik új ötletekkel és technikai megoldásokkal kísérleteznek a jobb, gyorsabb vagy olcsóbb szolgáltatás érdekében, de nincs jó véleménye azokról, akik minden körültekintés nélkül vetik magukat az újdonságokra, és nem mérlegelik, milyen körülmények között működtethetők ezek a legjobban.

A „valós idejű", vagyis „szinkron" tájékoztatás volt eddig is a gyakorlat a könyvtárakban: személyesen vagy telefonon bárki feltehette kérdéseit a könyvtárosnak. Az internet révén most egy másik, „aszinkron" megoldás is választható: az elektronikus tájékoztatás legelső formája, az elektronikus levélben adott tájékoztatás is ennek tekinthető. Ami a kilencvenes években újdonságként jelentkezett, az a chat-technikák és az eredetileg a közönségszolgálatoknál (call center) használt szoftverek könyvtári alkalmazása volt. A hagyományos tájékoztatásban szerzett gyakorlat után a könyvtárosoknak csupán a technikai feltételeket és eljárásokat kell ezután – igaz, nem kis munkával – elsajátítaniuk. Az eddigi tapasztalatok azonban azt mutatják, hogy számolni kell számos nehézséggel is. Az „interakciók" időtartama megnő, az on-line „kalauzolás" (új angol szóval *cobrowsing*) során a könyvtáros és az olvasó számítógépe sebességének különbsége miatt a kérdező „lemaradhat" – olykor el is tűnhet – az „éterben"; a megszokott személyes kontaktus (a vele járó előnyökkel együtt) hiányzik, minden információt írásban kell közölni, igen fárasztó a tájékoztató könyvtáros számára stb. (Igazából csak a felsőoktatásban tanulók számára vonzó, akik jártasak az internet világában.)

Az eddigi tapasztalatok azt is mutatják, hogy nem minden kérdés megválaszolására alkalmas ez a megoldás; szerzőnk végkövetkeztetése: ne rohanjon egy könyvtár se megvásárolni a tájékoztatási szoftvert, csak ha előtte alaposan át nem gondolta és meg nem tervezte a szolgáltatást aprólékosan, minden szempontot figyelembe véve.

(Murányi Lajos)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

03/139

COFFMAN, Steve: What's wrong with collaborative digital reference? = Am.Libr. 33.vol. 2002. 11.no. 56-58.p.

Mi a baj az együttműködésre épülő, elektronikus referensz szolgálattal?

Együttműködés -belföldi; Gépi könyvtári hálózat; Hatékonyság; Referensz

Az együttműködésre épülő (kollaboratív) referensz hálózatok nagy népszerűségnek örvendenek. A részt vevő könyvtárak egy profilban megjelölik állományaik erősségeit és gyenge pontjait, továbbá azt, hogy milyen típusú kérdéseket tudnak megválaszolni. A legtöbbször meg kell egyezniük abban, hogy a részvételért cserében megválaszolnak bizonyos számú kérdést, valamint, hogy a válaszok meg fognak felelni egy sor szabványnak. Amikor valamelyik tagkönyvtár nem tud egy-egy kérdést megválaszolni, rögzíti témáját, a válasz szintjét, határidejét és más jellemzőit, majd továbbítja a hálózatnak.

A hálózat útirányválasztó szoftvere automatikusan összeveti a kérdést a könyvtárak profiljával és a legmegfelelőbb könyvtárba irányítja, ami nem megy könnyen, sőt gyakran hibás is. Ha azonban minden rendben van, a válaszadó könyvtár megválaszolja a kérdést, majd visszaküldi a kérdést beküldő könyvtárba. Néhány hálózat nagy „tudásbázisok" felépítését tervezi, melyek kérdéseiket és válaszaikat tartalmazzák, és az olvasók ezeket majd lekérdezhetnék a tájékoztató könyvtáros közreműködése nélkül.

Az elmúlt években egész kis iparrá nőtte ki magát ez a szolgáltatás. A legnagyobb vállalkozás a OCLC és a Kongresszusi Könyvtár jelenleg Question Point névre hallgató kezdeményezése. Egy sor bizottság, munkacsoport és más testület alakult a kollaboratív referensz szabványainak megteremtésére. Az Amerikai Könyvtáregyesület, az ALA Tájékoztatási és Olvasószolgálati Szervezete (Reference and User Services Association) is felállította e célból a Digitális Referensz Útmutatók Bizottságot (Digital Reference Guidelines Committee). Több tudományos kutatás is vizsgálja a kollaboratív referensz hálózatokat. A szabványokon dolgozik a NISO is.

Bár kollaboratív referensz hálózatok megléte új jelenség, az Egyesült Államok több államában már volt előzményük. A közkönyvtárak ugyanezt a szolgáltatást kapták más néven. Ezeknek a szolgáltatásoknak alacsony volt a kihasználtsága és drámaian csökkent az internet elterjedésével. Oregon államban, ahol készítenek ilyen statisztikákat, az adatok azt mutatják, hogy az állam közkönyvtárai 1995 és 2000 között a kérdések kevesebb mint 0,2%-át továbbították központi megválaszolásra, ami az internet elterjedésével 40%-os csökkenést mutatott. Nincsen ilyen statisztika a felsőoktatási könyvtárak köréből, ahol a tájékoztatás sokkal inkább a felhasználóképzésre összpontosít, és ahol általában a nagy gyűjtemények lehetővé teszik a kérdések helyben történő megválaszolását.

Nem meglepő tehát, hogy a kollaboratív referensz hálózatok kihasználtsága egyelőre igen kicsi. A Kongresszusi Könyvtár szolgáltatásában mindössze 2000 kérést rögzítettek, pedig a hálózathoz 260 könyvtár, köztük a világ legnagyobb intézményei tartoznak.

Talán jó is, hogy így van. A kollaboratív referensz hálózatok kialakítása ugyanis olyan alapvető problémákat hordoz, amelyek nem teszik lehetővé, hogy az eseti használaton túllépjenek ezek a rendszerek. A legnagyobb probléma a gazdasági modell. Bármely, a válaszok továbbítására épülő rendszerben a kérdések többségét főként a falvakban működő, kisebb, kevésbé ellátott könyvtárak teszik fel, míg a válaszok inkább a nagyobb, városi tudományos és felsőoktatási könyvtárakból érkeznek. Persze ez utóbbiaknak is lehet néha szükségük egy-egy kisebb könyvtár helytörténeti dokumentumára, a forgalom túlnyomó többsége azonban a másik irányban halad. Ilyen módon a kollaboratív

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

referensz hálózatok működésének alapjául szolgáló modell torz.

A korábbi referensz-továbbító rendszerek létrehozói látták ezt a rendszer alaptermészetéből következő egyenlőtlenséget, ezért megfizették a válaszadást, vagy finanszírozták saját referensz szolgáltatásukat.

A gazdasági kérdések mellett is van számos probléma, így kérdéses, hogy miként tudnak eltérő tájékoztatási gyakorlattal és stílussal rendelkező közkönyvtárak egy közös szervezetben együttműködni. Hajlandók-e a könyvtárosok ismeretlen kollégák és könyvtárak válaszaiban megbízni, vagy ragaszkodnak-e majd ahhoz, hogy néhány megbízható helyről kapják a válaszokat? Valóban lehetséges-e a tájékoztató munkát olyan mértékben szabványosítani, hogy hatékony legyen az együttműködés? Ha igen, akarjuk-e a könyvtárakat monitorozni, hogy megfelelnek ezeknek a szabványoknak? Akarják-e az elfoglalt tájékoztató könyvtárosok a kérdéseket katalogizálni és osztályozni, hogy továbbíthatóak legyenek? Képes-e az automatikus útirányválasztó szoftver a kérdések elosztására, vagy bízzuk a továbbítást a könyvtárosokra? Át tudnak-e lépni a kollaboratív referensz hálózatok az országhatárokon, nyelvi különbségeken, a szerzői jog, az olvasók adatainak védelmével kapcsolatos előírások különbözőségein? Fogják-e a kiadók tolerálni, hogy egy adott könyvtárban más könyvtár kérdését válaszolják meg az ő, szerzői jogilag védett adatbázisaikból és más forrásaikból, különösen, ha a válaszokból közös tudásbázis épül? Akarnak-e az internet gyorsaságához szokott olvasók várni a válaszokra, hiszen sem várakozni nem szeretnek, sem azt, ha valaki máshoz irányítják őket?

(Koltay Tibor)

03/140

JANES, Joseph – HILL, Chrystie: Finger on the pulse. Librarians describe evolving reference practice in an increasingly digital world = Ref.User Serv.Q. 42.vol. 2002. 1.no. 54-65.p. Bibliogr. a jegyzetekben.

Milyennek látják a könyvtárosok a referensz tevékenységet a digitalizálódó világban?

Elektronikus könyvtár; Felmérés; Hatékonyság; Tájékoztató munka

Felmérést készítettek arról, hogy miként látják a könyvtárosok a digitális referensz kérdéseit. Előzetesen e-mailben kiküldött kérdéseken alapuló rögzített telefoninterjúkat folytattak le, valamint a DIG-REF elektronikus vitafórum résztvevőit keresték meg. A válaszolók csekély száma (22 fő) miatt az eredmények csak korlátozottan érvényesek.

A digitális referensz szolgálatok 1999-ben vagy azt követően alakultak, több válaszadó szerint az olvasók kifejezett igényére. Hasonló szerepet játszott az indulásban a könyvtárosok érdeklődése vagy egy-egy, a digitális referensz terén már tapasztalatot szerzett kolléga kezdeményezése. Sokan organikus fejlődésnek, a korábbi tájékoztató szolgálatokhoz kapcsolódó, azok magától értetődő folytatásának tekintik a digitális referensz szolgálatokat.

Nincs egyetértés a szabályozás és a szolgáltatás határainak kijelölése tekintetében. A legtöbb általános szabályzat a digitális referensz szolgálatok számára leginkább megfelelő kérdéstípusokra, a megválaszolásra szánható időre épül, és a könyvtárak igyekszenek szabályokat kialakítani a digitális referensz és a tájékoztatás más formái közötti kapcsolatokat figyelembe véve. Sok helyütt egyelőre nincsen szabályozás, amit azonban sokan helytelenítettek. Néhány helyen részkérdéseket szabályoztak, így a válaszok formáját (barátságos üdvözlés, köszönetnyilvánítás a kérdésért, a kérdés megismétlése, záróformula, helyesírás-ellenőrzés).

Nagyjából azonos számú válaszadó tekintette azonosnak a digitális és a hagyományos tájékoztatást, mint ahányan arra szavaztak, hogy a digitális refe-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

rensznek a gyorsan megválaszolható és faktografikus kérdésekre kell korlátozódnia.
A digitális referensz szolgálatok fontos problémája a könyvtárosok megítélése szerint a hagyományos referensz interjú hiánya, bár általában elégedettek az eddig kapott kérdésekkel.
Nem volt egyetértés a digitális referensz szolgálatok minőségi kritériumait illetően. A válaszadók egyharmada szerint a digitális válaszadás a hagyományosnál több időt vesz igénybe és a vártnál lassabb. Néhányak szerint a digitális környezet magasabb színvonalú tájékoztatást tesz lehetővé, talán az írásos válaszadás eredményezte jobb megformálás és az erre fordított több idő okán. Hasonló számban nyilatkoztak úgy, hogy a digitális tájékoztatást részesítik előnyben, mert nyugodt körülmények között, teljesebben, jobban dokumentálva adhatnak választ a kérdésekre. A tájékoztatás felhasználóképzési oldala nehezebben érvényesül a digitális referensz szolgálatokban.
Akár magasabb, akár alacsonyabb a digitális referensz szolgálatok szolgáltatási színvonala a hagyományos tájékoztatáshoz képest, a könyvtárak büszkék új szolgáltatásukra, és úgy érzik, jól szolgálják olvasóikat.

(Koltay Tibor)

Lásd még 166

Kölcsönzés

03/141

SUMSON, John – HAWKINS, Margaret – MORRIS, Anne: The economic value of book borrowing from public libraries. An optimisation model = J.Doc. 58.vol. 2002. 6.no. 662-682.p. Bibliogr.

Mekkora pénzbeli értéke van a könyvek kölcsönzésének a közkönyvtárakban? Egy optimalizálási modell ismertetése

Hatékonyság; Kölcsönzés; Közművelődési könyvtár; Modellálás

A közkönyvtári szolgáltatások gazdasági értékének statisztikai vizsgálatával összefüggésben (ld. a 03/024. számú referátumot a KF 2003. 1. számában) a szerzők modellt dolgoztak ki annak demonstrálására, milyen gazdasági haszonnal jár, ha az olvasók a megvásárlás helyett kölcsönzik a könyveket. A modell nem a könyvvásárlások vagy a könyvtári könyvkölcsönzések számán, hanem a könyvolvasások számán alapul. Különböző feltevéseket alkalmaztak a modellnél a kemény és puha fedelű könyvek megkülönböztetésére és a könyvtári költségek különböző szintjeire. A legfontosabb változót azonban az a szám jelentette, amely az „átolvasott" illetve a tájékozódásért és/vagy oktatási célból „gyakran kézbevett" könyvek mennyiségét fejezte ki. A közkönyvtári könyvkölcsönzések számának növelése nem csak az egyes használók érdeke, hanem országos szinten is gazdaságos.

(Autoref.)

Könyvtárközi kölcsönzés, dokumentumszolgáltatás

03/142

LINE, Maurice B. – URQUHART, D.J.: Interlibrary services in the UK = Interlend.Doc.Supply. 30.vol. 2002. 4.no. 190-194.p.

Könyvtárközi szolgáltatások az Egyesült Királyságban. Mi lett a 70-es évek terveiből?

Könyvtárközi kölcsönzés; Szolgáltatások

A folyóirat szerkesztősége úgy döntött, publikál néhány, a folyóiratban vagy jogelődjeiben megjelent fontosabb cikket, amelyekhez kommentárokat fűz. Most D. Urquhart 1970-ben e cím alatt tartott előadását jelentette meg, amelyet Line kommentált.
Urquhart a National Lending Library for Science and Technology (NLL) tevékenységét ismertette. (Az intézmény később a British Library Lending

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Division, majd Document Supply Centre néven vált ismertté).

Az NLL a könyvtárak könyvtáraként született, s a könyvtári igények kielégítését nem egy központi katalógusra, hanem egy központi gyűjteményre alapozta. Teljesítménye gyorsan nőtt: 1963-ban 233 600, 1969-ben már 928 300 kérést teljesített. Fényesen bebizonyosodott, hogy a könyvtári területen az igény részben a kínálat funkciója. Más országok példája is ezt bizonyítja: ott a legnagyobb a kereslet, ahol a legjobb rendszerek működnek. Urquhart 1970-ben előre látta, hogy az NLL több millió kérés teljesítésére lesz képes: 1998-1999-ben 3,67 millió jelentette a csúcsot.

Előnyös volt áttérni a fénymásolatok szolgáltatására; ez olcsóbb volt, mint eredeti példányokat küldeni, különösen rövidebb dokumentumok esetében.

Ugyancsak bevált, hogy a gyűjteményről nem fektettek fel katalógust (csak néhány részterületről, pl. orosz monográfiák): a köteteket a címek betűrendjében tárolták, ami jelentős mértékben felgyorsította a kérések lebonyolítását. A cél az volt, hogy a kérést még aznap teljesítsék, s ezt zömében sikerült is elérni. (A felállítási rendet csak a 90-es évek közepén változtatták meg, ennek indokaival Line nem ért egyet).

Urquhart a központi dokumentumellátó szolgálatot más országok számára is járható útnak tekintette. Itt tévedett: csak akkor jöhet számításba ez a megoldás, ha az ország kellőképpen nagy (legalább 40 millió lakosa van). Amerikai szakemberek is foglalkoztak megvalósításával, de a 80-as évek közepén már az elektronikus dokumentumellátás perspektívája látszott kibontakozni. Kisebb országokban esetleg számításban jöhet a legfontosabb (legdrágább) folyóiratok központi gyűjteménye.

A tény az, hogy az NLL egyszeri jelenség volt, amelyet jórészt Urquhart személyisége határozott meg. Paradoxon, hogy éppen az NLL külföldre nyújtott szolgáltatásai tették fölöslegessé hasonló intézmények létrehozását más országokban.

Urquhart is, Line is kétségbe vonta a regionális elv érvényesítését országon belül a könyvtárközi kölcsönzésben. Az általános trend azonban a centralizáció ellen hat, s bár nem látszik racionálisnak, hogy a könyvtári ellátást a politika határozza meg, tudomásul kell venni.

Az automatizálás már korán megjelent az NLL-ben, ám az információs és kommunikációs technológia rohamos fejlődését nem lehetett előre látni. Az elektronikus folyóiratformátum megjelenése gyökeresen más helyzetet teremtett. A kiadók vonakodtak átadni folyóirataikat hostoknak, némely könyvtári egyesülés olcsóbbnak vélte, ha a maga kezébe veszi az ellátást. Az eredmény az volt, hogy a BLDSC-hez befutó kérések száma 1998-1999-től csökkenni kezdett. Fenyegetve lenne a szolgáltatás jövője? Urquhart azt állította, hogy tízévenként felül kell vizsgálni az NLL koncepcióját. Nagyon nehéz azonban egy ekkora hajó kurzusát megváltoztatni. Az újragondolás azonban megkezdődött.

S végül még egy gondolat: a könyvtárközi kölcsönzés kifejezés idejét múlt szakkifejezés. Bármennyire is használatos az ILL (interlibrary lending), talán mégis fel kell váltani az RDA-val (Remote Document Accesss – dokumentumok távoli hozzáférése).

(Papp István)

03/143

BAKER, David: Document delivery – breaking the mould = Interlend.Doc.Supply. 30.vol. 2002. 4.no. 171-177.p. Bibliogr.

Dokumentumszolgáltatás – hagyományos és új megoldások

Dokumentumszolgáltatás; Felsőoktatási könyvtár; Gépi könyvtárközi kölcsönzés; Könyvtárközi kölcsönzés

A cikk szubjektív bepillantás nyújt az információs és kommunikációs technológia alkalmazásának múltbeli és jövőbeli helyzetére az Egyesült Király-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ság felsőoktatási könyvtáraiban. Kiemelten foglalkozik azzal, hogyan vált a dokumentumszolgáltatás az internet alapú könyvtári szolgáltatások központi hajtóerejévé, áttekinti a legutóbbi újításokat és a lehetséges jövőbeli megoldásokat. Olyan programok eredményeit ismerteti, mint a Joint Information Systems Committee e-Lib programja és az azt követő kísérletekét, melyek célja alternatívák nyújtása a hagyományos könyvtárközi kölcsönzés és dokumentumszolgáltatás dominanciájával szemben. Összefoglalja az EDDIS és az Agora projektek révén elért innovációs folyamatok közvetlen tapasztalatait.

(Autoref.)

03/144

KAPIDAKIS, Sarantos: Document delivery system for Greek libraries = El.Libr. 20.vol. 2002. 6.no. 496-503.p.

A görög könyvtárak dokumentumszolgáltatási rendszere

Dokumentumszolgáltatás; Központi katalógus -online

A cikk a görög könyvtárak központi katalógusának tulajdonságait ismerteti. A 232 könyvtár együttműködésén alapuló katalógust használva a könyvtárosok kikereshetik a szükséges tudományos folyóiratokat, és választhatnak a szolgáltató könyvtárak közül. Ezután nyomon követhetik a rendelés helyzetét, egészen a teljesítésig. A szolgáltató könyvtárak könyvtárosainak számítógépén megjelennek a kért cikkek adatai, amelyek nyomán a nyomtatott folyóiratokból kikeresik a cikkeket, és a kért módon elküldik a megrendelőknek. A cikk egy folyamatban lévő új fejlesztést is bemutat, amelynek segítségével könnyebben, a többi könyvtártól függetlenül lehet aktualizálni a folyóiratadatokat, lehetővé válik külső adatforrások használata a folyóiratcikkek keresésére, és elektronikuscikk-archívumokban keresve, önkiszolgáló módon lehet hozzájutni a kívánt cikkekhez.

(Autoref.)

Lásd még 129, 155

Hátrányos helyzetű olvasók ellátása

03/145

MATTHAEIDESOVÁ, Marta: Špeciálne kategórie používatel'ov. Problematika sociálne znevýhodnených knižniciach = Knižnica. 3.roč. 2002. 11/12.no. 523-526.p. Bibliogr. 5 tétel.

Res. angol és francia nyelven

Speciális használói kategóriák. A társadalmilag hátrányos helyzetű olvasók problematikája a nyilvános könyvtárakban

Hátrányos társadalmi helyzetű olvasó; Közművelődési könyvtár

A speciális feltételekkel jellemezhető lakosok, magyarán a hátrányos helyzetűek olvasóvá szervezését és könyvtári ellátását az Unesco 1994. évi könyvtári manifesztuma írja elő.

Két fő csoportjuk van, úm. a fizikailag, illetve a szociálisan hátrányos helyzetben élők.

Szerzőnk e halmazban következőképpen „osztályoz":

1. Azok az állampolgárok, akik még vagy már nem keresnek. Közéjük
   - a gyerekek és fiatalok,
   - a nyugdíjasok tartoznak.
2. A keveset keresők, úm.
   - a csökkent munkaképességűek,
   - a háziasszonyok és gyesen lévők,
   - a munkanélküliek,
   - a szociálisan gondozott gyerekek és fiatalok.
3. A többségtől etnikailag, nyelvileg és kulturálisan elütő csoportok, azaz
   - a menekültek, emigránsok, immigránsok, költözködők, repatriáltak.
   - a nemzeti kisebbségek, etnikai csoportok.
4. Deviáns csoportok, így
   - az ún. „kulcsos gyerekek",

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

- a magatartási zavarokkal küzdő gyerekek és fiatalok,
- alkohol-, drog- és játékfüggők,
- hajléktalanok, csavargók,
- a börtönbüntetésüket töltők.

A felsoroltak némely csoportjával való foglalkozás nagy empátiát és türelmet kíván a könyvtárosoktól. Körükben korántsem csak a kulturált viselkedésre való késztetés nehéz feladat, hanem az állományvédelmi követelmények betartatása is.

(Futala Tibor)

03/146

SAKÁLOVÁ, Elena: Nezamestnaní a knižnica = Knižnica. 3.roč. 2002. 11/12.no. 527-531.p.

A munkanélküiek és a könyvtár

Hátrányos társadalmi helyzetű olvasó; Közművelődési könyvtár

A múlt század kilencvenes éveinek elejére kiderült, hogy Szlovákiában is megszűnik az állami paternalizmus, s ezzel párhuzamosan a munkanélküliség is tömeges jelenséggé válik.

1996 táján – egyenetlen eloszlásban – Szlovákiában kb. 13%-os volt a munkanélküliség, jelenleg 20% az átlag. 1996-ban a könyvtárak is felmérték, hogy milyen arányban találhatók munkanélküliek felnőtt olvasóik között. Ez az arány 1,62% és 12,43% között ingadozott, tehát könyvtárügyileg is országos nagyságrendű lett a probléma.

Tudni kell, hogy a munkanélküliek között vannak, akik dolgozni szeretnének, álláskeresésben vannak, illetve vannak, akik nem is kívánnak dolgozni, s a szociális segélyekre hagyatkoznak. A könyvtárnak az új munkahelyet vagy másfajta keresési lehetőséget akarók csoportjának sajátos ellátására kell törekednie. Ez azt jelenti, hogy főleg a munkahelyekről szóló tájékoztatást, alternatív megoldások keresését, jogszabályi felvilágosítást, ismeretnövelést stb. kellene számukra biztosítani.

A konkrét munkanélkülieken kívül a könyvtárnak fel kell készülnie a munkanélküli családok, a holnapi munkanélküliek (végzős diákok) ellátására is, s nem árt, ha a kérdéssel kapcsolatban gyűjt némi elméleti irodalmat is.

A könyvtár akkor ér el sikereket a munkanélküliek ellátásában, ha megismeri hatókörének foglakoztatási viszonyait, illetve ha e téren felhasználja a korszerű tájékoztatás lehetőségeit (adatbázis, internet stb.).

Fontos, hogy az érdekelt szerverekkel és intézményekkel vállvetve dolgozzon. Nem neki kell mindent magára vennie és megoldania.

(Futala Tibor)

03/147

DESBUQUOIS, Catherine: L'accés a la lecture et a l'information des personnes handicapées visuelles = Bull.Bibl.Fr. 47.tom. 2002. 6.no. 78-83.p. Bibliogr. lábjegyzetben.

A vakok és gyengénlátók információellátása: realitások és lehetőségek

Vak könyvtárhasználó

Az információhoz való hozzáférés kérdései a vakokat és gyengénlátókat ugyanúgy érintik, mint a társadalom egészét. Franciaországban az e réteghez tartozók számának megbecsülésére nincs megbízható statisztika. Egyes források szerint az öregedéssel járó látásproblémákon túl a társadalom 10%-a szenved valamilyen fokú látáskárosodásban. A látáskárosultak számára adaptált kiadványok gyakran rögtönzött úton jönnek létre egy fénymásoló, szkenner vagy Braille-nyomtató segítségével. Akik rendszeres kiadásra vállalkoznak, mind szerzői jogi, mint technológiai problémákba ütköznek.

A szerzői jogról szóló európai direktíva eltekint a szerzői jog korlátozásaitól olyan esetekben, amikor a művet látás- vagy halláskárosultak személyes használatára alkalmazzák. Franciaország azonban

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

még nem dolgozta át szerzői jogi törvényét a direktívának megfelelően.

Az adaptált kiadás előállítási költségei magasak, a legdrágább kétségtelenül a Braille-adaptáció. A magas ár nemcsak az előállítási eljárásokkal, hanem az alacsony példányszámmal is magyarázható. A könyvek túlnyomórészt kölcsönzés céljára készülnek és postai úton, költségmentesen jutnak el a látáskárosult olvasókhoz.

Az információs technológiák és a Braille-szoftverek térhódítása olcsóbbá teheti az adaptált kiadványok előállítását, de a formátumot és a hozzáférhetőséget illetően új problémákat is felvet. Az elektronikus könyv jelentős változást eredményezne, ha az eredeti kiadók lehetővé tennék a védett formátumú művek adaptált perifériákon történő olvasását, vagy hozzájárulnának a fájlok exportálásához Braille alapú vagy öregbetűs adaptáció céljára. Jelenleg azonban az elektronikus könyveket csak speciális hordozókon, vagy az előfizető számítógépén installált szoftver segítségével lehet olvasni, forrásfájljaikat pedig szerzői jog védi.

A digitális technológiák a hangos könyvek előállításában is változást hoznak. A DAISY (Digital Audio Information SYstem) nemzetközi szabvány lehetővé teszi strukturált audio-digitális művek létrehozását. A vak olvasók ma már „lapozhatják" a hangos könyvet, hozzáférnek a tartalomjegyzékhez és megjelölhetik, hol tartottak az olvasásban.

Természetesen az internet közvetítésével a látáskárosult olvasók is egyre bővülő információforrásokhoz és szolgáltatásokhoz jutnak hozzá. Ennek feltétele az, hogy a szabadon elérhető weboldalak olvashatók legyenek a speciális szoftverekkel. Ez azonban ma még nem általános gyakorlat. A vak olvasók például már olvashatják a Le Monde számait elektronikusan, de más honlapokhoz nem férnek hozzá, nem is szólva olyan szolgáltatások igénybevételéről, mint az on-line jegyrendelés.

A nyilvános könyvtárak megújult érdeklődéssel fordulnak a vakok és gyengénlátók felé, és közülük azok, amelyek megfelelő perifériákkal és szoftverekkel felszerelt számítógépekkel rendelkeznek, szívesen készítenének adaptált kiadványokat. Ehhez azonban sok más eszköz is kell: átíró szoftver, nagykapacitású nyomtató, könyvkötő gép, megfelelően képzett munkaerő, és nem utolsósorban sok idő. Ha mindez nem áll rendelkezésre, akkor a könyvtár az olvasáshoz szükséges speciálisan felszerelt számítógépekkel, valamint a használatukhoz értő munkatársakkal segítheti a vak és gyengénlátó olvasókat.

A technológiai fejlődés tehát mindenképpen lelkesítő távlatokat nyit a látáskárosultak olvasása és információhoz való hozzáférése szempontjából. De bármennyire fontos integrációs tényező is a technológia, a „mindent digitalizálás" nem lehet az egyetlen megoldás a vakok és gyengénlátók problémáira. Fontos, hogy az információhordozók különféle formái fennmaradjanak, alkalmazásuk igazodjon a használat, az olvasók, a szövegek különbözőségéhez. Ami a kiadást illeti, újra kell gondolni a közintézmények és a magánszektor egymást kiegészítő szerepét. Az adaptált kiadás résztvevőinek ki kell lépniük elszigeteltségükből és meg kell osztaniuk egymással erőforrásaikat és tudásukat. A kereskedelmi kiadóknak pedig fel kell ismerniük, hogy ha digitális anyagaikat szabályos és ellenőrzött keretek között teszik hozzáférhetővé, akkor elkerülhetik a kalózkiadások veszélyét. Remélhetőleg a fogyatékkal élők évének nyilvánított 2003-as esztendő meghozza a francia szerzői jogi törvény régóta várt módosításait is, amelyek határozottan rögzítik majd a testi fogyatékosok jogát az információhoz való hozzáféréshez.

(Balogh Anna)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

TÁJÉKOZTATÁSI RENDSZEREK

Hálózatok, regionális rendszerek

03/148

BLOWERS, Helene: Reaching kids online = Libr. J. Supplement. Fall 2002. 20-22.p.

Hogyan érjük el a gyerekeket a világhálón?

Gyermekolvasó; Honlap; Közművelődési könyvtár; Szolgáltatások

A New Carolina állambeli Charlotte és Mecklenburg Megyei Közkönyvtár 1999 januárjában kezdte meg két gyermekeknek szánt webszolgáltatásának fejlesztését. Az egyik a BookHive (http://www.bookhive.org) könyvajánlásokat tartalmaz két tucat témakörben a legkisebbektől a 12 éves korúakig. Mintegy tízezer könyvajánló található itt, amelyeket a könyvtár munkatársai írtak, és amelyeket a gyerekek kommentárjai egészítenek ki.

A StoryPlace (http://www.storyplace.org) a BookHive nyomdokain haladva animált on-line történeteket, interaktív tevékenységeket, ajánlólistákat, feladatlapokat nyújt angol és spanyol nyelven, innovatív módon hidat verve az internet és a hagyományos gyermekkönyvtári szolgáltatások között.

Az alapot a Bizlink: Your OnLine Business Resource (http://www.bizlink.org) üzleti információs szolgáltatás adta, amely a minőségi internetes, nyomtatott források, valamint a könyvtárban elérhető előfizetett adatbázisok együttesét kínálja.

A fenti szolgáltatások bármelyike könnyen azonosítható és megjegyezhető, mivel egyedi internetcíme van. A szolgáltatások nem vesznek el a könyvtári weboldalak tömegében, ráadásul a távoli felhasználók nem zavarják a helyi olvasói elérést.

A StoryPlace a legnépszerűbb a fentiek közül havi 650 ezer oldal letöltésével és 95 ezer külső látogatóval. Nem csak az angol és spanyol anyanyelvű gyermekek, hanem az olvasni tanuló felnőttek oktatásának eszköze.

A szolgáltatás egy-egy könyvtári „meseóra" (történetmesélés, story hour) köré szerveződik. Az itt elmondottakból alakítanak ki egy on-line történetet és a hozzá kapcsolódó interaktív játékokat, kinyomtatható otthoni feladatlapokat, ajánlott olvasmányok jegyzékét.

A megvalósítás során nem külső grafikusoknak adták a munkát, hanem az olcsóbb megoldást választották, így a könyvtár felvett egy Flash-fejlesztő grafikust. A tapasztalat azt mutatja, hogy aki gyermekek számára fejleszt weboldalakat, nem csak a gyermekek véleményére, hanem a szülők, a pedagógusok, nagyszülők véleményére és kritikáira is számíthat.

Bár a sávszélesség és a modemek sebessége megnőtt az elmúlt években, a fájlok mérete és az adatátviteli sebesség továbbra is fontos animációt tartalmazó anyagok kialakításánál. Az átlagosan 600 kB nagyságú fájlok alapvetően hanganyagot jelentenek. Mivel a történetek meghallgatása kritikus pontja az olvasási készségek fejlesztésének, nem alkalmaztak teljes tömörítést, hogy a hanganyagban ne legyen torzítás. A felvételeket a könyvtárban készítik egy egyszerű PC hangfelvételi eszközeivel.

2002 februárjában a BookHive új szolgáltatást indított. A Zinger Tales Jackie Torrence neves mesélő történeteit eleveníti meg sugárzott videó formájában.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A gyermekek számára weboldalakat fejlesztők számára azt tanácsolják, hogy koncentráljanak egy magszolgáltatásra, egyszerre csak egy dolgot fejlesszenek. Építsenek saját munkatársaik (néha rejtett) tehetségére. Külön-külön webhelyen jelenítsenek meg egy-egy szolgáltatást, különösen, hogy a domain nevek olcsón megvásárolhatók. Gyerekek segítségével teszteljék a szolgáltatást, de számítsanak rá, hogy visszajelzést másoktól is kapni fognak. Ne felejtsék el azonban, hogy elsődleges célközönségük a gyermekek. Alakítsanak ki egy karbantartó interfészt, amely lehetővé teszi, hogy a szolgáltatásban részt vevő könyvtárosok maguk aktualizálják a tartalmat. Gondolják meg, nem érdemes-e saját webfejlesztőt vagy grafikust alkalmazni. Legyenek a szolgáltatásban olyan elemek, amelyek lehetővé teszik, hogy a gyerekek megosszanak egymással tevékenységeket, testre szabjanak maguknak bizonyos elemeket, oldalakat, vagy kifejtsék véleményüket. A gyerekek szeretik az olyan webhelyeket, amelyek részvételre ösztönöznek.A webhely kialakításánál nagyon fontos a minőségi tartalom, a felvilágosító és szórakoztató funkció, amely a fiatalok figyelmét felhívja a szolgáltatásra, és arra ösztönzi őket, hogy visszatérjenek.

(Koltay Tibor)

03/149

AZAR-EXBRAYAT, Sophie: Un intranet documentaire au service de l'usager: conception et mise en place = Documentaliste. 39.vol. 2002. 4-5.no. 190-201.p. Bibliogr. lábjegyzetekben.

Res. angol, német és spanyol nyelven

Könyvtári intranetek kiépítésének bemutatása

File-szervezés -gépi; Helyi gépi hálózat

A cikk saját tapasztalatok alapján sok műszaki információval és gyakorlati tanáccsal szolgál azoknak a könyvtárosoknak, akik intranet-helyet szeretnének kifejleszteni: felsorolja az elérhető eszközöket, tanácsot ad használatukhoz, és közreadja az informatikai szakma eddig felhalmozódott ismereteit. Ismerteti, milyen eszközök állnak rendelkezésre jelenleg a használói autonómia támogatásához és egy nagyobb fokú együttműködésre alapuló rendszer kifejlesztéséhez. Számos példa és illusztráció segítségével mutatja be az ATOFINA vállalat információs-dokumentációs részlegének (SIDOC) intranet-helyét.

(Autoref. alapján)

Lásd még 112, 125, 127, 137-139, 153, 164, 171, 173

Társadalomtudományi tájékoztatás

Lásd 172

Közgazdasági tájékoztatás

03/150

KEISER, Barbie E.: Competitive intelligence for the information center = Inf.Outlook. 6.vol. 2002. 12.no. 32-35.p.

A versenytársfigyelés a vállalati könyvtárak gyakorlatában

Szakkönyvtár; Tájékoztatás -közgazdasági

A könyvtári és információs szakemberek gyakran segítenek vállalatoknak a versenytársfigyelésben, s ezt a hatékony eszközt a saját céljaikra is felhasználhatják könyvtári környezetben.

Az első lépésben azonosítani kell a versenytársakat. Az információs szféra többé nem behatárolt sem földrajzi, sem nyelvi értelemben, a felhasználók gyakorlatilag bárkivel kapcsolatba tudnak lépni. A valós helyzet mellett tekintetbe kell venni a le-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

hetséges versenytársakat is, akik ugyanúgy lehetnek saját intézményen belül, mint azon kívül. Figyelni kell emellett azt is, hogy mi történik a könyvtártudományban: kik a legfontosabb fejlesztők és mitől sikeresek. Mind a valós, mind a lehetséges versenytársaknál tanulmányozni kell, mivel foglalkoznak, milyen termékeket és szolgáltatásokat kínálnak, mely piacokat célozzák meg, illetve milyen módszerrel „teszik eladhatóvá" könyvtárukat a közönségnek.

A következő lépésben kiválogatjuk azokat a minőségi és mennyiségi ismérveket, amelyek alapján megállapíthatjuk versenytársaink erősségeit, gyengeségeit és stratégiáit. Amit meg kell tudnunk róluk, azt hat fő kategóriába sorolhatjuk: háttér, anyagiak, termékek, piacok, adottságok és személyzeti kérdések.

Most következhet a valódi adatgyűjtés, melyre számos módszer van: publikációk, konferencia-előadások figyelése, felmérés, beszélgetés az intézmény dolgozóival, hivatalos könyvtári adattárak tanulmányozása, látogatások a könyvtárakban, a tájékoztató szolgálat hatékonyságának kipróbálása telefonon és e-mailen stb.

A negyedik lépésben ki kell jelölni azokat a munkatársakat, akik elvégzik a megszerzett információ elemzését. Ebbe célszerű minél több dolgozót bevonni, ugyanis annál hatékonyabb lesz később a könyvtár, amikor új szolgáltatások bevezetésére kerül majd a sor.

Az ötödik lépés, hogy miután feldolgoztuk tapasztalatainkat, megosztjuk azt a személyzet tagjaival és külső támogatók egy csoportjával. Ekkor kezdődik a munka érdemi része. A könnyű összehasonlítás végett ugyanolyan szempontrendszerben vázlatot készítünk minden versenytársunkról és saját intézményünkről is, hogy lássuk, hol állunk a fej-fej melletti versenyben.

A versenytársfigyelés részeként a hatodik lépésben ellenőrző vizsgálatot végzünk saját intézményünkön belül (mi a könyvtárunk különlegessége, milyen hatékonysággal működünk, milyen szolgáltatásainkat veszik igénybe a felhasználók stb.)

A hetedik lépésben összegyűjtjük a személyzet tagjait a versenytársfigyeléssel kapcsolatos kérdések megvitatása céljából. Nemcsak arról kell beszélni, hogy mit fedeztünk fel a versenytársfigyelés során, de arról is, hogy mit kellene tenni a továbbiakban.

Megismerve a versenytársak stratégiáit láthatjuk, mit kínálnak az általunk megcélzott piacokon. Meg kell tudni, hogy a felhasználókat mi vonzza a versenytársainkhoz, meghatározni, hogyan tudna a mi intézményünk is szert tenni a sikerhez szükséges jellemzőkre. Meg kell keresni azokat a területeket, amelyeken a mi intézményünk jobb, mint a versenytársak. A versenytársfigyelés tapasztalataira támaszkodva nemcsak új „termékeket", szolgáltatásokat lehet bevezetni, hanem a működőeket tökéletesíteni is. Ez a nyolcadik lépés. Kis csoportokban dolgozva ezután tisztázzuk a versenytársfigyeléssel kapcsolatos kérdéseket, amelyek felmerültek a vezetőség összejövetelein, meghatározzuk, hogy milyen lépéseket kell megtenni, hogy keresztülvigyük elképzeléseinket.A kilencedik lépés az eredmények megismertetése a vezetőkkel és a felhasználókkal. Ebbe beletartozik a tájékoztatás a tervekről, a fejlesztésekről, új szolgáltatásokról, a piaci részesedés növeléséről.

Mivel a versenytársfigyelés nem csupán egyszeri teendő, a tizedik lépésben biztosítani kell a lehetőséget arra, hogy a versenytárs tevékenysége folyamatos ellenőrzés alatt legyen, ugyanis ő is állandóan változtat, ezért újra és újra elemezni kell a tevékenységét.

Végül gondoljunk bele, hogy mekkora kockázattal jár, ha nem veszünk tudomást környezetünkről, melyben dolgozunk. A versenytársfigyelés a változó körülményekhez való folyamatos igazodást segíti elő, célja nem elsősorban az, hogy a mi intézményünk legyen a legjobb, hanem sokkal inkább az állandó fejlesztés biztosítása.

(Tóth Máté)

Lásd még 103, 152, 173

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Könyvtártudományi, informatikai tájékoztatás

03/151

PAVLOVA, N. P.: Professional'noe periodičeskoe izdanie kak zerkalo professoinal'nogo soobŝestva. (Na primera sbornika „Naučnye i tehničeskie biblioteki".) = Naučn.Teh.Bibl. 2002. 12.no. 4-10.p.

A szakfolyóirat tükre a szakmai közösségnek. (A Naučnye i tehničeskie biblioteki példáján.)

Folyóirat -könyvtári

Minden szakmai (ágazati) periodikus kiadvány az adott szakma tükrének tekinthető, hiszen a szakma érdekében jelenik meg, a szakma helyzetének és fejlődésének bemutatásával foglalkozik. A szerző a *Naučnye i tehničeskie biblioteki* c. könyvtártudományi folyóirat elemzésével próbálja bizonyítani ezt az állítását.

Ez a lap – amely 2001-ben volt negyvenéves – a szerző véleménye szerint minden más orosz könyvtári folyóiratnál jobban betölti ezt a szerepet, mivel olyan cikkgyűjtemény, amelynek minden számát a szerzők kezdeményezéséből létrejött tanulmányok és közlemények alkotják. (Nincsenek benne újságírói fogások, és nem érvényesül benne a főszerkesztő vagy a szerkesztőség diktátuma, amely szigorúan megszabná a lap politikáját.) Ezért tekinthető a szakma valódi tükrének.

A folyóirat negyven évének három időszakát vizsgálva (1983-1987, 1991-1995, 1997-2001) a cikkeket 14 tematikus csoportba osztotta. A cikkek megoszlásából a következő tendencia rajzolódik ki: az 1980-as években a szerzők a legnagyobb figyelmet a könyvtárügy szervezetének, a könyvtári szolgáltatások formáinak, az állománnyal kapcsolatos kérdéseknek, a könyvtári hivatásnak és a személyzeti kérdéseknek szentelték. A könyvtárak nemzetközi kapcsolatairól ez időben mindössze nyolc publikáció jelent meg a lap hasábjain. Az ezredfordulóra gyökeresen megváltozott a lap tematikája: teljesen új témakör jelent meg (az információs társadalom problémái), a legtöbb publikáció pedig az új információs technológiákkal, illetve a könyvtári-tájékoztatási tevékenység elméleti problémáival foglalkozik. A munkaszervezési és olvasószolgálati kérdések a 3-4. helyre csúsztak vissza, és ezeket követik az állományalakítással és -védelemmel foglalkozó cikkek. Jelentősen megnőtt a számuk a könyvtárügy/könyvtárak nemzetközi kapcsolatait tárgyaló közleményeknek. Ezek a változások hűen tükrözik, hogy hogyan alakultak át a mai könyvtárügy prioritásai.

Átalakult a lap szerzőgárdája is. Míg az 1980-as években a legtöbb cikket a műszaki szakkönyvtárak és a felsőoktatási könyvtárak munkatársai írták, az 1990-es évek végén a legaktívabbak a kulturális minisztérium könyvtári hálózatában dolgozók lettek, a felsőoktatási könyvtárosok megőrizték második helyüket. Szembetűnő a külföldi könyvtári témák megjelenése a 90-es évek elején és számuk erőteljes növekedése az ezredfordulóra. (Ez elsősorban a külföldi cikkek fordításainak, valamint az orosz könyvtárosok nagyobb számú külföldi tanulmányútjának köszönhető.)

A szerkesztőségnek a legnagyobb felelőssége ma az aktuális problémák felvetésében, a megfelelő – akár vidéki – szerzők felkérésében, az állandó szerzőgárda megtartásában és új szerzők felkutatásában és segítésében van.

(Rácz Ágnes)

Lásd még 116

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Kutatás és termelés információellátása

03/152

ANTONOVA, I. V.: Promyšlennaâ informaciâ: otraslevoj i regional'nyj aspekty = Naučn.-Teh.Inf. 1.ser. 2002. 12.no. 15-19.p. Bibliogr. 6 tétel.

Ipari információ: az ágazati és a regionális aspektus

Felmérés [forma]; Tájékoztatás -közgazdasági; Termelés információellátása

A globalizálódással együtt erősödő konkurenciaharcban mind több megbízható információra van szükség a bel- és a külföldi helyzetről, ui. a siker feltétele a szükséges információkhoz való hozzájutás. Ez Oroszországban nem vagy nehezen valósítható meg, ui. – mondják – még területén nem alakult ki az információellátás kiteljesedett rendszere.

Az információk elosztását lehetővé tevő kommunikációra is a hiányok-hiányosságok a jellemzőek. 1998-ban a kommunikációs eszközökkel való ellátottság világranglistáján Oroszország csupán a 48. helyet foglalta el.

Az elemzések azt mutatják, hogy azért jól érzékelhető különbségek vannak az ország (népgazdasági) körzetei között (nyolc van belőlük) a tekintetben, hogy mennyire vonzzák, illetve teszik közzé a gazdasági-ipari információkat.

Több vonatkozásban bizonyítást nyert, hogy a Finnországgal és a skandináv államokkal szomszédos Észak-nyugati körzetben és körzetekből több információ „forgalmazódik", mint más körzetekben és körzetekből, mivel ez a régió jobb ellátottságnak örvend a kommunikációs eszközökből is, és sikeresen részesül a külföldi beruházásokból, ami azt bizonyítja, hogy e régióban a legintenzívebb a globalizálódás.

A körzet helyzete arról is „árulkodik", hogy bizonyos összefüggés tapasztalható a régióban áramlott információ mennyisége és az iparosítás üteme között.

Mindebből levonható a következtetés: a szakfolyóiratok és az internet biztosította szakmai információ a fogadó feltételek megfelelése esetén egészében alkalmas a különféle oroszországi ágazatokban és régiókban folyó iparosodás fejlődésének ösztönzésére.

E téren mindenesetre számos részelemzésre volna szükség.

(Futala Tibor)

Oktatás információellátása

Lásd 173, 182

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

VEZETÉS, IRÁNYÍTÁS

Általános kérdések

Lásd 102

Munka- és rendszerszervezés, értékelés

03/153

SCHNEIDER, Karen G.: Managing the virtual workplace = Libr.J.Supplement. Winter 2003. 24-25.p.

Hogyan vezessünk virtuális könyvtárat? Egy vezető tapasztalatai

Számítógép-hálózat; Vezetés

A számítógépes távmunka rendkívül kényelmes dolog. Egy virtuális könyvtár igazgatója megengedheti magának, hogy fontos döntéseit fürdőköpenyben hozza meg, és kedvtelve nézheti macskáját, aki egy nagyobb munka kinyomtatásakor a nyomtatón kuporogva kapdos a lapok után. Ám e macska tulajdonosának azért számos új kihívással kell szembenéznie.

A Librarians' Index to the Internet (LII) totálisan virtuális munkahely. Öt könyvtáros, néhány más foglalkozású és több mint száz önkéntes alkotja a csapatot. Egy ilyen munkahely irányításának megvannak a maga trükkjei. Ezek azonban meglehetősen magától értetődőek: alkalmazd a legjobb embereket, legyen megfelelő vezetési koncepciód és gyakorlatod, ütemezd jól a feladatokat és segítsd az emberek közötti kommunikációt. Főleg ez utóbbi nehéz, hiszen a kollégák nem látják, és nem hallják egymást. Hiányzik az információknak az az informális csatornája, amit egy hagyományos könyvtárban a közös kávészünet, a mindennapi csevely biztosít. A kollektíva erősítésére, a csapatépítésre itt bizony plusz energiát kell fordítani.

Nézzük azonban először is, milyen a jó virtuális munkás? Legyen öntevékeny, magas szinten értsen a számítógéphez, hosszú távra tervezzen és ismerje jól a netikettet. Legyen bátor! Ne essen kétségbe, ha installálnia kell a Windows frissítéseit, ha megakad a nyomtató, ha váratlanul megszakad a DSL kapcsolat. Pláne – ha mint ez általában történni szokott – mindezek egyszerre következnek be.

Bizony helyes dolog próbaidőt kikötni a jövendő alkalmazottal, hiszen kell egy kis idő, míg kiderül, otthon vajon el tudja-e különíteni munkáját házi kötelezettségeitől. Nem lehet ugyanis hatékony és jó munkát elvárni valakitől, akinek a családja nem veszi tudomásul, hogy a mama/papa nem azért van otthon, hogy egész nap a többiek rendelkezésre álljon, bármikor beugorjon egy kis gyerekdajkálásra, vásárlásra, mosogatásra stb. Alapvető jó tanács például egy távmunkás számára, hogy tevékenységéhez teremtse meg a megfelelő kereteket, például alakítson ki magának a lakásban egy zugot, amit kizárólag munkahelyként használ. Nélkülözhetetlen továbbá a jó munkaidő-beosztás. E kettő következetes alkalmazásával könnyebben elkerülhető a munkaalkoholizmus is, amely egyébként a mindig kéznél levő klaviatúra miatt fenyegeti az erre hajlamos egyéneket.

A munkatársak egymás közti érintkezéséhez különben is szükséges egy olyan időszak, amikor bárki elérhető e-mailen, amely a hivatalos érintkezés legfőbb eszköze. Lássuk azonban, milyen lehetőségek vannak még a távmunkások birtokában. Gail Clement, a Miami Ask an Everglades Librarian on-li-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ne referensz szolgálat vezetője melegen ajánlja például a 24/7 nevű szoftvert, mely lehetővé teszi a dokumentumok és referensz eszközök közös és egyidejű használatát. Láthatóvá teszi azt is, hogy éppen mely kérdések megválaszolása van folyamatban, hogy kik vannak éppen a „munkahelyükön", és milyen feladatok várnak még elvégzésre. Az LII munkatársai a levelezési rendszeren kívül az AOL Instant Messenger-t használják a gyors kommunikációra. Az értekezletek megtartásán kívül a számítógépes csevegés kiváló eszköze az emberi kapcsolatok ápolásának is. Ezenkívül az Indexer's Workspace az a webhely, ami lehetőséget nyújt a heti munka megszervezésére, az időbeosztásra, a folyamatok áttekintésére. A Maryland's AskUsNow projektvezetője azonban hetente egyszer telefonon is beszél beosztottjaival, valamint havonta konferenciavonalon keresztül is ápolják a személyes kapcsolatokat.

Hiába dolgozik azonban keményen a virtuális csapat, létezésük mégis kissé misztikus még. Mivel nem láthatók, sokan hajlamosak valóban keresztülnézni rajtuk. Mikor az LII vezetője rádöbbent, hogy az ő érdekeit is képviselni hivatott könyvtári lobbistának fogalma sincs az LII létezéséről, tett róla, hogy láthatóvá váljanak. Most ő a kaliforniai könyvtáros egyesület egyik bizottságának elnöke, és munkatársait is arra biztatja, hogy személyesen is kapcsolódjanak be a szakmai vérkeringésbe.

(Fazokas Eszter)

03/154

LÖFFLER, Maria: Telearbeit – (k)ein Thema für Bibliotheken? Zum Stand der Einführung von Telearbeit in deutschen Bibliotheken = BuB. 54.Jg. 2002. 10/11.no. 658-660.p.

A távmunka bevezetésének helyzete a német könyvtárakban

Távmunka

Az internet elterjedése után a könyvtárak úgy vélték: a hálózati kapcsolatok útján végzett távmunka lehetősége forradalmian át fogja alakítani a könyvtári munkavégzés kereteit. Ma már nyilvánvaló, hogy a forradalmi változás helyett csak a kis lépések stratégiai útja járható. A szerző 13 nagy könyvtárban szerzett információira építve vázolja a könyvtári távmunka németországi helyzetét.

A távmunka nem vált üzemszerűen rendszeressé a német könyvtárakban. Ahol megvalósult, nem a munkafolyamatok racionális kihelyezése volt a kiindulópont, hanem segíteni kívántak valamelyik nehéz helyzetbe jutott munkatárson, a bevezetés az esetek többségében a gyereknevelési vagy beteggondozási feladatok miatt házhoz kötött dolgozóknak biztosította a munkaviszony fenntartását, olykor a testi fogyatékossággal élők problémáját oldotta meg. A következő munkaterületek kínáltak ilyen megoldást:

- számítógépesítés (pl. programozás, rendszergondozás, az internethez kapcsolódás megtervezése és megvalósítása);
- bibliográfia-, katalógusszerkesztés (pl. az éves bibliográfia szerkesztése, retrokonverzió);
- koncepciók kidolgozása (pl. információs anyagok előállítása);
- szaktájékoztatás, információközvetítés (pl. irodalomkeresés, kutatások végzése, a szakterület gondozása.)

Csak a mérhető könyvtári munkák alkalmasak a távmunkára. A mérhetőség nem csak a munkaadó érdeke, az izolált munkavállalónak is fontos, hogy teljesítménye egyértelműen kimutatható legyen.

A könyvtári távmunka Németországban csak a munkaidő egy részére terjed ki, a munkaidő 40-60%-át a munkahelyen kell tölteni. Az idő szabad beosztása fontos szempont, egyéni megállapodások szabályozzák a jelenléti idő, a munkaidő és az „elérhetőségi idő" tartamát és arányát. Több esetben elfogadták a hétvégi otthoni munkaidőt is. (A munkavállalóknak hétköznapi lekötöttségeik miatt ez érdekükben állhat). A „megosztott íróasztal" (desk-sharing) máshol alkalmazott gyakorlata a né-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

met könyvtárakban nem honosodott meg, a távmunkás könyvtárosok megtartják íróasztalukat, nem csak érzelmi okokból, hanem mert itt a távmunka csaknem mindig ideiglenes jellegű, nem szervezetszerű.

Mivel Németországban a távmunkát kérőket többnyire életkörülményeik kényszerítik erre, a fizetés körül nincsenek látványos viták a munkaadók és munkavállalók között. Egyéni megállapodás kérdése, hogy a munkahely mit biztosít a számítógépes eszközök közül, mennyire veszi figyelembe az energiaköltségeket, ad-e bérleti és takarítási hozzájárulást.

(Katsányi Sándor)

03/155

TAN YEOK CHING, Joanna – CHENNUPATI, K.R.: Collection evaluation through citation analysis techniques: a case study of the Ministry of Education, Singapore = Libr.Rev. 51.vol. 2002. 8.no. 398-405.p. Bibliogr.

Res. francia és német nyelven

Állomány-értékelés a hivatkozáselemzés módszerével: esettanulmány a szingapúri oktatási minisztérium könyvtáráról

Állomány használata; Állományelemzés; Felmérés [forma]; Hivatali könyvtár; Hivatkozás; Könyvtárközi kölcsönzés

A könyvtári állományok értékeléséhez fontos tudni, hogyan használják és milyennek értékelik azt a használók. Az előbbi kérdésre a könyvtárhasználati felmérések, az utóbbira a használói vizsgálatok adhatnak választ. Egy másik módszer, amikor az állományt minta-bibliográfiákkal hasonlítják össze. A szingapúri művelődési minisztérium könyvtárának állományát hivatkozáselemzéssel értékelték. Az eredményeket összevetették a könyvtárközi kölcsönzések adataival. A legnagyobb mértékben a könyvekre hivatkoztak (96%), ezt követték a folyóiratcikkek (1,5%). A hivatkozások zöme (69%) 1980 és 1994 között jelent meg. A könyvtárban a hivatkozott dokumentumoknak csak 20%-a volt meg, a többit könyvtárközi kölcsönzéssel szolgáltatták. Az eredmények az állománygyarapítási politika megváltoztatását indokolják: nagyobb hangsúlyt kell fektetni a könyvekre, csökkenteni kell a nem használt folyóiratok számát, és hatékonyabbá kell tenni a könyvtárközi kölcsönzést.

(Autoref.)

03/156

BURKAMP, Marlu – VIRBICK, Diane E.: Through the eyes of a secret shopper = Am.Libr. 33.vol. 2002. 10. no. 56-57.p.

Könyvtári szolgáltatások értékelése „álruhás" olvasók segítségével

Felmérés [forma]; Hatékonyság; Közművelődési könyvtár; Szolgáltatások

A közkönyvtárak és a közintézmények általában ódzkodnak az „álruhás vásárlók" módszer alkalmazásától. Ennek oka részben a szükséges idő és pénz, részben a munkatársak próbára tevésétől való félelem. Az Egyesület Államokban a kereskedelem gyakran él ezzel a módszerrel, hogy tesztelje saját ügyfélszolgálatának a munkáját, a közszférában dolgozók viszont mindig „szem előtt vannak", a használók folyamatosan értékelik is teljesítményüket, illetve a célcsoport-vizsgálatok és a piackutatások is elegendő adatot szolgáltatnak az értékelésükhöz.

Amikor az englewoodi Arapahoe Könyvtári Körzet (Colorado) az „álruhás vásárlók" módszer mellett döntött, a fenti ellenérvek is felmerültek, de a vezetés meg volt győződve arról, hogy érdemes kipróbálni, hiszen csakis pozitív lehet az eredmény. Az értékelési folyamatban ez a módszer csupán az „alma fényezését" szolgálta volna, de kíváncsiak voltak arra, hogyan értékelik a kívülállók szerintük kiváló munkájukat. A célt világosan meghatároz-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ták: összehasonlítható (benchmark) normák kidolgozását és az olvasószolgálat képzési igényeinek meghatározását nyolc könyvtárban az olvasók kiszolgálásának tesztelése révén. Egy értékelő cég két munkatársa „álruhás olvasó"-ként felkereste, és fel is hívta telefonon mind a nyolc könyvtárat több alkalommal is. A telefonközpontostól az igazgatóig mindenkit teszteltek, nem volt kivétel. (A munkatársakat előre tájékoztatták ugyan, hogy „álruhás olvasók" keresik majd fel az intézményt a hathetes tesztperiódus alatt, de nem mondták meg, hogy mikor.)

Az alábbi területeken végeztek értékelést az „álruhás olvasók": (1) első benyomások, (2) az olvasók kiszolgálása, (3) az olvasók kiszolgálása telefonon, (4) könyvkölcsönzés, (5) tárgyi feltételek, (6) a személyzet magatartása és megjelenése.

A vizsgált könyvtárak a legtöbb kategóriában nagyon jól szerepeltek – ezt részletesen ismerteti a tanulmány -, és a kapott eredményeket több szempontból is hasznosítani lehetett. (Írásba is foglalták többek között az alapvető olvasószolgálati normatívákat). A tesztet három év múlva újra megismételik majd.

(Murányi Lajos)

Lásd még 117, 120, 137, 157

Pénzügyi és gazdasági kérdések

03/157

MILLER, Ellen G.: Team building for fund-raising = Libr.Adm.Manage. 16.vol. 2002. 4.no. 187-193.p.

Csapatszervezés támogatás-szerzéshez

Gazdálkodás -könyvtárban; Munkaszervezés; Támogatás -pénzügyi -általatalában; Vezetés

Mára mind a köz- mind a felsőoktatási könyvtárak vezetésének feladata az anyagi források felkutatása, a pályázás, a támogatás-szerzés, s mindez egyre kevésbé megy egyedül. Könnyebben kap támogatást az a projekt, mely több intézmény együttműködésén alapul, és szívesebben fogadják az olyan pályázatot, amelyet nem egy könyvtárigazgató, hanem egy munkacsoport dolgozott ki (tagjai között esetleg tekintélyes helyi üzletemberrel, a szülői munkaközösség elnökével stb.)
Néhány jó tanács: a projekt feleljen meg a remélt támogató értékrendjének; ügyeljünk az időzítésre; ne találjuk fel a meleg vizet (nézzünk körül a szakirodalomban és konzultáljunk nagyobb könyvtárak munkatársaival); ne vesszünk el a részletekben: ha megvan a miért, a „mit-mikor-ki" szinte magától adódik; s végül készüljünk fel a krízisekre.

(Mohor Jenő)

03/158

FLADUNG, Rainer B. – DUGALL, Berndt: Entscheidungsorientierte Kostenbetrachtung für den Bezug elektronischer Zeitschriften im konsortialen Rahmen anhand ausgewählter Beispiele = ABI-Tech. 22.Jg. 2002. 4.no. 316-340.p.

Res. angol nyelven

Döntéselőkészítő költségelemzés elektronikus folyóiratok konzorciális beszerzéséhez válogatott példák alapján

Együttműködés -belföldi; Elektronikus folyóirat; Folyóirat-előfizetés; Gazdaságosság -könyvtárban; Költségelemzés

Újabban sokat foglalkoznak az elektronikus folyóiratok költségeinek optimalizálásával, miközben hiányoznak az összehasonlításra alkalmas konkrét eredmények. A terület általános költség-kategóriái-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

nak bemutatása után a cikk egyes konzorciumok rendelkezésre álló adatai alapján részletesen elemzi az elektronikus folyóiratok költségeit. Ezután egy, a döntést segítő költség-haszon számítást mutat be, amely figyelembe veszi a beszerzési lehetőségeket (licenc, illetve megtekintés szerinti fizetés). A „megtekintés szerinti fizetés" modellen belül bemutatja azokat az optimalizálási eljárásokat, amelyekkel kedvezőbb fizetési feltételeket lehet elérni.

(Autoref. alapján)

03/159

IVANOVA, Tat'âna Vladislavovna: Mif ili real'nost? = Biblioteka. 2002. 9.no. 24-25.p.

Mítosz vagy realitás? A térítéses szolgáltatásokról

Térítéses szolgáltatás

A kilencvenes évek kezdete óta az információs szolgáltatások piacán megjelentek a könyvtárak is – természetesen folyamatosan szem előtt tartva az alapvető információkhoz való hozzáférés térítésmentességének törvényben rögzített elvét. A Krasznodar környéki kanyevszki központi könyvtári hálózat tagjai ugyan részesülnek a helyi közigazgatás anyagi támogatásában, a kapott összeg azonban leginkább csak a könyvtárosok bérezésére elegendő, így bevezettek néhány térítéses szolgáltatást annak érdekében, hogy a könyvtári hálózat költségvetésében keletkező „lyukakat" nagyobb sikerrel lehessen „betömni".

Az idei év első negyedében ilyen módon befolyt bevételek lehetővé tették a járási könyvtárban a helyi számítógépes hálózat kialakítását, a területi ifjúsági könyvtár számítógépes programokkal, színes nyomtatóval gazdagodott és komoly összeget fordíthattak a köttetési munkálatokra is. A bevételek egy része a kiküldetések költségeit és az adminisztrációs kiadásokat fedezte.

Napjainkban a körzet olvasói összesen 26 féle térítéses szolgáltatásból választhatnak. Ezek többsége a számítógépes technológiára épül: könyvek és időszaki kiadványok egyes részeinek szolgáltatása elektronikus formában, szkennelése és kinyomtatása a szerzői jogok figyelembevételével, információkeresés az interneten a használati idő korlátozása nélkül és könyvtári-tájékoztatási szakember segítségével, információközvetítés mágneses hordozókon vagy egyszerűen csak a számítógépes szövegszerkesztés lehetőségének biztosítása az olvasók számára.

A szolgáltatások másik csoportja közvetlenül a könyvtári hálózat dokumentumállományán alapszik: irodalomfigyelés és bibliográfiák összeállítása előre meghatározott témákban, előjegyzés a legszükségesebb és leggyakrabban forgatott szakirodalom hétvégi vagy egy éjszakára szóló kikölcsönzésére, divatlapok szabásminta-mellékleteinek kölcsönzése másolásra, könyvrendelés házhoz szállítással három kilométeres körzeten belül. A körzet könyvtáraiban lehetőség van audio- és videokazetták, hanglemezek kölcsönzésére ötnapos határidővel, a könyvtári telefonkészülékek olvasói használatára és a könyvtár helyiségeinek bérlésére rendezvények megtartásához.

A térítéses szolgáltatások bevezetésének jogszabályi hátterét az orosz polgári törvénykönyv 50. paragrafusa alapozza meg, amely szerint a nonprofit szervezetek is folytathatnak vállalkozási tevékenységet abban az esetben, ha ez a tevékenység szorosan összefügg létrehozásuk és működésük céljaival. A kanyevszki könyvtári hálózat tagjainak alapító okiratai és könyvtárhasználati szabályzatai ennek megfelelően az ingyenes és térítéses szolgáltatások sorrendjében sorolják fel azokat a jogokat és kötelességeket, amelyek a célként megjelölt feladatellátáshoz feltétlenül szükségesek. Az árak megállapítása a ráfordított könyvtári munkaerő és az anyagi-dologi költségek arányában történik. A könyvtárosok eleinte kételkedtek a térítéses szolgáltatások bevezetésének sikerében, mondván, az ingyenességhez szokott olvasó nehezen fogadja majd el, hogy a könyvtárban bizonyos szolgáltatásokért fizetnie

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

kell. Eleinte valóban kevesen vették igénybe a térítéses szolgáltatásokat, a későbbiekben azonban megváltozott a helyzet. Az olvasók rájöttek, hogy a térítéses szolgáltatások bevételeit a könyvtárak saját gyűjteményük fejlesztésére fordítják: többek között a dokumentumállományt gazdagítják, méghozzá a kurrens, legfrissebb szak- és szépirodalommal. Bár nem tartozik a térítéses szolgáltatások közé, mégis bevételt jelent a könyvtárak számára a beiratkozási díj bevezetése. Cserébe a könyvtár beiratkozott olvasóit folyamatosan tájékoztatja a körzetben bevezetett legújabb szolgáltatásokról, az egyes könyvtárak elérhetőségeiről (pontos cím, telefonszámok) és a terület bármelyik könyvtárában kiváltott olvasói kártya lehetőséget biztosít a körzet összes többi könyvtárának használatára.

A térítéses szolgáltatásokért fizetett összegekről a könyvtár az olvasók és az intézmény gazdasági osztálya számára számlákat állít ki, bizonyos rendszerességgel összesítéseket készít és a befolyt összegekből adót fizet.

(Hangodi Ágnes)

03/160

MACHONSKÁ, Jana: Cenová politika databázových center. Historie a současnost = Nár.Knih. 13.roč. 2003. 3.no. 177-190.p. Bibliogr. 34 tétel.

Res. angol nyelven

Adatbázis-központok árpolitikája

Adatbázis-szolgáltató vállalat; Térítéses szolgáltatás

Az adatbázis-központok árpolitikája bonyolult és változékony annak ellenére, hogy a felhasználók éppen az ellenkezőjét kívánják. Egy bizonyos: a központoknak jobban figyelembe kellene venniük a felhasználók áttekintés igényét és árbeli elvárásait.

A jelenlegi árrendszerekről sok vita folyik, de még a szakemberek sem értenek egyet abban, hogy melyik árrendszer a „legjobb". Azok is, akik új árrendszereket kívánnak, tudják: az újdonságok bevezetése korántsem egyszerű dolog, hiszen egyszerre három érdeknek kellene megfelelnie, úm. a felhasználó, a producer és az adatbázis-központ egymással szöges ellentétben álló érdekének.

Régebben az adatbázis-központok a díjakat rendszerint a „connect time" alapján számolták és számlázták. A 80-as évektől fogva a számítástechnika fejlettsége lehetővé, a használók számának növekedése pedig szükségessé tette új ármodellek kialakítását. Az internet megjelenése igencsak hatott az ármodellekre, általában azok egyszerűsítésére, bár még mindig funkcionálnak komplikált modellek is.

A mostani gyakorlat a következő árösszetevőket ismeri:

1. Belépési költség.
2. Az információkeresés költségei (a kapcsolási idő elszámolása, a rendszerbeli eszközök használati díjai, előfizetési díj, közvetítési díjak, szelekciós rekordok használati díjai, speciális parancsköltségek, az átvitel gyorsaságától függő költségek).
3. Output-költségek (display-költség, nyomtatási költség).
4. Egyéb fizetési lehetőségek és kedvezmények (hitelkártyás fizetés, az adatbázis bérbevételének lehetőségei, speciális szolgáltatási költségek, kedvezmények gyakori használóknak, sokfelhasználós licenceseknek, konzorciumoknak, speciális használói csoportoknak, gyakorlóknak, időkedvezményeseknek, nyomtatott változatok előfizetőinek).

Akár bekövetkezik bizonyos egyszerűsödés, akár nem (erre is vannak jelek), a végfelhasználó nem lesz soha kellően informált. Számára továbbra is javasolt: igényei egzakt megfogalmazása és minél rentábilisabb kielégítése érdekében profi szakemberhez forduljon.

(Futala Tibor)

Lásd még 120, 122, 130-131, 141, 180

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Személyzet

Lásd 154

Marketing, közönségkapcsolatok

03/161

TAPPENBECK, Inka: Nutzung der Bibliothek und ihrer vielfältigen Dienstleistungsangebot steigern. Öffentlichkeitsarbeit für Bibliotheken: Formen, Strategien, Beispiele = BuB. 54.Jg. 2002. 12.no. 708-715.p.

Res. angol és francia nyelven

Public relations a könyvtárban: formák, stratégiák, példák

Egyetemi könyvtár; Könyvtárpropaganda; Public relations

A könyvtáraknak a közhasznú és tudományos tájékoztatásban betöltött viszonylagos monopolhelyzetét néhány éve megrendítette az internet sikere és gyors terjedése. Ma már a könyváraknak sok, az interneten is elérhető kereskedelmi és közszolgálati információszolgáltatóval kell versenyezniük az információellátás, az oktatás és a kulturális tájékoztatás területén. Ahhoz, hogy hosszú távon biztosítsák fennmaradásukat, a könyvtárosoknak jobban kell alkalmazkodniuk a használói igényekhez, és hatékonyabban kell reklámozniuk szolgáltatásaikat. E cél érdekében a szerző a következő módszereket és technikákat említi: „párbeszéd-management", a könyvtár láthatóságának fokozása szűkebb és szélesebb körű bemutatkozások és reklámanyagok (szórólapok, CD-ROM-ok, internetoldalak) útján. A kulturális eseményeknek és programoknak előre meg kell határozni a célközönségét és földrajzi lefedettségét, továbbá – a könyvtár szakmai hírnevének fenntartására – reklámpolitikát kell kidolgozni.

(Autoref. alapján)

03/162

TORRES, Ingrid: Le marketing des services d'information et de documentation: une étude documentaire = Documentaliste. 39.vol. 2002. 6.no. 290-297.p. Bibliogr. lábjegyzetekben.

Res. angol, német és spanyol nyelven

Könyvtárak és információs szolgáltatások „marketing"-je – kutatási eredmények

Marketing

A cikk ismerteti egy 2002 májusában végzett felmérés eredményeit, amely a könyvtári és információs szolgáltatások marketingjét kutatta. A felmérés a következő kérdéseket vizsgálta: Hogyan integrálják a marketinget a könyvtárosképző programok? Milyen erőfeszítések történnek a marketingtechnikák alkalmazására az olvasószolgálat vezetésében? Milyen marketingtechnikákat használnak a környezet jobb megértésére, a használók és nem-használók igényeinek megismerésére és kielégítésére, és a különféle használói csoportok számára nyújtott szolgáltatások optimalizálására?

(Autoref.)

03/163

ROBERTSON, Deb: Oprah and out: libraries keep book clubs flourishing = Am.Libr. 33.vol. 2002. 8.no. 52-53.p.

Könyvtári programok az olvasás előmozdítására, az olvasmányok megbeszélésére

Irodalompropaganda; Olvasókör

Oprah Winfrey sikeres talk-show-ja nyomán számos tévéadó indított hasonló könyvklub-programokat. Mindezek azonban nem szorították háttérbe a közkönyvtárakat, mint a könyvvitáknak, megbeszéléseknek elsődlegesen helyet adó intézményeket. Valójában a könyvklub-mozgalom megelőzte időben a közkönyvtárakat, ám tagjaik inkább a könyvek megvásárlására egyesültek, semmint megbeszélésükre.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Vannak magánkezdeményezésre, személyes ismeretségi körben létrejött könyvklubok, s vannak a könyvtárak szervezésében működők. A legismertebb talán az American Library Association által indított könyvprogram, a „Let's Talk About It" (Beszéljük meg!), amely már harmadik évtizedében tart. Ennek alapgondolata, hogy az emberek szeretnek foglalkozni azokkal a témákkal, amelyek közvetlenül érintik életüket, s egy hozzáértő szakember vezetésével szívesen beszélik meg az ilyen könyveket. Országos és helyi forrásokból komoly anyagi segítséget kap a program.

Léteznek emellett helyi programok is, amelyek igen nagy változatosságot mutatnak mind szervezetükben, témáikban, résztvevőik összetételében. A legfrissebb fejlemény az „egy város egy könyv" mozgalom, amelynek célja, hogy az adott közösség minden tagja elolvassa ugyanazt a könyvet. A hajtókán viselt jelvény arra biztat idegeneket is, hogy beszélgetést kezdeményezzenek egymással. A program tetőpontját jelentik a lezárásaként rendezett médiaesemények, a szerzővel szervezett találkozások, fogadások, rendezvények. Egész régiók, sőt államok tervezik a bekapcsolódást. A könyvtárosok ideális helyzetben vannak a megvitatandó könyvek ajánlásában és a színhely nyújtásában.

(Papp István)

03/164

STRAUSS, Howard: Library portals: a minority report = Libr.J.Supplement. Fall 2002. 34-36.p.

Könyvtári portálok – alapvető ismeretek

Honlap; Szolgáltatások

Bár létfontosságú, hogy a könyvtárak fenntartó egyetemük vagy vállalatuk portáljain jelen legyenek, célszerűbb, ha inkább portáloldalakat, csatornákat készítenek, nem pedig önálló könyvtári portálokat. Ha mégis van könyvtári portál, annak az intézmény egyetlen portáljának kell lennie.

Ha egy-egy intézmény több portált működtet, nehéz eldönteni, mely információ hová kerüljön. Ha több helyre kerül ugyanaz az információ, nehéz és költséges több helyen aktualizálni. Ráadásul egy-egy személy több minőségében használhat portálokat. Egy egyetemi hallgató például lehet ugyanazon egyetem részállású oktatója is.

Az intézményi portálok felhasználó-központúak: azokat az információkat és szolgáltatásokat kínálják, amelyeket az adott, legtöbbször azonosítóval és jelszóval bejelentkező felhasználó igényel. Az intézmény által testre szabott portált a felhasználó saját személyére is szabhatja. Ezzel a portál lesz az első (ha nem az egyetlen), amellyel a felhasználó találkozik.

A portál egy vagy több lapból áll. A lap tetején ott vannak a navigációs gombok és itt olvashatók a hírek, üzenetek (a portál valamely használói célcsoportjának szóló üzenetek). A navigációt általában minden oldalhoz tartozó fülek segítik. Ezek sorrendje személyre szabható. Az egyes oldalak hasábokra oszthatók. Kisebb, ablakszerű területek a csatornák, amelyekben gyakran alkalmazásokból származó (vagy azok futtatásához szükséges) kisebb adatmennyiségek egy-egy „csomagja "(cameo) is található. A csatornákra, amelyeket célszerű funkciók szerint szervezni, és amelyek egyaránt származhatnak az intézményen belülről és külső forrásokból, előfizethetnek a használatukra jogosult felhasználók.

A linkekkel óvatosan kell bánnunk, nehogy a portál weboldalakra mutató könyvjelzők nagy listájává váljon. Inkább cameo formájában érdemes olyan információkat megjeleníteni, mint például az időjárás, hiszen a felhasználót általában csak korlátozott mennyiségű, gyorsan áttekinthető információ érdekli, amelyre rá sem kell kattintania.

(Koltay Tibor)

Lásd még 124

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

FELHASZNÁLÓK ÉS HASZNÁLAT

Általános kérdések

03/165

NACKERUD, Shane: Do librarians use libraries? = Am. Libr. 33.vol. 2002. 8.no. 47-49.p.

Használják-e a könyvtárosok a saját könyvtárukat?

Felmérés [forma]; Könyvtárhasználat; Könyvtáros -mint olvasó

A minnesotai egyetemi könyvtár munkatársa arra volt kíváncsi, kölcsönöznek-e a könyvtárosok saját könyvtárukból, hiszen ezáltal is fontos információkhoz juthatnak a gyűjteménnyel és a olvasók kiszolgálásával kapcsolatban, és új ötletek is születhetnek abban a tekintetben, min lehetne javítani.

Módszerként először a szakmai konferenciákon részt vevő kollégák kezében látott könyvek megfigyelését választotta: de alig látott náluk könyvtári könyvet. Ezért aztán munkahelyén végzett kisebb mintán egy egyszerűbb kérdőíves felmérést: 2001 augusztusában 135 munkatársát, a könyvtárosok 44%-át kérdezte meg erről. (A könyvtárosok 62%-a, illetve a nem könyvtáros dolgozók 33%-a válaszolt csupán.) Először azt kérdezte, olvasnak-e jelenleg valamilyen könyvtári könyvet. Az eredmény rosszabb lett, mint gondolta: a megkérdezettek 50%-a nemmel válaszolt. A második és a harmadik kérdés azt firtatta, a szakmai konferenciákra visznek-e magukkal, illetve legutóbbi szabadságuk alatt olvastak-e könyvtári könyvet. Erre csak 13% válaszolt igennel, ám sokan úgy érezték, hogy a nemleges választ meg kell magyarázniuk: főleg a könyv esetleges elvesztése vagy sérülése miatt nem éltek ezzel a lehetőséggel. A szerző véleménye szerint egy könyvtárosnak nem is szabadna könyvet vásárolnia, kivéve, (1) ha biztos abban, hogy legalább ötször el fogja olvasni, (2) ha lexikonról, kézikönyvről vagy (3) tanfolyami segédletről van szó, (4) ha a könyvtárnak akarja adományozni, (5) ha lakásdísznek szánja (de ez is könyvtárból kiselejtezett példány legyen!), (6) ha a szerzővel akarja dedikáltatni, vagy (7) ha a barátja művéről van szó (lásd a 6. pontot!).

Arra a vádra, hogy nézetei miatt esetleg könyvtárbolondnak vagy fanatikusnak tartják, azt válaszolja: ki legyen könyvtárbolond, ha nem egy könyvtáros?! (Még egy esetben tesz engedményt a könyvvásárlás javára: ha valaki tárgyként akarja birtokolni a könyvet. Miért is ne, ha már ez a szakmánk?)

(Murányi Lajos)

03/166

STURGES, Paul: Privacy in the digital library environment = Libr.Inf.Briefings. 113.no. 2002. 1-11.p. Bibliogr.

Adatvédelem a digitális könyvtári környezetben

Adatvédelem; Jogszabály -más területről; Olvasók nyilvántartása; Számítógép-hálózat

A legutóbbi felmérések szerint az állampolgárokat egyre inkább foglalkoztatja a személyes szféra védelme az on-line környezetben, és egyre inkább tartanak a kereskedelmi és kormányzati behatolástól. Szeptember 11-e élesen vetette fel azt a dilemmát, hogyan kell és lehet egyensúlyt tartani az egyén személyes szférája és a társadalomnak azon joga között, hogy tudjon a potenciális bűnözőkről. A könyvtárosoknak mindig kellett személyes adatokat gyűjteniük és tárolniuk használóikról, a számí-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

tógép-használat terjedésével ez az információmennyiség megnövekedett, ezzel együtt jó- vagy rosszindulatú felhasználásuk lehetősége is egyszerűsödött. A szerző felmérése szerint a gyakorlatban a könyvtárosok méltán élvezik olvasóik bizalmát a személyes adatok védelmével kapcsolatban. De a könyvtárosok számára zavarosak ezek a kérdések. A könyvtáraknak szabályzatot kell kidolgozniuk a személyes adatok kezelésére. Ennek olyan kérdéseket kell tartalmaznia, mint pl. a használó egyetértése, a hitelesítés, az internet elfogadható használata, e-mail használat engedélyezése vagy tiltása, szerzői jog, adatbiztonság és archiválás. A tanulmány a személyes adatokkal kapcsolatos jogszabályok áttekintésével zárul.

(Autoref.)

03/167

FIFAREK, Aimee: Technology and privacy in the academic library = Online Inf.Rev. 26.vol. 2002. 6.no. 366-374.p.

Technológia és a személyes adatok védelmének kérdése az amerikai egyetemi könyvtárakban

Adatvédelem; Információtechnológia; Jogszabály -más területről

Az amerikai felsőoktatási könyvtárakban használt információtechnológia megkönnyíti a használók adatainak összegyűjtését és információkeresési szokásainak megfigyelését. Ezeket az információkat szükség esetén a rendőrség lefoglalhatja bizonyos bűntettek nyomozásának előmozdítására. A 2001. szeptember 11-i terrorista merénylet után elfogadott USA PATRIOT törvény megkönnyíti a személyes adatokba való betekintés engedélyezését. A cikk olyan lehetséges helyzeteket mutat be, amelyekben a használók bizalmas adatainak biztonságát veszélyezteti az információtechnológia. Tanácsokat ad a könyvtárosoknak, hogyan védhetik meg használóik adatait, és hogyan készíthetik fel őket a biztonságos információkeresésre az on-line világban.

(Autoref.)

03/168

ADAMS, Helen R.: Privacy and confidentiality = Am. Libr. 33.vol. 2002. 10.no. 44-48.p.

Fiatalkorú könyvtárhasználók bizalmas adatainak védelme

Adatvédelem; Gyermek- és ifjúsági olvasók

A felnőttekhez hasonlóan a gyermekeknek és a serdülőknek is kijár személyiségi jogaik védelme, illetve a magántitok tiszteletben tartása: esetünkben például az, hogy hozzájuthassanak az őket érdeklő információkhoz a könyvtárakban anélkül, hogy ezt bárki is megfigyelné, vagy az őket foglalkoztató témákról másokat tájékoztatna. Mivel ez a téma több szempontból is fontos, a tanulmány szerzője széles körben tájékozódott az Egyesült Államokban, hogy árnyaltabb képet kapjon az iskolai és közkönyvtárak gyakorlatáról, és számos szakembert és fiatalokkal foglalkozó könyvtárost kérdezett meg. A tanulmány az összegyűjtött véleményeket adja közre. A fiatalkorúak (és a felnőttek) személyes könyvtári (a kölcsönzött könyvekre, az interneten használt anyagokra stb. vonatkozó) adatainak védelmét nem szabályozza szövetségi szintű joganyag, így ez minden államban eltérő gyakorlatot mutat(hat). A tanulmány az ún. kényes témáktól kezdve a számítógépes adatok védelméig bezárólag végigkalauzolja az olvasót a felmerülő problémákon, amelyekhez már az Amerikai Könyvtáros Egyesület (ALA) által kiadott etikai és eljárási szabályzatok, javaslatok is kiváló vezérfonalként szolgálnak. (Létezik már a gyermekek internetes védelmét biztosító törvény is!) Nagyon lényeges, hogy ne csak a fiatalkorúak legyenek tisztában magánszférájuk tiszteletben tartásának fontosságával (és annak védelmével) – ez is része az információs írásbeliségnek –, hanem a

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

velük foglalkozó könyvtárosok, tanárok és szülők is fel legyenek vértezve ezekkel az ismeretekkel.
(A cikk egyik oldalán keretbe foglalva fontos információk találhatók a magánszféra védelmével kapcsolatos fontosabb munkálatokról, eseményekről, elektronikus vitafórumokról és szoftverekről.)

(Murányi Lajos)

Lásd még 118, 121, 125, 148, 177

Használat- és igényvizsgálat

03/169

PALMER, Janet P. – SANDLER, Mark: What do faculty want? = Libr.J.Supplement. Winter 2003. 26-28.p.

Milyen elektronikus szolgáltatásokat kedvelnek az egyetemi oktatók?

Egyetemi oktató; Elektronikus publikáció; Igény; Könyvtártudományi kutatás

A legnagyobb amerikai tudományos könyvtárak ugyanazzal a dilemmával küszködnek: míg úttörő módon a jövő digitális könyvtárát építik, továbbra is gyarapítják és gondozzák a hagyományos, nyomtatott dokumentumokból álló könyvtárat, mindkettőre rengeteg pénzt áldozva, noha költségvetési kereteik igencsak feszesek. Emiatt kötelességüknek érzik, hogy utánajárjanak, melyik formátum az, amelyet inkább keresnek a felhasználók, hiszen e nélkül lehetetlen volna mind a közép-, mind a hosszú távú tervezés.
A Michigani Egyetem könyvtárának egyik kétéves kutatási programja a társadalomtudományi kar oktatói körében vizsgálta az elektronikus és a nyomtatott folyóiratok használatát. Három nagy tanszéken (közgazdaságtan, szociológia, antropológia) 165 oktatót kérdeztek meg egy kvalitatív, félig strukturált interjú módszer segítségével, amelyben nyílt kérdésekre adtak választ az érdekeltek. A személyes beszélgetések során – amelyeket magnetofonnal rögzítettek – a magas részvételi arány mellett árnyalt válaszokat is kaptak a sokszor bonyolult kérdésekre. A vizsgálat az alábbi főbb témákra terjedt ki:

- milyen szerepet játszik a digitális formátum az oktatásban és a kutatásban, illetve
- a számítógép használata a szakmai eredményességben?
- szakterületükön a folyóiratcikkek vagy a monografikus műveknek van-e nagyobb szerepe?
- melyik formátumot kedvelik jobban, illetve a kurrens cikkek mellett igénylik-e a régebbi évfolyamokat is?
- milyen a számítógépes „komfortérzetük"?

A vizsgálatra 2001 ősze és 2002 februárja között került sor. A szalagról átírt több száz oldalas interjúanyagot a *Nvivo* nevű kvalitatív elemző programmal dolgozták fel. Néhány fontosabb megállapítást érdemes kiemelni:

- az elektronikus folyóiratcikkeket kedvelik: a többség előnyben részesíti a nyomtatott verzióval szemben (75%), többen mindkettőt egyformán használják (15%), és csak kevesen ragaszkodnak a hagyományos nyomtatott folyóiratokhoz (6%) – a történeti vagy regionális témákkal foglalkozók számára a nyomtatott folyóiratok voltak fontosabbak;
- az életkor alig játszik szerepet a preferenciákban;
- az oktatók az elektronikus folyóiratcikkek számos gyakorlati előnyét sorolták fel, de a könyvek esetében a hagyományos formátum bizonyult népszerűbbnek;
- általában igénylik a könyvtárosok segítségét;
- a régebbi évfolyamok használatára és archiválásra a nyomtatott köteteket találták meg felelőbbnek.

A cikk azzal a megállapítással zárul, hogy ennek a kérdéskörnek a megoldása is több szakember

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

együttes döntését kívánja meg, és hogy minden döntés előtt ki kell kérni a használók – esetünkben az oktatók és kutatók – véleményét.

(Murányi Lajos)

03/170

KAZMER, Michelle M.: Distance education students speak to the library: here's how you can help even more = El.Libr. 20.vol. 2002. 5.no. 395-400.p. Bibliogr.

Távoktatásban részt vevő hallgatók igényei a könyvtár iránt

Egyetemi hallgató; Felmérés [forma]; Könyvtárosképzés -felsőfokú; Oktatás információellátása; Távoktatás

A távoktatásban részt vevő egyetemi hallgatók sajátos szolgáltatásokat várnak el az egyetemi könyvtártól. A cikk 17 hallgató megkérdezése után összegzi a hallgatók igényeit. A többszöri beszélgetések során kiderült, melyek azok a tényezők, amelyek szerintük segítik őket a tanulásban. Ezek közül néhány kimondottan kapcsolódik a könyvtári szolgáltatásokhoz, de az általánosabbaknak is van közük a könyvtárhoz. Az igények a dokumentumszolgáltatás és a személyes kapcsolatok megváltoztatásától egészen olyan nagyszabású szervezeti átalakításig terjednek, amelyben a könyvtár a távoktatás integráns részévé válna.

(Autoref.)

03/171

TILLOTSON, Joy: Web site evaluation: a survey of undergraduates = Online Inf.Rev. 26.vol. 2002. 6.no. 392-403.p. Bibliogr.

Milyen kritériumok szerint értékelik a webhelyeket az egyetemi hallgatók?

Egyetemi hallgató; Felmérés [forma]; Hatékonyság; Honlap

Két kanadai egyetemen alsóéves egyetemi hallgatók körében felmérést végeztek annak kiderítésére, hogy a megkérdezettek hogyan vélekednek a webhelyek értékeléséről, és szerintük milyen kritériumok alapján kellene értékelni azokat. Az eredmények azt mutatták, hogy a hallgatók kritikusan szemlélik a világhálón található forrásokat, és ismerik az alapvető értékelési kritériumokat.

(Autoref.)

03/172

DUFF, Wendy M. – JOHNSON, Catherine: Accidentally found on purpose. Information-seeking behavior of historians in archives = Libr.Q. 72.vol. 2002. 4.no. 472-496.p. Bibliogr. 42 tétel.

Történészek információkeresési szokásai a levéltári kutatások során

Felmérés; Használói szokások; Információkeresés; Kutató -mint olvasó; Tájékoztatás -történettudományi

A tanulmány történészek információkeresési szokásait vizsgáló kutatás eredményeit foglalja össze. A szerzők tíz, a pályája közepén járó történésszel készült, félig strukturált interjú segítségével azt kutatták, a tudósok hogyan állapítják meg az elsődleges forrásokat, hogyan végzik a kutatást és használják a levéltári anyagot. A tanulmány négy különböző típusú információkeresési tevékenységet határozott meg: (1) tájékozódás a levéltárakban, a segédeszközökben, forrásokban vagy egy gyűjteményben; (2) ismert anyagok keresése; (3) kontextuális ismeretanyag összeállítása; és (4) a releváns anyag kiválasztása.

(Autoref.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

03/173

TRAVIS, Tiffini Anne – NORLIN, Elaina: Testing the competition. Usability of commercial information sites compared with academic library web sites = Coll.Res.Libr. 63.vol. 2002. 5.no. 433-448.p. Bibliogr. a jegyzetekben.

Az üzleti jellegű tájékoztató webhelyek és az egyetemi könyvtári webhelyek használhatóságának összevetése

Egyetemi könyvtár; Elektronikus könyvtár; Ember-gép kapcsolat; Hatékonyság; Honlap

Az egyetemi könyvtári webhelyek növekvő száma, az állandó aktualizálás, a hitelesítési és szervezési kérdések egyre nehezebbé teszik a könyvtárak számára, hogy a használóbarát felületet megőrizzék. Ez a használhatósági tanulmány azt vizsgálja, hogyan használnak a hallgatók olyan elektronikus tudományos könyvtárakat mint pl. a Questia, amelyet úgy terveztek, hogy helyettesítse a hagyományos könyvtárakat, és összevethető legyen a nagy egyetemi könyvtári webhelyekkel. A hallgatóknak feladatokat kellett teljesíteniük először két elektronikus tudományos könyvtári webhelyen, majd két nagy egyetemi könyvtári webhelyen. A tanulmány legfontosabb következtetése, hogy a weblapok tervezésének módja rendkívüli mértékben befolyásolja a kutatást végző hallgatók sikerességét.

(Autoref.)

Használók képzése

03/174

HOMANN, Benno: WebCT als E-Learning-Plattform bei der Vermittlung von Informationskompetenz für Psychologen = Bibliotheksdienst. 36.Jg. 2002. 11.no. 1590-1601.p.

Információszerzési ismeretek oktatása pszichológusok számára a WebCT segítségével

Egyetemi könyvtár; Használók képzése -felsőoktatásban; Számítógép-hálózat

Az internet ma már a tanulás és a tanítás fóruma is: új lehetőség az ismeretek közvetítésére. Ezzel kapcsolatban szinte valamennyi német főiskolán vannak már tapasztalatok. A felsőoktatási könyvtárak számára is új utak nyíltak használóik képzésében, hiszen rendelkezésükre állnak a főiskola e-learning szoftverei. Ezeket a tapasztalatokat a heidelbergi egyetemi könyvtárban gyűjtötték össze először, ahol a WebCT-programot használták fel könyvtárhasználati tanfolyamuk, a „Pszichológiaszakos hallgatók információtechnológiai jártasságának kialakítása" kidolgozására. (A különböző tanulási szoftverek összehasonlító elemzését lásd a www.edutech.ch/edutech/tools/grid_e.asp címen.) Módszertani és tematikai alapként az elsőévesek számára szervezett egykori „Bevezetés a számítógépes technikába" tanfolyam szolgált (3x1,5 órás előadás), ahol az órák után a gyakorlást, illetve az ismeretek alkalmazását, megszilárdítását feladatlapok kitöltésével biztosították. Ez a forma nem bizonyult elég megfelelőnek, ezért döntöttek az elektronikus módszer mellett. A megfogalmazott célok között szerepelt a hallgatók ismereteinek szabványosítása az ACRL (American College and Research Libraries) által kidolgozott normák alapján (*Information literacy competency standards for higher education*), továbbá az önálló tanulás segítése, az új követelmények megértése és a könyvtár tekintélyének növelése is.

Heidelbergben a 2001-ben megvásárolt WebCT állt rendelkezésre. A szoftver segítségével lehetőség nyílt (1) a szinkron és aszinkron kommunikációra (chat, whiteboard, illetve e-mail, levelezőlisták), (2) filmek, grafikák és hangzóanyagok integrálására, (3) az önellenőrzésre, (4) navigálásra és tájékozódásra, (5) szövegszerkesztésre (HTML-ben), (6) különböző szervezési eszközök használatára.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A tanfolyam nyitó képernyője tartalmazza mindazt, amire a hallgatónak a tájékozódáshoz és a tanuláshoz szüksége van, többek között az egyes tanulási egységeket (alapismeretek, irodalomkutatás, egyetemi könyvtári kalauz, katalógus-használat, keresés az interneten, adatbázisok), az interaktivitást biztosító menüpontokat (önellenőrzés, kérdések-feladatok, kommunikáció), eszközöket, indexet, naptárat stb.

Az egyes tanegységek további részeit a tartalomjegyzékek tárják fel. A tanegységeket több részre osztották, és úgy építették fel, hogy a hallgatók érdeklődését fenntartsák és megkönnyítsék a tanulást. Többféle ellenőrzési lehetőséget is felkínál a rendszer, pl. az önellenőrzést – melyet egy felelet-választós teszttel illusztrál a tanulmány –, nyílt kérdések feladását stb. (Egy komplex feladatmegoldásra is közöl példát a szerző.)

A tananyag konkrét kidolgozása során a szoftver több szempontból is problematikusnak bizonyult: a funkciók és az adatbázis-kezelés nem elég felhasználóbarát, HTML-alapismeretek és több segédprogram is szükséges hozzá, kevés a lehetőség az anyag megfelelő didaktikai csoportosításához.

A jövőben arra kell törekedniük a könyvtáraknak, hogy aktív szerepet játsszanak az új tanulási eszköz (e-learning) használatában és kezelésében, mert ezáltal javul a könyvtár információs kínálatának a használata, az olvasók képzése (annak szakirányú vonatkozásaira is kiterjesztve a foglalkozásokat), valamint a könyvtár tekintélyének alakulása.

(Murányi Lajos)

Lásd még 127

INFORMÁCIÓELŐÁLLÍTÁS, -MEGJELENÍTÉS ÉS -TERJESZTÉS

Digitalizálás

03/175

SANDFORD, Paul: Pitfalls and pitprops in digital imaging = Libr.Inf.Briefings. 115.no. 2002. 1-9.p.

A digitalizálás csapdái

Digitalizálás; Munkaszervezés

Az utóbbi tíz évben számos nagyszabású program indult gyűjteményrészek digitalizálására. Fontos, hogy az új projektek okuljanak a korábbi programok gyakorlati tapasztalataiból. A folyóirat e száma ezt kívánja elősegíteni, feltárva a digitalizálás néhány rejtett problémáját (bonyolultságát, költségeit), többek között a digitalizálandó anyag kiválasztását, teljes műszaki specifikáció kidolgozását, a vállalkozóval való kapcsolattartást. A szerzői jogi kérdések és a minőségbiztosítás kiemelt jelentőségű. A tanulmány példát is bemutat a digitalizálási projekt kockázatának felbecsülésére.

(Autoref. alapján)

Lásd még 133

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Audiovizuális, elektronikus, optikai információhordozók

03/176

JONCHERE, Laurent: Lives électroniques en ligne et bibliotheques universitaires: situation aux États-Unis, projets en France = Documentaliste. 39.vol. 2002. 4-5.no. 202-207.p. Bibliogr. lábjegyzetekben.

Res. angol, német és spanyol nyelven

On-line e-könyvek és egyetemi könyvtárak: amerikai helyzetkép, francia projektek

Egyetemi könyvtár; Elektronikus könyv; Fejlesztési terv

Az amerikai on-line könyvkiadásnak és forgalmazásnak négy főszereplője van: az Ebrary, a Xanadu, a netLibrary és a Questia. A cikk az utóbbi kettőt mutatja be részletesen.

A netLibrary használói a rochesteri egyetem 1-4. évfolyamainak hallgatói közül kerültek ki, akik főként egyetemi szakirodalmat, informatikai és technikai kézikönyveket, valamint referenszműveket használtak. Sokan nem annyira a művek elolvasására, hanem keresésre és szövegrészek olvasására veszik igénybe a szolgáltatást Az elektronikus könyvek előnyeit a diákok elismerték, de többségük úgy nyilatkozott, hogy szívesebben választaná a nyomtatott formát, amikor erre lehetőség van. Az elektronikus könyvek főként az egyetemi tananyaghoz tartozó, tehát gyakran kölcsönzött irodalom esetében hasznosak, ahol a kölcsönzési határidő igen rövid. A netLibrary azonban az egyetemi könyvtár működéséhez hasonlóan „kikölcsönzi" az elektronikus könyvet, és egyszerre csak egy olvasó számára teszi hozzáférhetővé. Ez a korlátozás indokolatlannak tűnik. A könyvben való tallózást a lapozás sebességéhez kapcsolódó szerzőijog-védelmi funkció működésbe lépése nehezíti meg. További hiányosság még, hogy a netLibrary kevés új kiadványt kínál, a művek jó része a 80-as évekből származik.

A netLibrary-vel ellentétben a Questia lehetővé teszi az on-line szövegek több számítógépen történő egyidejű olvasását, a szövegeket XML formátumban szolgáltatja, nincs az olvasást lassító szerzőijog-védő funkció. A feldolgozott művek itt sem elég frissek, jó néhány irodalmi alapmű hiányzik a tartalomból.

A két francia kísérleti projekt közül a Marne-la-Vallée-i egyetemen 1997-ben beindított Pelléas olyan elektronikus multimédia platform létesítésére irányul, amely képes kezelni a digitális formában feldolgozott különböző típusú anyagokat (szövegek, képek, hanganyagok, videók). Ide tartoznak a kereskedelmi kiadók e-könyvein kívül az egyetem által megjelentetett disszertációk és oktatási segédanyagok is. A dokumentumok XML formátumban válnak elérhetővé, előállításuk megfelel a nemzetközi digitalizálási szabványoknak. A rendszer nemcsak a keresési és letöltési műveleteket teszi lehetővé, hanem a dokumentumok hozzáféréséhez kapcsolódó adminisztratív feladatokat is.

A Pelléas olyan digitális dokumentum-kezelő rendszer, amely az integrált könyvtári rendszertől függetlenül működik. A Z39.50 szabvány segítségével viszont a Pelléas bármely elektronikus könyvtári katalógushoz hozzákapcsolható és egyidejűleg kereshető. A rendszer várhatóan 2002 végén kezdi meg működését.

Egy másik, Manum elnevezésű elektronikus könyvtári projekt is folyamatban van a Marne-la-Vallée-i egyetemen, valamint a lyoni és grenoble-i politikatudományi intézetben. A Manum egyetemi oktatási és forrásanyagokat dolgoz fel és rendez elektronikus könyvtárba. A projekt kísérleti elindításában kutatók, könyvtárosok, oktatók, kiadók vettek részt. A rendszer nem egyszerűen az oktatási anyagok digitális formában történő terjesztését szolgálja, hanem módot nyújt arra, hogy a tanárok oktatócsomagokat állítsanak össze a különböző dokumen-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

tumokból. A diákok jelszó és felhasználónév segítségével férhetnek hozzá a dossziékhoz, és saját dolgozataikat is elektronikus úton adhatják be. A könyvek, jegyzetek kiválasztása várhatóan a tanárok javaslataitól függ majd.

A projekt a cikk írása idején a megvalósíthatósági előtanulmány fázisában tartott, a tényleges beindulás a 2003-2004-es tanévben várható. Még nem látható előre, ki mennyit fog fizetni a szolgáltatásokért, mennyibe kerülnek majd a kiadókkal kötött licencek a könyvtárak számára. Kérdés az is, hogy a kiadók meg tudnak-e majd birkózni a digitalizálási folyamatban rájuk háruló munkával, hiszen megfelelő mennyiségű digitális dokumentummal még nem rendelkeznek. A francia egyetemi könyvtárak szűkebb gyarapítási kerete miatt az elektronikus könyv várhatóan nem fog olyan gyorsan tért hódítani itt, mint az amerikai gyakorlatban. A digitalizálás fejlődése mindenesetre új irányokat és prioritásokat jelöl ki a könyvtárak költségvetésében.

(Balogh Anna)

03/177

ARMSTRONG, Chris – EDWARDS, Louise – LONSDALE, Ray: Virtually there? E-books in UK academic libraries = Program. 36.vol. 2002. 4.no. 216-227.p. Bibliogr.

Elektronikus könyvek a brit felsőoktatási könyvtárakban

Egyetemi könyvtár; Elektronikus könyv; Felmérés; Szolgáltatások használata

A cikk egy felmérés eredményeit ismerteti, amely a brit felsőoktatási könyvtárak elektronikus könyvekkel való ellátottságát vizsgálta. Az eredményeket, ahol lehet, a szerzők kiegészítették két korábbi felmérésük adataival. Táblázatokban mutatják be, hogy a felsőoktatási könyvtárak milyen arányban szolgáltatnak elektronikus könyveket, közölve ezek formátum szerinti megoszlását (diszkett, CD-ROM, WWW). Tárgyalják az elektronikus könyvekhez való hozzáállást, ezek mellőzésének okait, és a bibliográfiai hozzáférésükkel kapcsolatos kérdéseket. Végül ismertetik a brit felsőoktatás elektronikus forrásokkal való ellátásáért felelős testület (Joint Information Services Committe, JISC) által felállított munkacsoport szerepét és hatását.

(Autoref.)

03/178

JUTZI, Ursula – KELLER, Alice: ETH E-Collection: Aufbau einer innovativen Publikationsplattform der ETH Zürich = Bibliotheksdienst. 36.Jg. 2002. 11.no. 1578-1589.p.

A zürichi Szövetségi Műszaki Egyetem (ETH) e-gyűjteménye – innovatív publikációs platform kiépítése

Disszertáció-gyűjtemény; Egyetemi könyvtár -műszaki; Elektronikus dokumentum; Feldolgozó munka

A zürichi műszaki főiskola (Eidgenössische Technische Hochschule, ETH) dokumentumszerverének a kialakítását egyrészt az 1999-től rendelkezésre álló digitális főiskolai disszertációk kedvező fogadtatása, másrészt az oktatók „házi" publikációs fórum iránti igénye ösztönözte, de a főiskola vezetése is arra kérte a könyvtárat, hogy alakítson ki új publikációs csatornákat a drága folyóirat-előfizetések alternatívájaként. Ez a gyűjtemény tehát a főiskolán születő digitális „szürke irodalom" (disszertációk, előadásjegyzetek, kutatási jelentések stb.) publikációs fóruma is: a könyvtár ezt az irodalmat gyűjti, tárja fel és teszi hosszú távon (ingyenesen) elérhetővé az oktatás és kutatás, valamint az érdeklődők számára. (Bővebben az angol és német nyelvű honlapon: http://e-collection.ethbib.ethz.ch/.)

Az *E-Collection-projekt* 2001-től 2003-ig tart, és egy nagyobb stratégiai program, az *ETH World* része. A projektben két csoport tevékenykedik: az egyiknek a szerzőknek adott tanácsadás és a leadott dokumentumok fogadása a feladata, a másiknak a webes megjelenés és a programozás. A 2001 őszén

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

a már az interneten is elérhető elektronikus gyűjteményben az 1400 disszertáció mellett 50 egyéb dokumentum is volt már.
A munkafolyamatok – gyarapítás, dokumentum-leadás, feltárás – bemutatása után a technikai megoldásokat (a webes megjelenést és a műszaki adatokat), a gyűjtemény tartalmi megoszlását és a jövőbeli terveket ismertetik a szerzők.

(Murányi Lajos)

03/179

LA MANNA, Manfredi – YOUNG, Jean: The ELectronic Society for Social Scientists: from journals as documents to journals as knowledge exchanges = Interlend.Doc.Supply. 30.vol. 2002. 4.no. 178-182.p.

Az ELectronic Society for Social Scientists újszerű tudományos folyóiratai – nem csak dokumentumok, hanem az ismeretmegosztás fórumai is

Elektronikus folyóirat; Folyóiratkiadás

ELectronic Society of Social Scientists (ELSSS) néven 2000 novemberében újszerű kezdeményezés indult a folyóiratválság megoldására a skóciai St Andrews egyetemen egy közgazdász kutató szervezésében. Az ELSSS a kereskedelemben forgalmazott drága tudományos folyóiratokkal szemben egy legalább azonos színvonalú, a kutatók és a könyvtárak számára viszont „barátságosabb" alternatívát szeretne kínálni a társadalomtudományok, azon belül a közgazdaság-tudomány területén. Az ELSSS lényegében véve a tudományos kiadás teljes mechanizmusát kívánja megreformálni. Arra törekszik, hogy színvonalas kutatásokról számoljon be lektorált (peer-reviewed) cikkekben, kiváló szerzői, lektori és szerkesztői gárda munkájának eredményeképpen.
A közgazdaság-tudomány területén a lektorálásba bevont szakemberek száma viszonylag alacsony, ezért a cikkek átadása és megjelenése között gyakran 4-15 hónap is eltelik. Az ELSSS új megoldásokat igyekszik kialakítani a lektorok munkájának elismerése és honorálása érdekében. A szerzők munkája az ELSSS-ben rendkívül szigorú minőségi szűrésen megy keresztül, jelentősen csökken az átfutási idő, és a konkurensekénél lényegesen alacsonyabb, nagyobb előfizetői gárda által megfizethető árat tudnak elérni.

Emellett az ELSSS a folyóiratok tartalmának szolgáltatásán túl olyan interaktív kommunikációs lehetőségeket nyújt a kutatóknak, amire a drága tudományos folyóiratok nem képesek. Korábban egy tipikus közgazdaság-tudományi cikk a benyújtás után 18-48 hónappal jelent meg, gyakorlatilag már megjelenése időpontjában inkább csak az eredmények regisztrációját, nem pedig az élő tudományt szolgálta. Az ELSSS filozófiája a folyóiratokat a tudományos kommunikációs folyamatban közbenső lépcsőfoknak tekinti, az eredmények közreadása azt jelenti, hogy rendelkezésre állnak, észrevételeket lehet tenni velük kapcsolatban, és meg lehet vitatni őket. Az olvasók a publikálás után történteket figyelemmel tudják kísérni, és a későbbiekben az adott közleményt különböző kritériumok segítségével rangsorolhatják. A folyóiratcikkek ugyanakkor nyomtatott formában is megjelenhetnek, mivel a papír mindmáig megbízható archív hordozó, és az on-line archiválás még gyerekcipőben jár.

Az ELSSS folyóiratai esetében a „dokumentum" fogalmába a tudományos kommunikációs láncba beletartozik nem csak a nem nyomtatott (azaz a hálózaton folytatott) véleménycsere, hanem különböző egyéb „rétegek" is: a rövid összefoglaló, a szinopszis, a nyomtatott cikk függelékekkel, adatokkal, csatolásokkal kibővített változatai (mindez ingyenesen).

Az ELSSS folyóiratok nyílt hozzáférése teljességgel csak fejlődő és az átalakulóban lévő országok könyvtárai és nonprofit kutatóközpontjai esetében valósulhat meg (tőlük nem fognak előfizetési díjat szedni). A tényleges piac a fejlett világra korlátozódik. Előbb-utóbb felmerül majd, hogyan lehet a bevett, drága folyóiratok előfizetését azonnal meg-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

szüntetni. Ha ugyanis egy ELSSS-típusú folyóiratot csak úgy kezelnek, hogy „na, megint egy új cím", akkor kicsi az esély arra, hogy gyorsan ki lehet építeni a megfelelő nagyságú előfizetői gárdát. Ha viszont hosszú távra szóló, stratégiai befektetésnek tekintik, már maga az leverheti az árakat és megteremtheti az előfizetés anyagi feltételeit, hogy felbukkant egy életképes alternatíva a drága folyóiratokkal szemben.

Ami az ELSSS folyóiratok kölcsönzését, szolgáltatását illeti, kiderült, hogy a dokumentumszolgáltatás és a méltányos használat voltaképpen csak a drága, papír alapú dokumentumok esetében értelmezhető. Az ELSSS-ben a jogosult felhasználók a cikkeket szükség szerint, akár több példányban és a kívánt formátumban kinyomtathatják, ami minimális költséggel jár, csökkenti viszont a könyvtárakban tárolt nyomtatott változat iránti igényeket. Az ELSSS létrehozói szerint az on-line elérhető, teljes szövegű cikk-adatbázisok, amelyek üzleti vállalkozások, szintén hozzájárulnak az olvasóknak és a könyvtáraknak felszámolt költségek emelkedéséhez.

(Hegyközi Ilona)

Lásd még 129, 132, 184

KÖNYVTÁRGÉPESÍTÉS, KÖNYVTÁRÉPÜLET

Könyvtárépítés, -berendezés

03/180

NICELY, Donna D.: Private funding for capital projects = Bottom Line. 15.vol. 2002. 4.no. 163-166.p.

A magántőke bevonása a nagy beruházásokba az USA-ban

Könyvtárépítés, berendezés; Támogatás -pénzügyi -általában

Szerte az országban egyre több olyan vállalkozás, beruházás folyik, amelyben közületi szervek, hatóságok, közintézmények a magánszektor vállalataival, szervezeteivel közösen működnek együtt. E partnerség fontosságát a könyvtárak is felismerték, s ezzel sikerül olyan minőségi színvonalat elérni, amelyre másképpen nem volnának képesek.

A Nashville Public Library (Tennessee, USA) példája is ezt bizonyítja. A központi könyvtár és öt új fiókkönyvtár építésébe és felszerelésébe sikerült jelentős mértékben bevonni a magánszféra eszközeit is: az 50 millió dolláros beruházáshoz 2 millióval járult hozzá, s egy 10 milliós alapítvány is létrejött a forrásgyűjtés során. Nyilvánvalóvá vált, hogy

- a helyi hatóság örül, ha beruházását magánosok is támogatják, mert ez azt bizonyítja, hogy egyetértésre talál a közösségben a vállalkozás;
- ha az emberek valamit támogatnak, nagyon is azon vannak, hogy a beruházás sikeres legyen;

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

- a magánforrások lehetővé teszik, hogy a projekt vagy beruházás olyasmit is tartalmazzon, ami közpénzekből nem lenne megvalósítható.

Előnyt jelent, ha a beruházás valami különlegességet hoz létre, valami egyszerit. Ilyesmi volt a központi könyvtár felépítése. S ha valaki adományozóként be akart kapcsolódni, annak időben kellett tennie, igazodva a megszabott határidőkhöz. A beruházás továbbá ösztönözheti olyan adományok megtételét is, amely az új könyvtár megnyitásával kapcsolatos programok megindítását teszik lehetővé.

Mire szolgálhatnak a magán-hozzájárulások?

- Az épület esztétikai megjelenésének, minőségének javítása. (Nashville-ben például a központi könyvtár udvarának olyan jellegű kialakítása, amely különleges vonzerővé vált a városban).
- Anyagi eszközök biztosítása bizonyos területek fenntartásához (pl. az udvar gondozása, a konferenciaterem karbantartása).
- Különleges programok és szolgáltatások finanszírozása (pl. gyerekprogramok, gyűjteményrészlegek fejlesztése stb.).
- Alapítvány létrehozása a későbbiek során felmerülő feladatok megalapozására.

Beruházások esetén igen fontos, hogy a támogatás megtétele időben igazodjék a tervezési-építési folyamat határidőihöz. Még jó tervezés esetén is gyakran kétséges, hogy az adományozó szándéka érvényesíthető-e az épületben (pl. időben vetődött fel egy mozaikkal kirakott szökőkút beépítése az emeleten, de már csak utólagos átépítéssel lehet majd megoldani egy időközben adományozott speciális gyűjtemény méltó elhelyezését).

Nem szabad megfeledkezni arról, hogy egyáltalán nem egyszerű dolog a magánerő bevonása egy nyilvános beruházásba. Számos előírással és szabályozással kell számolni, s gyakran hónapokat is igénybe vehet az adomány befogadási eljárása. Sokféle technikai, lebonyolítási nehézséggel találja magát szemben a beruházó. Ugyanakkor igen hasznos a könyvtár szempontjából a magánerő bevonása: az anyagi hasznon túlmenően nő a könyvtár barátainak a száma, növekszik társadalmi elfogadottsága.

(Papp István)

Számítógép-szoftver

03/181

DORMAN, David: Open source software and the intellectual commons = Am.Libr. 33.vol. 2002. 11.no. 51-54.p.

Új frontvonal az információk ellenőrzésének háborújában: a Nyílt Forráskódú Szoftver (Open Source Software)

Szerzői jog; Szoftver

Az 1980-as évek elején szerényen megjelenő OSS jelenség a szoftverfejlesztés legerősebb trendjévé nőtte ki magát, s nem divathóbort, hanem olyan alapvető irányzat, amely néhány igen jelentős gazdasági, kulturális, etikai és politikai szükséglet kielégítését szolgálja. Mivel mind a szerzői jogi védelem, mind a szabadalmi oltalom (melyek jogi szabályozása kiterjedt a számítástechnikára – a szoftverfejlesztésre – is) az információterjesztés ellenőrzésének lehetőségét nyújtja, megszülettek azok a mozgalmak, amelyek a szabad információáramlást, az ingyenes és minél szélesebb információ-hozzáférést szolgálják. Ezt szolgálja maga az internet, a web és az OSS-mozgalom is, amely jelenleg az információ feletti ellenőrzésért folyó harc középpontjában áll. Az, hogy a könyvtárosok milyen módon reagálnak erre a mozgalomra, jól mutatja, hogy a jövőben milyen szerepet fognak játszani a digitális kor információszolgáltatásában.

(Mohor Jenő)

Lásd még 111, 121, 138, 174

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Elektronikus könyvtár

03/182

CHAMBERS, Sally: Supporting teaching and research in an online environment: developing the University of London Library model = LIBER Q. 12.vol. 2002. 4.no. 381-392.p.

Az oktatás és kutatás támogatása on-line környezetben: a University of London Library modellje

Egyetemi könyvtár; Elektronikus könyvtár; Oktatás információellátása; Távoktatás

A Londoni Egyetem 1837-ben alapított könyvtára az egyetem központi tudományos könyvtára a humán- és társadalomtudományok területén, mely az információs és kommunikációs technológia fejlődése és alkalmazása nyomán hibrid könyvtárrá vált, most azonban a távoktatás támogatásával új kihívással szembesült. Ezért az egyetem „Virtuális Kampusz" projektjéhez kapcsolódva elindította a „Virtuális Könyvtári Szolgáltatás" (VLS), valamint a „Virtuális Kutatási Környezet" (VRE) projekteket.

A VLS-projekt fő feladatai: az oktatási programok összeállítóival együttműködve a szükséges elektronikus információforrások meghatározása és beszerzése (ill. hozzáférésük biztosítása); a támogató szolgáltatások(bevezetők, felvilágosítás) megszervezése és az „infokommunikációs" írástudás fejlesztése; a rendszerbe belépő olvasó megkímélése további kulcsszavak vagy felhasználónevek begépelésének szükségességétől; a hozzáférési lehetőségek integrálása, azaz valódi virtuális tanulási környezet kialakítása.

A VRE fontosabb összetevői: elektronikus könyvtári szolgáltatások (ide értve a források rendelkezésre bocsátásán túl az elektronikus bibliográfia összeállítására és tárolására alkalmas szoftvert is); a kutatással kapcsolatos információk (a kutatásmódszertantól az idézési szabályokon át a kutatásfinanszírozó forrásokig); biztonságos elektronikus környezet, amely alkalmas arra, hogy a kutatás részeredményeit a kutató és a témavezető is tudja használni; megbeszélések, video-konferenciák, integrált e-mail használat lehetősége; a kutatási eredmények (jelentések, publikációk, disszertációk stb.) tárolásának lehetősége.

(Mohor Jenő)

Lásd még 95, 116, 118, 133, 140

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Kiadói tevékenység

03/183

CAMPANARIO, Juan Miguel: El sistema de revisión por expertos (peer review): muchos problemas y pocas soluciones = Rev.Esp.Doc.Cient. 25.vol. 2002. 3.no. 267-285.p. Bibliogr. 67 tétel.

Res. angol nyelven

A „peer review" rendszer: sok probléma, kevés megoldás

Publikálás -tudományos kiadványoké

A tudományos folyóiratok minőségének egyik meghatározó eleme az a módszer, ahogy a cikkeket válogatják, illetve publikálásra elfogadják. Ez a szakértői áttekintési (*peer review*) rendszer, melynek során két vagy több bíráló elemzi az adott cikk lehetséges hatását a tudományos világra. Így válik a bíráló „sarokkővé, melyen a tudomány függ". (A probléma nem új keletű: 1937-ben a *The Physical Review* segédszerkesztője 12 soros levélben utasította el *Hideki Yukawa* cikkét, melyben azt írta le, amiért később fizikai Nobel-díjat kapott...) Egy 1982-es kísérlet viszont azt mutatta, hogy 38 szerkesztő és bíráló közül mindössze három vette észre, hogy egy az adott folyóiratban már megjelent cikk kéziratát kapták meg ismét, s a 12 elküldött duplumból nyolcat elutasítottak. Az ezt ismertető cikk komoly vitát váltott ki a tudományos folyóiratok szerkesztői gyakorlatáról.

A szakirodalom egyaránt számos problémát tárt fel a szakértők (bírálók) kiválasztásával, munkájukkal, a rendszer megbízhatóságával és értékével kapcsolatban. Az irodalomban megjelent alternatív javaslatok közül említést érdemel:

a) a nyitott bírálat, azaz a bíráló személye legyen ismert a szerző számára, sőt, esetleg az olvasóközönség számára is, ezzel mintegy felelősséget vállalva a megjelent cikkért;

b) fizessék meg a bírálókat (de ki fizessen? – természetesen a szerző, akinek érdeke, hogy cikke megjelenjen az adott tudományos folyóiratban);

c) szűnjék meg a bírálók rendszere – a cikkről az egész szakmai közösség – mint gigantikus zsűri – alkothat véleményt, hiszen az informatikai rendszerek segítségével mindenkinek lehetősége van – legyen – kommentárokat, megjegyzéseket fűzni az adott cikkhez;

d) jelenleg a fizika egyes szakterületein már az internet az első számú kommunikációs csatorna, és egyre kevesebb azon kutatók száma, akik még hagyományos nyomtatott formában is publikálni kívánják cikkeiket. Ha ez a gyakorlat elterjed más területeken is, e folyamat magában foglalja a *peer review* rendszer eltűnésének lehetőségét is.

Egy másik javaslat szerint a kéziratok egy központi forrásba, avagy metafolyóiratba kerülnének (amely tudományágak vagy ismeret-területek szerint rendezné a cikkeket), s az egyes folyóiratok innen válogatnák ki azokat, melyeket közölni kívánnak. Így a tudományos kommunikáció egy új szereplővel, a felfedezővel (*journal scout*) gazdagodna.

(Mohor Jenő)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

03/184

FALK, Howard: Electronic access to libraries: overcoming copyright barriers = El.Libr. 20.vol. 2002. 6.no. 512-514.p.

Elektronikus hozzáférés a könyvtárakhoz: a szerzői jogi akadályok leküzdése

Elektronikus publikáció; Szerzői jog

Az elektronikus dokumentumok könyvtári szolgáltatásának ma már nem technológiai, hanem szerzői jogi akadályai vannak. Ezek közismertek. Ha a könyvtár által szolgáltatni kívánt dokumentum nem esik a szabad felhasználás körébe, és a kiadótól engedélyt kell kérnünk, legnagyobb eséllyel akkor tehetjük ezt, ha a kiadók nem látják veszélyben érdekeiket, továbbá még inkább akkor, ha az ingyenes könyvtári eléréstől is remélhetnek üzleti előnyt. Ilyen szolgáltatás a Chapter-A-Day (http://www.chapteraday.com), amelyhez 3000 fiókkönyvtár kapcsolódik, és amely naponta e-mailben küldi el a feliratkozott olvasóknak egy-egy kiválasztott szépirodalmi mű néhány fejezetét. A teljes könyvet az olvasó vagy megvásárolhatja, vagy kikölcsönözheti a helyi közkönyvtárból. Az (anyanyelvi olvasónak) öt perc alatt elolvasható részletek piacnövelő hatása számos, korábban szkeptikus kiadót meggyőzött.

(Koltay Tibor)

Lásd még 92, 131, 179

Az ismertetett cikkek forrásai:

ABI-Tech. – ABI-Technik (DE)

Alexandria – Alexandria (GB)

Am.Libr. – American Libraries (US)

Aslib Proc. – Aslib Proceedings (GB)

Biblioteka – Biblioteka (RU)

Bibliotekarz – Bibliotekarz (PL)

Bibliotekovedenie – Bibliotekovedenie (RU)

Bibliotheksdienst – Bibliotheksdienst (DE)

Bottom Line – Bottom Line (US)

BuB – BuB Forum für Bibliothek und Information (DE)

Bull.Bibl.Fr. – Bulletin des Bibliothèques de France (FR)

Coll.Res.Libr. – College and Research Libraries (US)

Documentaliste – Documentaliste (FR)

El.Libr. – The Electronic Library (I)

IFLA J. – IFLA Journal (I)

Inf.Outlook – Information Outlook (US)

Inf.Serv.Use. – Information Services and Use (I)

Inf.Technol.Libr. – Information Technology and Libraries (US)

Information – Information. Wissenschaft & Praxis (DE)

Interlend.Doc.Supply – Interlending and Document Supply (GB)

J.Doc. – Journal of Documentation (GB)

J.Librariansh.Inf.Sci. – Journal of Librarianship and Information .Science (US)

Knižnica – Knižnica (SK)

LIBER Q. – LIBER Quarterly (I)

Libr.Adm.Manage. – Library Administration and Management (US)

Libr.Inf.Briefings – Library and Information Briefings(GB)

Libr.J. – Library Journal (US)

Libr.Q. – Library Quarterly (US)

Libr.Rev. – Library Review (GB)

Libri – Libri (I)

Mitt.Ver.Österr.Bibl.Bibl. – Mitteilungen der Vereinigung Österreichischer Bibliothekare und Bibliothekarinnen (AT)

Nár.Knih. – Národni Knihovna (CZ)

Naučn.-Teh.Inf. – Naučno-Tehničeskaâ Informaciâ (RU)

Naučn.Teh.Bibl. – Naučnye i Tehničeskie Biblioteki (RU)

Online Inf.Rev. – Online Information Review (I)

Program – Program (GB)

Ref.User Serv.Q. – Reference & User Services Quarterly (US)

Rev.Esp.Doc.Cient. – Revista Espanola de Documentación Científica (ES)

Signum – Signum (FI)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

MANCI

Könyvtáros kollégáink figyelmébe ajánljuk **MANCI** nevű könyvtártudományi folyóiratcikk-adatbázisunkat.

Üzemeltetéséhez szükséges a MicroISIS program min. 3.0 változata.

A kurrens anyag éves előfizetési díja 5800.- Ft + ÁFA. Az aktualizálást lemezen vagy az interneten szállítjuk negyedévenként.

Lehetőség van az adatbázis visszamenőleges megrendelésére 1986-ig, évenként 3000.- Ft + ÁFA térítés ellenében.

Előfizetési szándékukat jelezzék számunkra, hogy átutalási számlát küldhessünk.

Az adatbázis megrendelőinek az időközben kifejlesztett új funkciókat (on-line help, találatválogató program) térítésmentesen átadjuk: a tárgyi keresést megkönnyítő online tezaurusz ára:

8000.- Ft + ÁFA

A **MANCI** 2000. január óta az interneten is rendelkezésre áll az Országos Széchényi Könyvtár honlapjának (www.oszk.hu) On-line Szolgáltatások kínálatában. Az előfizetést azoknak a könyvtáraknak ajánljuk, amelyek az adatbázisból saját igényeikhez szabott szolgáltatásokat szeretnének kifejleszteni.

További információkért forduljon a **MANCI** szerkesztőihez a 224-3796-os telefonon, vagy a novak@oszk.hu e-posta címen.

Várjuk megrendelésüket!

OSZK KI Könyvtártudományi Szakkönyvtár
1827 Budapest, Budavári Palota F. épület

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

2003-ban is megkérdeztük ügyfeleinket,

hogy hogyan értékelik szolgáltatásainkat.

1 (rossz) és 5 (kiváló) között pontozhattak és az alábbi átlageredmények születtek:

Segítőkészség, udvariasság:	kiváló (4,90-es átlag)
Szakszerűség:	kiváló (4,81-es átlag)
Tájékoztatások színvonala a rendelések állásáról:	kiváló (4,59-es átlag)
Internetes szolgáltatások:	jó (4,35-ös átlag)
Ingyenes katalógusszolgáltatás:	kiváló (4,50-es átlag)
Szállítások gyorsasága és megbízhatósága:	jó (4,22-es átlag)

A fenti értékelések – többek között – a következő könyvtáraktól származnak (referencialistánk kivonata):

Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem Államigazgatási Főiskolai Kar Könyvtára • Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem Egyetemi Központi Könyvtár • Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár • Budapesti Műszaki Főiskola Doberdó úti Könyvtára • CHINOIN Rt. a Sanofi-Synthelabo vállalatcsoport tagja • Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár Társadalomtudományi Könyvtára • Debreceni Egyetem ENK Kenézy Könyvtár • Debreceni Egyetem Germanisztikai Intézet Könyvtár • ELTE BTK Angol-Amerikai Intézet Könyvtára • Esztergomi Főszékesegyházi Könyvtár • Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár • Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Zenei Gyűjteménye • FVM Mezőgazdasági Gépesítési Intézet Könyvtára • Humán Gyógyszergyártó Rt. Szakkönyvtára • Képzőművészeti Egyetem Könyvtára • Központi Statisztikai Hivatal Könyvtár és Dokumentációs Szolgálat • Külügyminisztérium Könyvtár és Sajtóarchívum • Gazdasági Minisztérium Szakkönyvtára • Magyar Szabadalmi Hivatal Iparjogvédelmi Tájékoztatási és Oktatási Központ • Magyar Természettudományi Múzeum Könyvtára • Miskolci Egyetem Központi Könyvtára • MOL Rt. Könyvtári Szolgáltatások Osztálya Békásmegyeri Műszaki Könyvtár • MTA Egyesített Társadalomtudományi Könyvtár • MTA Földrajztudományi Kutató Intézet • MTA Könyvtára • MTA Közgazdaságtudományi Kutatóközpont Könyvtára • MTA Központi Fizikai Kutató Intézet Telephelykezelő Könyvtár • MTA Regionális Kutatások Központja Könyvtára • MTA Rényi Alfréd Matematikai Kutatóintézete Könyvtára • MTA Számítástechnikai és Automatizálási Kutatóintézet Könyvtára • MTA Zenetudományi Intézet Könyvtára • Országos Pszichiátriai és Neurológiai Intézet Orvosi Könyvtára • Országgyűlés Hivatala Országgyűlési Könyvtár • Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Európai Dokumentációs Központ • Pécsi Tudományegyetem Jogi Kari Könyvtár • Pécsi Tudományegyetem Központi Könyvtára • Richter Gedeon Rt. Műszaki Könyvtár • Semmelweis Egyetem Egészségügyi Főiskolai Kar Könyvtára • Semmelweis Egyetem Testnevelési és Sporttudományi Kar Könyvtára • Szegedi Tudományegyetem Általános Orvostudományi Kar Könyvtára • Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskola Könyvtára • Szent István Egyetem Állatorvos-tudományi Könyvtár • Veszprémi Egyetem Központi Könyvtára • Zala Megyei Kórház Egészségügyi Szakkönyvtár

Szeretne Ön is hasonlóan elégedett lenni külföldi könyveinek szállítójával?
Válassza a Prosperót! További információért hívjon minket vagy írjon nekünk, esetleg keresse fel honlapunkat:

Prospero Könyvei Budapest Kft.
1066 Budapest, Weiner Leó u. 20.
Tel.: (06-1) 302-8444, Fax: (06-1) 302-8410
E-mail: prospero@prospero.hu

www.prospero.hu

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Útmutató a Könyvtári Figyelő szerzői és közreműködői számára

- *A lap célja:* a magyar könyvtár- és tájékoztatásügy elméletével és gyakorlatával foglalkozó eredeti tanulmányok közlése, kiegészítve a külföldi könyvtárügyi fejleményeket bemutató rovatokkal.

- *Műfajok, terjedelem:* eredeti tanulmányok (20-25 A/4-es oldal), az ennél hosszabb tanulmányokat több részben jelentetjük meg), szemletanulmányok (10-20 A/4-es oldal), tömörítések, fordítások (5-15 A/4-es oldal), recenziók (3-6 A/4-es oldal), referátumok (1-2 A/4-es oldal). A megadott terjedelemtől a szerkesztővel megegyezve, el lehet térni.

- *Szövegszerkesztővel* készült kéziratokat e-mailben (csatolt fájlként) vagy mágneslemezen lehet küldeni (a lemezt visszaküldjük). A formázás nélkül írt szöveget tudjuk a legkönnyebben használni; a címhierarchiát számozással célszerű jelölni. Idézeteket, neveket, fontosnak ítélt részleteket lehet kurziválni. Jó, ha a mondandó áttekinthetősége érdekében alcímekkel tagolják a szöveget. A rövidítések, betűszók feloldását az első előfordulásuk után kérjük megadni. A gépelt kéziratokat egy példányban 25 soros (50-52 betűhelyes, kettes sortávolságú) A/4-es oldalon, folyamatos oldalszámozással, egy példányban kérjük benyújtani.

- *Javítás, tipográfia:* a szerkesztőség stiláris és nyelvhelyességi szempontok alapján javíthatja a kéziratokat, a tartalmat érintő változtatást csak a szerző jóváhagyásával lehet végrehajtani. Az írások tipográfiai kialakítását a szerkesztőség végzi el, a szerző kérheti a betördelt cikket korrektúrára.

- *Illusztrációk:* illusztrációkat (ábrák, táblázatok, grafikonok stb.) a kézirat mellékleteként kell beadni és a szövegben, a margón kell megjelölni a helyüket. Az ábrákat számozzák be (folyamatosan, arab számokkal) és adják meg az ábrafeliratot.

- *Tartalmi összefoglaló:* a Tanulmányok és a Kitekintés rovat írásaihoz az angol és német nyelvű rezümék elkészítéséhez kb. 10-15 mondatos tartalmi összefoglalást is kérünk mellékelni.

- *Irodalomjegyzék, hivatkozások:* A szövegben említett hivatkozások forrásait a cikk végén irodalomjegyzékben kell megadni Irodalom vagy Jegyzetek cím alatt. A szövegben a felső indexbe írják a hivatkozás számát. A lábjegyzetet csillaggal kérjük jelölni és az oldal alján lehet megadni. Ha 3-nál több a megjegyzések száma, folyamatos sorszámozással kérjük a jegyzeteket, de ilyenkor a cikk végén az irodalomjegyzékbe beépítve Jegyzetek cím alatt közöljük majd.

  Folyóiratcikkre történő hivatkozás az Irodalomban:

  1. ROCKMANN, I. M.: Coping with library incidents.
     In: College and Research Library News, vol. 56. 1995. no. 7. pp. 456-457.

  Vagy

  1. TÓTH Gyula: Áttörések. A public library megjelenése, első térhódítása Magyarországon.
     In: Könyvtári Figyelő. 1999. 45. évf. 2. sz. 223-235. p.

  Könyvekre történő hivatkozásnál:

  1. Magyar helyesírási szótár. A Magyar Tudományos Akadémia szabályai szerint.
     Szerk. Deme László, Fábián Pál, Tóth Etelka. Bp. : Akad. K., 1999. 587 p.
  1. BATÁRI Gyula: Fejezetek a külföldi magyar sajtó történetéből. (1853–1920).
     Bp. : OSZK, 1999. 88 p. (Az Országos Széchényi Könyvtár Füzetei, 12.)

  Könyvrészletre történő hivatkozásnál:

  2. MARX György: Az informatikai kultúra. In: Trendek magyar módra. Bp. : OMIKK, 1989. 116-126. p.

- *Honorárium:* A szerzőkkel felhasználási és megbízási szerződést köt a szerkesztőség, mely alapján a folyóiratszám megjelenése után tiszteletdíjat fizetünk. A felhasználással kapcsolatos részleteket a felhasználási szerződés tartalmazza. Támogatjuk a szerző által leszámlázott tiszteletdíj kifizetését is.

- *Szerzői jog:* amennyiben a folyóiratban közölt írások máshol is megjelennek, kérjük hivatkozzanak a folyóiratban történt közlésre.

- *Tiszteletpéldány:* a Tanulmányok, Kitekintés, Könyvszemle, CD-ROM bemutató című rovatok szerzőit a folyóirat megjelenése után 1 tiszteletpéldány illeti meg.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A KÖVETKEZŐ SZÁM TARTALMÁBÓL

ELŐADÁSOK A NEMZETI CIKKREPERTÓRIUM MEGVALÓSÍTHATÓSÁGÁÉRT (FOLYTATÁS)

INFORMÁCIÓS SZÜKSÉGLETEK, INFORMÁCIÓS HÁTRÁNYOK, ESÉLYEGYENLŐSÉG

A HÁTRÁNYOS HELYZET MEGÍTÉLÉSE ÉS TÁRSADALMI ELFOGADOTTSÁGÁNAK VÁLTOZÁSA

AZ OLVASÁS A TARTALMI FELTÁRÁS FOLYAMATÁBAN

WEBKATALÓGUS OPAC-BAN

HIRDESSEN A KÖNYVTÁRI FIGYELŐBEN!

KÖZLÉS MEGÁLLAPODÁS SZERINT.
ÉRDEKLŐDNI LEHET A SZERKESZTŐSÉG CÍMÉN ÉS TELEFONJÁN.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben